

**T. C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BALKAN SAVAŞLARI'NDA EDİRNE

**Hazırlayan
Togay Seçkin BİRBUDAK**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Necdet HAYTA**

ANKARA – 2008

**T. C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BALKAN SAVAŞLARI'NDA EDİRNE

**Hazırlayan
Togay Seçkin BİRBUDAK**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Necdet HAYTA**

ANKARA – 2008

ONAY

TOGAY SEÇKİN BİRBUDAK tarafından hazırlanan BALKAN SAVAŞLARI'NDA EDİRNE başlıklı bu çalışma 18.07.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Yakınçağ Tarihi Bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

.....
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ
(Başkan)

.....
Prof. Dr. Necdet HAYTA

.....
Prof. Dr. Mustafa TURAN

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekilişı ardı ardına gelen ve mağlubiyetlerle sonuçlanan savaşlar neticesinde olmuştur. İtalya ile yapılan Trablusgarp Savaşı'nın hemen ardından başlayan Balkan Savaşları, 1913 yılının sonlarında bitmiş ve hemen ertesi sene girilen Büyük Cihan Harbi ile de Osmanlı Devleti fiilen sona ermiştir. Süreklilik arz eden bu savaşlardan ikincisi olan Balkan Savaşları'nın I. Dünya Savaşı'nın gölgesinde kaldığı söylenebilir.

Osmanlı Devleti'nin ilk genişleme alanlarından olan geniş ve verimli topraklar Balkan Savaşları neticesinde kaybedilmiştir. Yüzyıllar boyunca hâkimiyeti altında bulundurduğu bu topraklarda kurulan dört Balkan devleti ile yapılan bu savaş ile ilgili olarak yapılan yorumların çoğunda felaket, utanç, kara leke gibi ifadeler yer alır. Söz konusu dört küçük devlet karşısında alınan mağlubiyetler belki bu yorumları haklı çıkartabilir; ancak Balkan Savaşları esnasında Edirne, İşkodra ve Yanya'da büyük bir kahramanlık olarak nitelendirilebilecek başarılarla da imza atılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin başkentlerinden biri olan ve önemli bir Türk – İslâm merkezi durumunda bulunan Edirne, Balkan Savaşları'nda mühim bir yere sahiptir. “Osmanlı Devleti'nin Alsace – Lorraine”i olarak da nitelendirilen Edirne, her türlü imkânsızlığa rağmen, tahmin edilenden çok daha uzun bir müddet kendini savunmuştur.

Edirne, savaş sırasında Osmanlı müdafaasının sembolü olduğu gibi, mütareke döneminde ve kesin barış sürecinde de en önemli müzakere konularından biri olmuş, hatta Osmanlı Devleti içerisinde yaşanan Bâb-ı Âli Baskını'nın da en mühim nedenini teşkil etmiştir.

Gerek Osmanlı Devleti'ndeki yeri ve konumu gerekse Balkan Savaşları sürecinde oynadığı mühim rol açısından Edirne, üzerinde durulması gereken bir şehirdir. Bu nedenle çalışmamızda Balkan Savaşları esnasında Edirne'nin özellikle Mehmed Şükrü Paşa önderliğinde Türk askerinin ve halkının göstermiş olduğu kahramanca direniş ve Edirne

Müdafaası'nın Balkan Savaşları'nın gidişatına ve Osmanlı siyasal hayatına yapmış olduğu etkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezin Giriş kısmında Balkan coğrafyasında Osmanlı hâkimiyetine karşı çıkan ilk ayrılıkçı hareketlerden Balkan Savaşı arifesine kadar geçen dönemin siyasal olayları kısaca ele alınmıştır. Ayrıca Edirne'nin şehrinin kısa bir tarihi de verilmiştir.

Tezin I. Bölümünde Balkan devletleri arasında kurulan ittifakın aşamalarına, Osmanlı Devleti'nin 1912 yılındaki siyasal ve askerî durumuna, savaşın çıkışına kadar geçen sürede yaşanan diplomatik olaylara, savaşın çıkışına ve genel hatlarıyla I. Balkan Savaşı'nın askerî olaylarına yer verilmiştir.

II. Bölümde ise savaşın çıkışından ateşkes anlaşmasının imzalandığı döneme kadar Edirne'nin durumuna değinilmiştir. Bu kapsamda şehrin idarî yapısına, savaş öncesinde yapılan hazırlıklara, Edirne'nin cephe ve tabya düzeni ile asker ve mühimmat durumuna değinilmiş ayrıca 22 Ekim 1912 – 2 Aralık 1912 tarihleri arasında yapılan muharebelere yer verilmiştir.

III. Bölümde Edirne'de imzalanan ateşkes protokolü, Londra Konferansı görüşmeleri, Bâb-ı Âli Baskını ve mütareke döneminde Edirne'nin durumu konu edilmektedir. Aralık 1912 – Şubat 1913 tarihleri arasını kapsayan bu bölümde devletler arası diplomatik ilişkiler, Edirne'nin bu diplomasideki yeri ve rolü ile Osmanlı Devleti'nin siyasal düzenine etkileri incelenmiş ve yaklaşık iki aylık bu süreçte mahsur bir halde bulunan Edirne'de yaşanan gelişmeler üzerinde durulmuştur.

IV. Bölümde Edirne etrafında yeniden başlayan çatışmalar üzerinde durulmuş ve şehrin teslim oluşuna doğru giden süreç ele alınmıştır. Bu kapsamda kentin Bulgar işgali altına girişi, kale komutanı Şükrü Paşa'nın ve Türk askerlerinin esir edilişi, Edirne'nin Bulgarlara tesliminin Osmanlı kamuoyunda algılanışı üzerinde durulmuştur.

V. Bölümde I. Balkan Savaşı'nı sona erdiren anlaşmalar hakkında bilgi verilmiş ve Bulgar işgali altında kalan Edirne'de yaşananlar ile Sofya'ya gönderilen esirlerin durumu üzerinde durulmuştur.

VI. Bölümde Balkan ittifakı arasında yaşanan sorunlar ve bunun II. Balkan Savaşı'nın başlamasına etkileri ayrıca Osmanlı Devleti'nin Edirne başta olmak üzere Doğu Trakya'yı ele geçirmesi üzerinde durulmuştur.

VII. Bölümde ise Balkan Savaşları'nı sona erdiren anlaşmalar ile savaş sonrasında Edirne bölgesinde yaşanan mübadele konusuna yer verilmiştir. Bu bölümün son kısmı ise Edirne Müdafii Mehmed Şükrü Paşa'nın hayatının kalan kısmına ve ölümünün ardından onun anısına yapılan faaliyetlere ayrılmıştır.

Sonuç bölümünde Balkan Savaşları'nın ve Edirne Müdafaası'nın genel bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Ekler kısmını ise tezin asıl metnini desteklemesi ve zenginleştirmesi amacıyla konulmuş olan bazı arşiv belgeleri ile haritalar oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yazılmış olan tetkik eserler ve makalelerin yanı sıra dönemin gazetelerine, arşiv belgelerine ve hatıralara da başvurulmuştur. Arşiv belgelerine ulaşılabilmesi hususunda İstanbul'da bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, Ankara'daki Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde ve Genelkurmay ATASE Arşivi'nde çalışmalarda bulunulmuştur. Gazeteler ve hatırat konusunda ise TBMM, Türk Tarih Kurumu ve Milli Kütüphane arşivlerinde çalışmalar yapılmıştır. Bunların yanı sıra Bilkent ve Gazi Üniversitesi kütüphaneleri ile Başbakanlık Devlet Arşivleri'ne bağlı Dokümantasyon Merkezi'nde araştırmalarda bulunulmuştur.

Tezin her aşamasında şahsıma sunmuş olduğu çalışma ortamı, vermiş olduğu sonsuz destek ve yardımları nedeniyle danışman hocam Sayın Prof. Dr. Necdet HAYTA'ya, özellikle Osmanlıca metinlerin analizinde ve tezin tashihinde yapmış olduğu yardımlardan dolayı hocam Dr. Uğur ÜNAL'a, bana her zaman destek olan mesai arkadaşım Arş. Gör. Bülent AKBABA'ya, İstanbul ve Edirne'de yapmış olduğum çalışmalara katılarak bana yardımcı olan değerli tarih öğretmeni Fikret KARADENİZ'e ve en son olarak da her zaman destek, sevgi ve anlayışlarını gördüğüm ailem ve özellikle eşime teşekkürü borç bilirim.

Togay Seçkin BİRBUDAK

BALKAN SAVAŞLARI'NDA EDİRNE

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
GİRİŞ: İLK AYRILIK HAREKETLERİNİN ÇIKIŞINDAN 1912 YILINA KADAR BALKANLAR	1

I. BÖLÜM

BALKAN HARBİ'NİN ÇIKIŞI

1.1. Balkan İttifakının Kuruluş Süreci.....	6
1. 1. 1. Bulgar – Sırp Dostluk ve İttifak Anlaşması.....	6
1. 1. 2. Bulgar – Yunan İttifakının Kurulması.....	7
1. 1. 3. Karadağ ile Yapılan İttifaklar ve Birliğin Kurulması.....	9
1. 2. 1912 Yılında Osmanlı Devleti'nin Siyasî ve Askerî Durumu.....	10
1. 3. Birinci Balkan Savaşı'nın Çıkışı.....	15
1.3.1. Balkan Devletlerinin Orduları Hakkında Genel Bilgiler.....	23
1.3.2. Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Yapmış Olduğu Muharebeler.....	24

II. BÖLÜM

EDİRNE MUHASARASI (22 EKİM – 2 ARALIK 1912)

2.1. Balkan Savaşı Öncesi'nde Edirne Vilayeti'ne Ait Genel Bilgiler.....	29
2.2. Edirne Kalesi Komutanı Mehmed Şükrü Paşa.....	31
2.3. Edirne Kenti'nde Seferberlik İlânı ve Alınan Önlemler.....	33
2.4. Edirne'nin Cephe ve Tabya Düzeni.....	38
2.5. Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler (22 Ekim 1912 – 2 Aralık 1912).....	43

2.5.1. Edirne Kalesi'ndeki İlk Çatışmalar.....	44
2.5.2. Sırp Askerî Birliklerinin Edirne Kuşatmasına Katılması.....	51
2.5.3. Ateşkes Sürecine Girilirken Edirne'de Yaşanan Çatışmalar.	54

III. BÖLÜM

MÜTAREKE DÖNEMİ'NDE EDİRNE

(2 ARALIK 1912 – 1 ŞUBAT 1913)

3.1. Edirne'de Ateşkes Protokolünün İmzalanması.....	59
3.2. Londra Barış Konferansı ve Edirne'nin Durumu Hakkındaki Tartışmalar.....	62
3.3. İstanbul'daki Edirne Tartışmaları ve Bâb-ı Âli Baskını.....	71
3.4. Mütareke Dönemi Boyunca Edirne'nin Durumu.....	76

IV. BÖLÜM

BİRİNCİ BALKAN SAVAŞI'NIN YENİDEN BAŞLAMASI VE EDİRNE'NİN İŞGALİ

(1 ŞUBAT 1913 – 26 MART 1913)

4.1. Edirne'de Çatışmaların Yeniden Başlaması.....	82
4.2. Edirne'deki Direnişin Giderek Azalması.....	89
4.3. Edirne'nin Düşman İşgali Altına Girişi.....	94
4.3.1. Edirne'nin Düşmana Teslim Oluşu.....	96
4.3.2. Mehmed Şükrü Paşa'nın Esir Edilişi.....	98
4.4. Edirne Müdafaası'nın Neticesi.....	100
4.5. Edirne'nin Sükûta Tepkiler.....	102
4.6. Osmanlı Devleti'nin Barış Talebi ve Londra Barış Anlaşması'nın İmzalanması.....	104
4.7. Bulgar İşgali Altındaki Dönemde Edirne.....	107
4.8. Bulgaristan'a Götürülen Esirlerin Durumu.....	112
4.9. Savaş Süresince Edirne'de Verilen Sağlık Hizmetleri.....	114

V. BÖLÜM

İKİNCİ BALKAN SAVAŞI'NIN ÇIKIŞI VE EDİRNE'NİN GERİ ALINMASI

5.1. Balkan Devletleri Arasındaki Anlaşmazlıklar.....	120
5.2. İkinci Balkan Savaşı'nın Çıkışı.....	123
5.3. Edirne'nin Geri Alınması.....	124
5.3.1. Edirne'nin Geri Alınmasından Sonra Atılan İlk Adımlar.....	128
5.3.2. Edirne'nin Geri Alınışına Tepkiler.....	130
5.4. Batı Trakya'nın Durumu.....	132

VI. BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI'NIN SONA ERMESİ

6.1. Edirne'nin Geri Alınmasından Sonra Yaşanan Diplomatik Gelişmeler.....	133
6.2. İkinci Balkan Savaşı'nı Sona Erdiren Anlaşmalar.....	135
6.2.1. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Arasında İmzalanan 29 Eylül 1913 Tarihli İstanbul Anlaşması.....	136
6.2.2. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Trakya Göçmenleri Protokolü.....	138
6.3. Savaş Sonrası Döneme Ait Birkaç Olay.....	141
6.4. Mehmed Şükrü Paşa'nın Yurda Dönüşü.....	142
6.4.1. Almanya'daki Şükrü Paşa Anıtı ve Altın Kitap.....	144
6.4.2. Edirne'deki Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi.....	147
SONUÇ	149
KAYNAKÇA	153
EKLER	168
ÖZET	203
ABSTRACT	204

KISALTMALAR

A.}MKT.MHM.	Mühimme Kalemi Evrâkı
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.md.	Adı geçen madde
a.g.t.	Adı geçen tez
ATASE	Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
B. O. A.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
B. C. A.	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
B.H.K.	Balkan Harbi Koleksiyonu
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
D.	Dosya
DH.EUM.5.Şb.	Dâhiliye Nezâreti Beşinci Şube Evrâkı
DH.EUM.KLU.	Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kalem-i Umumi
DH.EUM.LVZ.	Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Levazım Kalemi
DH.EUM.MH..	Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhasebe Kalemi
DH.EUM.VRK.	Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Evrak Odası Belgeleri
DH.İD..	Dâhiliye Nezâreti İdarî Kısım Belgeleri
DH.KMS.	Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti Belgeleri
DH.MB..HPS.	Mebânî-i Emîriye ve Hapishâneler Müdüriyeti Belgeleri
E.T.	Erişim tarihi
Ed.	Editör
Fih.	Fihrist
G.	Gömlek
gös. yer.	Gösterilen yer

HSD.AFT	Ali Fuat Türkgeldi Evrâkı
İ..AS.	Askerî İrâdeler
İ..DH..	Dâhiliye İrâdeler
İ..DUİT.	Dosya Usulü İrâdeler
İ..HB.	Harbiye İrâdeler
İ..HR..	Hâriciye İrâdeler
İ..HUS.	Hususi İrâdeler
İ..MBH.	Mabeyn-i Hümayun İrâdeleri
İ..MLU.	Meclis-i Umûmi İrâdeleri
İ..MMS.	Meclis-i Mahsûs İrâdeleri
İ..TAL.	Taltifât İrâdeleri
K.	Kısım
Kls.	Klasör
M.E.B. İ.A.	Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
MV.	Meclis-i Vükelâ Mazbataları
No.	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
S.D.A.O.	Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye
Sad.	Sadeleştiren
ss.	Sayfalar arası
T. T. K.	Türk Tarihi Kurumu
T.D.V. İ.A.	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
vd.	ve diğerleri
Y..EE..KP..	Yıldız Kamil Paşa Evrâkı
Y.PRK.ASK.	Yıldız Perakende Evrâkı Askerî Maruzat
Yay. Haz.	Yayına hazırlayan

TABLO LİSTESİ

Tablo No	Tablonun Konusu	Sayfa
Tablo 1:	1912 Yılı İtibariyle Edirne Vilayeti'nin İdârî Yapısı	30
Tablo 2:	Edirne Kalesi'nde Görevli Türk Askerî Birlikleri	39
Tablo 3:	Edirne Kalesi'nde Bulunan Topların Cinsine Göre Dağılımı	40
Tablo 4:	Edirne Çevresinde Kurulmuş Olan Tabyaların Mevkilerine Göre Dağılımı	42
Tablo 5:	Edirne Kalesi'nde Görev Yapan Askerlere Verilen Yemekler	79
Tablo 6:	Edirne Şehri'ni Kuşatan Bulgar ve Sırp Ordularının Kayıp Miktarları	101

GİRİŞ:

İLK AYRILIK HAREKETLERİNİN ÇIKIŞINDAN 1912 YILINA KADAR BALKANLAR

Yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında kalan Balkanlar'da XIX. yy. ile birlikte ilk ayrılıkçı hareketler görülmeye başlamıştır. Fransa ve Almanya'dan gelen milliyetçilik akımı bu yüzyılın başlarında Balkan yarımadasında hızla etkisini göstermeye başlamış ve bu etkiler ilk olarak kültür alanında kendisini göstermiştir. Ancak kısa süre içerisinde milliyetçilik vurgusu politikada da kendini göstermeye başlamıştır. Politik alanda milliyetçi akımların görülmesi ilk isyan hareketlerini de beraberinde getirmiştir¹.

Oldukça hareketli ve karmaşık bir gelişme gösteren Balkan coğrafyasının uluslaşma süreci ana hatlarıyla dört döneme ayrılabilir. İlk dönem 1800 – 1830 yılları arasındaki ilk Balkan ayaklanmalarının görüldüğü ve ulusal kurtuluş sürecinin başlatıldığı dönemdir. 1830 – 1878 yılları arasında ikinci dönemde askerî mücadeleler yerini ayrılıkçı fikirlerin gelişmesi ve yayılması sürecine bırakmıştır. Üçüncü evreyi 1878 – 1903 arasındaki Balkanların Avrupa devletlerinin yayılma mücadelelerine sahne olduğu yıllar oluşturur. Son dönem ise 1903 – 1914 yılları arasını kapsar ki, bu dönemde Balkanlar en karışık yıllarını yaşamış ve I. Dünya Savaşı öncesinde önemli savaflara sahne olmuştur².

Sırlar 1804 yılında, Yunanlılar ise 1821'de Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmişlerdir. 1830 yılı itibariyle Balkanlar'daki Osmanlı hâkimiyeti kökten zedelenmiştir. Öyle ki söz konusu tarihte bağımsız bir Yunan devleti ve otonom bir Sırp devleti kurulmuştur³.

Millî birlik kurulması fikrinin önemli ateşleyici güçlerinden bir diğeri de Alman ve İtalyan millî birliklerinin kurulmasıdır. İtalyanların 1870 ve

¹ Richard C. Hall; **Balkan Savaşları**, s. 2.

² Hikmet Öksüz; *“Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı Öncesi Balkanlarda Yaşamış Olduğu Siyasal Süreç”*, **Osmanlı**, C.: 2, s. 485.

³ Ali Sevim – Yaşar Yücel; **Türkiye Tarihi**, C.: IV, s. 186 – 192.

Almanların 1871 yıllarındaki “*millî devlet kurma*” başarıları Balkan halklarının millî birlik kurma hayalleri konusunda ilham kaynağı teşkil etmiştir.

Nitekim bu gelişmeler sonucunda her Balkan halkının bir ideali ortaya çıkmıştır. Bulgarlar Birinci ve İkinci Bulgar imparatorluklarının sınırlarının ardından koşarken, Yunanlılar Bizans İmparatorluğu’nun canlanmasını, Karadağlılar ve Sırplar ise Stephan Duşan İmparatorluğu’nun yayıldığı yerleri elde etmenin peşine düşmüşlerdir⁴. Üstelik Balkan milletleri ulusal hedeflerine birer isim vererek mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Yunanlıların “Megali İdea”, Sırpların “Velika Sırbija”, Bulgarların “Golema B’lgariya” adı verilen bu millî hedeflerinin gerçekleşmesi yolundaki en büyük engel kuşkusuz Osmanlı Devleti olmuştur⁵.

Hedeflerine ulaşmak için önlerindeki ortak engele karşı Balkan halkları çeşitli dönmelerde bir takım birlikler de kurmuşlardır. Balkanlardaki ilk ittifak 1866–1868 yılları arasında kurulmuştur. Sırp Prensi III. Mihaylo Obrenoviç’in organizasyonu ile kurulan Sırbistan, Karadağ, Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan ihtilalcı ittifakı, 1868 yılında Osmanlı Devleti’ne karşı ortak bir ayaklanma planlamışsa da, Haziran 1868’de Prens Mihaylo’nun bir suikast sonucu öldürülmesiyle bu plan hayata geçirilemeden rafa kaldırılmıştır⁶.

İlk ciddi isyandan yaklaşık 75 yıl sonra 1876 yılında Karadağlılar ve Sırplar kendi ulusal devletlerini kurmak amacıyla Osmanlı Devleti’ne karşı savaşa girişmişlerdir. Aynı yıl Bulgaristan’da da Osmanlı karşıtı bir isyan çıkmıştır. 1877 yılında Rusya, Bulgar milliyetçilerinin yanında Balkanlara müdahale etmiş ve dokuz ay süren askerî mücadeleden sonra üstün gelen taraf olmuştur⁷.

Osmanlı Devleti’nin hızlı bir biçimde dağılmaya başladığı dönemin belki de açılışı 93 Harbi ile olmuştur. Söz konusu savaş sonrasında Rusya ile 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti Karadağ, Sırbistan ve Romanya’nın bağımsızlıklarını

⁴ Hall; a.g.e., s. 2.

⁵ Muzaffer Tufan; “*Sırp Kaynaklarına Göre I. Balkan Savaşı*”, 90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri, s. 31.

⁶ a.g.m., s. 39.

⁷ Hall; a.g.e., s. 2 – 3.

tanımak zorunda kalmıştır. Ayrıca Bulgaristan'ın özerk bir prenslik haline gelmesini ve Bosna – Hersek'te Rusya ile Avusturya kontrolü altında ıslahatlar yapılmasını kabul etmiş, benzer ıslahat girişimlerinin özerk Girit adasında da yapılmasını da taahhüt etmiştir⁸.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan Ayastefanos Anlaşması Almanya, İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya ve Avusturya tarafından olumsuz karşılanmıştır. Alman Başbakanı Otto von Bismarck tarafından büyük devletlerin temsilcileri ile Osmanlı Devleti arasında Berlin'de bir konferans toplanmıştır. Konferansta Rusya'nın avantajlarını kısmen sınırlayan yeni bir anlaşma üzerinde çalışmalar yapılmış ve sonuç olarak da 13 Haziran 1878 tarihli Berlin Anlaşması imzalanmıştır.

Bu anlaşma ile Balkan coğrafyası üzerindeki Osmanlı hâkimiyeti oldukça azalmıştır. Yunanistan'ın daha evvel gerçekleşen bağımsızlığının ardından Berlin Anlaşması ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya da Türk idaresinden ayrılmış, bununla beraber Bulgaristan'a bağımsızlık yolunda önemli haklar verilmiş, Bosna – Hersek fiilen kaybedilmiştir⁹.

Berlin Kongresi sonrasında da Osmanlı Devleti'nde "Balkan buhranı" sona ermemiştir. Osmanlı Devleti Bosna – Hersek sorunu, üç ayrı vilayete ayrılan Bulgaristan'daki birleşme hareketleri, Karadağ sınırı sorunu ve Yunanistan'ın yayılmacı politikaları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Yunanistan ile 1897 yılında savaş dahi yapılmıştır.

Balkanlar üzerinde politikalar üreten tek devlet Osmanlı olmamıştır. Osmanlı hâkimiyetini bölgeden silmeye çalışan Avusturya ve Rusya, Berlin Kongresi sırasında yapılan gizli görüşmelerle Balkanları bir anlamda kendi aralarında paylaşmışlardır. Avusturya; Rusların Romanya ve Sofya yolu ile İstanbul'a ve Adalar denizine inmesine müsaade ederken, Rusya'da buna karşılık olarak Avusturya'nın Bosna – Belgrat – Üsküp yolu ve Vardar

⁸ Nihat Erim; **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri**, C.: I, s. 387 – 399.

⁹ Rifat Uçarol; **Siyasi Tarih**, s. 288 – 289.

vadisiyle Selanik'e inmesini kabul etmiştir. Bu anlaşma iki devletin de belirli bir düzen dâhilinde Ege Denizi'ne inmesini öngörmüştür¹⁰.

XX. yy başında Bulgarlar Trakya'ya, Yunanlılar Epir ile Ege adalarına, Sırp lar Bosna – Hersek'e, Karadağlılar da Kuzey Arnavutluk'a göz dikmiş durumda iken bu politikaların en büyük destekçisi Rusya olmuştur¹¹.

23 Temmuz 1908 tarihinde Osmanlı Devleti'nde ikinci kez meşrutî yönetim kurulmuştur. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Balkanlarda önemli kayıplar meydana gelmiştir. Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, Girit adası Yunanistan'a bağlanmış ve Bosna – Hersek Avusturya tarafından resmen işgal edilmiştir¹². 1908 yılı itibariyle Arnavutluk dışında Osmanlı topraklarındaki Balkan ulusları bağımsızlıklarını elde etmiştir. Arnavutluk'ta ise bitmek bilmeyen isyanlar Balkan Savaşı sürecinde bağımsızlıkla noktalanacaktır.

XX. yüzyıl başlarından itibaren Rusya'nın önderliğinde bir takım ittifak girişimleri başlamıştır. 1905 yılında Japonlara karşı giriştikleri savaşı kaybeden ve Uzakdoğu'da toprak ve nüfuz kaybına uğrayan Rusya, 1909 yılında da Avusturya'nın Bosna – Hersek'i işgali karşısında çaresiz kalmış ve bir diplomatik yenilgiye uğramıştır. Rusya'nın Balkanlara ağırlık vermesi ve daha faal bir rol üstlenmesi ile bölgede dengeler değişmiştir¹³.

Rusya'nın aktif Balkan politikası takip etmeye başlamasının sonucu olarak Osmanlı Devleti, İtalyanlarla mücadele ettiği bir sırada Balkan devletleri ile de uğraşmak zorunda kalmıştır. Rusya destekli Balkan ittifakının Osmanlı idaresine karşı birleşmesi ile birlikte Osmanlı Devleti dağılma sürecinin ikinci büyük savaşına sürüklenmiştir.

Savaşın baş aktörlerinden biri kuşkusuz Edirne kenti olmuştur. Eski Trak kabilelerinin Pazar yeri olarak kurduğu saha sonra da Makedonyalılar ve Romalılar tarafından genişletilen bu yerleşim birimi ilk başlarda *Orestia* ile anılırken, II. yüzyılda Roma İmparatoru Hadrianus tarafından yeniden

¹⁰ Mahmut Belig; "Balkan Harbinin Siyasi Yönden İncelenmesi", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.: 80, s. 54.

¹¹ Hall; **a.g.e.**, s. 6.

¹² Refik Turan vd.; **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, s. 31.

¹³ İhsan Güneş; "II. Meşrutiyet Devri (1908–1918)", **Osmanlı Tarihi**, s. 230.

kurulunca kurucusunun adına izafeten *Hadrianopolis* adını almıştır. İslâm kaynaklarında ise *Edrenos* veya *Edrenaboli* olarak telaffuz edilen bu kent Bizans döneminde Avar, Bulgar ve Peçenek saldırılarına maruz kalmıştır.

İlerleyen yüzyıllarda Edirne, hızla büyüyen ve topraklarını genişleten Osmanlı Devleti'nin de ilgi alanına girmiştir. Balkanlara geçen ve hızla ilerleyen Osmanlı Devleti 1362 yılında bu kenti hâkimiyeti altına almıştır. Balkan fetihleri için önemli bir üs olarak kullanılan Edirne, 1453 yılına kadar da devlete başkentlik etmiştir. İstanbul'un fethinin ardından başkent olma özelliğini kaybetmesine rağmen Edirne önemli bir Osmanlı şehri olmaya devam etmiştir.

Türk ve İslâm kültürünün yerleştiği ve muhteşem eserler verdiği Edirne şehri ilerleyen dönemlerde Osmanlı Devleti'nin bir kültür merkezi haline gelmiştir. Ancak Osmanlıların duraklama ve gerileme dönemlerinde Rus saldırılarına maruz kalmıştır. 1828 – 1829 yılları arasında yapılan Osmanlı – Rus harbi sürecinde Edirne kenti ilk kez Osmanlı hâkimiyetinden çıkmış ve Rus işgaline maruz kalmıştır. Kısa süreli bu işgalin ardından tekrar Türk hâkimiyetine kavuşan Edirne 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Harbi'nde de işgale uğramıştır¹⁴. XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise kurulan Balkan ittifakının da hedefine girmiş olan Edirne kenti 1912 yılında bir kez daha düşman işgali tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktan kurtulamamıştır.

¹⁴ Bekir Sıtkı Baykal; “*Edirne'nin Uğramış Olduğu İstilâlar*”, **Edirne**, s. 180 – 186; İsmet Parmaksızoglu; “*Edirne*”, **Türk Ansiklopedisi**, C.: 14, s. 345; Tayyip Gökbilgin; “*Edirne*”, **T.D.V. İ.A.**, s. 425 – 427; Tayyip Gökbilgin; “*Edirne*”, **M.E.B. İ.A.**, s. 108 – 115.

BİRİNCİ BÖLÜM:

BALKAN HARBİ'NİN ÇIKIŞI

1.1. Balkan İttifakının Kuruluş Süreci

1912 yılına gelindiğinde Balkanlarda önemli ittifaklar kurulmaya başlanmıştır. Bu ittifak girişimlerinde Rusya'nın etkin bir rolü vardır. Birbirleri ile çeşitli sorunları olan ve bir araya gelmeleri zor görünen dört Balkan devleti Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ, Rusya'nın da yardımı ile bir takım anlaşmalar imzalamışlardır. Bu devletlerin bir araya gelmelerinde önemli bir etken de Osmanlı Devleti'nin durumu olmuştur. Çünkü İtalya ile giriştiği Trablusgarp Savaşı'nda pek bir varlık gösteremeyen Osmanlı ordusunun zaafiyet içerisindeki durumu Balkan devletlerinin cesaretlenmesine neden olmuştur¹.

1.1.1. Bulgar – Sırp Dostluk ve İttifak Anlaşması

Yapılan ittifak anlaşmalarından ilki Bulgaristan ile Sırbistan arasında olmuştur. İki taraf arasındaki ilk görüşme Bulgar Başbakanı Guéchoff (Geşof) ile Sırbistan Başbakanı Milanoviç arasında 1911 yılının Eylül ayı sonunda yapılmıştır². İki taraf arasında ilerleyen müzakerelerde Makedonya'nın paylaşılması konusunda anlaşmazlık çıkmıştır. Bulgaristan özerk bir Makedonya isterken, Sırbistan iki devlet arasında Makedonya topraklarının paylaşılmasından ve bu durumun söz konusu anlaşmaya dâhil edilmesinden yana olmuştur. Makedonya'nın statüsü konusunda iki taraf arasında süren çetin müzakerelerde aracı olan Rusya'nın devreye girmesi ile çözüm

¹ Uçarol; **a.g.e.**, s. 357. Sina Akşin "Trablusgarp Savaşı olmasaydı, Rusya ne kadar uğraşsa da o sırada belki de bir Balkan ittifakı sağlanamazdı, Balkan Savaşı da olmazdı. Osmanlı Devleti'nin İtalya ile savaşta olması, olağanüstü bir fırsattı ve bu fırsat uğruna –Rusya'nın da itelemesiyle – Balkan devletleri aralarındaki geçimsizlik ve nefreti bir süre için kenara koymayı kabul ettiler." sözleriyle Trablusgarp Savaşı ile boğuşan Osmanlı Devleti'nin dört Balkan devletine cesaret verdiğini belirtmektedir. Sina Akşin; "Balkan Savaşlarının Dünya Tarihindeki Yeri", **90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri**, s.14.

² Cemal Tukin; "Balkan Harbinin Teşekkülü ve Bu Harbin Zuhuru", **C.H.P. Konferanslar Serisi**, s. 32 – 33.

bulunmuş ve 13 Mart 1912 tarihinde iki ülke arasında Sofya’da “*Dostluk ve İttifak Anlaşması*” imzalanmıştır³. Bu anlaşmaya göre;

- *Bulgaristan ve Sırbistan birbirlerinin bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini tanıyacaktır.*
- *İki ülkeden birinin Osmanlı Devleti’ne savaş açması durumunda diğeri de tüm gücüyle yardımda bulunacaktır.*
- *Bu anlaşma ile iki ay içerisinde imzalanması planlanan askerî sözleşme 31 Aralık 1920 tarihine kadar geçerli olacaktır.*
- *İki taraftan biri askerî bir harekâta girişmeye karar verirse diğeri haber verecek ve Rusya’nın da onayını aldıktan sonra harekete geçecektir.*
- *Savaş sonrasında Osmanlı Devleti’nden elde edilecek topraklar iki devlet arasında paylaşılacaktır. Anlaşmazlığın söz konusu olduğu durumlarda karar Rus Çarına bırakılacaktır*⁴.

Bu anlaşmayı iki devlet arasında imzalanan 12 Mayıs 1912 tarihli askerî sözleşme izlemiştir. 1 Temmuz 1912 tarihinde de iki devletin genelturmayları arasında askerî hareketin esaslarını içeren bir anlaşma imzalanmıştır⁵.

Yapılan bu üç anlaşma ile Bulgarlarla Sırlar arasında ciddî bir birliktelik sağlanmıştır. Bulgarlar, Balkanlarda ittifakı sağlayabilmek konusunda kendilerine ilk ortak olarak Sırları seçmiştir. Ancak Bulgaristan bununla yetinmemiş ve diğer devletlerle de anlaşmalar imzalamaya devam etmiştir.

1.1.2. Bulgar – Yunan İttifakının Kurulması

Balkanlarda bir ittifakın kurulması için aktif olarak rol alan Sofya hükümeti, Sırbistan ile yapılan anlaşma neticelenmeden Yunan hükümeti ile temasa geçmiş ve iki devlet arasında müzakereler başlamıştır. Temelleri

³ Fahir Armaoğlu; **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789 – 1914)**, s. 657.

⁴ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Balkan Harbi**, C.: I, s. 253 – 256.

⁵ Uçarol; **a.g.e.**, s. 359

1911 yılının kışında atılan Bulgar – Yunan görüşmelerinin ilk devresinde anlaşma sağlanamamış ve taraflar ayrılmışlardır. Ancak Bulgar – Sırp ittifakının neticelenmesinden sonra görüşmeler tekrar canlanmıştır. 27 Nisan 1912’de yeniden başlayan görüşmeler yine Makedonya sorunu nedeniyle tıkanca da 29 Mayıs 1912 tarihinde Sofya’da Bulgar Başbakanı Geşof ile Yunan elçisi Panas arasında bir ittifak anlaşması imzalanmıştır⁶. Bu anlaşmaya göre;

- *İki devletten birisi Osmanlı saldırısına maruz kalırsa diğeri bütün gücüyle yardım edecektir.*
- *İki devlet Osmanlı topraklarında yaşayan ırkdaşlarının haklarını genişletmek konusunda ortak hareket edecektir.*
- *Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında Girit nedeniyle bir savaş çıkacak olursa Bulgaristan yardım etmeyecek ancak tarafsızlığını koruyacaktır⁷.*

Bu anlaşma ile Bulgaristan ve Yunanistan Osmanlı Devleti’ne karşı resmî bir ittifak kurmuştur. Ancak bu anlaşmanın Bulgar – Sırp Anlaşması’na göre temel bir farkı vardır ki; o da bu anlaşmada olası savaş sonrasında elde edilecek toprakların paylaşılması hususunda net bir çerçevenin çizilmemesidir. II. Balkan Savaşı’nın toprak paylaşımı konusundan çıktığını göz önünde bulundurursak yapılan anlaşmada bu konunun yer almamasının ne kadar önemli olduğu daha net olarak ortaya çıkmaktadır.

Bulgaristan ile Yunanistan arasında 5 Ekim 1912’de “*Askerî Konvansiyon Anlaşması*” imzalanmıştır. Buna göre; Bulgaristan’ın en az 300.000, Yunanistan’ın ise en az 120.000 asker ile savaşa katılması ve iki taraf kuvvetlerinin toplamının 500.000’e ulaştırılmasına çalışılması kararı alınmıştır. Ayrıca Osmanlı ordusunun anavatandan yardım alma ihtimalini önlemek amacıyla Anadolu ile Rumeli arasındaki bağlantı ve ulaşımı keserek Yunan donanmasının Ege denizine yerleşmesine karar verilmiştir⁸.

⁶ Armaoğlu; **a.g.e.**, s. 659 – 660. Bulgar – Yunan görüşmelerine The Times Gazetesinin Balkanlar muhabiri olan, Yunan Başbakanı Venizelos’un dostu J.B. Bouchier de aracılık etmiştir. Necdet Hayta; **Londra Büyükelçiler Konferansı**, s. 3.

⁷ Uçarol; **a.g.e.**, s. 359.

⁸ Armaoğlu; **a.g.e.**, s. 660.

1.1.3. Karadağ ile Yapılan İttifaklar ve Birliğin Kurulması

Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan ile ittifak kurduktan sonra Karadağ ile görüşmelere başlamıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde Bulgaristan ile Karadağ arasında 1912 yılının Ağustos ayında sözlü bir anlaşma sağlanmıştır.

Karadağ, Bulgaristan ile yaptığı sözlü ittifaktan sonra Sırbistan ile bir anlaşma imzalamıştır. İki Sırp kökenli devlet olan Sırbistan ile Karadağ arasında 27 Eylül 1912 tarihinde İsviçre'nin Lucerne kentinde Türk idaresi altındaki Sırp'ların hürriyetlerine kavuşturulması konulu askerî ve siyasî bir ittifak anlaşması imzalanmıştır⁹.

*Balkan Koalisyonunun Şefi I. Ferdinand*¹⁰

Yapılan son anlaşma ile birlikte “Balkan İttifakı” tamamlanmıştır. 1912 yılının Eylül ayında tamamen tesis edilmiş olan bu ittifakın lideri olarak Bulgar Çarı I. Ferdinand ön plana çıkmıştır. L’Illustration Dergisi 19 Ekim 1912 günü çıkan sayısının kapağını Bulgar Çar’ına ayırmış ve Balkan Koalisyonun Şefi olarak lanse etmiştir.

Gerçekten de Osmanlı Devleti ile savaşma konusunda en arzulu devletin Rusya desteğindeki Bulgaristan olduğu söylenebilir.

⁹ Hall; a.g.e., s. 17.

¹⁰ L’Illustration; 19 Ekim 1912, No: 3634, s. 1. Balkan Savaşları ile ilgili olarak Batı yayın dünyası hakkında bir araştırma için bkz. Cemal Enginsoy; “Balkan Savaşı (1912 – 1913) Hakkında Batı Yayın Dünyasındaki Bazı Değerlendirmelerden Örnekler”, **Dördüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, ss. 191 – 204; Mustafa Gencer; “Alman Kaynaklarına Göre Balkan Savaşları”, **Dokuzuncu Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C.: II, ss. 181 – 195.

Son anlaşma ile birlikte 1912 yılının Mart ayında resmen başlayan birlik girişimleri, Eylül 1912’de başarıya ulaşarak son bulmuştur. Osmanlı Devleti’nin iç sorunlarına yoğunlaşması ve dış politikayı tam anlamıyla takip edememesi “Balkan İttifakı”na engel olmaktan da öteye bu ittifakın kurulmasını kolaylaştırmıştır. Sırplarla Bulgarlar arasındaki bitmek tükenmek bilmeyen rekabetler, Slavlarla Rumlar arasındaki çıkar çatışmalarından doğan düşmanlıklar Osmanlı hükümeti tarafından dikkate alınamamış ve gerekli politikalar geliştirilememiştir¹¹.

Balkanlarda Osmanlı Devleti aleyhine kurulan bu ittifak, harekete geçmek konusunda fazla beklememiştir. Nitekim birliğin kurulmasını sağlayan son anlaşmanın imzalanmasından sadece 40 gün sonra Karadağ Osmanlı Devleti’ne savaş ilân etmiş ve I. Balkan Savaşı başlamıştır.

1.2. 1912 Yılında Osmanlı Devleti’nin Siyasî ve Askerî Durumu

Balkanlarda Osmanlı Devleti aleyhine ittifak girişimleri mevcutken Osmanlı Devleti iç sorunlarına boğulmuş bir haldedir. İstanbul’da sürekli siyasî çatışmaların yaşanması, uzun yıllardan beri kesintilere uğramasına rağmen devam eden Arnavut isyanının bastırılmaması, Makedonya ve Yemen’de yaşanan kargaşaya bir çözüm getirilememesi, dış politikada da İtalya ile yapılan Trablusgarp Savaşı, Osmanlı Devleti’ni oldukça zor duruma sokmuştur¹².

Trablusgarp Savaşı’nın başladığı gün iktidardaki Hakkı Paşa Hükümeti istifa etmiş, yerine Said Paşa Hükümeti kurulmuştur. Bu dönem İttihat ve Terakki muhaliflerinin iyice güçlendiği ve İttihatçıları iktidardan indirebilmek için bütün güçleriyle çalıştıkları bir dönem olmuştur.

Kendilerine karşı yürütülen çalışmalardan haberdar olan İttihat ve Terakki Cemiyeti ise karşı önlem olarak 17 Ocak 1912 günü Meclis-i Mebusân’ın feshini sağlayarak seçime gitmiştir. Ancak bu seçimde hükümet

¹¹ Belig; *a.g.m.*, s. 60.

¹² Uçarol; *a.g.e.*, s. 360.

baskıları yaşanmış ve sonuç olarak İttihat ve Terakki şaibeli de olsa Meclis-i Mebusân'da büyük bir çoğunluk elde ederek zafer kazanmıştır¹³.

Türk tarihinde ilk kez birden fazla partinin iktidar için mücadele ettiği bu seçimler, olayları ve yolsuzluklarıyla tarihe geçmiştir. Özellikle İttihatçıların seçimi kazanmak adına devlet olanaklarını kullanarak gerektiğinde zora başvurması nedeniyle “*sopalı seçim*” olarak anılmıştır¹⁴. Yapılan seçimlerin ardından iktidara kuvvetlenerek gelmesine rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti, mevcut sorunların çözümü konusunda başarı sağlayabilecek politikalar üretememiştir. Bu durum zamanla halkın iktidara olan desteğini çekmesine neden olmuştur¹⁵.

Söz konusu dönemde ülkenin idaresi konusundaki sıkıntılar, ordu içerisinde de kendini göstermiştir. Subaylar arasındaki gruplaşmalar orduyu yıpratmıştır. 1912 yılının Haziran ayında bir grup subay, Manastır bölgesinde dağa çıkarak hükümetin istifasını istemiştir. 9 Temmuz tarihinde Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa'nın istifa etmesi, durumu daha da ağırlaştırmıştır. Aynı günlerde Bahriye ve Maliye nazırlarının da istifası üzerine Said Paşa hükümeti Meclis'ten güvenoyu isteme kararı almıştır.

Said Paşa Hükümeti, 15 Temmuz 1912 günü Meclis'ten güvenoyu istemiş ve İttihat ve Terakki üyelerinin oylarıyla 4'e karşı 194 oyla güvenoyu almayı başarmıştır. Ancak alınan bu yüksek oya rağmen Said Paşa başkanlığındaki hükümet, bir gün sonra, yani 16 Temmuz 1912 tarihinde istifa etmiştir¹⁶.

Ortaya çıkan hükümet sorununu gidermek için Padişah tarafından Tevfik Paşa, Halaskârân-ı Zabitân Grubu¹⁷ tarafından Kâmil Paşa isimleri

¹³ Yapılan seçimin ardından gelen 270 mebusan sadece 6 tanesi İttihat ve Terakki muhalifi kişilerden olmuştur. Bu 6 mebusun 5 tanesi isyan bölgesi olan Arnavutluk'tan seçilmişlerdir. Diğer muhalif mebus ise milli mücadele yıllarında Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Sivas'ta toplanacak olan kongreyi basmakla görevlendirilen ünlü vali Ali Galip'tir. Sina Akşin (Haz.); **Yakınçağ Türkiye Tarihi**, C.:1, s. 39.

¹⁴ Fevzi Demir; **Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri**, s. 265 – 266.

¹⁵ Rifat Uçarol; “*Balkan Savaşı Öncesinde Terhis Olayı ve Seferberlik İlanı Sorunu*”, **Dördüncü Askerî Tarih Semineri Bildiriler**, s. 259.

¹⁶ *a.g.m.*, s. 260 – 261.

¹⁷ Halaskârân-ı Zabitân Grubu, siyasi ilişkilere girmedikleri için kenarda kaldıklarını düşünen askerler tarafından kurulmuş bir gruptur. 1912 yılının Mayıs ayında kurulmuş, siyasette

ortaya atılmış, ancak yeni Osmanlı kabinesi, 21 Temmuz 1912'de Meclis-i Âyân Reisi Gazi Ahmed Muhtar Paşa tarafından kurulmuştur. Üyeleri arasında çok sayıda önemli paşa bulunması nedeniyle bu hükümete “*Büyük Kabine*” denmiştir¹⁸. Büyük Kabine, ilk iş olarak ülkedeki sıkıyönetimi kaldırmış ve Arnavutluk isyanı konusunda önlemler almıştır¹⁹.

Büyük Kabine göreve başladıktan bir hafta sonra 29 Temmuz 1912 tarihinde kendisinden önceki Said Paşa Hükümeti'nin de almayı düşündüğü ama uygulama fırsatı bulamadığı bir kararı hayata geçirmiştir. Osmanlı ordusunda bulunan 1908 girişli nizamî erlerin terhisine ve bir kısım redif askerinin de izinli olarak terhis edilmesine karar verilerek 120 tabur asker – yaklaşık 75.000 er – terhis edilmiştir. İzmir ve Çanakkale'de toplanan redif birlikleri boşaltılmıştır. Terhis işlemi birden yapılmayıp parça parça gerçekleştirilmiş ve yaklaşık bir ay kadar sürmüştür²⁰. Balkan Savaşı'nın hemen öncesinde silah altında bulunan ve eğitim almış askerin terhis edilmesi nedeniyle Osmanlı ordusu savaş başlangıcında düşmanlarına karşı hem sayısal üstünlüğünü kaybetmiş, hem de eğitilmiş erlerden mahrum kalmıştır²¹.

Büyük Kabine, söz konusu redif erlerinin terhisine karar verirken sadece Batı Anadolu'daki durumu dikkate almıştır. Balkanlarda yapılan

etkisini Temmuz ayından itibaren göstermeye başlamıştır. Mahmud Şevket Paşa'nın öldürülmesinin ardından bu grup çözülmüştür. Ahmet Turan Alkan; **İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset**, s. 130 – 137. Halaskârân-ı Zabitân Grubu'nun beyannâmesi ve programı için bkz. Tarık Zafer Tunaya; **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.:I, s. 337 – 344.

¹⁸ Sadrazam Ahmed Muhtar Paşa'nın oğlu Mahmud Muhtar Paşa'nın Bahriye Nazırı olarak kabinede bulunması dolayısıyla bu kabineye “Baba – Oğul Kabinesi” olarak da anılmıştır. Bernard Lewis; **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, s. 223.

¹⁹ Uçarol; *a.g.m.*, s. 261. Alınan önlemler kapsamında Edirne'den de birkaç fırkalık bir kuvvet İpek, Prizren ve Priştine bölgesine gönderilmiştir. **MV.**, D.: 167 / G.: 1.

²⁰ Uçarol; *a.g.m.*, s. 266 – 267. Bu kararın alınmasından sadece 55 gün sonra seferberlik ilân edilmiş ve tekrar asker alımına başlanmıştır. Alınan terhis kararı seferberlik çalışmalarının daha da karmaşık bir hale bürünmesine neden olmuştur.

²¹ Avni Mutlu; “*Balkan Savaşı'ndan Çıkarılacak Dersler*”, **Askeri Tarih Bülteni**, S.:18, s. 77. Balkan Savaşı yıllarında Çatalca'da görev yapan Osmanlı kumandanlarından Fahreddin Altay, “*Bütün kabahat, siyaset adamlarının durumu kestirip karar verememesi sonucu orduyu terhis ettirmelerinde ve ordunun içine siyasetin kol atmasına müsaade etmelerindeydi*” diyerek bu terhis kararının devlete çok pahalıya mâl olduğunu dile getirmekte ve ordu ile siyaset arasındaki yakın ilişkinin her iki kuruma da zarar verdiğini belirtmektedir. Fahreddin Altay; “*Balkan Felâketi*”, **Hayat Tarih Mecmuası**, S.: 8, s. 38.

ittifaklardan haberi olmayan hükümet bu kararını hiç düşünmeden uygulamaya aktarmıştır²².

Savaş arifesinde Osmanlı ordusunun durumu çok parlak değildir. Ordunun ikmâl ve ulaşım sorunu, askerin yiyecek sıkıntısı ve ordu içerisindeki politik çekişmeler, Osmanlı Devleti'nin karşısına çıkan en büyük sorunlardandır.

Savaş başlarken –terhis kararı dikkate alınmazsa– Türk ordusu kâğıt üzerindeki savaş planlarına göre Balkan devletleri ordularından çok daha üstün insan kuvvetine ve silah adedine sahiptir. Ancak söz konusu bu büyük ordu, Meriç boylarından Umman Denizi'ne kadar uzanan binlerce kilometrelik bir alana yayılmış bulunmaktadır²³. Bunun yanı sıra tehlike önceden görülemediği için asker toplama girişiminde bulunulmadığı gibi tam tersine asker terhisi fikri benimsenmiştir²⁴.

Söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'nin askerlik işleri 15 Aralık 1886 tarihli kanuna göre düzenlenmiştir. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra yeni bir kanun çıkartılması için çalışmalar yapılmasına rağmen Balkan Savaşı'na eski kanun ile girilmiştir. Buna göre 1912 yılında Türk ordusu; nizamiye, redif ve müstahfız birlikleri ile aşiret ve süvari birliklerinden oluşturulmuştur. Devletin daimi ordusu olan nizamiye birlikleri muvazzaf erlerden meydana getirilmiştir. Bu dönemde askerlik süre 20 yıl olarak belirlenmiş, bunun 3 yılı muvazzaf, 3 yılı ihtiyat, 8 yılı redif ve 6 yılı da müstahfızlık görevlerine ayrılmıştır²⁵.

Ancak yukarıda belirtilen sistem dâhilinde tesis edilen Osmanlı ordusu savaş öncesinde pek çok eksik yönere sahiptir²⁶. Büyük Kabine'de nazırlık

²² Uçarol; *a.g.m.*, s. 268 – 269. Osmanlı devlet adamlarının Balkanlardaki gelişmelerden ne kadar habersiz olduğuna dair en güzel örnek İttihat ve Terakki iktidarının Hariciye Nazırı olan Asım Bey'in 15 Temmuz 1912 tarihinde Meclis-i Mebusân'da yaptığı konuşmada söylediği "*Balkanlardan vicdanım kadar eminim*" sözüdür. Dört Balkan devletinin birbiri ile anlaşmalar imzaladığı günlerde Osmanlı Dışişleri Bakanı'nın bu sözleri gelişmelerden haberdar olmadığına kanıttır. Ahmet Bedevi Kuran; **İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler**, s. 382.

²³ Örneğin, Balkan Savaşı'nın çıkmasından iki ay kadar önce Yemen'de patlak veren İmam Yahya ayaklanmasına 35 tabur asker gönderilmiştir. İtalyanların On İki Ada'yı işgali nedeniyle Selanik ve İstanbul'daki askerî birliklerin bir kısmı İzmir'e kayırılmıştır. İbrahim Artuç; **Balkan Savaşı**, s. 109.

²⁴ İhsan İlgar; "*1912 – 1913 Balkan Savaşı Hazırlıkları*", **Hayat Tarih Mecmuası**, S.: 2, s. 78.

²⁵ Uçarol; *a.g.m.*, s. 264.

²⁶ Justin McCarthy, Osmanlı ordusunun Balkan Savaşı'na hazır olmamasının nedeni olarak Sultan II. Abdülhamid'i göstermektedir. Justin McCarthy; **Ölüm ve Sürgün**, s. 147.

yapan ve Balkan Savaşı'nda ordu kumandanlarından biri olan Mahmud Muhtar Paşa ile yine Balkan Savaşı'nda görev alan eski sadrazam Hafız Hakkı Paşa'nın Osmanlı ordusu ile ilgili tespitleri herhalde en yetkili ağızlar tarafından malûmun ilânıdır.

Mahmud Muhtar Paşa²⁷

Mahmud Muhtar Paşa, Osmanlı ordusunun bu savaştaki yetersizlikleri ile ilgili olarak; nizamiye kıtalarının düzenli bir eğitim alamadığını, polis ve jandarma görevi görmekten askerlerin eğitime yeterli imkân ve vaktin kalmadığını belirtmektedir. Mahmud Muhtar Paşa rediflerin de askerî eğitimini yetersiz bulmaktadır. Avrupa'da uzman subaylar tarafından iki – üç yıllık bir sürede verilen eğitim; Türk redif birliklerine birkaç haftada verilmeye çalışılmış ve başarı sağlanamamıştır²⁸.

Hafız Hakkı Paşa ise ordunun mıntika usûlünün yetersizliği ve askere alma nizamnâmesinin eksikliği nedeniyle askerlerin talimsiz kaldığını ve bu talimsiz erlerin de ordunun başına bela olduğunu belirtmiştir²⁹.

Yukarıdaki tespitlerin yanı sıra ordunun siyasete bulaşması, ordudaki mevcut disiplini olumsuz yönde etkilemiş, adeta yok etmiştir. Politik inanç ve girişimler, komutanlar, subaylar ve hatta erler arasında geçimsizlik, anlaşmazlık ve huzursuzluk nedeni olmuştur³⁰.

²⁷ L'illustration; 2 Kasım 1912, No: 3636, s. 326.

²⁸ Mahmut Muhtar Paşa; "Balkan Harbi Hezimetî", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.: 4, s. 39.

²⁹ Hafız Hakkı Paşa; **Bozgun**, s. 139 – 142.

³⁰ Halil Erdinç; "Balkan Harbi Yenilgisinde İç Politikanın Etkileri", **Askerî Tarih Bülteni**, S.: 17, s. 72. Balkan Harbi sırasında ordudaki sorunlar hakkında ayrıca bkz. Fethi Ünsal; "Balkan Harbi (1912 – 1913) Yenilgisinin Nedenleri", **Askerî Tarih Bülteni**, Yıl: 16, S.: 30, Şubat 1991, ss. 75–83.

1909 yılında Türk askerî kuvvetleri dört ordu müfettişliğine bölünmüştür. Balkan Savaşı'nda görev alacak olanlar Rumeli'de bulunan Birinci ve İkinci Ordular olmuştur.

Birinci Ordu, Bulgar ordusuna karşı görevlendirilmiş ve Edirne'den İstanbul'a kadar olan bölgeye yerleştirilmiştir. Birinci Ordu'nun dört kolordusu İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne'de konuşlanmıştır. Birinci Ordu, toplamda 12 nizamiye, 11 birinci sınıf redif, 6 ikinci sınıf redif olmak üzere 29 tümen, 5 süvari tugayı, yaklaşık 220.000 tüfek, 60.000 kılıç ve 454 topa sahiptir.

İkinci Ordu ise Makedonya bölgesinde konuşlanmış ve Birinci Ordu'ya nazaran daha kuvvetli bir teşkilata sahip bulunmaktadır. İkinci Ordu birliklerinde 340.000 er ile 500 topu olan 32 tümen mevcuttur.

Mevcut iki orduya savaşın uzaması durumunda Anadolu'daki Üçüncü ve Dördüncü Ordu birliklerinden takviye gönderilmesi planlanmıştır. Ancak bütün bunlar kâğıt üzerinde kalmış ve farazî olarak hesaplanmıştır. Askerin kaç yürüyüş gününde ve hangi nakil vasıtasıyla görev yerine ulaşacağı konusunda eksik noktalar bırakılmıştır³¹. Bunun yanı sıra savaş başladığında Türk ordusunun Trakya'da 5 adet uçağı mevcut olmakla birlikte bunların hiç biri uçabilecek durumda değildir³².

1.3. Birinci Balkan Savaşı'nın Çıkışı

Kendi aralarındaki sorunları bir kenara bırakarak Osmanlı Devleti'ne karşı birleşen Balkan devletleri ilk adım olarak Osmanlı sınırlarına asker yığmaya başlarken aynı zamanda bazı taleplerde bulunmaya başlamışlardır. Ağustos 1912'de Karadağ'ın sınır bölgelerinde Osmanlı idaresi aleyhinde olaylar çıkmaya başlamıştır³³.

³¹ Ilgar; *a.g.m.*, s. 79.

³² Hall; *a.g.e.*, s. 26.

³³ Ahmet Halaçoğlu; *"Balkan Savaşları (1912 – 1913)", Türkler*, C.: 13, s. 298.

*Balkan Sorunu – Kaynayan Kazan*³⁴

Balkanlar'da yaşanan gelişmeler ve ortaya çıkan durum ile ilgili olarak Leonard Raven–Hill tarafından 1912 yılında çizilen ve Punch adlı dergide yayınlanan yandaki karikatürde Balkanlar, kaynayan bir kazana benzetilmiştir.

Kaynayan ve taşmak üzere olan Balkan kazanının üzerine 5 devlet oturmuş ancak kazanın kapağının kapanmasını ve durulmasını sağlayamamıştır. Hakikatte de durum bundan farksız değildir.

Osmanlı Devleti'nin 75.000 civarında askerini terhis ettiği günlerde Balkan devletleri seferberlik ilân etmiştir. Bulgaristan'ın seferberlik sebebine bakıldığı zaman sorumluluğun tamamen Osmanlı Devleti'nin üzerine atıldığı görülür. Bulgaristan hükümeti Edirne ve civarında Osmanlı askerinin hareketliliğinden endişe ettiği gerekçesiyle her ihtimale karşı umûmi bir seferberlik kararı almaya mecbur kaldığını ilân etmiştir³⁵.

1 Ekim 1912 tarihinde yayınlanan bir irâde ile Osmanlı Devleti de seferberlik ilân etmiştir. Buna göre; Birinci ve İkinci Ordu Müfettişlikleri dâhilinde bulunan bütün birlikler ile Üçüncü Ordu içerisinde bulunup Birinci ve İkinci Ordu dâhilinde yer alan birliklerin seferberlik haline geçirilmesi emredilmiştir³⁶. Aslında seferberlik ilanından 9 – 10 gün önce bir takım hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. Nitekim 22 Eylül 1912 tarihinde alınan bir kararla kış aylarında Rumeli'de daha fazla asker bulundurulmasına karar verilmiş ve Babaeski, Edirne, Gümölcine, Kırcaali, Drama, Siroz, İştib, Üsküp, Mitroviçe ve Elbasan redif fırkalarının bir buçuk ay müddetle silâh altına

³⁴ Bu karikatür www.corbis.com sitesinde yer alan s3921 numaralı kayıttan alınmıştır. (E.T.: 23.04.2008)

³⁵ **İkdam**; 18 Eylül 1328 /1 Ekim 1912, No: 5607, s. 1. İkdam Gazetesi söz konusu bilgiyi Bulgar ajansından nakletmiştir.

³⁶ **İ.MMS.**, D.:152 / G.: 1330/L-03; **ATASE Balkan Harbi Koleksiyonu**, Kls.: 634 / D.: 9 / Fih.: 1.

alınması kararı alınmıştır³⁷. Seferberlik nedeniyle ordu içerisindeki subay sayısını arttırmak için askerî birliklerdeki subay adayları ile Mekteb-i Harbiye öğrencilerinden liyakat gösterenlerin rütbelerinin geçici olarak yükseltilmesi kararı da alınmıştır³⁸.

Bu sırada dikkate değer bir husus da gönüllü askerlik durumudur. Osmanlı ordusu askerlik yükümlülüğü bulunan vatandaşlarını görev yerlerine getirme uğraşı verirken, birçok Osmanlı vatandaşı da gönüllü olarak askere yazılmak istemiş ve başvuruda bulunmuştur³⁹.

Aslında Balkan devletlerinin büyük bir askerî hazırlık içerisinde bulundukları bu dönemde Osmanlı Devleti'nin bir yandan terhis işlemlerinde bulunması bir yandan da askerlerinin bir kısmını silâh altına almaya çalışması devletin büyük bir kararsızlık içerisinde bulunduğu ve bu nedenle de çelişkili kararlara imza attığının göstergesidir.

30 Eylül 1912 tarihinde seferberlik kararı alan Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ hükümetleri bu karardan 3 gün sonra Bâb-ı Âli'ye ortak bir nota vererek Makedonya'ya İsviçreli ya da Belçikalı bir genel vali atanması, yerel yasama meclisleri ve yerel jandarma örgütü kurulması ve söz konusu bölgede Avrupa'nın büyük devletlerinin büyükelçileri ile Balkan devletleri temsilcilerinin denetiminde reform yapılmasını talep etmişlerdir.

Bâb-ı Âli bu notaya cevap olarak, gerekli ıslahatı 1880'de toplanan Doğu Rumeli Uluslararası Komisyonu'nun önerileri doğrultusunda yapmayı kabul etmiş, ancak Meclis-i Mebusân yeniden toplanıp bu kararı onaylamadan önce bir güvence veremeyeceğini de belirtmiştir⁴⁰. Balkan ittifakı, Osmanlı Devleti'nden istediği yanıt alamayınca süre üç gün daha uzatılmış ancak Osmanlı Devleti yine de bu notayı kabul etmemiştir⁴¹. Bu

³⁷ İ.HB., D.: 123 / G.: 1330/L-095.

³⁸ MV., D.: 240 / G.: 2.

³⁹ Balkan Savaşı'nda gönüllü olarak askere gitmek isteyenler, gönüllü asker birliklerinin oluşturulması ve bu birliklerin aldıkları görevler hakkında bkz. Mehmet Özdemir; *Balkan Savaşı'nda Gönüllü Birlikler*, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, C.:I, ss. 423 – 435.

⁴⁰ Feroz Ahmad; *İttihat ve Terakki*, s. 141.

⁴¹ Halaçoğlu; *a.g.m.*, s. 298. Osmanlı Devleti'nin bu süreçteki duruşunu anlamak açısından Hariciye Nazırı Gabriel Noradunkyan Efendi'nin İstanbul'da bulunan savaş muhabiri Stephan Lauzan'la yaptığı mülakat mühimdir. Noradunkyan *"Biz yenilik yaptıkça, ıslahat girişimlerinde"*

süreçte Avrupa'nın büyük devletleri olarak adlandırılan hükümetler Balkan ülkelerinde bulunan sefirlerine birer talimatnâme göndererek sulh ortamının bozulmaması için girişimlerde bulunmalarını istemiştir⁴².

Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne vermiş oldukları nota ve izledikleri politika Osmanlı kamuoyunda ve İstanbul'da da tepkilere neden olmuştur. 2 Ekim günü Dârülfünûn öğrencileri tarafından savaş yanlısı bir miting düzenlenmiştir. Şehri dolaşan öğrenciler, Balkan ülkelerinin elçiliklerinin camlarını kırınca polis göstericilere müdahale etmek zorunda kalmıştır. Dârülfünûn öğrencileri, benzer bir mitingi 7 Ekim günü de düzenlemiş ve bu miting de olaylara sahne olmuştur⁴³. Söz konusu mitingde Dârülfünûn öğrencileri, kendilerinin yer aldığı gönüllü askerî alayların kurulması talebinde bulunmuş ve bu yönde sloganlar atmışlardır⁴⁴.

4 Ekim 1912 tarihinde Sultanahmet meydanında iki büyük miting birden düzenlenmiştir. Bu iki miting de savaş yanlısı sloganların atıldığı mitingler olmuştur. Bunlardan ilki sabah saatlerinde Hürriyet ve İtilaf Partisi tarafından yapılmış, öğleden sonra ise İttihat ve Terakki yanlılarının tertiplediği miting⁴⁵ gerçekleştirilmiştir⁴⁶. Bu büyük eylem Osmanlı basınında da büyük yankı bulmuştur. Tanin Gazetesi "*Dünkü Büyük Nümayişler: Harp!*

bulundukça, Balkanlardaki dostlar bir kat daha saldırgan ve küstah bir tavır içine bürünüyorlardı. Şimdi de savaşılmaktayız. Pekâlâ, görün bakalım, görsünler işte. Biz bu savaşı ne aradık ne de talep ettik. Bu harp hem bizim, hem Avrupa'nın ve hem de özellikle Fransa'nın istememesine rağmen ya da öyle görünmesine rağmen çıkageldi. Savaşın sorumluluğunu tarih hiçbir zaman bize yükleyemez. Yine de şimdi büyük bir direnç içinde ve büyük bir vatanseverlikle sonuca ulaşmaya çalışacağız. Savaşın çabuk neticelenmesi de bizim elimizde değil. Harbin yol açacağı bütün felaketlere, olanca matemlere karşılık medeni bir millet olarak nasıl savaşmak gerekiyorsa öyle savaşacağız. Eğer düşman topraklarına girerek yabancı bir yerdeki yabancı bir evdeki misafirler gibi hareket edeceğiz. Eğer yenik düşersek neticeyi namusluca kabulleneceğiz. Hiçbir zaman bize zulüm ve ikiyezülülük isnat edilemez." diyerek Osmanlı Devleti'nin duruma karşı tutumunu ortaya koymuştur. Stephan Lauzan; **Osmanlı'nın Bozgun Yılları**, s. 27–28.

⁴² **İkdam**; 20 Eylül 1328 / 3 Ekim 1912, No: 5609, s. 1.

⁴³ Aram Andonyan; **Balkan Savaşı**, s. 198 – 204.

⁴⁴ Ahmet Uçar; "*Abdülhamid'i 'Baskıcı' Diye Devirdiler Ama Halkı Bezdirmekte Ona Rahmet Okuttular*", **Hürriyet Tarih**, 3 Eylül 2003, s. 19.

⁴⁵ Bu mitinge "*Müzaheret Mitingi*" adı verilmiştir. Yücel Aktar; "*1912 Yılı 'Harp Mitingleri' ve Balkan Harbi'ne Etkileri*", **İkinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, s. 118.

⁴⁶ Balkan Savaşları sırasında İstanbul'da bulunan Alman gazeteci Wilhelm Feldmann hatıratında, İttihat ve Terakki'nin ortak miting davetinin reddedildiğini ve bu yüzden sabah saat 10.00'da Hürriyet ve İtilaf yanlılarının, saat 14.00'te de İttihat ve Terakkicilerin miting yaptıklarını belirtmektedir. Söz konusu durum savaş sırasında bile particiliğin önlenemediğine bir kanıttır. Wilhelm, Feldmann; **İstanbul'da Savaş Günleri – Bir Alman Gazetecinin Balkan Savaşı Hatıratı**, s. 26.

Harp!” başlığı altında verdiği haberlerde “yaşasın vatan, yaşasın harp” sloganlarının atıldığını ve Osmanlı halkının Balkan devletlerine meydan okuduğunu vurgulamıştır⁴⁷.

Osmanlı Devleti’ne verilen mühletin son günü olan 8 Ekim 1912’de büyük devletler adına Avusturya ve Rusya bir bildiri yayınlayarak Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında savaş çıkacak olursa, bu savaşın sonunda Rumeli’de herhangi bir sınır değişikliğinin kabul edilmeyeceğini, Balkanlardaki statükonun aynen devam ettirileceğini ilân etmişlerdir⁴⁸. Bu bildirinin ilân edilmesinin altında Osmanlı Devleti’nin savaş meydanında dört Balkan devletini birden yeneceği korkusu yatmaktadır⁴⁹.

Balkan devletlerinin Osmanlı hükümetine vermiş olduğu sürenin dolması üzerine ilk olarak Karadağ Osmanlı Devleti’ne savaş ilân etmiştir⁵⁰. 8 Ekim 1912 günü öğle saatlerinde Karadağ maslahatgüzarı Plamenatz, Bâb-ı Âli’ye gelerek Meclis-i Vükelâ’dan çıkan Hariciye Nazırı Gabriel Noradunkyan Efendi⁵¹ ile görüşme talep etmiş ve savaş ilânını içeren notayı vermiştir⁵². Buna cevap olarak Osmanlı Devleti de Karadağ’a savaş ilân etmiştir⁵³.

⁴⁷ **Tanin**; 22 Eylül 1328 / 5 Ekim 1912, No: 1461, s.3. İzmir’de yayın yapan Ahenk Gazetesi’nin Balkan Savaşları dönemindeki yayınları hakkında Zeki Arıkan tarafından bir araştırma yapılmıştır. Zeki Arıkan; *“Balkan Savaşı ve Kamuoyu”, Dördüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, ss. 168 – 187.

⁴⁸ Ancak arşiv belgelerine göre Avusturya’nın savaş konusunda büyük bir kararsızlık içerisinde olduğu ve Balkan devletlerine Osmanlı Devleti’ne karşı göstereceği muhalefette dikkatli olmasını tavsiye ettiği Osmanlı Devleti tarafından bilinmektedir. **A.}MKT.MHM.**, D.: 742 / G.: 13.

⁴⁹ Hikmet Öksüz; *a.g.m.*, s. 487. Nitekim savaş başlayınca bu beklentinin tam tersi bir durum ortaya çıkmış ve şehir müdafaaları dışında Osmanlı birlikleri bir başarı elde edememiştir. Devam eden süreçte yapılan bütün görüşmelerde statükonun korunması konusu göz ardı edilerek Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti’nden toprak talep etmeleri konusuna büyük Avrupa devletleri de destek vermiştir.

⁵⁰ Karadağ’ın Osmanlı Devleti’ne savaş ilânında bulunan ilk devlet olması ilgi çekicidir. Dört Balkan devletinin de orduları 1 Ekim’den itibaren savaşa hazır konumda iken içlerinden ilk olarak Karadağ’ın savaş ilân etmesi devletin kendi küçüklüğünden umulmayacak bir biçimde kurulan ittifaka güvendiğinin göstergesi olsa gerektir. Suzann Peuteuil; *“Balkan Savaşlarına Doğru”, Hayat Tarih Mecmuası*, S.: 8, s. 35.

⁵¹ 1852 yılında doğan Gabriel Noradunkyan, devlet görevine ilk olarak Hariciye Nezareti Tahrirat Odası’nda başlamış, 1870 – 1876 tarihleri arasında Paris’te diplomat olarak görev almış, çeşitli diplomatik görevlerinin ardından II. Meşrutiyet 1908 yılı Ağustos’unda Kâmil Paşa Hükûmeti’nde Ticaret ve Nafia Nazırı olarak yer almıştır. 1909’da kurulan Hüseyin Hilmi Paşa ve Tevfik Paşa kabinelerinde de aynı görevde yer alan Noradunkyan, Gazi Ahmed Muhtar Paşa Kabinesinde Hariciye Nazırlığı görevine getirilmiştir. Bu görevine Kâmil Paşa zamanında devam etmiştir. Kevork Pamukciyan; *“Divrikli Noradunkyan Ailesi ve Kabriyel Noradunkyan Efendi”, Tarih ve Toplum*, S.: 49, s. 45 – 46.

Nazım Paşa – Sofya, Belgrad, Çetina ve Atina’da şöyle bir dolaşacağım. Bir bilet istiyorum.

Bilet memuru (İngiliz elçisi) – Yalnız mısınız?

Nazım Paşa – Hayır! Şimdilik yedi, sekiz yüz bin kişi⁵⁴

İkdam Gazetesi de diğer gazetelere benzer bir tavır takınmıştır. İkdam, “Harp İstiyorlarsa Harp Ederiz”⁶⁰, “Vazife Başına”⁶¹ gibi başlıklar atarak savaşa taraftar olduğunu alenen göstermiştir. Ayrıca Balkan birliğini küçümseyen gazete, bu ittifakın temelsiz bir biçimde inşa edildiğini ve dağılmaya mahkûm olduğunu iddia etmiştir⁶².

Savaşın başlaması İstanbul’da büyük bir heyecan ile karşılanmıştır. Tanin “Muharebe Başladı: Evvela Karadağ!” başlığıyla okuyucularına haber verirken, başyazının başlığının “Hele Şükür!” olması dikkate değerdir⁵⁵. Sabah Gazetesi ise savaşın ilân edildiğini güne kadar olan süreçte “Harp Bizim de İşimize Gelir”⁵⁶, “Yaşasın Harp”⁵⁷ gibi başlıklar atarak savaştan çekinilmemesi gerektiğini hatta olası bir savaşın Osmanlı’nın çıkarına olacağını savunmuştur. Osmanlı Devleti’nin doğal sınırlarının Tuna kıyıları olduğunu savunan gazete⁵⁸, savaşın başladığı gün ise halkı silahlarının başına davet etmiştir⁵⁹.

⁵² **Sabah**; 26 Eylül 1328 / 9 Ekim 1912, No: 8281, s. 1. Karadağ’ın Osmanlı Devleti’ne savaş açtığını bildiren metin aşağıda sunulmuştur:

“Ekselans,

Karadağ kraliyet hükümetinin, Osmanlı hükümetiyle aralarında devamlı olarak çıkan anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümü için harcadığı bütün dostane çabaların tükendiğinden dolayı üzüntü duymaktayım.

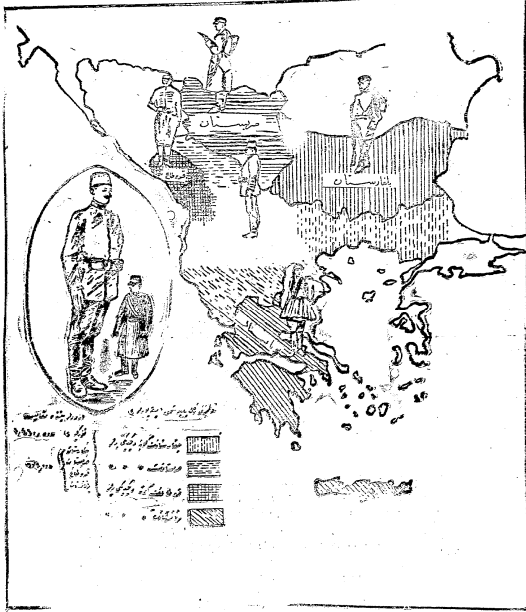
Kralım Majeste I. Nikola’nın izniyle, Karadağ kraliyet hükümetinin bugünden itibaren Osmanlı hükümetiyle bütün ilişkileri kestiğini, gerek Karadağlıların, gerekse Osmanlı egemenliği altında bulunan kardeşlerinin yüzyıllardır hiçe sayılan haklarının tanınmasını Karadağlıların silahlarına tevdi ettiğini, ekselansınıza bildirmekle şeref duyarım. 8 Ekim / 25 Eylül 1912 Plamenatz” Andonyan, a.g.e., s. 209 – 210.

⁵³ Enver Ziya Karal; **Osmanlı Tarihi**, C.: V, s. 301.

⁵⁴ Djem Dergisi’nde çıkan bu karikatür Orhan Koloğlu; **Türkiye Karikatür Tarihi**, s.172’den alınmıştır.

⁵⁵ **Tanin**; 26 Eylül 1328 / 9 Ekim 1912, No: 1465, s. 1.

⁵⁶ **Sabah**; 20 Eylül 1328 / 3 Ekim 1912, No: 8275, s.1.

Savaşın ilân edildiği gün olan 8 Ekim 1912 tarihinde Tanin’de Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti’nin Avrupa toprakları üzerindeki hedeflerini açıklayan bir harita yayınlanmış ve üzerine “*Nasıl Paylaşacaklarmış?*” başlığı atılarak, müstehzi bir çizimle büyük boy bir Türk askerinin yanına ancak beline kadar gelebilen dört Balkan devletinin askeri resmedilmiştir⁶³.

Savaşın başladığı gün Osmanlı hükümeti Selanik’te olağanüstü halin ilân edilmesine ve gerektirdiği takdirde de Edirne, Kosova, Manastır, İşkodra ve Yanya vilayetlerinde de olağanüstü halin yürürlüğe sokulmasına karar vermiştir⁶⁴. Bu kararın alınmasının üzerinden iki hafta geçtikten sonra ülkede seçimlerin ertelenmesine karar verilmiştir. Rumeli’de oturan halkın savaş ortamı içerisinde kalması ve Anadolu’da yaşayanların büyük kısmının ise silâh altına alınarak Rumeli’ne sevk edilmesi nedeniyle seçimlerin yapılmasına imkân olmadığına karar verilerek uygun şartlar sağlanana kadar seçimler ertelenmiştir⁶⁵.

13 Ekim 1912 tarihinde Bulgar Başbakanı Geşof, Sofya’daki Osmanlı maslahatgüzarı Mukbil Bey’e Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan’ın Osmanlı Devleti’nden taleplerini içeren bir nota vermiştir. Bu notada Karadağ’ın savaş ilânından memnun olmadıklarını bildirmekle beraber Balkanlarda idarî otonominin tesis edilmesi, Belçikalı ya da İsviçreli genel valilerin atanması,

⁵⁷ **Sabah**; 21 Eylül 1328 / 4 Ekim 1912, No: 8276, s.1

⁵⁸ **Sabah**; 22 Eylül 1328 / 5 Ekim 1912, No: 8277, s.1.

⁵⁹ **Sabah**; 26 Eylül 1328 / 9 Ekim 1912, No: 8281, s.1.

⁶⁰ **İkdam**; 19 Eylül 1328 / 2 Ekim 1912, No: 5608, s.1.

⁶¹ **İkdam**; 23 Eylül 1328 / 6 Ekim 1912, No: 5612, s.1.

⁶² **İkdam**; 20 Eylül 1328 / 3 Ekim 1912, No: 5609, s.1.

⁶³ **Tanin**; 25 Eylül 1328 / 8 Ekim 1912, No: 1464, s. 1.

⁶⁴ **MV.**, D.: 227 / G.: 177.

⁶⁵ **İ..DUİT**, D.: 10 / G.: 25.

seçimle gelen vilayet parlamentolarının kurulması, bölgede bağımsız jandarma ve milis kuvvetlerinin teşkiline izin verilmesi konularında adımlar atılması istenmiştir. Ayrıca reformların denetiminin de büyük devletlerle dört Balkan devletinin yer aldığı bir yüksek konseye devredilmesini talep etmişlerdir. Aynı nota Sırp hükümeti tarafından Belgrad'daki Osmanlı elçisi Ali Fuat Bey'e ve Yunan hükümeti tarafından da Atina elçisi Muhtar Bey'e verilmiştir⁶⁶.

Doğal olarak Osmanlı Devleti bu notayı kabul etmemiştir. 14 Ekim günü padişah tarafından yayınlanan bir irâde ile Osmanlı Devleti'nin barıştan yana olduğu, Osmanlıların diğer milletlerin hukukuna saygı gösterdiği ve aynı saygıyı da diğer devletlerden beklediği, ülkenin içinde bulunduğu bütün zorluklara rağmen reformlara devam edildiği, halkın mutluluğu için çalışıldığı belirtilmiştir. Aynı irâdede Osmanlı Devleti'nin ilerlemesine mani olmak isteyen komşu devletlerin Osmanlı topraklarına göz diktikleri ve bunun için kendi aralarında anlaştıkları, bu hayalperestlere gereken cevabın verileceği ve kutsal vatana el uzatanların ellerinin kılıçla kesileceğini bildiren sert ifadeler yer almıştır⁶⁷.

Osmanlı Devleti'nin herhangi bir taviz vermeye yanaşmaması üzerine zaten savaşa tüm gücüyle hazırlanan Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilân etmeye hazırlanmıştır. 17 Ekim 1912'de Bulgaristan ve Sırbistan; 19 Ekim 1912'de de Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmiştir⁶⁸.

Sonuç olarak Balkan devletleri hazırlıklarını tamamladıktan sonra kendi istekleri ile süreci yönlendirmiş ve savaş ilân etmişlerdir. Ancak aynı durum Osmanlı Devleti için geçerli değildir. Balkanlarda herhangi bir savaştan yana olmamakla birlikte Osmanlı Devleti, Balkan devletlerinin

⁶⁶ Andonyan; *a.g.m.*, s. 229 – 231.

⁶⁷ **ATASE B.H.K.**, Kıs.: 634 / D.: 9 / Fih.: 001.

⁶⁸ Bulgaristan'a verilen nota "*Bulgar kuvvetlerinin seferberliği ve Osmanlı sınırında yığınak yapmaları, sınır boyunca müstahkem mevkilere ve askerî mevzilere her gün tekrarlanan saldırılar ve Bulgar Hükümetinin anlaşılmaz olduğu kadar kabulü de imkânsız talepleri, Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imparatorluk hükümetinin daima korumak arzusunda bulunduğu barışı sürdürme imkânını bırakmamıştır.*" şeklindedir. Bu notanın oldukça benzeri Sırlara da verilmiştir. Artuç; *a.g.e.*, s. 91.

diplomatik nezaketten uzak ve uzlaşmaz tutumları nedeniyle hazırlıksız bir biçimde savaşın içine sürüklenmiştir.

1.3.1. Balkan Devletlerinin Orduları Hakkında Genel Bilgiler

Savaşta Osmanlı Devleti'nin bölgede yaklaşık 450.000 kişilik bir ordusu bulunmaktadır⁶⁹. Buna mukabil düşman ordularının asker sayısı Osmanlı Devleti'nden daha fazladır⁷⁰.

Devletlerin nüfusları ile asker sayıları arasında bir dengesizlik mevcuttur. 1912 yılı itibariyle Bulgaristan yaklaşık 4.300.000, Yunanistan 2.666.000, Sırbistan 3.000.000 ve Karadağ 250.000 nüfusa sahiptir. Osmanlı Devleti'nin nüfusu ise 26.000.000 olup karşısındaki devletlerin neredeyse 2.5 katıdır. Bu nüfusun yaklaşık 6.000.000'u da Avrupa'da yaşamaktadır. Görüldüğü üzere Balkan devletleri nüfus bakımından Osmanlı Devleti'nin çok altında olmasına rağmen Osmanlı ordusundan daha kalabalık askerî birlikler oluşturabilmişlerdir⁷¹.

Balkan ittifakının ordularına bakıldığı zaman genel olarak birbirine benzer niteliktedirler. Hepsi Avrupa imalatı silah kullanmakta olup genellikle Alman Krupp firması ürünü silahları tercih etmişlerdir. Piyade birlikleri genelde köylülerden seçmişlerdir. Balkan ordularının subayları ise büyük oranda yurt dışı eğitimden geçmiştir.

Bulgar ordusu, Rusya, İtalya ve Almanya'da eğitim görmüş subaylardan oluşmaktadır. Aynı zamanda nefer sıkıntısı da yaşamamaktadır. Barış zamanındaki 60.000 kişilik ordusu savaş sırasında 350.000 kişiye ulaşmıştır. Savaşın patlak verdiği zaman 5 adet uçağa sahip olan Bulgarlar kısa bir süre içerisinde 17 uçak daha edinmiştir. Bu gelişmeler Bulgar

⁶⁹ Halaçoğlu; *a.g.m.*, s. 299.

⁷⁰ Dört Balkan devletinin asker sayıları ile ilgili olarak kaynaklarda farklı rakamlar kullanılmaktadır. Almanach Hachette'de yaklaşık 700.000 kişilik bir müttefik ordusundan bahsedilirken, Ahmet Halaçoğlu makalesinde bir yerde 510.000 kişiden bir başka yerde ise 690.000 kişiden bahseder. Muzaffer Tufan ise Sırp kaynaklarına dayandığı çalışmasında bir milyonu geçen bir rakam vermektedir. Söz konusu bilgilerin ayrıntıları için bkz. Almanach Hachette 1914; "Orta Çağdan Bugüne Türklerin Tarihi", **Toplumsal Tarih**, S.: 104, s. 53; Halaçoğlu; *a.g.m.*, s. 299, 303; Tufan; *a.g.m.*, s. 41.

⁷¹ Hall; *a.g.e.*, s. 24.

ordusunun Osmanlı Devleti ile çıkabilecek muhtemel bir savaş ne denli hazır olduğunu göstermektedir. Nitekim 10 yıl içerisinde Bulgar ordusu, dört ayrı savaş planı hazırlamıştır⁷².

Yunan ordusu barış zamanı 25.000 askerden ibaret iken savaş zamanında bu sayıyı 110.000'e kadar yükseltmiştir. Yunanistan'ı diğer Balkan devletlerinden ayıran özelliği içlerinde kayda değer donanması bulunan tek devlet olmasıdır.

Savaş sırasında Sırbistan ordusunun tamamı yaklaşık olarak 230.000 civarındadır. Savaşın başında 3 olan uçak sayılarını ilerleyen günlerde 10'a yükseltmişlerdir.

Savaşı başlatan Karadağ, Balkan ittifakının en zayıf halkasını oluşturmuştur. Askerî talim, malzeme ve eğitim alanlarında oldukça zayıf bir ordusu olan Karadağ'ın milis kuvvetlerinden oluşan ordusu savaş zamanında 35.000 kişiye ulaşmıştır⁷³.

1.3.2. Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Yapmış Olduğu Muharebeler

Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmesi ile başlayan Balkan Harbi'nde Osmanlı ordusu iki ana cephede savaşmaya başlamıştır. Rumeli'de Bulgarlara karşı "Doğu Ordusu" savaşırken, Makedonya ve Arnavutluk bölgesinde Yunan, Karadağ ve Sırp kuvvetlerine karşı "Batı Ordusu" mücadele etmiştir.

Türk ordusunun başkomutanlığını padişah Mehmed Reşat üstlenmiş, Başkomutan vekilliğini ise Nâzım Paşa⁷⁴ üzerine almıştır. Doğu Ordusu'nun

⁷² Ignat Krivorov; "Bulgar Ordu Komutasının XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'ne Karşı Savunma Anlayışındaki Evrim", **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk – Bulgar Askerî – Siyasî İlişkileri**, s. 36.

⁷³ Hall; **a.g.e.**, s. 21 – 24; Mehmet Ali Nüzhet; **1912 Balkan Harbi**, s. 6-7.

⁷⁴ Nâzım Paşa, 1852 yılında İstanbul'da doğmuştur. Paris'te askerî tahsil görmüş, 1870 yılında Harp Okulu'nu, 1872 yılında ise Harp Akademisi'ni bitirmiştir. 1902 yılında tümgeneral olan Nâzım Paşa, 1903 – 1908 yılları arasında Erzincan'da sürgünde kalmış, ancak II. Meşrutiyet'in ilânından sonra korgeneralliğe terfi etmiştir. Balkan Savaşı esnasında başkomutan vekilliği ve Harbiye Nazırlığı görevlerini yürüten Nâzım Paşa, 23 Ocak 1913

başında Abdullah Paşa, Batı Ordusu'nun başında Ali Rıza Paşa yer almıştır⁷⁵.

Türk ordusunun Rumeli'deki dağılımı ise şu şekilde olmuştur:

- *Doğu Ordusu*: Abdullah Paşa⁷⁶ kumandasında, Doğu Trakya'da Edirne – Kırklareli dolaylarında 4 kolordu – Ömer Yaver, Şevket Turgut, Mahmud Muhtar ve Abuk Ahmet Paşalar kumandasında – ve Mehmed Şükrü Paşa komutasındaki Edirne garnizonu.
- *Batı Ordusu*: Ali Rıza Paşa⁷⁷ kumandasında, ana kısmı İştib – Üsküp dolaylarında, Tahsin Paşa kumandasında Alasonya bölgesinde bir birlik, Esat Paşa komutasında Yanya'da Yunanlılara karşı bir birlik, İşkodra'da Karadağlılara karşı Hasan Rıza Paşa komutasında bir birlik ve bölgede dağınık halde bulunan kuvvetler⁷⁸.

Doğu Cephesi'nde 22 – 23 Ekim 1912 tarihlerinde Bulgarlarla Kırkilise (Kırklareli) Muharebesi yapılmıştır. Bu muharebede çok mühim bir çarpışma yaşanmamış, ancak gece yarısı Türk tarafında meydana gelen panik nedeniyle mecburî bir ricat gerçekleştirilmiş ve ordu Lüleburgaz havalisine kaydırılmıştır. Bulgarlar Kırklareli'de 887 ölü, 4.034 yaralı ve 824

tarihinde çıkan Bâb-ı Âli Baskını sırasında öldürülmüştür. **Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri**, s. 3.

⁷⁵ İhsan Ilgar; *"Balkanlılar'a Neden Yenildik?..."*, **Hayat Tarih Mecmuası**, S.: 8, s. 45. Savaş müddetince almış oldukları maaşlara ek olarak Başkomutanlık Vekâleti'ne 30.000 kuruş, Rumeli Şark ve Garp Orduları Komutanlıklarına da 15.000 kuruşluk ek bir maaş tahsisinde bulunulmasına karar verilmiştir. **İ..MLU.**, D.:8 / G.: 1333/R-15.

⁷⁶ Abdullah Paşa (Kölemen), 1846 yılında Trabzon'da doğmuştur. Harp Akademisi'nden 1881 yılında kurmay yüzbaşı olarak mezun olan Abdullah Paşa 1894 yılında tümgeneral, 1904 yılında ise korgeneral olmuştur. Bir sene sonra ise mareşal unvanını almıştır. Balkan Harbi'nde doğu cephesindeki Kırklareli ve Lüleburgaz muharebelerinde Osmanlı Doğu Ordusu'nun başında yer alan Abdullah Paşa 1914 yılında emekliye ayrılmıştır. I. Dünya Savaşı'na katılan Abdullah Paşa, savaş sonrasında Tefik Paşa kabinesinde kısa bir süre ile Harbiye Nazırlığı görevini de üstlenmiştir. 1937 yılında vefat eden Abdullah Paşa'nın Balkan Harbi'ne dair bir hatıratı da vardır. **Balkan Savaşı'na Katılan ...**, s. 4 – 5.

⁷⁷ 1860 yılında İstanbul'da doğmuş olan Ali Rıza Paşa 1886 yılında Harp Akademisi'nden mezun olmuştur. 1905 yılında korgeneralliğe terfii etmiş ve yine aynı sene mareşal olmuştur. 1908 ve 1909 yıllarında iki kere Harbiye Nazırlığı görevinde bulunmuş ve Ayan üyeliği yapmıştır. Balkan Harbi'nde Batı Ordusu başkomutanlığı görevini yapan Ali Rıza Paşa, 1919 yılında Bahriye Nazırlığı, yine aynı sene sadrazamlık görevlerinde bulunmuş, 1921 yılında ise Bayındırlık ve İçişleri bakanlıkları da yapmıştır. Ali Rıza Paşa 1932 yılında ölmüştür. **a.g.e.**, s. 6 – 7.

⁷⁸ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.: II, K.: III, s. 19 – 20.

kayıp verirken, Osmanlı ordusundan 1.500 ölü ve yaralıyla 2–3.000 esir vermiştir⁷⁹.

*Osmanlı Ordusu'nun Lüleburgaz Köprüsü Üzerinden Geçışı*⁸⁰

Osmanlı ordusu 28 Ekim 1912 tarihinde Lüleburgaz'da yapılan ikinci muharebede de mağlup olmuş ve ikinci kez geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu savaşta ise ordunun sağ kanadı dört gün boyunca düşmanla başarılı bir biçimde çarpışmış ancak sol kanat ve merkezdeki açlık ve cephanesizlik yüzünden yaşanan ikinci panik ricatı beraberinde getirmiştir⁸¹. Yapılan bu ikinci muharebe her iki taraf için de pahalıya mal olmuştur. Bulgarlar 2.534 ölü ve 20.162 kayıp verirken, Osmanlı ordusu ise en az 22.000 asker kaybetmiştir⁸².

İkinci mağlubiyet sonrasında Çatalca önlerine çekilmek zorunda kalan Türk askerleri burada kurduğu savunma hattı üzerinde Bulgarlara karşı

⁷⁹ Hall, *a.g.e.*, s. 37.

⁸⁰ Andonyan; *a.g.e.*, s. 498.

⁸¹ Mahmut Muhtar Paşa; *a.g.m.*, s. 44. Mahmud Muhtar Paşa'nın Kırkkilise ve Lüleburgaz – Pınarhisar muharebeleri sürecindeki gözlem ve anıları için bkz. Mahmud Muhtar Paşa; **Balkan Savaşı, Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2003.

⁸² Richard C. Hall, Pınarhisar – Lüleburgaz Muharebeleri'nin savaşan asker ve verilen zayıflatlar bakımından 1870 – 1914 yılları arasındaki en büyük savaş olduğunu belirtmektedir. Hall; *a.g.e.*, s. 41 – 42.

mukavemet gösterebilmiştir. Bir hafta içinde İstanbul önlerine kadar gelmeyi başaran Bulgarlar, Çatalca'dan ileriye geçememişlerdir. Osmanlı Devleti 3 Aralık 1912 tarihinde imzalanan ateşkes anlaşmasına kadar Çatalca'daki mevzilerini korumayı başarmıştır⁸³.

Batı Ordusu ise 23 – 24 Ekim tarihleri arasında Kumanova'da yapılan savaşta Sırp kuvvetleri karşısında tutunamayarak Manastır'a çekilmek zorunda kalırken, Yunanlılar 8 Kasım 1912'de Selanik'i ele geçirmiş ve donanması vasıtasıyla Bozcaada, Limni ve Taşoz'u işgal etmiştir. Adaların yitirilmesiyle Osmanlı Devleti'nin Makedonya ile olan deniz yolu bağı kopmuştur⁸⁴. Yunan donanmasına Ege Denizi'nde sadece Rauf Bey⁸⁵ (Orbay) kumandanlığındaki Hamidiye kruvazörü karşı koymaya çalışmıştır⁸⁶. Alınan seri yenilgiler sonucunda 22 Ekim'de Priştine ve Yeni Pazar, 24 Ekim'de Koçana ve İştib, 27 Ekim'de ise Üsküp işgale uğramıştır⁸⁷.

Savaş Osmanlı Devleti için o kadar yıkıcı olmuştur ki; İttihat ve Terakki'nin en önemli simalarından olan Talat Paşa yaşanan bozgunu Hasan Cemil Bey'e şu sözlerle anlatmıştır⁸⁸: *“Yorgunluktan ve ümitsizlikten o kadar bitap bir haldeydim ki, artık gözümde, ne vatan, ne millet, ne de devlet kalmamıştı. Bütün idealim, arzularım bir tek noktada toplanmıştı: Ah! Önüme bir köy çıksa da bir samanlığa serilsem ve yatsam! Uyusam, uyusam!”*

⁸³ Bu cephede yapılan savaşlarla ilgili olarak Fransız savaş muhabiri Stephan Lauzan'ın hatıralarında cepheden manzaralar, Osmanlı devlet adamları ile yaptığı görüşmeler başta olmak üzere ilgi çekici bazı notlar yer almaktadır. Lauzan; **Osmanlı'nın Bozgun Yılları**, Yay. Haz.: Seyfettin Ünlü, Beyan Yayınları, İstanbul, tarihsiz.

⁸⁴ Zafer Toprak; *“Cihan Harbinin Provası Balkan Harbi”*, **Toplumsal Tarih**, S.: 104, s. 48. Ayrıca Batı Cephesi Vardar Ordusu Kumandanı olan Ferik Zeki Paşa'nın hatıratı bu cephedeki muharebeler hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Zeki Paşa; **Balkan Harbine Ait Hatırâtım**, Matbaa-i Askeriyye, Dersaâdet, 1337. Balkan Harbi esnasında tutulan hatıratların kısa tanıtları ve muhteva analizleri için bkz. Hakan Bacanlı, **Balkan Savaşına Ait Hatıratların Muhteva Analizi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

⁸⁵ 29 Şubat 1912 tarihinde Hamidiye kruvazörü süvariliğine atanan Hüseyin Rauf Bey Balkan Savaşı'nın deniz cephesinde düşman birliklerine karşı başarıyla mücadele etmiş ve kamuoyunda *“Hamidiye Kahramanı”* olarak adlandırılmıştır. **Balkan Savaşı'na Katılan ...**, s. 432.

⁸⁶ Balkan Harbi'nde denizlerde yaşanan mücadeleler hakkında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yayınladığı eser haricinde bkz. Umur Tuncer; **Balkan Harbi'nin Deniz Cephesi ve Osmanlı Donanması'nın Durumu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991.

⁸⁷ Durmuş Yalçın vd.; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, s. 62.

⁸⁸ Hasan Cemil Çambel; **Makaleler Hâtıralar**, s. 108.

Görüldüğü üzere Osmanlı ordusu iki hafta içerisinde tam anlamıyla hezimete uğramış ve neredeyse bütün Rumeli'yi kaybetmiştir. Bölgede kaybedilmeyen üç Osmanlı şehri ise anayurdu ile irtibatı kesilmiş bir halde bulunan ve düşman hattı dâhilinde kalan Edirne, İşkodra ve Yanya şehirleri olmuştur. Edirne, Bulgarların; Yanya, Yunanlıların; İşkodra ise Karadağlıların kuşatması altında kalmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM:

EDİRNE MUHASARASI (22 EKİM – 2 ARALIK 1912)

1362 yılında Osmanlı orduları tarafından fethedilen ve fethine müteakiben İstanbul'un alınmasına kadar Osmanlı Devleti'ne başkentlik eden Edirne, Balkan Savaşları'nın çıkışına kadar geçen süre içerisinde iki kez düşman işgali altına girmiştir. Bunlardan ilki 1828 – 1829 Osmanlı – Rus Harbi esnasında gerçekleşmiştir. Edirne'nin ikinci kez işgal edilmesi ise 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Harbi'nde olmuştur¹. Bu iki acı olayın ardından Edirne şehri Balkan harbinin başlaması ile bir kez daha düşman işgali altına girme riski ile karşı karşıya kalmıştır.

2.1. Balkan Savaşı Öncesinde Edirne Vilayeti'ne Ait Genel Bilgiler

Balkan Savaşları'nın patlak vermesinden hemen önce Edirne Vilayeti'ne bakıldığı zaman Osmanlı Devleti'nin en önemli merkezlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu eski payitaht şehri 1912 yılı itibariyle biri merkez olmak üzere altı sancaktan oluşmakta, bu altı sancak içerisinde de toplam 26 kaza, 108 nahiye ve 1.916 köy bulunmaktadır².

Savaş öncesinde Edirne Vilayeti'nin en büyük mülkî amirliği olan valilik makamında Halil Bey bulunmaktadır. Halil Bey, Hicaz'daki görevinin ardından 3 Mart 1912 tarihinde Edirne Valiliği'ne tayin olmuştur³. Halil Bey, devlet hizmetinde gösterdiği başarılarından dolayı ikinci dereceden bir Osmanî ve bir Mecidî nişanı ile de onurlandırılmıştır⁴.

Sancak ve kazaların idarecilerine bakıldığı zaman ise Türk ve Müslüman olmayan idareci sayısının çokluğu dikkat çekmektedir. 1912 yılı itibariyle Edirne Vilayeti dâhilinde bulunan Cısr-i Ergene, Tırnova,

¹ Baykal; *a.g.m.*, s. 180 – 186; Gökbilgin; “*Edirne*”, **M.E.B. İ.A.**, C.: 4, s. 114 – 115; Parmaksızoğlu; *a.g.m.*, s. 345.

² **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye 1328**, s. 516.

³ **İ.DH.**, D.: 1491 / G.: 1330/S-24.

⁴ **S.D.A.O.**, 1328, s. 498.

Lüleburgaz, Midye, Baba-yı Atik, Pınarhisar, Keşan, Şarköy, Mürefte kazalarının kaymakamları gayrimüslim Osmanlı vatandaşlardır⁵.

Tablo 1: 1912 Yılı İtibariyle Edirne Vilayeti'nin İdâri Yapısı⁶

Edirne Merkez Sancağı	Gümülcine Sancağı	Kırkkilise⁷ Sancağı	Dedeagaç Sancağı	Tekfurdağı⁸ Sancağı	Gelibolu Sancağı
1. Cisir-i Mustafa Paşa ⁹ 2. Kırcaali ¹⁰ 3. Cisir-i Ergene ¹¹ 4. Dimetoka ¹² 5. Ortaköy	1. Sultanyeri 2. Ahi Çelebi 3. İskeçe 4. Eğridere ¹³ 5. Darıdere ¹⁴	1. Tırnova ¹⁵ 2. Ahtopol ¹⁶ 3. Lüleburgaz 4. Vize 5. Midye 6. Baba-yı Atik ¹⁷ 7. Pınarhisar	1. İnoz ¹⁸ 2. Sofulu ¹⁹	1. Malkara 2. Çorlu 3. Hayrabolu	1. Keşan 2. Şarköy 3. Mürefte 4. Eceabat

Savaştan önce Edirne Vilayeti'nin nüfusu 1.500.000'e yakındır. Toplam nüfusun yaklaşık 760.000'ini yani %50'den fazlasını Müslüman halk oluştururken, Rumlar 395.000, Bulgarlar ise 170.000 civarındadır²⁰. Edirne kent merkezinin nüfusu ise 75.000 civarındadır. Bunun 35.000'i Türk, 18.863'ü Rum, 2.121'i Bulgar, 4.004'ü Ermeni, 13.703'ü Yahudi, 801'i de Kiptî'dir²¹.

⁵ **a.g.e.**, s. 498 – 516.

⁶ Yukarıdaki tablo tarafımızdan oluşturulmuştur. **S.D.A.O. 1327**, s. 478 – 496; **S.D.A.O. 1328**, s. 498 – 516.

⁷ Kırklareli'nin eski adıdır.

⁸ Tekirdağ'ın eski adıdır.

⁹ Günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan bu kentin adı Svilengrad'dır. Tahir Sezen; **Osmanlı Yer Adları**, s. 112.

¹⁰ Bu kent de günümüzde Bulgaristan'a bağlıdır.

¹¹ Kentin bugünkü adı Uzunköprü'dür.

¹² Bu kent günümüzde Yunanistan sınırları içerisinde.

¹³ Bulgaristan'ın Kırcaali iline bağlı olan bu kentin adı Ardino olmuştur. **a.g.e.**, s. 166.

¹⁴ Bu kentin günümüzdeki adı Zlatograd olmuştur. **a.g.e.**, s. 139.

¹⁵ Bugün Bulgaristan'daki Veliko Tarnovo kentidir.

¹⁶ Bugün Bulgaristan'daki Agotopolis kentidir. **a.g.e.**, s. 11.

¹⁷ Babaeski'nin eski adıdır.

¹⁸ Enez'in eski adıdır.

¹⁹ Bu kent bugün Yunanistan sınırları içerisinde.

²⁰ McCarthy; **a.g.e.**, s. 144.

²¹ Erhan Demirutku; *"Balkan Harbi'nde Şükrü Paşa ve Edirne Muhasarası"*, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.: 8, s. 5.

2.2. Edirne Kalesi Komutanı Mehmed Şükrü Paşa

Balkan Savaşı başlayınca Edirne Mevki-i Müstahkem Komutanı olarak atanan Mehmed Şükrü Paşa, 1857 yılında Erzurum'da doğmuştur. Babası Kolağası Mustafa Efendi'dir. Erzurum'da Aya-Bakan ailesine mensuptur. Daha çocuk yaşlarda iken askerliğe büyük ilgi duyan Mehmed Şükrü, Erzincan'da bulunan Askerî İdâdî'de eğitim almaya başlamış fakat babasının vefatı üzerine bu şehirden ayrılarak İstanbul'daki Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn'da eğitimine devam etmiştir. Bu okuldan 1879 yılında topçu teğmeni olarak mezun olmuştur²².

Harbiye'deki üstün başarılarından dolayı hocası Serasker Saib Paşa'nın yardımları ile eğitim – öğretim amacıyla Almanya'ya gönderilmiştir. Almanya'da İmparatorluk Üçüncü Topçu Hassa Alayı'na tayin olmuş ve Postdam Garnizonu'nda eğitim görmüştür²³. Yaklaşık 4 yıl süren yurtdışı eğitiminin ardından İstanbul'a dönüşünde Topçu ve İstihkâm Harp Okulu'nda balistik dersleri vermiş, bunun yanı sıra Almanca, İngilizce ve Fransızca dillerini iyi bildiğinden dil derslerine de girmiştir. Mühendishâne'deki öğretmenlik görevi devam ederken padişaha fahrî yaver olmuştur²⁴. Mehmed Şükrü Paşa'nın matematiğe karşı özel bir merakı olup, İstanbul'da iken Darüşşafaka'da matematik dersleri de vermiş ve ünlü matematikçi Salih Zeki Bey'e öğretmenlik yapmıştır²⁵. Askerlik hayatındaki disiplin ve titizliğinden dolayı ordu çevresinde "Deli Şükrü Paşa" olarak nam salmıştır.

1880'de üsteğmenliğe, 1882 yılında yüzbaşılığa, 1883 yılında da kıdemli yüzbaşılığa atanmıştır. 1887'de binbaşı, 1888 yılında yarbay ve ertesi sene de albay rütbesine ulaşmıştır.

1880'li yılların sonlarında Süvari Korgeneral Emir-i Âhur Manastırlı Nuri Paşa'nın kızı Zafer Rabia Hatun ile evlenmiştir. Bu evliliğinden ikisi

²² Nuri Yavuz; "Edirne Müdafii Mehmet Şükrü Paşa", **Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.: II, s. 157.

²³ **Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi**, s.2.

²⁴ **Balkan Savaşına Katılan ...**, s. 14.

²⁵ Sadri Karakoyunlu; "M. Şükrü Paşa'yı Tanıyalım", **Birlik**, S.: 26, s. 4.

erkek ve yedi kız olmak üzere 9 çocuğu olmuş, bunlardan beşi küçük yaşlarda çeşitli nedenlerden ötürü vefat etmiştir²⁶.

Mehmed Şükrü Paşa, 1893 yılında mirliva (tuğgeneral) olmuştur. İkinci ve Üçüncü Ordu Eslihâ ve Mühimmât Müfettişliği'nde bulunan Şükrü Paşa, bu hizmetinde gösterdiği yararlılıklardan ötürü, 5 Aralık 1901 tarihinde altın liyakat madalyası ile ödüllendirilmiştir²⁷.

10 Mart 1904 tarihinde birinci feriklik (orgenerallik) rütbesine yükseltilmiştir²⁸. Aynı ay içerisinde İstanbul'a gelen²⁹ Şükrü Paşa, tam bir sene sonra yani Mart 1905'te Selanik'e gönderilmiştir³⁰.

Şükrü Paşa'nın Selanik'e gönderilmesinde hakkında verilen jurnaller etkili olmuştur. Hâlbuki Mehmet Şükrü Paşa siyaset ile hiç ilgili olmamış ve hatta bir asker olarak siyasetten nefret etmiştir³¹.

II. Meşrutiyet'in ilân edilmesinden sonra tekrar İstanbul'a gelen Mehmed Şükrü Paşa, 1 Kasım 1909 tarihinde Bahr-i Sefid Boğazı

²⁶ Yavuz; a.g.m., s. 158.

²⁷ İ.TAL., D.: 266 / G.: 1319/Ş-162.

²⁸ İ.TAL., D.: 326 / G.: 1321/Z-130. Aynı güne ait olan bir diğer belge ise ailesinin taltifine aittir.(İ.TAL., D.: 325 / G.: 1321/Z-032.) 30 Eylül 1903 tarihinde yani birinci ferik olmadan hemen önce maaşına zam yapılmış ve 10.000 kuruş almasına karar verilmiştir. (İ.HUS., D.: 110 / G.: 1321/B-032.) Ancak 16 Mart 1904 tarihinde herhalde rütbe terfiine de bağlı olarak maaşının bir kez daha artırılması kararı alınmıştır. Y.PRK.ASK., D.: 49 / G.: 42.

²⁹ Y.PRK.ASK., D.: 215 / G.: 36.

³⁰ Y.PRK.ASK., D.: 226 / G.: 80.

³¹ Nuri Yavuz, a.g.m., s. 158 – 159. Şükrü Paşa'nın siyasetten hiç hoşlanmadığına ve askerlik görevine tamamen sadık kaldığına dair en büyük örnek Edirne'deki görevi esnasında yaşanacaktır. Ordu içerisinde İttihat ve Terakki propagandası yapmak ve halk üzerinde etkili olabilmek için Edirne'ye gelerek bir er olarak savaşmak isteyen Talat Paşa ile arasında geçenler Şükrü Paşa'nın siyasetten ne kadar uzak kalmak istediğinin de kanıtıdır:

“Seni hemen yarın Edirne'nin ortasında idam ettirmemi istemiyorsan, bugünden tezi yok, çek git buradan Talat Bey oğlum. Sen ki, sabık Dâhiliye Nazırısın, sen ki Edirne'ye vatanseverlik göstermek için er rütbesiyle gelmişsin... Ve sen ki, bana yardımcı olmak yerine orduyu ifsâd ediyor (bozuyor), askere dövüşmemesini telkine çalışıyorsun... Çek git buradan. İttihat ve Terakki'yi yeniden iktidara getirmek için başka yerlerde çalış. Unutuyorsun ki ben politikacı değil, askerim. Ama sen ve arkadaşların elimizde kalan şu son serhad şehrini de politika uğruna kaybettirmek istiyorsanız, o halde kazanmak istediğiniz nedir? Selimiye ki Rumeli'de cedlerimizin mührüdür. Sen bu mâbedi dinamitleyip berhava etmemi söylüyorsun. Gözünü vatan ve ordu sevgisi değil politika bürümüş. İktidar için orduya bile acımiyorsunuz. Sana Edirne kumandanı Şükrü Paşa olarak emrediyorum. Hemen şimdi Edirne'yi terk edecek ve İstanbul'a gideceksin. Yoksa istemeye istemeye seni, yani İttihat ve Terakki'nin eski Dâhiliye Nazırını asacak veya kurşuna dizdireceğim” (İlhan Bardakçı; **İmparatorluğun Yağması**, s. 57.) Bu arada Talat Bey Balkan Savaşları'nda seferberliğin ilân edilmesinden savaşın sonuna kadar gösterdiği başarı ve gayretlerinden dolayı *“Altın İmtiyaz Madalyası”* ile onurlandırılmıştır. MV., D.: 240 / G.:3.

Muhafızlığı görevine getirilmiştir³². Bir dönem 10. Redif Mufettişliği görevinde de bulunan Şükrü Paşa, Balkan Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Koçana Örfî İdare (Sıkıyönetim) Mahkemesi Başkanlığı görevini bırakarak Edirne Mevki-i Müstahkem Komutanlığı görevine başlamıştır³³.

2.3. Edirne Kenti'nde Seferberlik İlânı ve Alınan Önlemler

1 Ekim 1912 tarihinde padişah Mehmed Reşat tarafından Harbiye ve Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen irâde ile Osmanlı Devleti seferberlik ilân etmiştir. Edirne Kalesi söz konusu seferberlik emrini, bağlı olduğu 4. Kolordu Komutanlığı'ndan aynı gün saat 19.00'da almıştır. Kale komutanlığı, Genelkurmay'dan tahsis edilen seferî kuvvetlerle, kaleden istenen 50 günlük savunma müddetine göre bir seferberlik planı hazırlamıştır³⁴.

Birinci Ordu Mufettişliği kalede yapılacak olan seferberlik işlemlerinin çok gizli bir biçimde yürütülmesini istemiştir. Ancak 4. Kolordu Komutanlığı bu işin çok fazla gizli tutulamayacağını bildirmiş, kalenin düşman sınırına çok yakın olmasından dolayı savunmanın başarılı olabilmesi için bütün askerî birliklerin acilen yerlerini alması, erzak ve mühimmat eksiğinin hemen giderilmesi ve istihbaratın iyi bir biçimde gerçekleştirilmesi gerektiğini bildirmiştir³⁵.

4. Kolordu Komutanlığı kenti savunmak üzere tel örgülerin çekilmesi, avcı hendeklerinin kazılması ve gerekli erzakın mümkün olan miktarının satın alınması ile nizamiye birliklerinin ikmalinin sağlanması yolunda ilk adımları atmaya başlamıştır.

Seferberlik kararı alınmasına rağmen ilk anda şehirde komutanın kimde olacağı açıklık kazanmamıştır. Edirne'nin barış zamanında kale

³² İ..AS., D.: 95 / G.: 1327/L-084.

³³ Demirutku, *a.g.m.*, s. 5.

³⁴ Ali Remzi Yiğitgüden; **Balkan Savaşı'nda Edirne Kale Muharebeleri**, s. 17.

³⁵ *a.g.e.*, s. 18 – 19. Bu kapsamda Edirne'deki telefon hatlarının tamir ve kontrolü için mufettiş gönderilmiştir. **ATASE B.H.K.**, Kls.: 74 / D.: 10 / Fih.: 001-37. 1912 yılı başlarında Edirne kentinden geçen tren yolu kenarında bir telgraf hattı oluşturulmak istenmiş ancak bunun şu an için imkansız olduğuna karar verilerek mevcut hattın tamir edilmesine karar verilmiştir. **DH.İD.**, D.: 119/-2 / G.: 58.

komutanlığı görevini üstlenen Topçu Tuğgeneral İsmail Hakkı Paşa, bu görevden alınmamış ve kale komutanlığında bırakılmıştır³⁶.

Seferberlik emrinin alınmasının ardından Edirne Kale Komutanlığı, halkı bilgilendirmek ve seferberlik dönemi kurallarını ortaya koymak adına kapsamlı bir beyannâme yayınlamıştır. 5 Ekim tarihinden itibaren geçerli olacak bu beyannâmeye göre³⁷;

- *Kalede seferberliğin ilân edildiği halka bildirilmiştir.*
- *Halkın emirlere uyduğu ve asayiş bozmadığı müddetçe rahat olması gerektiği belirtilmiş, sakin ve hoşgörülü hareket edilmesi, şehirde heyecan yaratacak toplantılardan, haberlerden ve eylemlerden (fırınlara ya da mağazalara yığılma gibi) uzak durulması istenmiş ayrıca yapılacak işlerde halktan da yardım beklendiği belirtilmiştir.*
- *Beklenen yardım kapsamında halktan erzak, yağ, un, kereste, muharebe aleti, itfaiye, tıbbî malzeme ve aydınlatma gereçlerinin toplanmasına karar verilmiştir.*
- *Kalede bulunan bütün ihtiyaçların, acizlerin ve hükümetçe varlığı zararlı görülenlerin üç gün içinde kaleyi terk edecekleri bildirilmiştir. Ayrıca kalede yaşamını sürdürecekt olan ahali ile birlikte yabancıların da bütün kanunlara uymak zorunda oldukları hatırlatılmıştır.*
- *Aksi yönde bir karar verilene kadar bütün ticarethanelerin çalışmaya devam edeceği bildirilmiştir.*
- *Edirne'nin vatansever hanımları arasında bir Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin tesis edilmesine karar verildiği bildirilerek yaralılara bakmak ve askerlere yardım etmek konusunda istekli olanların Belediye Dairesi'ne başvurmaları istenmiştir.*
- *Yine vatansever vatandaşlardan orduya gönüllü olarak katılmak isteyenlerin Belediye'ye başvurmaları istenmiştir.*
- *Basın – yayım işleri konusunda Kale Komutanlığı'ndan izin alınması şartı getirilmiştir.*

³⁶ Yiğitgüden; a.g.e., s. 19 – 20.

³⁷ ATASE B.H.K., Kls.: 634 / D.: 9 / Fih.: 001-03.

- *Yollarda askerî araçlara öncelik tanınması kararı alınmış ve halkın araba ve atları ile yaptıkları yolculuklarda askere kolaylık göstermesi istenmiştir.*

6 Ekim 1912 tarihinde Meclis-i Vükelâ'da yapılan görüşmelerin ardından Edirne Müstahkem Mevkii'nin düşman tarafından muhasara edilmesi durumunda 40.000 kişiye iki ay süreyle yetecek kadar erzakın alınabilmesi için lazım olan 4 milyon 900 kûsur bin kuruşun tahsis edilmesine karar verilmiştir³⁸. Başkomutanlık Vekâleti, Edirne Mevki-i Müstahkem Komutanlığı'na bu kararı bildirerek ücretinin İstanbul tarafından ödenmek üzere erzak alımı yapılmasını istemiş ve tasarruflu olunması konusunda uyarıda bulunmuştur³⁹.

6 Kasım günü Harbiye Nezareti'nden gönderilen emirde, Edirne'nin Gümülcine bölgesinden erzak alma imkânı olmasına rağmen buradan erzak ithal edilmemesi ve bu bölgedeki erzakın Kırcaali müfrezesinin istifadesine sunulması kararı alınmıştır⁴⁰. 9 Kasım'da Edirne Kalesi'nin Dedeâğaç bölgesinden eksiklerini giderme imkânının olup olmadığı araştırılmıştır⁴¹. 11 Kasım'da ise Edirne Kale Komutanı İsmail Paşa, Edirne'ye gelmekte olan erzakın Uzunköprü'de bulunan kolordu tarafından alındığını ve kalenin erzaksız bırakılmaması için gerekenin yapılmasını isteyen bir telgraf çekerek Harbiye Nezareti'ne durumu bildirmiştir⁴². Görüldüğü üzere Edirne Kalesi'nin düşman kuşatması altına girmeden kâfi derecede erzak ve levazım toplama fırsatı pek de iyi değerlendirilememiştir. Bu durum Bulgar kuşatmasının uzadığı günlerde çok büyük sıkıntıların yaşanmasının da nedeni olacaktır.

9 Ekim 1912 tarihinden itibaren şehirde sıkıyönetim ilân edilmiş ve kalede bulunmaları zararlı görülen kişiler ile barış zamanı tespit edilmiş olan

³⁸ **MV.**, D.: 169 / G.: 68; **A.}MKT.MHM.**, D.: 741 / G.: 11.

³⁹ **ATASE B.H.K.**, Kls.: 78 / D.: 24 / Fih.: 53. Edirne Kalesi ile Başkomutanlık arasında yapılan para temini hakkındaki yazışmalar neticesinde 9 Kasım günü 17.000 Osmanlı lirası tutarındaki bir miktarın Osmanlı Bankası aracılığıyla gönderildiği anlaşılmaktadır. **ATASE B.H.K.**, Kls.: 78 / D.: 24 / Fih.: 53-1; 53-2; 53-3.

⁴⁰ **ATASE B.H.K.**, Kls.: 78 / D.: 24 / Fih.: 47.

⁴¹ **ATASE B.H.K.**, Kls.: 78 / D.: 24 / Fih.: 53-4. Aynı günlerde Dedeâğaç üzerinden bir takım levazimat Edirne Kalesi'ne ulaştırılabilmektedir. **ATASE B.H.K.**, Kls.: 78 / D.: 24 / Fih.: 63.

⁴² **ATASE B.H.K.**, Kls.: 188 / D.: 25 / Fih.: 5-3. Bu telgrafa cevap olarak Dedeâğaç tarafından yardım ulaştırılacağı bildirilmiştir. **ATASE B.H.K.**, Kls.: 188 / D.: 25 / Fih.: 7-1.

şüpheli şahıslar polis tarafından kaleden çıkarılmaya başlanmıştır⁴³. Ayrıca Edirne Kalesi istihkâmlarına yakın olması nedeniyle halkı tamamen Rum vatandaşlardan oluşan Arnavudköy'ün istimlâk edilmesine karar verilmiştir⁴⁴.

Türk ordusunun seferberlik planına göre Edirne Kalesi'nin kuvveti 56.284 kişi olarak hesaplanmıştır. Ancak seferberlik konusundaki sıkıntılar Edirne'yi de etkilemiş ve sonuç olarak 21 Ekim 1912 günü itibariyle yani Bulgar saldırıları başlamadan hemen önce sadece 26.000 asker toplanabilmiştir⁴⁵.

Seferberliğin ilân edilmesinden önce Edirne Garnizonu'nda 4. Kolordu'ya bağlı 10. Piyade Tümeni, 4. Nişancı Alayı, 4. İstihkam Taburu, 9., 11., 12. Süvari Alaylarından kurulu 4. Hafif Süvari Tugayı ve 1., 2. Süvari Alaylarından kurulu 5. Hafif Süvari Alayı yerleştirilmiştir⁴⁶.

Doğu Ordusu Kumandanlığı'ndan 8 Ekim 1912 günü bir talimat gelmiştir. Buna göre; Edirne Kalesi'nde seyyar kuvvetler olmak üzere 10. Nizamiye Tümeni, 4. Nişancı Alayı, Babaeski, Gümülcine ve Edirne Redif Tümenleri⁴⁷ görevlendirilmiştir⁴⁸.

Görevlendirilen bu redif tümenleri şu birliklerden ibarettir:

Edirne Redif Tümeni, 1., 2., 3. Edirne taburlarıyla Mustafapaşa taburlarından kurulu Edirne Alayı ve 1., 2. Koşukavak taburlarıyla Ortaköy taburundan kurulu Koşukavak Alayı ve Dedeagaç, Dimetoka ve Sofulu taburlarından kurulu Dedeagaç Alayından oluşan üç redif alayından, bir sıhhiye bölüğünden ve bir seyyar hastaneden oluşmaktadır.

Gümülcine Redif Tümeni, 1., 2. ve 3. taburlardan kurulu Gümülcine Alayı, 1., 2. Sultanyeri taburları, ve 3. Kırcaali taburundan kurulu Sultanyeri Alayı ve 1., 2. İskeçe ile 3. Gümülcine taburlarından kurulu İskeçe Alayından oluşan üç redif alayı ile sıhhiye bölüğünden ve seyyar hastaneden ibarettir.

⁴³ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 40.

⁴⁴ **DH.İD.**, D.: 160/-2 / G.:53.

⁴⁵ Genelkurmay Harb Tarihi Başkanlığı, **Balkan Harbi (1912 – 1913)**, C.: I, s. 132 – 133.

⁴⁶ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi**, C.: II, K.: III (Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler), s. 31.

⁴⁷ Edirne Redif Fırkası komutanlığına atanan Miralay Aziz Bey'in atanma yazısı için bkz. **İ.HB.**, D.: 116 / G.: 1330/B-003.

⁴⁸ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 40.

Babaeski Redif Tümeni ise Babaeski, Uzunköprü, Hayrabolu taburlarından kurulu Babaeski Alayı ve Çorlu, Tekirdağ, Çatalca taburlarından kurulu Çorlu Alayı ile Kırklareli, Lüleburgaz, Vize taburlarından kurulu Kırklareli Alayı ve Keşan, Malkara, Gelibolu taburlarından kurulu Keşan Alayından kurulu dört redif alayından, bir sıhhiye bölüğünden ve bir seyyar hastaneden oluşmaktadır⁴⁹.

Bütün bu kuvvetlerin dışında gönüllü olarak askerlik yapanlar da vardır. Gönüllülerle birlikte Edirne Askerî İdâdisi öğrencileri de şehrin savunmasında görev almıştır. Bu okulun talebelerinin bir kısmı Şükrü Paşa'nın heyetinde, topçu birliklerinde görevler alarak savaşın içerisinde bulundukları gibi bir kısmı ise cephane depolarında, hastanelerde, telefon tertibatında olmak üzere geri hizmetlerde görev almıştır⁵⁰.

Mehmed Şükrü Paşa

10 Ekim 1912'de Edirne Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na eski Koçana Örfî İdare (Sıkıyönetim) Mahkemesi Başkanı Topçu Feriği Erzurumlu Mehmed Şükrü Paşa atanmıştır. Şükrü Paşa 12 Ekim günü şehre gelerek görevi teslim almıştır⁵¹. Şükrü Paşa'nın göreve başladıktan sonraki ilk faaliyeti kaleden dışarıya her türlü ikmal malzemesinin çıkışını yasaklamak olmuştur⁵².

⁴⁹ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 33 – 34.

⁵⁰ Balkan Savaşı'na ait harp ceridesinin yazarı olan Yüzbaşı Naci bu öğrencilerin isimlerine ve aldıkları görevlere dair kapsamlı bilgiler vermektedir. Yüzbaşı Naci, **Balkan Harbinde Edirne Muhasarasına Ait Harp Ceridesi**, s. 87 – 90.

⁵¹ Balkan Savaşları'nda Edirne redif taburu komutanlığı yapan Raif Necdet (Kestelli), hatıratında Şükrü Paşa'nın 16 Ekim 1912 günü kente geldiğini yazmaktadır. Raif Necdet Kestelli, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Batışı (Ufûl)**, s. 15. Balkan Harbi'ne ait olarak yazılan yerli hatıratlar ile ilgili olarak bkz. Haluk Harun Duman; *Yerli Hatıratlarda Balkan Savaşı*, **Tarih ve Medeniyet**, S.: 30, Ağustos – Eylül 1996, ss. 51 – 52; Murat Koraltürk; *Hatıratlarda Balkan Savaşları*, **Toplumsal Tarih**, S.: 104, Ağustos 2002, ss. 68 – 69.

⁵² Demirutku; *a.g.m.*, s. 5.

Edirne Müstahkem Mevkii'ne genel karargâhtan verilen emirde *“Düşmanın mümkün olduğu kadar çok kuvvetini kale üzerine çekmek ve bunun için düşmanın yan ve gerilerini sürekli olarak tehdit etmek, serbestçe hareket etmesine engel olmak, Tunca ile Meriç Nehirleri arasında bulunacak düşman yürüyüş kollarının Tunca'nın doğusuna serbestçe geçişini zorlaştırmak ve Arda Nehri'ni geçerek, Dimetoka üzerine hareket etmek isteyen düşmanı durdurmak, Müstahkem Mevki seyyar kuvvetlerinin düşman örtme kuvvetleri karşısında hemen kaleye çekilerek, hareketsiz kalmayıp, genel bir kuşatma veya muharebenin yapılmasına kadar düşmanın harekâtını enerjik olarak zorlaştırmak”* görevi verilmiştir⁵³.

2.4. Edirne'nin Cephe ve Tabya Düzeni

Kale savunması şeklinde müdafaa edilecek olan Edirne şehrinin savunması dört ana cephe üzerinden planlanmıştır. Buna göre cepheler;

- *Doğu Cephesi*, Edirne'nin kuzeyinden itibaren Tunca Nehri'nin sol kıyısından Edirne güneyinde Meriç sol kıyısına kadar olan kesim. Babaeski Redif Tümeni burada bulunacaktır.
- *Güney Cephesi*, Doğu cephesinin bittiği yerden (Meriç) Arda Nehri'ne kadar olan kesimi kapsamaktadır.
- *Maraş Bölgesi Cephesi*, Arda Nehri ile Meriç'in birleştiği yerden batıya doğru uzanan kesimdir ki burada Gümölcine Redif Tümeni bulunacaktır.
- *Batı Cephesi*, Maraş bölgesinin kuzeyinde, Meriç'in sağ kıyısıyla, Tunca'nın sağ kıyısı arasındaki kesimi kapsamaktadır. Edirne Redif Tümeni de buraya konuşlanacaktır⁵⁴.

⁵³ Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler, s. 45.

⁵⁴ Nuri Yavuz; Türk Arşiv Belgelerine Göre Birinci Balkan Harbi, s. 302.

Edirne Kalesi'nde görevli subay ve erler tamamıyla şehre ulaştıkları zaman toplam 53.000 kişiye yaklaşmıştır. Bunların görevli oldukları birliklere göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Tablo 2: Edirne Kalesi'nde Görevli Türk Askerî Birlikleri⁵⁵

Birliğin Adı	Subay Adedi	Er Adedi
4. Nişancı Alayı	36	2323
10. Nizamiye Tümeni	240	12.327
11. Nizamiye Tümeni	137	7.315
Süvari Alayı	15	200
Babaeski Redif Tümeni	124	9200
Edirne Redif Tümeni	102	7212
Gümülcine Redif Tümeni	65	7381
Topçu birlikleri ve diğer birlikler	280	6000
	999	51.958
TOPLAM	52.957	

Savaşın hemen öncesinde Edirne Kalesi'nde toplam 430 adet top bulunmaktadır. Çeşitli çap ve sayılarda bulunan bu topların büyük bir kısmı hareketsiz kale toplarıdır. Kaleler sistemi, ayrı siperler ve bataryalardan oluşan ve düşmanı şehirden mümkün olduğu kadar uzakta tutmaya yarayan bir ileri hatta sahiptir. Bunlar şehrin 4.500 ile 12.500 metre kadar önüne yerleştirilmiştir. Kalede bulunan topların cinsine ve sayısına göre dağılımı ise şu şekildedir:

⁵⁵ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 57.

Tablo 3: Edirne Kalesi'nde Bulunan Topların Cinsine Göre Dağılımı⁵⁶

Topların Cinsi	Top Sayısı	Batarya Sayısı	Çapı (cm)
Seri ateşli sahra	44	11	7,5
Seri ateşli ağır sahra	18	3	10,5
Seri ateşli ağır obüs	18	3	15
Eski mantelli	8	2	8
Eski mantelli	180	30	9
Adi obüs	6	1	12
Kızaklı uzun	78	13	15
Sehpalı kısa	12	2	15
Sehpalı uzun	12	3	10,5
Sehpalı adi	36	6	12
Havan	12	2	15
Havan	6	1	21
TOPLAM	430	77	-

Tabloda sayıları verilen topaların yanı sıra kentte bir adet balon mevcuttur. Fakat uçurulması için gerekli olan gaz mevcut olmadığından savaş sırasında bu balondan yararlanılamamıştır. 9 Ekim 1912 tarihinde Başkomutanlık makamı Edirne şehrine bir adet uçak gönderilmesi kararı almıştır⁵⁷. Refik adındaki bir pilot ile beraber trene yüklenen uçak Edirne'ye gönderilmek üzere yola çıkarılmış ancak Bulgarların ileri harekâta başlaması nedeniyle ulaştırılamayarak geri döndürülmüştür. Bu sırada da uçak oldukça yıpranmıştır. Bir müddet sonra ise hava yoluyla kente uçak indirilmesi fikri öne sürülmüştür. Bu amaçla bir Fransız pilota teklif götürülmüş, fakat pilotun

⁵⁶ a.g.e., s. 58.

⁵⁷ Bu kapsamda Bahri-i Sefid Boğazı Mevki-i Müstahkem Komutanlığı'na çekilen şifreli ve acil telgrafla Edirne'ye sevk için buradaki uçağın en seri bir biçimde İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. **ATASE B.H.K.**, Kıs.: 188 / D.: 25 / Fih.: 4.

olumsuz cevap vermesi nedeniyle bu plan da iptal edilmek zorunda kalmıştır⁵⁸.

Kalenin güney ve batı cepheleri daha önceden Türk ordusu tarafından yapılmış istihkâmlara sahiptir. Kentin kuzey ve doğu taraflarında ise dağ ve tepelerden ibaret doğal istihkâmlar mevcuttur⁵⁹.

Ana tahkimat hattının duvarları 3,5 metre yüksekliğinde ve 6 – 7 metre kalınlığında olup bunlar toprak, tuğla ve çimentodan yapılmıştır. Bu duvarların bazılarının yapılışı 1828 – 1829 Osmanlı – Rus Savaşı'na kadar gitmektedir. Kalelerin etrafında 4 metre derinliğinde ve 4 – 5 metre genişliğinde hendekler kazılmıştır. Bu mevzilerin önünde de 4 – 6 sıra aralıksız uzanan dikenli teller çekilmiştir. Ana hattın 1 – 4 km gerisinde ikinci bir hat daha bulunmaktadır. Ancak bu ikinci hat, kuşatmada önemli bir rol oynamamıştır⁶⁰.

Edirne'nin müdafaası için toplam 29 adet tabya kullanılmıştır. Bunların büyük çoğunluğu, 1886 – 1887 yılları arasında Blum Paşa tarafından inşa edilmiş olup savunma amaçlıdır. Bu tabyalar, şehir merkezine ortalama 5 – 6 kilometre uzaklıkta olup şehir merkezini saracak şekilde korumaya yönelik olarak inşa edilmişlerdir.

Edirne'de cephe ve tabya düzenine etki eden bir nokta da akarsuların mecraları olmuştur. Kentin içerisinden nehir geçmesi nedeniyle tabyalar arasında ulaşım köprüler aracılığı ile sağlanabilmiştir. Bu nedenle köprüler Edirne müdafaasında önemli bir yere sahiptir. Edirne şehrinde kuzeyden güneye doğru sırasıyla Sarayıçi Köprüsü, Saraçhane Köprüsü, Yalnızgöz Köprüsü, Yıldırım Bayezid Köprüsü, Gazi Mihal Köprüsü, Tunca Köprüsü ve Meriç Köprüsü bulunmaktadır⁶¹.

⁵⁸ Bülent Yılmaz; *"Balkan Harbi'nde Hava Gücü, Askerî Havacılıkta Perdenin Açılışı"*, **Dokuzuncu Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C.: 2, s. 241 – 242. Edirne Müstahkem Mevki Komutanlığı kent işgal edilene kadar İstanbul'dan uçak talebinde bulunmaya devam edecektir.

⁵⁹ Mehmet Kadiroğlu; *"Edirne Muhasarası ve Şükrü Paşa"*, **Tarih Hazinesi**, S.: 3, s. 123.

⁶⁰ Hall; **a.g.e.**, s. 52.

⁶¹ Bilge Umar; **Trakya – Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi**, s. 165; **Edirne'deki Tarihi Eserler**, s. 16 – 22.

Tablo 4: Edirne Çevresinde Kurulmuş Olan Tabyaların Mevkilerine Göre Dağılımı⁶²

Doğu Cephesi Tabyaları	Batı Cephesi Tabyaları	Güney Cephesi Tabyaları
Kıyık ⁶³	Başhöyük	Arda
Kafkas	Kemer	Demirtaş
Top yolu	Karagöz	Merkez
Yıldıztepe	Aynalıbağ	Karaağaç
Kestanelik	Abdurrahman Ağa	Bosnaköy
Cevizlik	Hıdırlık ⁶⁴	Orta
Bağlarönü	Çay	
Arnavutköy	Çirmen	
Ayvazbaba	Yassitepe	
Tekgöz	Muhittepe	
Cezaevi		
Küçük Taş Ocağı		
Büyük Taş Ocağı		

⁶² Naci; **a.g.e.**, s. 66.

⁶³ Balkan Savaşları'nda önemli bir yere sahip olan Kıyık Tabyası bugün müze haline getirilmiştir. 54. Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı'nın çalışmaları neticesinde tabyalar düzenlenmiş ve bu tabyaların içerilerine Balkan Savaşları hakkında yazılı ve görsel materyaller yerleştirilerek Şükrü Paşa adına bir de anıt dikilmiştir. Ayrıca yapılan çalışmalar kapsamında Şükrü Paşa'nın İstanbul Merkez Efendi Mezarlığı'nda bulunan naaşı buraya nakledilmiştir.

⁶⁴ Balkan Savaşları esnasında bir dönem Şükrü Paşa'nın karargahı olarak da kullanılan bu tabya adını tarihî bir karakter olan Hıdır Baba'dan almaktadır. Hıdırlık Tepesi aynı zamanda 26 Mart 1913 günü kalenin teslim olduğunu gösteren beyaz bayrağın telsiz direğine çekildiği yerdir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ratip Kazancıgil; *"Hıdırlık Tepesi ve Hıdır Baba"*, **Oluşum**, Yıl: 11, Ocak-Şubat-Mart 2003, Sayı: 41, ss.18 – 25.

2.5. Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler (22 Ekim 1912 – 2 Aralık 1912)

Savaşın başlaması ile beraber Bulgar ordusu büyük bir hızla Osmanlı toprakları üzerine yayılmıştır. General Kotincev komutasındaki Birinci Ordu Kırkkilise ile Edirne arasına yerleşirken, General Ivanov komutasındaki İkinci Ordu ise Edirne'nin doğusunda ve şehri hedef almak üzere konuşlanmıştır. Bulgar Üçüncü Ordusu ise General Dimitriev komutasında olup Kırklareli'nin doğusunda yer almıştır⁶⁵. Yaklaşık 48.000 kişiden oluşan Bulgar İkinci Ordusu'nun elinde çeşitli cinslerde olmak üzere 120'nin üzerinde top bulunmaktadır⁶⁶.

Bulgar Ordusu barış zamanındaki eğitim ve manevra çalışmalarında olası bir savaşta ilk hedefi olan Edirne ve Kırklareli'ne karşı yapacakları harekâtı çalıştığı için avantajlı bir durumda savaşa başlamıştır⁶⁷.

General Ivanov komutasındaki Bulgar İkinci Ordusu, 18 Ekim 1912 günü saat 02.00'de hareket geçerek Mustafapaşa'yı işgal etmiş⁶⁸ ve Edirne'ye doğru yaklaşmaya başlamıştır⁶⁹. Bulgarların kısa vadedeki düşünceleri Edirne'yi taarruzla almak yerine onu erzak, cephane ve asker yönünden takviyesiz bırakarak zamanla teslim mecbur etmek olmuştur. Bunun da pek kısa bir zamanda sonuçlanacağını ummuşlardır⁷⁰. Zaten Kırkkilise'nin Bulgar işgali altına girmesinin ardından Edirne'yi almak Bulgarlar için zaruret olmaktan çıkacak ve şehir kuşatıldıktan sonra arta

⁶⁵ Mahmut Belig Uzdil; **Balkan Savaşı'nda Çatalca ve Sağ Kanat Ordularının Harekâtı – Savaşın Siyasi ve Psikolojik İncelemeleri**, s. 30.

⁶⁶ **a.g.e.**, s. 39.

⁶⁷ Uzdil; **Balkan Savaşı'nda Mürettep 1'nci Kolordu'nun Harekâtı**, s. 94.

⁶⁸ Savaş günlerinde İstanbul'da olan Alman gazeteci Wilhelm Feldmann anılarında bu haberin Avrupa basını aracılığıyla ancak 23 Ekim tarihinde İstanbul'a ulaştığını yazmaktadır. Feldmann **a.g.e.**, s. 43. Osmanlı basınında bu kadar büyük bir gecikme yaşanmamıştır. En fazla 2 günlük bir telgraf ile halk bilinçlendirilmiştir. Ancak anlaşılan o ki savaş süresince Avrupa basınının ülkeye girmesi oldukça zor olmuştur.

⁶⁹ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 86. Raif Necdet eserinde Bulgarlarla olan harbin başladığını ancak 18 Ekim günü öğrendiklerini belirtmektedir. Kestelli; **a.g.e.**, s. 17.

⁷⁰ Selami Başaran; *"Balkan Harbi'nde Edirne Kalesi Savunması ve Şükrü Paşa"*, **Birlik**, S.:68, s. 22. Savaş çıkmadan önce de seferberlik durumunda Edirne Kalesi dahilinde bulunacak ahali ve askerler için gerekli erzakın temin edilmesi ve alınması gereken tedbirler konusunda çalışma yapılmıştır. Bu konu ile ilgili üç arşiv belgesi için bkz. **MV.**, D.: 163 / G.: 59; **A.İMKT.MHM.**, D.: 740 / G.: 11; **DH.İD.**, D.: 158 / G.: 1.

kalan askerî birlikler geri çekilmekte olan Osmanlı ordusunun üzerine sevk edilecektir.

19 Ekim gününden itibaren sınır civarındaki köylerden Edirne'ye doğru göç hareketi başlamıştır. Bulgar mezaliminden korkan halk Edirne Kalesi'ne sığınmıştır⁷¹. Savaş sırasında Edirne bir yandan göç verirken diğer bir yandan da Bulgarların önünden kaçan halkın göçüyle karşılaşmıştır. Kentin nüfusunun 120.000'i geçmesi nedeniyle bir takım önlemler alınmaya başlanmıştır. Edirne'ye iltica eden göçmenler ilk önce Uzunköprü, Malkara ve Keşan'a nakledilmiş ve bu kapsamda 8 – 10 gün içinde yaklaşık 20.000 kişi şehri terk etmiştir. Halkın nakledildiği bu bölgelerin de savaş alanı içerisinde olması nedeniyle Osmanlı hükümeti, Edirne eski mebusu Emin Bey'in başkanlığında bir komisyon kurarak Anadolu'ya geçmek isteyen halkın İstanbul'a getirilmesi konusunda çalışmalara başlamıştır⁷².

2.5.1. Edirne Kalesi'ndeki İlk Çatışmalar

21 Ekim 1912 tarihinde Doğu Ordusu Komutanlığı'ndan alınan emirde Edirne çevresinde düşman birliklerinin görüldüğü belirtilerek, 22 Ekim günü için bir taarruzda bulunulacağı ve kale birliklerinden bir kısmının da bu taarruzda kullanılacağı bildirilmiştir⁷³.

Ayvazbaba mevkiinde bulunan karargâhtan 22 Ekim günü saat 13.10'da bizzat Şükrü Paşa tarafından verilen emirle taarruz başlamıştır⁷⁴. 2 gün boyunca aralıklarla süren huruç (çıkış) harekâtı beklenen başarıyı vermemiş, kaleden saldıran Türk birlikleri düşmanı püskürtmeyi başaramamıştır. 22 – 24 Ekim 1912 tarihleri arasında yapılan harekâtın başarısızlığı; birliklerin eğitim ve disiplin bakımından zayıf bulunması, tümen

⁷¹ Kestelli, **a.g.e.**, s. 16. McCarthy de daha kuşatma başlamadan 20.000'den fazla insanın Edirne'ye sığındığını belirtmektedir. McCarthy; **a.g.e.**, s. 157.

⁷² Ahmet Halaçoğlu; **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912 – 1913)**, s.50. Benzer önlemler Edirne kentinin çevresi için de alınmıştır. Edirne yakınlarında meydana gelen çatışmalar sırasında civar bölgedeki halkın zarar görmemesi için yaklaşık 80 vagon dolusu insan İstanbul'a trenlerle sevk edilmiştir. Halaçoğlu; **a.g.e.**, s. 61.

⁷³ Söz konusu telgrafın tam metni için bkz. Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 61.

⁷⁴ Söz konusu emrin tam metni için bkz. **a.g.e.**, s. 71.

komutanları arasında işbirliği fikrinin olmaması, etkili bir keşif yapılamaması, irtibat işlerinin zayıf olması ve tümen taarruz doğrultularının sık sık değiştirilmesi ile buna bağlı olarak koordineli bir taarruzun gerçekleştirilememesi gibi nedenlere bağlanmıştır⁷⁵.

Söz konusu çarpışmalarla ilgili olarak İstanbul'da oluşan ortamı gözlemleyebilmek adına Ahmet Şerif Bey'in Tanin Gazetesi'ne çektiği telgraf önemlidir. Telgrafta Edirne etrafında ilerlemek isteyen düşmanın şiddetli çarpışmalar neticesinde geri çekilmeye mecbur kaldığı anlatılmakta ve gelen bu telgrafa yorum olarak gazetede *"Ahmet Şerif'in bu telgrafını her halde bir nişâne-i muvaffakiyet olarak kabul edebiliriz"* denerek bu harekâttan övgü ile bahsedilmektedir⁷⁶. Keza aynı gün Edirne Kale Komutanlığı'ndan bir bildiri yayınlanmış ve Vardar Ordusu'nun Sırları bozguna uğratmasının ardından Edirne'deki birliklere ihtiyaç kalmadığı açıklanmış, bu başarıdan sonra askerin kale içine çekilerek mücadelesine devam edeceği ve bu görevinde de kahraman ecdadının Plevne'de göstermiş olduğu başarının burada da tekrarlanacağı vurgulanmıştır⁷⁷.

Mehmed Kâmil Paşa⁷⁸

Edirne'deki Türk kuvvetlerinin çıkış harekâtını gerçekleştirdikleri günlerde yani 22– 23 Ekim tarihlerinde Osmanlı Doğu Ordusu Kırkkilise'de Bulgarlara yenilerek, Lüleburgaz'a çekilmiştir⁷⁹. Sadrazam Ahmed Muhtar Paşa'nın bu savaş ile ilgili tebliğinde başarılı bir geri çekilmeden⁸⁰ bahsedilse de bu askerî mağlubiyet Muhtar Paşa'nın sadrazamlık makamını bırakmak zorunda kalmasına neden olmuş, yerini Mehmed Kâmil Paşa'ya bırakmıştır

⁷⁵ Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler, s. 153.

⁷⁶ Tanin, 11 Teşrîn-i Evvel 1328 / 24 Ekim 1912, No: 1480, s. 1.

⁷⁷ Tanin, 17 Teşrîn-i Evvel 1328 / 30 Ekim 1912, No: 1486, s. 2.

⁷⁸ Andonyan; a.g.e., s. 499.

Bulgarlar 25 Ekim’de bir süvari birliğine şehrin güneyindeki demiryolunu geçme emri vermiştir. Bu, Edirne ile İstanbul arasındaki iletişimin büyük oranda kesilmesi anlamına gelmektedir⁸¹. 25 Ekim günü herhangi bir çarpışmanın olmaması İstanbul’da Bulgarların yorulduklarına işaret olarak yorumlanmıştır⁸².

Savaşın hemen başında Bulgarların Osmanlı askerleri üzerinde psikolojik bir harekâtı da uygulamaya koydukları anlaşılmaktadır. İkdâm Gazetesi’nin Edirne’deki özel savaş muhabiri Kenan’ın 25 Ekim tarihli telgrafında Bulgarların bin bir türlü hileye başvurduğu bildirilmekte ve Osmanlı sancağı göstermek, namaz borusu çaldırmak, “padişahım çok yaşa” diye bağırarak gibi hilelerle Osmanlı askerini taciz ettiğini haber vermektedir⁸³. Bulgarlar bütün savaş boyunca psikolojik harekâta devam edecek ve şehre attıkları beyannâmelerle Osmanlı askerinin direncini kırmaya çalışacaktır.

Bulgarlar Lüleburgaz – Pınarhisar Muharebesi ile eş zamanlı olarak 28 Ekim 1912 akşamı Edirne’yi güney cephesi demiryolundan Arda Nehri’ne

⁷⁹ Edirne’de redif taburu komutanlığı yapan ve harbe dair gözlemlerini yazan Yüzbaşı Raif Necdet (Kestelli), eserinde 29 Ekim 1912 günü çıkan Edirne Gazetesi’nin ilave çıkarttığını ve bu ilaveden Kırkkilise’de meydana gelen savaşta düşmana büyük kayıplar verildiğini ve başarılı olunduğunu öğrendiğini bildirmektedir. Savaşta görev alan bir tabur komutanının gerçeği bilmemesi ve gazete haberlerine göre fikir edinmesi oldukça ilginç bir durum olsa gerektir. Kestelli; **a.g.e.**, s. 21.

⁸⁰ Söz konusu tebliğde “*III. Kolordumuzun Kırkkilise’nin ötesinde cereyan eden muharebelerde başarıyla dövüşen askerleri, geri çekilme ve Şark ordusunun büyük kuvvetleriyle birleşme emrini aldılar; çünkü erkân-ı harbiyyemizin planları, harekât bölgesini o kadar uzaklara yaymayı gerekli görmüyordu. Bu suretle askerlerimiz, düşmana zaman kaybettirmeye ve mükemmel bir disiplin içinde takviye kuvvetlerinin gönderildiği yere doğru geri çekilmeye muvaffak oldular.*” denmektedir. Andonyan; **a.g.e.**, s. 466.

⁸¹ Hall; **a.g.e.**, s. 54.

⁸² **Tanin**; 13 Teşrin-i Evvel 1328 / 26 Ekim 1912, No: 1482, s.1.

⁸³ **İkdâm**; 13 Teşrin-i Evvel 1328 / 26 Ekim 1912, No: 5633, s.1. Bulgarların bu tarz bir aldatmacasına örnek olarak Edirne’nin Kayapa Köyü’nde yaşanan katliamı örnek gösterebiliriz. Köyün yakınlarında bir Türk taburunun istirahat ettiği sırada namaz borusu çalan Bulgarlar köylülerle birlikte namaza duran Türk askerlerine karşı yayılım ateşle hücum ederek büyük bir katliam gerçekleştirmişlerdir. Bununla da yetinmeyen Bulgarlar, Kayapa’daki katliamdan kaçan yaralıların sığındığı Küçük Döllük Köyü’ne bir baskın düzenlemiş ve revir olarak kullanılan köyün camiinde bulunan 18 yaralı eri ele geçirmiş ve kuyuya atarak şehit etmişlerdir. Bugün Kayapa ve Küçük Döllük Şehitlikleri bu vahşetin simgesi olarak yer almaktadır. İlker Alp; **Bulgar Zulmünü Günümüze Kadar İntikal Ettiren Edirne ve Çevresindeki Şehitlikler**, s. 25 – 27.

kadar olan kesimiyle, doğu cephesinin Meriç Nehri'nden Edirne – Babaeski yolu arasındaki kesimleri dışındaki bütün cephelerden kuşatmıştır⁸⁴.

24 Ekim'de gerçekleştirilen harekâta başarı sağlayamayan Türk birlikleri Bulgarların kuşatmayı tam anlamıyla başlattıkları tarih olan 28 Ekim akşamına kadar birliklerin düzene konulması ile uğraştıktan sonra, 29 Ekim günü için Maraş bölgesinden bir huruç hareketi yapılmasına karar vermiştir. Taarruzun komutanlığına Maraş Bölge Komutanı olan 4. Nişancı Alayı Komutanı Yarbay Celal⁸⁵ getirilmiştir⁸⁶.

29 Ekim günü sabah saat 06.00'dan itibaren Türk kuvvetleri Maraş bölgesinden Bulgarlara doğru taarruza geçmiştir. Öğlen saatlerinde çatışmalar oldukça şiddetlenmiş ve bütün bölgeyi kaplamıştır. Gönderilen balonla birlikte bölge üzerinden geçen bir uçağın gözetlemesinden yararlanan Bulgar topçuları, Türk birlikleri üzerine etkili atışlarda bulunmuşlar ve bu etkili ateş neticesinde Türk birlikleri Kartaltepe'ye doğru çekilmek zorunda kalmıştır. 30 Ekim gününe sarkan çatışmalar sırasında durumun kötüye gitmesi üzerine Müstahkem Mevki Komutanlığı, Maraş Bölgesi Komutanlığı görevini Yarbay Celal'den alarak 11. Tümen Komutanı Mirliya İbrahim Paşa'ya vermiştir⁸⁷.

29 Ekim günü yapılan çatışmalar aralıksız 12 saat sürmüştü ve her iki tarafa da ağır zayıat verdirmiştir. Türk ordusunda dördü subay olmak üzere 105 şehit ve 400'e yakın yaralı varken; Bulgar ordusu 59 ölü ve 550'ye yakın yaralı vermiştir⁸⁸. Bu çatışmalarda Türk tarafının belki de en büyük kazancı, Edirne kenti üzerinde faaliyet gösteren iki Bulgar uçağından birinin Türk topçusunun ateşi neticesinde düşürülmesi olmuştur⁸⁹.

⁸⁴ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 160.

⁸⁵ Celal Bey, İstanbul'da doğmuş ve 1888 yılında Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. 4. Nişancı Alayı Komutanlığı'na 7 Temmuz 1912 tarihinde atandıktan sonra Balkan Savaşları esnasında Edirne'de görev almıştır. 11 Mayıs 1914 tarihinde albay iken emekli olmuştur. **Balkan Savaşı'na Katılan ...**, s. 272.

⁸⁶ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 161.

⁸⁷ **a.g.e.**, s. 163 – 166. Yarbay Celal, sadece bölge komutanlığı görevinden alınmıştır. 4. Nişancı Alayı'ndaki komutanlık görevine devam etmiştir.

⁸⁸ Richard Hall, 22 ve 29 Ekim tarihlerinde yapılan bu çıkış hareketlerinin Türk ordusuna kayıptan başka bir şey kazandırmadığını belirterek, söz konusu iki harekât neticesinde 1.200 asker kaybettiğini kaydetmektedir. Hall; **a.g.e.**, s. 56.

⁸⁹ **İkdam**; 18 Teşrin-i Evvel 1328 / 31 Ekim 1912, No: 5638, s.1.

Edirne'deki Türk kuvvetleri bir kez daha başarısız olurken, Osmanlı Doğu Ordusu Kırkkilise'nin ardından Lüleburgaz'da da Bulgar kuvvetlerini durdurmayı başaramamıştır. Lüleburgaz'da alınan mağlubiyetin ardından Osmanlı ordusu Çatalca'ya kadar çekilirken Edirne'deki Türk kuvveleri asıl ordusundan daha da uzaklaşmıştır.

Lüleburgaz Muharebeleri'nin ardından sancağı ile birlikte geri çekilen bir Türk birliği⁹⁰

29 Ekim 1912 tarihindeki başarısız Türk huruç harekâtı sonrasında Bulgarlar hava destekli psikolojik harbi de başlatmışlardır. 31 Ekim tarihinde uçaklar vasıtasıyla bildiri atan Bulgarlar⁹¹ zalim ve gaddar Osmanlı hükümeti ile savaştıklarını bildirmiş, Müslüman halka karşı bir hareketlerinin olmadığını ayrıca Kırkkilise, Dimetoka, Üsküp, Priştine, Kumanova gibi büyük şehirlerin Osmanlıların elinden alındığını ve Edirne'nin İstanbul ile olan bağlantısının kesildiğini belirterek kente yardım gelemeyeceğini; bu yüzden de kan

⁹⁰ Muzaffer Erendil; *"Balkan Savaşı ve Türk – Bulgar Harekâtına Dair Stratejik, Taktik ve Lojistik Değerlendirme"*, XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk – Bulgar Askerî – Siyasi İlişkileri, s. 64.

⁹¹ Edirne kenti üzerinde 31 Ekim 1912 günü uçuş yaparak bildirileri atan pilotun söz konusu tarihe ait anısı Tanin Gazetesi'nde neşredilmiştir. Bulgar ordusu adına görev alan Timoti Akimov adlı Rus pilotu, Bulgar beyannâmelerini atmak için kentin üzerinde uçarken uçağının kanatlarında Türk askerlerinin ateşleri neticesinde delinmeler olduğunu ve çok zor ve heyecanlı bir uçuş gerçekleştirdiğini ayrıntılarıyla anlatmaktadır. **Tanin**; 16 Şubat 1328 / 1 Mart 1913, No: 1526, s.3.

dökülmeden ve ahaliye yazık olmadan Edirne'nin tesliminin en doğru yol olduğunu iddia etmişlerdir⁹².

Edirne Müstahkem Mevki Kumandanlığı söz konusu Bulgar bildirilerinin halkın kafasını karıştırmaması ve panik ve benzeri bir duruma yol açmaması için ertesi gün yani 1 Kasım günü bir karşı bildiri yayınlamıştır.

Şükrü Paşa tarafından yayınlanan 1 Kasım
1912 tarihli beyannâme⁹³

Şükrü Paşa'nın imzasını taşıyan ve 11 maddeden oluşan bu beyannâmede vatandaşlardan Bulgarların attıkları beyanâmelere itibar edilmemesi istenmiş, Kırkkilise ve Lüleburgaz'daki geri çekilmenin askerî planların bir gereği olduğu vurgulanmış, Kumanova'da Sırp ordusunun perişan edildiği anlatılmıştır. Kan dökmek isteyenlerin bunun bedeline katlanması gerektiği vurgulanarak, Edirne'nin müdafaası için Bulgarlarla savaşa hazır olduğu ilân edilmiştir⁹⁴.

Bu tarihlerde savaş meydanında istenilen başarının elde edilememesinin ardından İstanbul'dan savaşın durdurulması için diplomatik girişimler de yapılmaya başlanmıştır. 3 Kasım tarihinde elçiliklere bir genelge gönderilerek toprak bütünlüğünün korunması şartıyla bir mütareke yapılabileceği ve bu mütarekenin şartlarının büyük devletlerce belirlenmesini Osmanlı Devleti'nin kabul edeceği duyurulmuştur⁹⁵.

⁹² Naci; **a.g.e.**, s. 12.

⁹³ Beyannâmeye ait resmin kaynağı için bkz. Nazmi Çağan; *"Balkan Harbinde Edirne (1912–1913)"*, **Edirne**, ek resim – 14.

⁹⁴ Söz konusu beyannâmenin tam metni için bkz. Ek – 7.

⁹⁵ Savaş alanında yenilen Osmanlı Devleti Yusuf Hikmet Bayur'un da dediği gibi *"Bulgarlar ordusunu durdurun ve konuşalım"* demek istemiştir. Bayur; **a.g.e.**, C.: II, K.: II, s. 60. Osmanlı Devleti'nin ateşkes talebi bununla sınırlı kalmayacak, 5 Kasım 1912 tarihinde Osmanlı

Daha önceki denemelerinde başarısız olmasına rağmen Müstahkem Mevki Komutanlığı birliklerine bir emir göndererek 5 Kasım günü için doğu ve güney cephelerinden huruç harekâtı düzenleneceğini bildirmiştir⁹⁶. Güney cephesindeki harekâta Yarbey Celal'in, doğu cephesindekine ise Mirliya Hüsametdin Paşa'nın komuta etmesi kararı alınmıştır⁹⁷.

5 Kasım sabahı saat 08.00'de harekete geçen Türk birlikleri emredilen noktalara ulaştıklarında düşman birlikleri ile karşılaşmamış ve 6 Kasım günü de sessizlik içinde geçmiştir. Hatta 6 Kasım günü keşif amacıyla birlikte askerin moraline olumlu etki edeceği planlanarak eldeki mevcut balonun uçurulması kararı alınmıştır. Ancak gaz miktarının yetersizliği ve balonu idare edebilecek yetenekte bir subayın bulunmaması nedeniyle balondan yararlanılamamıştır⁹⁸.

Türk askerlerinin gerçekleştirdiği huruç harekâtına Bulgar ordusu, 7 Kasım tarihinde bir taarruzla cevap vermiştir. Bulgarlar güney cephesinin kapatılması için önemli olarak gördükleri Kartaltepe'ye doğru saldırıya geçmiş ve yaklaşık 5 saat süren çatışmalar neticesinde Bulgarlar, 20 ölü ve 93 yaralı zayıat vermekle beraber, hedeflerinde başarılı olmuştur.

Maraş bölgesinde ise Papaztepe'ye hücum eden Bulgar birlikleri kayıplar vermesine rağmen söz konusu tepeli almayı başaramamıştır⁹⁹. 8 Kasım günü de devam eden mücadeleler neticesinde Bulgar askerleri Türk mevzilerinden süngü hücumuyla kovulmuştur¹⁰⁰.

5 – 8 Kasım 1912 tarihleri arasında gerçekleşen çarpışmaların genel anlamda Türk birlikleri adına çok parlak bir sonuç vermemesine rağmen¹⁰¹

Hariciye Nazırı Gabriel Noradunkyan, İstanbul'daki Fransız büyükelçisi Maurice Bompard'a da ateşkes konusunda teklifte bulunacaktır. **a.g.e.**, s. 73.

⁹⁶ Söz konusu emrin tam metni için bkz. Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 117 – 118.

⁹⁷ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 188.

⁹⁸ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 122.

⁹⁹ **Edirne Kalesi etrafındaki Muharebeler**, s. 193 – 198.

¹⁰⁰ Bu çarpışmalarla ilgili olarak Tanin Gazetesi'nde Vali Halil Bey'in resmî telgrafı yayınlanmış ve 32 saatlik kanlı çarpışmalar neticesinde Bulgarların hem Maraş hem de batı cephelerinde büyük kayıplar vererek çekildiği halka duyurulmuştur. **Tanin**; 27 Teşrin-i Evvel 1328 / 9 Kasım 1912, No: 1496, s. 1.

¹⁰¹ Söz konusu çarpışmalarla ilgili olarak Edirne Müstahkem Mevki Komutanlığı 9 Kasım 1912 günü bir beyannâme yayınlamıştır. Bu beyannâmede Ordu-yı Hümâyûn'un Sırp ve Yunan ordularına karşı başarılı savaşlar çıkardığı ve birçok ganimet ve cephe ele geçirdiği bildirildikten sonra Bulgarlarla Edirne etrafında yapılan çatışmalarda düşmana büyük kayıplar

Şükrü Paşa 9 Kasım tarihinde bir kez daha saldırıya geçilmesi emrini vermiştir. Bu emirde Türk askerî birliklerine yaklaşan düşman birliklerini kovmak, karşı saldırılarla düşmanı zayıflatmak ve düşman kuvvetlerinin ve ağır bataryalarının yerlerini tespit etmek hedef olarak gösterilmiştir¹⁰². Ancak yapılan bu harekât da beklenen başarıyı vermemiş, özellikle Maraş bölgesindeki taarruz oldukça cılız kalmıştır¹⁰³.

7 Kasım tarihinde kaybedilen ve güney cephesinin önemli mevzilerinden olan Kartaltepe'nin geri alınması amacıyla 11 Kasım günü bir saldırı başlatılmıştır. İki gün süren çarpışmalarda ilk gün sis ve yağmurdan dolayı yavaş ilerleyebilen Türk birlikleri, ikinci günün akşamında tepeyi yeniden ele geçirebilmiştir¹⁰⁴.

Sonuç olarak yaklaşık 7 gün aralıklarla devam eden çarpışmalar neticesinde Türk birlikleri, düşmanlarının ilerlemesine ve hatları geçmesine mani olmayı bilmiştir¹⁰⁵.

2.5.2. Sırp Askerî Birliklerinin Edirne Kuşatmasına Katılması

Sırp Ordusunun 23 – 24 Ekim 1912 tarihlerinde Osmanlı ordusu ile yapmış olduğu Kumanova Muharebesi'nden zaferle çıkmasının ardından Bulgaristan hükümeti, daha önce yapmış olduğu ikili anlaşmaya dayanarak Sırlardan kendi askerî harekât bölgelerine asker takviyesinde bulunmalarını talep etmiştir¹⁰⁶. Bunun üzerine Sırp İkinci Ordusu'nun Ban Tuna ve Ban Timok Tümenlerinin Köstendil üzerinden Mustafapaşa yoluyla Edirne'ye

verdirilerek Türk siperlerinden defedildiği halka duyurulmuş ve Edirne halkından sabır, sükûnet ve metanet talep edilmiştir. Naci; **a.g.e.**, s. 22.

¹⁰² Söz konusu emrin tam metni için bkz. Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 129.

¹⁰³ **a.g.e.**, s. 131– 132.

¹⁰⁴ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 213 – 215; Kestelli; **a.g.e.**, s. 27. Remzi Yiğitgüden Kartaltepe'ye karşı yapılan hücum hakkında bilgi verirken “*Önceden silah atmadan kaçan redif taburları bugün görevlerini hakkıyla yapmışlardır.*” sözleriyle Edirne müdafaasında redif birliklerinin ne kadar yetersiz kaldıklarına dikkat çekmektedir. Remzi Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 134.

¹⁰⁵ Erhan Demirutku söz konusu çarpışmalar neticesinde Türklerin 2.000'e yakın şehit ve yaralı verdiğini, Bulgar zayıyatının ise 8.000 kadar olarak vermektedir. Demirutku; **a.g.m.**, s. 7. Yine aynı çarpışmalarla ilgili olarak Mehmet Kadiroğlu ise Türk tarafının zayıyatını 1.500 – 2.000, Bulgarların kaybını ise 8.000 olarak vermektedir. Kadiroğlu; **a.g.m.**, s. 125.

¹⁰⁶ Hall; **a.g.e.**, s. 55.

nakledilmesi kararı verilmiştir¹⁰⁷. 30 Ekim tarihinde başlanan asker sevkiyatı 12 Kasım'a kadar devam etmiş, cephane ve iaşe nakli ise Kasım ayı sonuna kadar sürmüştür¹⁰⁸. Sırp birliklerinin Bulgar askerlerinin yanına Edirne'ye gönderilmesi ile kuşatma kuvvetlerine 47.275 asker ile 72 top daha ilave edilmiştir¹⁰⁹.

General Stepan Stepanoviç komutasındaki Sırp kuvvetlerinin Bulgarlara katılmasının ardından Bulgar muhasara kuvvetlerinde etraflı bir biçimde değişikliğe gidilmiştir¹¹⁰:

Bulgar Başkomutanlığı'nın direktifi ile yapılan düzenlemede kalenin kuzeybatısı ile batı bölgelerindeki birliklerin başına Sırp Generali Stepanoviç getirilmiştir. Aynı zamanda bu bölgeye yine Sırp kuvvetleri olan Tuna ve Timok tümenleri de yerleştirilmiştir. Timok Tümeni'nin komutanı olan Albay Kondiç ile Tuna Tümeni'nin komutanı General Pasiç, Stepanoviç'in komutası altında kalmış ve Sırp birliklerinin Edirne'nin etrafına dağıtılmadan bir arada bulunması sağlanmıştır. Edirne'nin güney bölgesinin komutanlığına 8. Bulgar Tümeni Komutanı olan General Kirkov atanmıştır. Edirne'nin kuzey ve doğu bölgelerinde yer alan kuvvetlerin komutanlığına ise 11. Bulgar Tümeni Komutanı General Velçev getirilmiştir.

Yapılan bu değişiklikler neticesinde Sırp askerlerinin de muhasaraya aktif katılımı sağlanırken, bu katılım zaten düşmanla yetersizlikler içerisinde mücadele etmekte olan Türk kuvvetlerinin işini bir kat daha zorlaştırmıştır. Mehmed Şükrü Paşa'nın komutası altında bulunan Türk askerleri bu tarihten itibaren batı cephesi ve Maraş bölgesinde Sırplarla, doğu ve güney cephelerinde ise Bulgarlarla mücadele etmeye başlamıştır.

Bulgar ordusunda yapılan bu kademe değişikliğinin hemen ardından 14 Kasım tarihinde şiddetli bir ateş başlatılmış ve 14 – 16 Kasım tarihlerinde gerçekleşen bu çatışmalarda Bulgarlar, Edirne'nin doğu cephesine saldırmışlardır. 16 Kasım akşamı kuşatma ordusunun doğu cephesinde

¹⁰⁷ Andonyan, **a.g.e.**, s. 341.

¹⁰⁸ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 184.

¹⁰⁹ Hall; **a.g.e.**, s. 55.

¹¹⁰ Komuta kademesindeki bu değişikliklerle ilgili olarak 13 Kasım 1912 günü yayınlanan 28 numaralı emrin tam metni için bkz. Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 135.

bulunan kuvvetleri, harekâta başlamış oldukları yere geri çekilmeye mecbur kalmıştır. 3 günlük mücadele neticesinde Bulgar ordusu 90 ölü ve 650'nin üzerinde yaralı vermiştir¹¹¹.

Doğu cephesinde başarılı olmasına rağmen bu cephenin öneminin arttığını anlayan Şükrü Paşa da bir hamle yaparak 17 ve 19 Kasım tarihlerinde bölgeye iki adet emirnâme göndermiş ve yapmış olduğu askerî düzenlemeler ile savunmayı arttırmaya yönelik tedbirler almaya çalışmıştır¹¹².

Doğu cephesinin komutanlığını yapmakta olan Yarbay Ali Şefik 10 Kasım tarihinde Mevki-i Müstakem Komutanlığı'na başvurarak düşman saldırılarının günden güne artacağına dair işaretler olduğunu, düşman piyadelerinin sayıca günden güne gözle görülür bir biçimde arttığını, buna karşılık cephane ve teçhizat yönlerinden yeterli olduklarını ancak redif taburlarının eğitiminin yetersizliğinin sorun olduğunu bildirmiştir.

Şükrü Paşa, doğu cephesi komutanının telgrafını cevaplayarak; bölgeye 10 adet ağır obüs topu daha gönderileceğini ve sabahın erken saatlerinde verilecek olan işaret sonrasında tüm bataryaların ateş açacağını ve cephane konusunda da yardım sağlanacağını bildirmiştir.

Edirne'nin geride kalan günlerde oldukça yoğun bir biçimde bombardıman altında kalması halk üzerinde de olumsuz etkilere neden olmuştur. Bunun üzerine Mehmed Şükrü Paşa, 15 Kasım 1912 tarihinde bizzat kendi imzasını taşıyan bir bildiri yayınlarak halkın yatışmasını sağlamaya çalışmıştır. Yayımlanan bu bildiride düşman tarafından açılan ve günlerdir süren bombardıman neticesinde oluşan hasarın çok küçük boyutlarda olduğu bildirilmiş ve halktan çıkması muhtemel olan dedikodulara ve bozgunculuk haberlerine itibar etmemesi, bomba gürültülerinden korkmaması talep edilmiştir¹¹³.

¹¹¹ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 230.

¹¹² Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 137 – 140.

¹¹³ **a.g.e.**, s. 145 – 153.

2.5.3. Ateşkes Sürecine Girilirken Edirne’de Yaşanan Çatışmalar

12 Kasım günü Sadrazam Kâmil Paşa, Rusya büyükelçiliği vasıtasıyla Bulgar Çarı Ferdinand’a bir telgraf göndererek ateşkes talebinde bulunmuş ve ateşkesin sağlanması amacıyla Türk ve Bulgar başkumandanlarının bir araya gelip şartları konuşmasını ve bir ön-barış imzalanmasını teklif etmiştir. Ancak İstanbul’a ilerlemek gibi bir hayali ve planı olan Çar Ferdinand, başbakanı Geşof ile yaptığı görüşmenin ardından Çatalca’ya saldırı emrini vermiştir¹¹⁴.

17 Kasım günü Bulgar ordusu Çatalca’da mevzilenen Türk ordusuna karşı taarruza başlamış ancak Türkler tarafından püskürtülmüştür. 18 Kasım günü Mahmud Muhtar Paşa’nın karşı taarruza geçme fikrini öğrenen Bulgarlar bir kez daha saldırıya geçerek şansını denemiştir.

19 – 20 Kasım tarihlerinde gerçekleştirilen bu ikinci taarruz da Bulgarlar adına sonuç vermeyince Bulgaristan ateşkes şartlarını Osmanlı hükûmetine bildirmiştir¹¹⁵. Bu şartlar arasında Edirne dâhil olmak üzere Çatalca’ya kadar olan kesimin Osmanlılar tarafından bırakılması kaydıyla ateşkes imzalanabileceği ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti iki gün sonra bu teklifi kabul edemeyeceğini Bulgar yetkililere bildirerek, ret cevabını iletmiştir¹¹⁶.

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan’ın ateşkes hususunda görüşmelere başladığı günlerde Edirne kentine hem buruk bir sevinç hem de büyük bir gerginlik hâkimdir. 17–18 Kasım tarihlerinde herhangi bir çatışma yaşanmamıştır. 19 Kasım günü ise Kurban Bayramı’nın arifesi olduğu için kritik bir gün olmuştur. Bayramın halk ve askerler arasında olumlu bir hava

¹¹⁴ 17 – 18 Kasım 1912 tarihleri arasında Çatalca’ya karşı yapılan Bulgar taarruzu Balkan Savaşları’nın en şiddetli çatışmalarıdır. 900’den fazla Bulgar topu Türk savunma hatlarını bombalamıştır. Misha Glenny; **Balkanlar**, s. 209.

¹¹⁵ Ömer Esenyel; **Balkan Harbinden Günümüze Bakış**, s. 122 – 124. Bulgarların ateşkes talebinde bulunması hususunda önemli bir nokta da Çatalca’daki Bulgar askerleri arasında yayılan salgın hastalıklardır. Richard C. Hall, Çatalca’da bulunan Bulgar askerleri arasında 17 Kasım – 3 Aralık 1912 tarihleri arasında 29.719 askere kolera ve dizanteri bulaştığını ve bunların 4.615’inin öldüğünü yazmaktadır. Hall; **a.g.e.**, s.47.

¹¹⁶ Bayur; **a.g.e.**, s. 127 – 128.

yaratıp, moralleri arttıracak tahmin edilmekle birlikte, ordudaki disiplini bozabileceği, en azından ordudaki askerlerin bayram namazını kılmak isteyeceği ve bunun da savunma konusunda açığa neden olacağı dikkate alınmıştır¹¹⁷.

Kurban bayramı nedeniyle halkta ve kale ordusunda yaşanması muhtemel olan bu rehavet ortamından Bulgar askerlerinin yararlanmak isteyeceğini düşünen Şükrü Paşa bir takım önlemler almıştır. Bu meyanda Edirne Müftüsü Ahmed Nuri Efendi'den¹¹⁸ bir fetva istenmiştir. Ahmed Nuri Efendi'den alınan 19 Kasım 1912 tarihli fetvada saldırı tehlikesi altında bulunan şehrin Müslüman askerlerinin bayram namazına katılmama hakkının olduğu ilân edilmiştir¹¹⁹.

Aynı zamanda Şükrü Paşa da bayram günü bir beyannâme yayınlarak halkın moralini yükseltmeyi amaçlamıştır. Söz konusu beyannâmede Edirne halkının bayramını tebrik edildikten sonra yapılan muharebelerde Türk ordusunun büyük başarılar elde ederek, düşman ordularına büyük kayıplar verildiğini halka duyurulmuştur¹²⁰. Sonuç olarak Kurban bayramı da Edirne'deki olumsuz havayı yumuşatamamıştır¹²¹.

¹¹⁷ Kurban Bayramının Edirne halkının moralini düzeltmeye yeterli olmadığı Raif Necdet Kestelli'nin tuttuğu günlükten anlaşılmaktadır. Yazar, *"Şehirde bayrama ait hiçbir hayat, hiçbir sevinç işareti yok. Sanki Kurban Bayramı kuşatmayı yarıp Edirne'ye girememiş"* sözleriyle bayram sevincinin kentte yaşanmadığını belirtmektedir. Kestelli; **a.g.e.**, s. 29.

¹¹⁸ Edirne Müftüsü Ahmed Nuri Efendi, savaş günlerinde verdiği fetva ile kuşkusuz vatan savunmasına büyük bir hizmet etmiştir. Ahmed Nuri Efendi Balkan Savaşları esnasında gösterdiği yararlılıklardan ötürü de 21 Ağustos 1913'de 3. rütbeden bir Osmanî Nişanı almıştır. (**İ.TAL.**, D.: 484 / G.: 1331/N-12) Müftülük görevinin yanı sıra Dar'ül-muallimîn'de görev alan Ahmed Nuri Efendi bu görevindeki 20. yılında eğitime verdiği katkılardan dolayı 13 Aralık 1913 tarihli irade ile üçüncü rütbeden bir Maârif Nişanı ile ödüllendirilmiştir. **İ.TAL.**, D.: 488 / G.: 1332/M-28.

¹¹⁹ **ATASE B.H.K.**, Kls.: 634 / D.: 9 / Fih.: 007-2. Söz konusu fetvanın tam metni aşağıda sunulmuştur.

"Düşman hücumuna ma'rûz bulunan bir beldenin muhâfazasına me'mûr asâkir-i İslâmiye'nin bulundukları mahalden infilâkları mahzûrdan gayr-i sâlim olursa asâkir-i mezkûre bayram namazını terk edebilir mi?"

El-cevab: Terk edebilir.

Ketebe't-ül-Fakir El-Hâfız

Ahmed Nuri

El-Müftü Mi-mahrûseti Edirne"

¹²⁰ Naci; **a.g.e.**, s.30.

¹²¹ Raif Necdet hatıratında şehirde bayrama ait hiçbir hayat, hiçbir sevinç işareti olmadığını belirterek şunları yazmaktadır: *"Bugün kurban bayramı. Lakin yalnız koyun kanı değil, daha şiddetle insan kanı dökülen bir kurban bayramı. Şehirde bayrama ait hiçbir hayat, hiçbir*

Osmanlı basınında yurt dışı kaynaklarına dayandırılarak verilen haberlerde Edirne önlerindeki Bulgar ordusunun çok zor bir durumda olduğu bildirilirken¹²² Bulgar askerleri barış şartları konusunda aldıkları olumsuz cevabın ardından belki de savaşın başından bu yana yapılan en büyük harekâtı başlatmışlardır. 21 Kasım tarihinden ateşkes sürecinin başladığı tarih olan 1 Aralık'a kadar geçen 11 günlük sürede Edirne şehri yoğun bir bombardıman altında kalmıştır. Bu bombardıman esnasında şehirde önemli sayıda can ve mal kaybı yaşanmıştır. Bombardımanlardan en mühimi 21 – 23 Kasım 1912 tarihleri arasında olmuştur. Söz konusu iki günde Sultan Selim Camii¹²³ ve kışlaların yakınlarına birçok mermi düşmüş ve çevresindeki evlere büyük hasarlar vermiştir. Bu nedenle komutanlık karargâhı başka bir binaya taşınmıştır¹²⁴. 26 Kasım günü yapılan bombardıman esnasında da Sultan Selim Camii etrafında büyük bir yangın çıkmıştır¹²⁵.

Bulgarların büyük kapsamlı bu harekâtı dahi Mehmed Şükrü Paşa'yı amacından uzaklaştıramamıştır. 28 Kasım tarihinde bir beyannâme yayınlayan Mehmed Şükrü Paşa askerlerine son nefere kadar müdafaada sebat edeceğini bildirmiştir.

30 Kasım günü Edirne kuşatıldığından bu yana ilk kez bombardımana tâbi tutulmazken¹²⁶ 11 günlük yoğun bombardıman neticesinde şehre 998

sevinç işareti yok. Sanki kurban bayramı kuşatmayı yarıp Edirne'ye girememiş!" Kestelli; **a.g.e.**, s. 29.

¹²² **İkdam**; 9 Teşrîn-i Sâni 1328 / 22 Kasım 1912, No: 5660, s.4.

¹²³ Yapılan bu bombardımanın hedef aldığı yerler konusunda savaş esnasında Edirne civarında bulunan gazeteci Pierre Dumont Desiere, Sultan Selim Camii'nin hedef alınmadığını, hedef alınsa idi yerle bir edilebileceğini, camiye isabet eden mermilerin kasıtlı olmadığını belirterek Bulgarlar lehine görüş bildirmiştir. Yine aynı eserde verilen bilgide "*Edirne Muhasarası Ruznamesi*" adlı eserin yazarı Mösyö Çirilli'nin görüşü de yer almaktadır. Çirilli, caminin yerle bir olmamasını Bulgar topçularının yeteneksizliğine bağlamaktadır. (Pierron Dumont Desiere; **Edirne Muhasarası**, s. 91 – 92.) Redif tabur komutanlarından olan Raif Necdet de Sultan Selim Camii civarına birçok mermi düştüğünü yazmıştır. (Kestelli; **a.g.e.**, s.31.) Aynı zamanda İkdam Gazetesi'nin Edirne harp muhabiri Kenan ile Sabah Gazetesi'nin Edirne harp muhabiri Nazmi'nin muhasara günlerini anlatan eserlerinde Sultan Selim Cami'nin tahrip olan yerlerini gösteren fotoğrafları yer almaktadır. Nazmi – Kenan; **Edirne'de Altı Ay**, s. 6 – 7.

¹²⁴ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 250.

¹²⁵ Rifat N. Bali; "*Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük – I*", **Tarih ve Toplum**, S.: 190, s.41.

¹²⁶ Kestelli; **a.g.e.**, s. 33.

mermi isabet etmiş ve bu durum 14 ölü, 50 yaralıya mal olmuştur. Ayrıca 323 ev de yıkılmıştır¹²⁷.

*Bulgar bombardımanının neden olduğu yangınları tasvir eden bir resim*¹²⁸

Edirne Kalesi, düşmanı karşısında büyük dezavantajları olmasına rağmen gururlu bir direniş sürdürürken diplomasi alanında yeni girişimlerin gerçekleşmesi sonucunda çatışmaların dinmesi ile rahat bir nefes almıştır. Balkan devletleri ile Osmanlı arasındaki sorunların diplomasi yoluyla halledilmeye çalışıldığı yaklaşık iki aylık süreçte Edirne yaralarını sarmaya çalışmıştır.

¹²⁷ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 251.

¹²⁸ Nazmi – Kenan; **a.g.e.**, s. 17.

III. BÖLÜM: MÜTAREKE DÖNEMİ'NDE EDİRNE (2 ARALIK 1912 – 1 ŞUBAT 1913)

Savaşın başından itibaren Osmanlı Devleti'ne karşı üstünlük kuran Balkan devletleri, Aralık 1912 itibariyle üç şehrin ele geçirilmesi dışında hemen her hedefine ulaşmıştır. Bulgar Çarı Ferdinand'ın İstanbul'a göz dikmesi ise Bulgaristan – Osmanlı mücadelesine başka bir hava kazandırmıştır. Osmanlı Devleti'nin ateşkes tekliflerini reddeden Bulgaristan Çatalca'ya gerçekleştirdiği hücumdan başarı elde edemeyince tutum değiştirerek barış istemek zorunda kalmıştır¹.

Bulgaristan hükümeti adına Geşof'tan gelen ve Rusya sefarethanesi yoluyla Osmanlı Devleti'ne iletilen mütareke şartlarının belirlenmesi için Bulgar temsilcileri ile görüşülmesi talebine² Osmanlı Hükümeti'nin olumlu karşılık vermiştir. Başkomutan Vekili Nâzım Paşa'nın başkanlığında Berlin büyükelçisi Osman Nizamî Paşa, Erkân-ı Harbiye'den İzzet Paşa ve Şura-yı Devlet azalarından Şadan Bey'den oluşan heyet Bulgaristan ile müzakereye görevlendirilmiştir³.

Yapılan ön görüşmelerin ardından 24 Kasım 1912 tarihinde Bulgar temsilcileri General Danev, Başkomutan Vekili General Savov, General Fiçev ile mütareke görüşmeleri yapmak üzere Osman Devleti tarafından yeni bir heyet oluşturulmuştur. Meclis-i Vükelâ tarafından tayin edilen bu yeni heyette Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Nâzım Paşa, Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Reşid Paşa ve Kurmay Albay Ali Rıza Bey yer almaktadır⁴. Bulgar delegasyonunun Sırbistan ve Karadağ adına da imza atma yetkisi mevcuttur⁵. Sonuç olarak sadece Bulgaristan ile yapılan görüşmeler sonucunda yapılan anlaşma ile Osmanlı Devleti, Bulgar kuşatması altında

¹ Hall; **a.g.e.**, s. 91.

² **MV.**, D.:228 / G.: 1.

³ **MV.**, D.:228 / G.: 2.

⁴ **İ..MMS.**, D.: 154 / G.: 1330/Z-01.

⁵ Bayur; **a.g.e.**, s. 130.

bulunan Edirne'ye yardım göndermemeyi ve barış için Londra'da bir konferans toplanmasını kabul etmiştir⁶.

3.1. Edirne'de Ateşkes Protokolü'nün İmzalanması

1 Aralık 1912 günü akşamı saat 23.00'te Başkomutanlıktan Edirne Müstahkem Mevki Komutanlığı'na bir telgraf gelmiş ve 2 Aralık günü itibarıyla ateşkes imzalanacağı ve Edirne'ye Bulgar konuşma memurlarının geleceği bildirilerek gelenlerin iyi karşılanması istenmiştir. Alınan bu emir Edirne'deki karargâhtan birliklere gönderilmiştir.

2 Aralık günü Mustafapaşa yönünden Bulgar görüşmecilerin geldiği, bunlardan birinin albay diğerinin de milletvekili olduğu haberi merkez komutanlığa bildirilince Edirne Müstahkem Mevkisi adına gelenlerle görüşmek üzere 10. Nizamiye Fırkası Komutanı Kurmay Binbaşı Kazım (Karabekir) ile karargâhtan Kurmay Yüzbaşı Remzi (Yiğitgüden) görevlendirilmiştir⁷. Papazçeşme mevkiinde yapılan bu ilk görüşmede küçük çaplı bir yetki sorunu yaşanmıştır. Bulgar heyetinin Şükrü Paşa adına yazılmış bir mektubu vererek hemen ayrılıp gitmek istemesi üzerine Kazım ve Remzi Beyler kale komutanı adına gelen mektubu okuma yetkilerinin olduğunu ve cevap vermek üzere beklemeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Bulgarlar tarafından Türk heyetine verilen ve Türkçe olarak yazılmış olan mektupta öncelikle kalenin şimdiye kadar görevini başarı ile yerine getirdiğinden övgüyle bahsedilerek kalenin bir an önce teslim edilmesi teklif edilmiştir. Türk delegeleri doğal olarak böyle bir mektubu komutanlarına veremeyeceklerini söyleyerek mektubu getiren heyete iade etmiştir⁸.

Ateşkes görüşmelerinin başladığı 2 Aralık tarihinde Bulgar heyeti Türk tarafına kaleyi teslim etme teklifi ile kalmayıp Bulgar uçakları vasıtasıyla Edirne'ye beyannâmeler atılmıştır. Beyannâme bu sefer Osmanlı askerine hitaben kaleme alınmıştır. Bulgar ve Sırp askerleri imzalı beyannâmede

⁶ Uçarol; a.g.e., s. 366.

⁷ Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler, s. 251.

⁸ Yiğitgüden; a.g.e., s. 158 – 159.

askerlere uzun zamandan beri muhasara altında oldukları için gerçeklerden haberlerinin olmadığı, zaten paşalarının da kendilerine yalan söyledikleri, Edirne'ye hiçbir yerden yardım gelemeyeceği ve bu yüzden de askerliğin şanına yakışır biçimde teslim olmaları gerektiği belirtilerek, aksi halde açlıktan ölecekleri ve pek çoğunun ana babalarını göremeyecekleri ifade edilmiştir⁹.

Yapılan ilk görüşmelerin sonuçsuz kalması üzerine Mehmed Şükrü Paşa, 3 Aralık tarihinde bir emir yayınlayarak Bulgarlarla hâlen savaş halinde olduğunu askerlerine hatırlatmış ve her türlü Bulgar hilesine karşı hazırlıklı olunmasını istemiştir¹⁰. Ertesi gün bir beyannâme daha yayınlayan Şükrü Paşa Bulgarların müzakere talebini halka bildirmiş, bu talebin Bulgar ordusundaki ağır zayıttan kaynaklandığını, Çatalca'daki Türk müdafaasının gayet kuvvetli olduğunu, İşkodra ve Yanya'da da Türk müdafaasının devam ettiğini açıklamış ve son olarak da kendi şehrinin durumu hakkında halkı aydınlatmaya ve moral vermeye çalışmıştır. Şükrü Paşa beyannâmesinin son kısmında Edirne'deki askerî vaziyetin gayet iyi olduğu ve bugüne kadar kaleyi başarı ile savunan askerlerin bundan sonra da üzerine düşeni yapacağı belirtilmiş, halktan sabırlı ve dayanıklı olması istenmiştir¹¹.

Osmanlı Devleti, Yunanistan dışında kalan Balkan ittifakı ile yaptığı görüşmeler neticesinde 3 Aralık günü ateşkes anlaşmasını imzalamıştır. Yunanistan'ın Yanya'nın teslimini ısrarla talep etmesi nedeniyle uzlaşmaya varılamamıştır. Bu yüzden Yunanistan ile savaşa devam edilirken diğer üç Balkan devleti ile imzalanan bu anlaşma neticesinde savaş durdurulmuştur¹².

Edirne şehrinin İstanbul'dan beklediği mütareke emri Başkomutan Vekili Nâzım Paşa imzasıyla 4 Aralık günü sabah saat 02.30'da Edirne'ye ulaşmıştır. Emir aynen şu şekildedir¹³:

“Düvel-i müttefike-i muhârebeden Yunanistan hâriç olmak üzere Bulgar, Sırp, Karadağ ordusuyla mütâreke akdedildi. Mûteâkiben müsâlahâ

⁹ Naci; **a.g.e.**, s. 36.

¹⁰ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 158.

¹¹ **ATASE B.H.K.**, Kls.: 634 / D.: 9 / Fih.: 8.

¹² **İkdam**; 22 Teşrin-i Sâni 1328 / 5 Aralık 1912, No: 5673, s.1.

¹³ Naci, **a.g.e.**, s. 40.

müzâkeresine başlanacaktır. Müzâkerât-ı sulhiyyenin neticesine kadar mütâreke devâm edecektir. Edirne ve İşkodra kal'aları mütârekeden istifâde edeceklerdir. Yarın Edirne'ye Bulgar parlamento verecektir. Onlar tarafından kaç zâbit gelirse bizim taraftan da o kadar mümkün ise aynı rütbede parlamento tayîn edilecek ve tarafeyn parlamentoları tarafından bî-taraf mıntıka tahdîd olunacaktır.

Ordu başkumandanlığı emirnâmesine atfen mevkî-i müstahkem kumândânlığından mevrûd emirnâme sûreti bâlâya çıkarıldı. Düşman tarafından ateş edilmedikçe kat'iiyen mukâbele-i bi'l-misl icrâ kılınmaması ve her ne noktada olursa olsun kıtaât-ı askeriyemiz bulundukları mevâkii taht-ı işgâllerinde tutarak bir hatve bile geriye çekilmemeleri ve taht-ı işgâllerinde çok arazi bulundurmaları ma-mâ-fih ileriden arazi kazanmak emeliyle bir hâdise-i maraziyye tevlîdine sebebiyyet verilmemesi matlûbdur."

Piyade Yarbay Celal, Kurmay Binbaşı Kazım (Karabekir), Yüzbaşı Remzi (Yiğitgüden) ve Topçu Yüzbaşı İsmail Hakkı'dan oluşan Türk heyeti Yarbay Popov, Binbaşı Skoynov ve Yüzbaşı Stefanov'dan oluşan karşı tarafın heyeti ile 5 Aralık 1912 günü Papazçeşme'de saat 11.00'de bir araya gelmiştir. Yapılan görüşmelerin ardından saat 13.00'te ateşkes protokolü imzalanmıştır. Bu protokole göre¹⁴;

- *Her iki tarafın da mütarekenin imzalandığı günkü mevzilerde kalmasına,*
- *Söz konusu mevziler arasında kalan bölgenin tarafsız kalmasına,*
- *İki taraf arasında gidiş gelişlerin yasaklanmasına,*
- *Buluşma noktası olarak protokolün imzalandığı Papazçeşme'nin kullanılmasına,*
- *Savaş alanlarındaki cesetlerin silahsız erler tarafından toplanmasına,*
- *Her türlü keşif hareketlerinin (askerî birlikler, balon, uçak vb.) yasaklanmasına,*
- *Tarafların savaşı başlatmadan dört saat önce diğerine bildirmesine,*
- *Tarafların tahkimat yapmalarına hak tanınmasına,*

¹⁴ İmzalanan protokolün tam metni için bkz. Ek – 8.

- *Bir tarafın söz konusu şartlara uymaması durumunda ateşkesin bozulmuş sayılmasına karar verilmiştir.*

Yapılan bu protokolün ardından 8 Aralık tarihinde bir ek protokol daha imzalanmıştır. Yine aynı heyetler tarafından imzalanan ikinci protokolde; mütarekenin imzalandığı günkü ileri karakolların daha açık şekilde ortaya konması suretiyle ara hattın net olarak belirlenmesi sağlanmış, belirlenen ara hattın beyaz bayraklarla işaretlenmesi ve bu hatta hiçbir şekilde tecavüz edilmemesi kararları alınmıştır. Söz konusu protokolde ayrıca bir önceki ateşkes protokolünün 8. maddesine dair bir düzenleme de yer almıştır. Buna göre tarafların yeniden çarpışmaya başlaması durumunda karşılıklı olarak birbirlerini haberdar etmelerine dair süre 4 saatten 4 güne çıkarılmıştır¹⁵.

3.2. Londra Barış Konferansı ve Edirne'nin Durumu Hakkındaki Tartışmalar

Osmanlı Devleti Edirne, Yanya ve İşkodra dışında savaş alanında tamamen mağlup olduğu için ateşkesin imzalanması sürecinde bu şehirlerin durumu konularında oldukça zorlanmış. Söz konusu şehirleri özellikle de Edirne'yi düşmana bırakmak istemeyen Osmanlı Devleti'nin askerî anlamdaki yetersizliği bu konuda elini zayıflatmıştır.

Osmanlı basınında ise Edirne konusunda bir kararsızlık hâkim olmuştur. Cepheden gelen telgrafların hemen hemen tamamında büyük başarılarından ve çok sayıdaki Bulgar kayıplarından bahsedilmesine rağmen bir türlü beklenen zaferin gelmemesi kamuoyunu şüpheye düşürmüştür. Basında Edirne sorunu Fransa ile Almanya arasında sorun olan Alsace – Lorraine sorununa benzetilmeye başlanmıştır¹⁶.

Çatalca'da ateşkesin imzalanmasının ardından diplomatik görüşmeler Londra'ya taşınmıştır. Osmanlı Devleti'ni konferansta temsil etmesi için

¹⁵ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 162.

¹⁶ **Sabah**; 16 Teşrîn-i Sâni 1328 / 29 Kasım 1912, No: 8332, s.1.

Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Reşid Paşa, Berlin Büyükelçisi Osman Nizamî Paşa ve Bahriye Nazırı Vekili Salih Paşa seçilmiştir¹⁷.

Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri temsilcilerinin Londra'daki bu konferansta barış için bir araya gelmelerinin yanı sıra Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya ve Rusya'nın Londra'da bulunan büyükelçileri de İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey başkanlığında toplanarak, Arnavutluk, Adriyatik ve Ege Adaları meselesi üzerinde görüşmelerde bulunmuşlardır¹⁸.

Taraflar ilk kez 16 Aralık 1912 tarihinde St. James Sarayı'nda toplanmıştır. Edward Grey'in açılış konuşmasının ardından savaşan devletlerin delegeleri de kısa süreli söz almış ve Bulgar baş delegesi Danev'in teklifi ile Grey, konferansın onursal başkanlığına getirilmiştir.

17 Aralık günü yapılan ikinci oturumda Osmanlı heyeti, Yunan yetkililerle görüşmek gibi bir yetkilerinin olmadığını bildirerek, durumu İstanbul ile görüşmek istemiş, bu süre zarfında da Yunanistan'ı ilgilendirmeyen işler hakkında görüşmelerin yapılmasını teklif etmiştir. Bu teklif reddedilmiş ancak toplantı 19 Aralık gününe ertelenmiştir¹⁹. Aynı gün İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in ofisinde de Almanya, Avusturya, İtalya, Rusya ve Fransa'nın Londra büyükelçileri ilk görüşmelerini yapmıştır. Grey, toplantının hedefi olarak herhangi bir konuda en iyi çözümü bulmayı değil, büyük devletler arasında barışı korumayı göstermiştir. Bu toplantıda Arnavutluk meselesi üzerinde de durulmuştur. 18 Aralık günü yapılan ikinci oturumda ise Arnavutluk meselesinin yanına Ege Adalarının statüsü tartışmaları eklenmiştir²⁰.

19 Aralık günü yapılan üçüncü oturumda da herhangi bir görüşme olmamıştır. Çünkü Osmanlı heyeti İstanbul'dan beklediği talimatın henüz

¹⁷ Necdet Hayta; **a.g.e.**, s. 9. Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Reşid Paşa'nın müzakere temsilciliğine atanması nedeniyle nazırlık işleri vekaleten Maarif Nazırı Mehmed Şerif Paşa'ya verilmiştir. **İ..DUİT**, D.: 8 / G.: 75.

¹⁸ Söz konusu konferanslardan savaşan devletler arasında yapılanına Saint James Sarayı'nda olmasına izafeten "*St. James Konferansı*" denmiştir. Sir Edward Grey'in başkanlığında toplanan diğer konferansa ise "*Büyükelçiler Konferansı*" adı verilmiştir. Bayur; **a.g.e.**, s. 163.

¹⁹ **a.g.e.**, 185 – 186.

²⁰ İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in başkanlığında toplanan bu konferansta Almanya'yı Prens Lichnowsky, Avusturya'yı Mensdorff, İtalya'yı Imperiali, Rusya'yı Benckendorff, Fransa'yı ise Paul Cambon temsil etmiştir. Hayta; **a.g.e.**, s. 31 – 37.

ellerine geçmediğini açıklamıştır. Bu nedenle görüşmeler, 21 Aralık tarihine ertelenmiştir²¹.

21 Aralık 1912 günü yapılan görüşmelerde kuşatma altındaki İşkodra konusu gündeme gelmiştir. Ayrıca Osmanlı heyeti, Yunanistan ile görüşeceğini açıklamıştır. Ancak görüşmelerin uzaması nedeniyle kuşatma altında bulunan şehirlere erzak yardımında bulunulmasını talep etmiştir²².

Görüşmelerin çok yavaş ve sonuçsuz bir biçimde ilerlediği bu günlerde gazetelerde Edirne'nin Osmanlı sınırları içerisinde kalmadığı herhangi bir anlaşmanın kabul edilmeyeceği haberi devlet yetkililerine dayandırılarak ilan edilmiştir²³.

23 Aralık günü yapılan beşinci oturum oldukça kısa sürmüştür. Balkanlı müttefikler barış şartlarını Osmanlı tarafına ileterek toplantıyı noktalamıştır. Buna göre;

- *Tekirdağ'ın doğusunda bulunan bir noktadan Karadeniz üzerinde Midye'nin doğusunda bulunan çizginin batısında – Gelibolu hariç – kalan bütün arazinin Osmanlı Devleti tarafından terki,*
- *Ege Adalarının Osmanlı Devleti tarafından bırakılması,*
- *Osmanlı Devleti'nin Girit'in statüsü konusunda yapılan düzenlemelerde bütün haklarından vazgeçmesi istenmiştir.*

Osmanlı heyeti şartları hükümetine bildirmek için vakit istemiş ve görüşmeler 28 Aralık 1912 gününe ertelenmiştir²⁴.

Balkan ittifakının teklif ettiği barış şartlarına bakıldığı zaman oldukça ağır olduğu görünmektedir. Savaş alanında Osmanlı Devleti'nin bütün cephelerde – deniz cephesi istisna olabilir– mağlubiyet aldığı ortadadır. Ancak buna rağmen düşman Çatalca'da durdurulmuş ve üç önemli şehirde başarılı bir direniş devam etmektedir. Buna rağmen müttefikler bu üç kentin teslimini talep etmiştir. Balkan devletleri bununla da yetinmeyerek Girit ve Ege Adalarının da Osmanlı Devleti tarafından terk edilmesini talep etmiştir.

²¹ Bayur; **a.g.e.**, s. 189

²² **a.g.e.**, s. 197.

²³ **İkdam**; 8 Kanun-ı Evvel 1328 / 21 Aralık 1912, No: 5695, s.2.

²⁴ Hayta; **a.g.e.**, s. 14.

Balkan ittifakının barış teklifini sunmasının ardından büyük devletler Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaya başlamıştır. Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov, Osmanlı Devleti'nin Moskova Büyükelçisi Turhan Paşa ile görüşerek bir an önce barış yapılması konusunda Türk tarafını uyarmıştır. Paris Büyükelçisi Rıfat Paşa da Fransız Dışişleri Bakanı Poincaré ile benzer görüşme yapmıştır. Ancak bu iki görüşmeye rağmen Osmanlı Hariciye Nazırı Gabriel Noradunkyan Efendi, bütün ısrar ve tehditlere rağmen Edirne'den vazgeçilmeyeceğini bildirmiştir²⁵.

Barış şartlarının sunulduğu tarih olan 23 Aralık ile bir sonraki oturumun yapılacağı 28 Aralık tarihleri arasında Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında da görüşmeler yapılmıştır. Gizli olarak yapılan bu görüşme İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan'ın Maliye eski bakanı Kalçev ile iki Bulgar generalinin İstanbul'a gelerek yapmış olduğu görüşmeler Bulgar yetkililer tarafından yalanlanmıştır. Zaten bu görüşmelerden de bir sonuç alınamamıştır²⁶.

Gerçekleşen tüm diplomatik temaslarla ilgili dikkate değer bir açıklama İktidam Gazetesi'nde yer almaktadır. Londra'da bulunan Bulgar delegelerinden birinin yapmış olduğu açıklama, Bulgaristan'ın Edirne meselesine bakış açısını ve kullandığı argümanları çok net bir biçimde ortaya koymaktadır. Bulgar delegesi vermiş olduğu beyanatta; Edirne konusunda Bulgaristan'ın ısrarının bir izzet-i nefis meselesi olmaktan çok şehirde bulunan Hristiyan kardeşlerinin Türk boyunduruğundan kurtarılması amacını taşıdığını belirtmekte ve zaten bu kentte yaşayanların büyük çoğunluğunun Bulgar olduğunun da herkes tarafından bilindiğini iddia etmektedir. Gerçekle uzaktan yakından hiçbir alakası olmayan bu ifadelerin ardından Bulgar delegesinin söyledikleri daha da önemli bir hal almaktadır. Söz konusu delege, Osmanlı sınırları içerisindeki dindaşlarının Türk boyunduruğu altında kalmasının yeni bir savaşın da zemini olacağını ve gayrimüslim zümrelerin Türk egemenliği altından çıkarılmadıkça ortaya çıkacak olan karışıklığın her

²⁵ a.g.e., s. 15 – 16.

²⁶ Bayur; a.g.e., s. 203 – 205.

şeye yeniden başlanmasını gerektireceğini belirtmektedir²⁷. Bu sözler açık ve net bir ifade ile ileride yapılacak bir savaşın sebebi ve habercisi gibidir.

Osmanlı basınına göre 28 Aralık tarihli görüşmeler büyük bir önem taşımaktadır. Bu görüşmelerin en mühim maddesinin Edirne olacağı ve Edirne'nin Osmanlı Devleti'nde kalacağı bir formülün benimseneceği iddia edilmiştir²⁸.

Londra'daki altıncı oturum öncesinde yapılan bunca baskıya rağmen Türk tarafı Balkan ittifakının barış şartlarını kabul etmemiş ve 28 Aralık günü karşı teklifini açıklamıştır. Buna göre;

- *Edirne Vilayeti'nin Osmanlı idaresinde kalması,*
- *Makedonya'ya Osmanlı hâkimiyeti altında olmak üzere özerklik verilmesi ve başına Selanik'te oturan bir prensin atanması,*
- *Arnavutluk'un Osmanlı egemenliği altında bağımsız bir prenslik olması,*
- *Girit konusunun Osmanlı Devleti ile büyük devletler arasındaki görüşmelere bırakılması,*
- *Ege Adalarının Osmanlı hâkimiyeti altında kalması Balkan devletlerine teklif edilmiştir²⁹.*

Aslında Balkan devletlerinin barış teklifleri Osmanlı Devleti için ne kadar kabul edilemezse aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu yeni açılım da Balkan devletleri için kabul edilmesi imkânsız nitelikler taşımaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti, Balkan ittifakının yapmış olduğu önerideki hiçbir maddeyi benimsememekle beraber Balkan devletlerinin toprak talebine karşı bölgede reform yapmayı vaat ederek sanki hiç savaşılmamış gibi davranmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin yukarıdaki teklifinin önemli bir dayanak noktası vardır ki, o da Avusturya ve Rusya'nın 8 Ekim 1912 tarihinde bütün büyük devletler adına ilân ettikleri notadır. Hatırlanacağı üzere söz konusu notada Balkanlarda savaş çıkması durumunda – ki aynı gün Karadağ Osmanlı

²⁷ **İkdam**; 15 Kanun-ı Evvel 1328 / 28 Aralık 1912, No: 5696, s. 2.

²⁸ **Sabah**; 15 Kanun-ı Evvel 1328 / 28 Aralık 1912, No: 8361, s. 1.

²⁹ Bayur; **a.g.e.**, s. 208.

Devleti'ne savaş ilân etmiştir – Balkanlarda statükonun değişmeyeceğini büyük devletler ilan etmiştir. Bu açıdan bakıldığı zaman Osmanlı Devleti'nin teklifi mantıklı ve kabul edilebilir görünmektedir. Ancak hem büyük devletlerin konuya karşı olan tutumları değişmiş hem de Balkan ittifakı orduları Osmanlı ordusunu mağlup ettiğinden dolayı toprak kazanmayı en doğal hakları olarak görmüşlerdir. Sonuç olarak Osmanlı açılımı Balkan heyetleri üzerinde hiçbir etki göstermemiş ve öneri Balkan devletleri tarafından tartışılmadan reddedilmiştir.

30 Aralık günü yapılan yedinci oturumda Osmanlı Devleti bir önceki oturumda yapmış olduğu teklifi revize ederek; Edirne'nin Osmanlı sınırları içerisinde kalması kaydıyla diğer konuların çözümünü büyük devletlerin kararına bırakmayı önermiştir. Ayrıntılarının görüşülmesi için ertesi gün tekrar bir toplantı yapılmasına karar verilmiştir³⁰.

1 Ocak 1913 günü Türk tarafının yeni teklifi Balkan devletlerine sunulurken bununla yetinilmeyerek Viyana, Paris, St. Petersburg, Berlin ve Roma büyükelçiliklerine de gönderilmiştir³¹. Yapılan teklifte;

- *Edirne Vilayeti'nin batısında kalan toprakların Balkan devletlerine bırakılması,*
- *Ege Adaları konusunda büyük devletlerle birlikte bir inceleme yapılması,*
- *Girit sorununda kararın büyük devletlerce verilmesi,*
- *Arnavutluk sınırının çizilmesinde konunun büyük devletlere havale edilmesi hususları yer almıştır³².*

Osmanlı Devleti'nce yapılan bu ikinci teklif de yeterince ilgi ve heyecan uyandırmamıştır³³. Almanya, Avusturya ve İtalya ile görüşmeler yaptıktan sonra cevap verebileceğini bildirirken, Balkanlı devletlerle anlaşılmasının şart

³⁰ Hayta; **a.g.e.**, 19. Bu durum "Londra Müzakerelerinde Yeni Dönem: Sulh Büyük Devletlerin Elinde" başlığıyla halka duyurulmuş ve olumlu bir sonucun beklendiği ifade edilmiştir. **Sabah**; 19 Kanun-ı Evvel 1328 / 1 Ocak 1913, No: 8365, s.1.

³¹ **İkdam**; 19 Kanun-ı Evvel 1328 / 1 Ocak 1913, No: 5700, s. 1.

³² Ahmad; **a.g.e.**, s. 145.

³³ Ancak bu durum Osmanlı basınında biraz farklı yansıtılmıştır. Öyle ki, Osmanlı Devleti'nin sunmuş olduğu şartların Balkan devletleri tarafından esas itibarıyla kabul edildiği ancak bazı noktalarının müzakere edilmesine ihtiyaç olduğu şeklinde yansıtılmıştır. **İkdam**; 21 Kanun-ı Evvel 1328 / 3 Ocak 1913, No: 5702, s.1.

olduğunu bildirmiş, Fransa ise bu teklifin kabulü için Balkan devletlerinin de kabulünün şart olduğu cevabını iletmiştir. Savaşın müsebbibi olan Rusya ise Türk tarafının teklifine doğal olarak sıcak bakmamıştır³⁴.

Balkan devletlerine gelince durum çok da farklı değildir. Türk tarafının teklifinin neredeyse tamamına itiraz eden müttefik devlet delegeleri ile yapılan görüşmelerden hiçbir sonuç çıkmayınca iki gün sonra bir oturumun daha yapılmasına karar verilmiştir.

Büyükelçilerin 2 Ocak günü yaptıkları toplantıda Grey tarafından Edirne sorunu gündeme getirilmiştir. Osmanlı Devleti için büyük bir manevî öneme sahip olan bu şehrin Bulgaristan'a devredilmesi için nasıl bir ikna yöntemi izleneceği konusunda tartışmalar yapılmıştır³⁵.

3 Ocak 1913 tarihinde yapılan dokuzuncu oturumda Osmanlı Devleti'nin vermeyi kabul ettiği tavizlere rağmen Balkan ittifakına mensup devletler, Osmanlı Devleti'ne son bir teklifte bulunarak, bir sonraki toplantıya kadar düşünme süresi vermiştir. Eğer bu son teklif de Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmezse görüşmelerin kesileceğini ilân etmişlerdir. Balkan devletlerinin yaptığı son teklife göre;

- *Osmanlı Devleti, Girit üzerindeki haklarından vazgeçecek,*
- *Ege Adalarını terk edecek,*
- *Edirne şehrinin Balkan devletlerine bırakacaktır*³⁶.

Hem Osmanlı Devleti'nin hem de Balkan ittifakının Ege Adaları ve Edirne konusunda geri adım atmaması görüşmeleri tıkanma noktasına getirmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin Edirne konusundaki direnişi halktan ve askerî erkândan büyük bir destek görmüştür. Öyle ki, Bağdat Valisi ve Dördüncü Redif Ordusu Müfettişi olan Müşir Zeki Paşa, Sadrazam Kâmil Paşa'ya göndermiş olduğu 3 Ocak 1913 tarihli telgrafta Rumeli'deki ilk payitaht kenti olan Edirne ve diğer kutsal vatan topraklarının korunması hususunda lüzum ve ihtiyaç görülmesi halinde mevcut askerî birliklere ek

³⁴ Hayta; **a.g.e.**, s. 20.

³⁵ **a.g.e.**, s. 42.

³⁶ Bayur; **a.g.e.**, s. 214.

olarak Arap ve Kürt aşiretlerinden silahlı 50.000 kişilik bir ordu toparlayabileceğini bildirmiştir³⁷.

Balkan ittifakının savaş tehdidi içeren önerisi 4 Ocak 1913 günü büyükelçilerin de gündemine girmiştir. Büyükelçilerin yaptıkları görüşmeler neticesinde 6 maddelik bir tasarı hazırlanmıştır. Buna göre;

- *Türkler savaşın sonuçlarını ve eğer savaş yeniden başlarsa bunun doğuracağı neticeleri göz önünde tutmamaktadır.*
- *Savaş yeniden başlarsa büyük devletler İstanbul ve Anadolu'nun durumunu da düşünecektir.*
- *Büyük devletler, çıkarlarını korumak için Osmanlı Devleti'ne müdahale etmek zorunda kalacaktır.*
- *Osmanlı Devleti barış yaparsa İstanbul ve Anadolu'ya malî yardım alabilecektir.*
- *Osmanlı Devleti'nin terk edeceği Adalar stratejik önemi nedeniyle tarafsızlaştırılacaktır.*
- *Osmanlı Devleti'nin terk edeceği Edirne şehrinde camiler başta olmak üzere dinî yapılar koruma altına alınacaktır³⁸.*

Hazırlanan bu tasarı Osmanlı Devleti'ni tehdit etmekten başka bir mânâ taşımamaktadır. Açık bir biçimde Osmanlı Devleti'nin barışa yanaşmaması durumunda İstanbul başta olmak üzere Anadolu topraklarının da ellerinden alınabileceği ima edilmekte ve Osmanlı Devleti'ni barışa ikna etmek için Balkan ittifakının taleplerinde küçük çaplı düzenlemeler yapılmaktadır.

³⁷ Y..EE..KP., D.: 35 / G.: 3485.

³⁸ Hayta; a.g.e., 42 – 43.

*Londra'da Zorlu Geçen Görüşmeler*³⁹

Londra'da yaşanan zorlu müzakereler L'illustration'da ressam L. Sabattier tarafından yapılmış yandaki resim ile tasvir edilmiştir.

6 Ocak günü yapılan onuncu ve son oturumda söz alan Osmanlı delegesi Mustafa Reşid Paşa, Edirne'nin batısındaki toprakları terk etmeyi kabul ettiklerini ancak stratejik önemi bakımından Edirne'nin bırakılmasının mümkün olmadığını bildirmiştir. Ayrıca Ege Adalarının da

kendilerinde kalması şartıyla Osmanlı Devleti'nin Girit üzerindeki haklarından vazgeçeceğini de ilân etmiştir. Mustafa Reşid Paşa bu yeni açılıma rağmen teklifin kabul edilmemesi ve konferansın dağılması durumunda söz konusu tavizlerin hiç verilmemiş sayılacağını da sözlerine eklemiştir. Osmanlı Devleti'nin büyük fedakârlıklar göstererek sunduğu bu yeni plan da Balkan ittifakı tarafından kabul edilmemiştir. Son Osmanlı teklifini reddeden müttefik devletler konferansı sona erdirmiştir.

Londra'da yapılan bu görüşmelerin geneline bakıldığı zaman Osmanlı Devleti'nin görüşmeler boyunca işleri oldukça ağırdan aldığı gözlemlenmektedir. Yunan heyeti ile görüşmelere geçme, Balkan ittifakının teklifine cevap verme, Türk tezlerini ilân etme gibi konularda Osmanlı heyetinin oldukça yavaş hareket ettiği ve zaman zaman İstanbul'dan haber gelmediği ya da gelen haberin çözümlenemediği bahanesini sunduğu görülmektedir. Bu durumun en net örneği olarak konferansın ilk üç toplantısı gösterilebilir. Konferansın ilk oturumu nezaket konuşmaları ile geçmiş, ikinci oturumda ise Türk heyeti Yunan delegelerle görüşme yetkilerinin olmadığını

³⁹ **L'illustration**; 11 Ocak 1913, No: 3636, s. 23. Masadan ayrı bir yerde duran ve düşünen Mustafa Reşid Paşa, masada oturanlar ise sırasıyla Novakovitch, Danev, Venizelos, Miouchkovitch'tir.

belirtmiş ve toplantı yapılamamıştır. Üçüncü oturumda Türk heyeti İstanbul'dan Yunan delegeleri ile görüşüp görüşmeyeceğini bildirecek olan talimatın henüz ellerine ulaşmadığını belirtmiş olduğundan bu oturum da ertelenmiştir⁴⁰.

Londra görüşmelerinden bir barış anlaşmasının çıkmamasındaki en büyük neden Bulgarların Edirne konusundaki ısrarları olmuştur. Öyle ki, şehirde çok az Bulgar nüfusu olmasına ve şehrin tamamıyla Türk ve Müslüman özellikler taşımasına ve kuşatmaya karşı başarıyla direnmesine rağmen Bulgaristan'ın diplomasi yoluyla şehri kendi hâkimiyeti altına almak istemesi görüşmelerin tıkanmasındaki en büyük nedendir.

Sonuç olarak 16 Aralık 1912 tarihinde başlayan görüşmeler üç hafta sürdükten sonra 6 Ocak 1913'te neticelenemeden sona ermiştir. Savaş alanında Osmanlı Devleti'ne karşı üstünlük sağlayan Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'ın aşırı talepleri, Osmanlı heyeti tarafından ne kadar yumuşatılmaya ve makul bir şekle sokulmaya çalışıldıysa da, herhangi bir sonuç alınamamıştır. Balkan devletleri, uzlaşmaz bir tavır sergileyerek savaşın tekrar başlamasından yana tavır almışlardır. Osmanlı Devleti ise, tekrar savaşa başlamayı istememekle birlikte kendisine sunulan şartları kabul edemeyeceğinden yeniden – zorunlu olarak – savaşmak zorunda kalmıştır.

3.3. İstanbul'daki Edirne Tartışmaları ve Bâb-ı Âli Baskını

Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında herhangi bir anlaşmaya varılamaması savaşın yeniden başlamasını zorunlu hale getirmiştir. Bu sırada halka moral vermesi için Sabah Gazetesi'nin Edirne özel muhabiri Nazmi ile İkdâm Gazetesi'nin Edirne özel muhabiri Kenan'ın telgrafları yayınlanmış ve Edirne'de her şeyin yolunda olduğu bildirilmekle beraber, kahraman Edirne askeri ve halkının Türk vatandaşlarına selamı iletilerek

⁴⁰ Richard Hall, bu durumla ilgili olarak; Osmanlı Devleti'nin görüşmeler boyunca bir oyalama taktiği sergilediğini, zaman kazanarak, ordularını takviye etmeyi planladığını belirtmektedir. Hall; **a.g.e.**, s. 93.

Osmanlı kamuoyunda olumlu bir izlenim yaratılmaya çalışılmıştır⁴¹. Ancak aynı günlerde Mehmed Şükrü Paşa'dan Başkomutanlığa gönderilen telgrafta Edirne'deki askerlerin ve halkın büyük sıkıntı içerisinde olduğu bildirilerek kendilerine acilen yardım ulaştırılması istenmiştir⁴².

Savaşın yeniden başlamasını istemeyen büyük devletler, 17 Ocak 1913 günü ortak bir nota hazırlayarak Osmanlı Devleti'nin Edirne'yi teslim etmesini, Ege Adaları konusunu ise kendilerine bırakmasını istemişlerdir⁴³. Bu nota büyük devletlerin savaş öncesindeki statüko taraftarı politikalarının resmen değiştiğinin de belgesidir. Savaşın hemen öncesinde ve ilk günlerinde sınır değişikliklerine tamamen karşı olduklarını ilân eden bu devletler, Londra'daki görüşmelerde Osmanlı Devleti'nin toprak vermesinden yana tavır alırken söz konusu ikinci nota ile net olarak Balkan ülkelerinin emellerine hizmet ettiklerini göstermiştir.

Bu nota üzerine Osmanlı yönetim organlarında büyük bir kararsızlığa neden olmuştur. Öyle ki, bütün idareciler – doğal olarak – Edirne gibi mühim bir Müslüman kentinin hem de devletin eski payitahtının Bulgarlara teslim edilmesini kabullenemezken, şehre yardım götürülememesi ve savaşa devam etmenin imkânsızlığı nedeniyle de her türlü barışa razı olmak mecburiyetinde kalmışlardır. Balkan ittifakına mensup devletlerin ve özellikle de Bulgaristan'ın barış şartlarını Osmanlı Devleti adına yumuşatıcı hiçbir ara formüle yanaşmaması Osmanlı diplomatlarını daha da zor bir durumda bırakmıştır.

Hariciye Nazırı Gabriel Noradunkyan Efendi, verilen notanın ertesi günü Tevfik Paşa'ya çektiği telgrafta iki ihtimalden bahsederek; bunlardan birincisi olarak Edirne kentinin tamamıyla Bulgarlara teslimini, ikinci ihtimal olarak da Meriç Nehri'nin sağında bulunan kısımların Bulgarlara terki ve sol kısmının da Osmanlı idaresine bırakılmasını önermiştir⁴⁴. Sonuç olarak karar en üst mercide yapılacak olan toplantıya bırakılmıştır.

⁴¹ Sabah; 29 Kanun-ı Evvel 1328 / 11 Ocak 1913, No: 8375, s.1.

⁴² Y..EE..KP., D.: 36 / G.: 3501.

⁴³ Uçarol; a.g.e., s. 367. İkdâm; 6 Kanun-ı Sani 1328 / 19 Ocak 1913, No: 5718, s.1.

⁴⁴ Yusuf Hikmet Bayur; "Balkan Savaşı'nda Büyük Devletlerin İstekleri ve Kâmil Paşa Hükûmeti'nin Cevabı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.: 44, s. 51. L'illustration

Sadrazam Kâmil Paşa başkanlığında toplanan Meclis-i Vükelâ karar verememiş ve konuyu Saltanat Şûrası'na havale etmiştir. Toplantının seyri Osmanlı basınına yapılan açıklamalar doğrultusunda şu şekilde gerçekleşmiştir: 22 Ocak günü saat 13.30'da Meclis-i Kebîr-i Meşveret sarayda toplanmıştır. Toplantıya devlet adamlarının yanı sıra Osmanlı hanedanından Yusuf İzzeddin, Vahideddin, Mecid ve Ziyaeddin Efendiler de katılmışlardır. Toplantıya katılmayan padişah, buyurduğu bir irâde ile Sadrazam Kâmil Paşa'nın toplantıya başkanlık etmesini emretmiştir.

Sadrazamın açılışını yaptığı toplantıda ilk olarak büyük devletlerin verdiği notanın tercümesi Sadaret Tahrirat Müdürü Said Bey tarafından okunmuş, ardından söz alan Harbiye Nazırı Nâzım Paşa askerin durumu hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Nâzım Paşa'dan sonra siyasî durum hakkında söz alma sırası Hariciye Nazırına gelmiş, ancak Noradunkyan Efendi'nin nezle olması nedeniyle bizzat kaleme aldığı rapor yine Said Bey tarafından okunmuştur. Hükümet adına yapılan son açıklama Maliye Nazırı'ndan gelmiş ve bunun ardından müzakerelere geçilmiştir.

Sırasıyla eski mebus Mustafa Asım Efendi, Âyân Reisi Ferid Paşa, Defter-i Hakânî Nazırı Mahmud Esad Efendi, Âyân'dan Reşid Akif Paşa, Müşir Fuad Paşa, Aristidi Paşa, eski mebus Ahmed Mahir Efendi, Âyân'dan Lagofet Bey, eski sadrazamlardan Said Paşa konu ile ilgili şahsî fikirlerini beyan etmişlerdir. Yapılan görüşmelerin ardından toplantı saat 16.00 sularında sona ermiş ve Sadrazam Kâmil Paşa padişahın huzuruna çıkarak görüşmeler hakkında kendisine bilgi vermiştir⁴⁵.

Görüşmeler neticesinde bir an önce barışın yapılması fikri ağırlık kazanmıştır. Ancak barış kapsamında Edirne'nin durumu konusunda farklı bir tezin ortaya atılmasına karar verilmiştir. Buna göre Edirne şehrinin yönetimine büyük devletlerce onaylanmış bir mutasarrıfın atanması,

Gazetesi'nde yazıları çıkan gazeteci Georges Remond hatıralarında 11 Ocak 1913 günü Noradunkyan'ın *Journale Gazetesi* muhabirine "*Eğer Edirne karşı koyarsa korkutmak şayet düşerse tekrar geri almak için savaşa çıkacağız*" dediğini aktarmaktadır. Georges Remond; **Mağluplarla Beraber**, s. 121. Noradunkyan basına Edirne konusunda fikirlerinin çok net olduğu izlenimini verse de hakikatte Osmanlı hükümetinin Edirne konusundaki ümitleri oldukça azalmıştır.

⁴⁵ **İkdam**; 10 Kanun-ı Sâni 1328 / 23 Ocak 1913, No: 5722, s. 1.

Şeyhülislam'ın atadığı bir müftü ile halkın seçeceği bir İdare Meclisi'nin mutasarrıf başkanlığında kent işlerini yürütmesi, şehirde yeteri kadar jandarma ve polisin bırakılması ve Osmanlı askerinin şehirden çıkarılması benimsenmiştir⁴⁶. Yani Edirne'nin tarafsız ve serbest olmasını esas alan bir ara formül üretilmiştir. Ancak bu sırada olayları dışarıdan izleyen ve hükümete muhalif bir tavır sergileyen İttihatçılar, Kâmil Paşa kabinesinin Edirne'yi Bulgarlara vereceği yönünde çalışmalar yapmaktadırlar. Enver ve Talat Beylerin başını çektiği İttihatçı grup gidişatı beğenmemekte ve bu duruma müdahale etmeyi planlamaktadır. İttihatçıların aldığı karar gereğince harekete geçilmiştir.

Enver Bey'in başında olduğu bir grup 23 Ocak 1913 günü hükümet merkezi olan Bâb-ı Âli'ye doğru yürüyüşe geçmiştir. Baskıncıların arasında bulunmayan Talat Bey, birkaç arkadaşı ile daha önceden hükümet binasına⁴⁷ girmiştir. Hükümet binasının önüne yerleştirilmiş olan muhafız birliği Enver Bey ve arkadaşlarını hiçbir zorluk çıkarmayarak içeri almıştır. İçeri girenlere karşı silahlarına davranan Sadaret Yaveri Nafiz Bey ile Harbiye Nezareti Yaveri Tevfik Bey öldürülmüş, çıkan çatışmada baskıncılardan Mustafa Necib Bey ve içeride bulunan altı asker hayatını kaybetmiştir.

Talat ve Enver Beyler küçük sofa bölümünde kapıda bekleyen sivil polis memuru Cemal Efendi'yi de öldürerek yollarına devam ederken seslerden dolayı makamından çıkan Harbiye Nazırı Nazım Paşa, baskıncılarla karşılaşmış ve ağız dalaşına girmiştir. Bu sırada İttihatçı grubun içindeki Yakub Cemil, Nazım Paşa'yı öldürmüştür. Sonuç olarak Kâmil Paşa'nın odasına giren Talat ve Enver Beyler silah zoruyla sadrazamı istifa ettirmişlerdir.

Hükümet binasında olayların devam ettiği sırada bina önünde halk da toplanmaya başlamıştır. Onlara kısa bir konuşma yapan Enver Bey, şeyhülislam Celaledin Efendi'nin arabasıyla Dolmabahçe Sarayı'na geçerek

⁴⁶ Hayta; a.g.e., s. 56.

⁴⁷ Bugünkü İstanbul Valilik binasıdır.

Kâmil Paşa'nın istifa kararı ve Mahmud Şevket Paşa'nın sadrazamlığa atanması kararını padişaha onaylatmıştır⁴⁸.

Sadrazamlığın yanı sıra Harbiye Nazırlığı'nı da üstlenen Mahmud Şevket Paşa'nın yeni kabinesinde; Şeyhülislamlık makamına Mehmed Esad Efendi, Adliye Nazırlığı'na İbrahim Bey, Şûra-yı Devlet Başkanlığı'na Said Halim Paşa, Bahriye Nezareti'ne Çürüksulu Mahmud Paşa, Dâhiliye Nezareti'ne Hacı Adil Bey⁴⁹, Hariciye Nezareti'ne (vekaleten) Ahmed Muhtar Bey, Maliye Nazırlığı'na Menemenlizade Rıfat Bey, Maarif Nezareti'ne Ahmed Şükrü Bey, Nafia Nazırlığı'na Beserya Efendi, Ticaret ve Ziraat Nazırlığı'na Mehmed Celal Bey, Evkâf-ı Hümayun Nezareti'ne Ürgüplü Hayri Efendi ve Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırlığı'na Oskan Efendi atanmışlardır⁵⁰.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nde yönetimin bir baskınla değiştirildiği bu olay tarihe “*Bâb-ı Ali Baskını*” olarak geçmiştir. İttihatçılar Balkan Savaşı sırasında sürdürdükleri muhalefetlerini daha da sertleştirerek hükümeti silah zoruyla devirmiştir. Bu süreçte ülkenin durumunu ajite ederek Kâmil Paşa hükümetinin Edirne'yi Bulgarlara teslim edeceği⁵¹ söylentisini çıkararak halkın da desteğini elde etmeye çalışmışlardır. Edirne'nin koz olarak kullanıldığı bu hareket başarıya ulaşmış ve yapılan hükümet darbesi neticesinde İttihatçıların desteklediği Mahmud Şevket Paşa iktidara

⁴⁸ Vahdettin Engin; “*Meclis'in Hakgetire Olduğu Günlerde Hükümetleri Silahla Değiştirdik*”, **Hürriyet Tarih**, 25 Mayıs 2005, s. 8 – 10.

⁴⁹ Edirne'nin istirdadından sonra vali olarak bu kente gidecek olan Hacı Âdil Bey'in Dahiliye Nazırlığı'na atanması ile ilgili irâde için bkz. **MV.**, D.: 226 / G.: 61.

⁵⁰ Engin; *a.g.m.*, s. 10.

⁵¹ Kâmil Paşa başkanlığındaki Osmanlı Hükümeti'nin Edirne'yi teslim etmeye razı olup olmadığı çok açık değildir. Ancak bu konuda Feroz Ahmad eserinde Kâmil Paşa'nın iktidardan indirilmesinden 12 gün sonra Mısır'a gitmek üzere vapurla İstanbul'dan ayrılırken kendisini geçirmeye gelen İngiliz büyükelçiliği yetkililerden Gerald Henry Fitzmaurice'e iktidarı ele geçirenlerin Avrupa'nın sözlerine uymayacağından devletin daha çok zarar göreceğine inandığını, kendisinin iki milyon altın değerindeki askerî araç – gereçleri kurtarmaya ve Çatalca mevzilerini güçlendirmeye çalıştığını söylediğini belirtmiştir. Bu sözlerden Kâmil Paşa'nın Edirne'yi gözden çıkarttığı manası çıkar. Feroz Ahmad, Kâmil Paşa Hükümeti'nin kararının burada çok da önemli olmadığını çünkü İttihatçıların hükümeti devirmeye çoktan karar vermiş olduklarını da belirtmektedir. (Ahmad; *a.g.e.*, s. 150) Mehmed Kâmil Paşa, üç ay müddetle Mısır'da kaldıktan sonra memleketi olan Kıbrıs'a dönmüş ve 14 Kasım 1913 günü geçirdiği kalp krizi nedeniyle vefat etmiştir. Ahmet An; “*Kıbrıslı Mehmet Kâmil Paşa (1832 – 1913)*”, **Tarih ve Toplum**, S. 194, s. 20 – 21.

getirilmiştir. Yeni hükümetin kurulması halk üzerinde Edirne'nin korunması hususunda büyük ümitlerin doğmasına neden olmuştur⁵².

Kurulan yeni hükümet, Edirne'nin Müslüman kenti olduğunu ve Osmanlı Devleti'nin ikinci başkenti olma özelliği taşıdığını vurgulayarak şehrin Bulgarlara terkinin imkânsız olduğunu savunmuştur. Ancak Meriç'in sağ kıyısına düşen topraklar için bu kadar net bir karar sahibi değildir. Ege Adalarının bir kısmının Çanakkale Boğazı'na yakınlığı nedeniyle bırakılmaması görüşünü savunmakla birlikte bu konuda açık kapı bırakarak büyük devletlerin hakemliğine başvurulması gerektiğini düşünmektedir⁵³.

Yeni kabinenin politikasında Edirne'nin teslimi gibi bir şeyin söz konusu olmaması doğal olarak ateşkesin de sona ermesi demektir. Hâl böyle olunca 30 Ocak 1913 tarihinde Bulgar Başkomutanlığı Osmanlı Başkomutanlığı'na ateşkesin sona erdiğini bildirmiştir. Bulgar Çarı Ferdinand'ın *"Yeni bir zafer için hazırlanınız. Düşmana ve bütün dünyaya gösteriniz ki, Bulgar vatani daha büyük saygıya layıktır"* sözleri savaşın yeniden başlayacağını ilânından başka bir şey değildir⁵⁴.

İki ay boyunca yapılan müzakerelerden hiçbir netice elde edilemeyince Osmanlı Devleti bir kez daha savaşmak zorunda kalmıştır. Müzakerelerin gerçekleştirildiği dönemde Edirne şehrinin durumuna bakılırsa bu iki aylık süre hiç de iyi değerlendirilememiştir. Çünkü Çatalca'da bulunan Bulgar askerlerine her türlü yardım ulaştırılırken kuşatma altında bulunan Edirne bütün eksikliklerine rağmen yeniden savaşmak zorunda bırakılmıştır.

3.4. Mütareke Dönemi Boyunca Edirne'nin Durumu

Ateşkesin imzalanması ile biraz olsun nefes alan Edirne kentinde savaşın getirdiği zorluklar hat safhadadır. Öyle ki Edirne Müstahkem Mevki

⁵² Naim Turfan, yeni sadrazam Mahmud Şevket Paşa'nın Bâb-ı Âli'ye gidiş esnasında halkın *"Edirne'mizi kurtar"* sloganları ile destek gösterisinde bulunduklarını belirtmektedir. M. Naim Turfan; *Jön Türklerin Yükselişi*, s. 254.

⁵³ Bayur; *a.g.e.*, s. 280.

⁵⁴ Artuç; *a.g.e.*, s. 252.

Komutanlığı, 10 Aralık tarihinde Başkomutanlık makamına bir yazı yazarak kalede sadece bir aylık erzakın kaldığını bildirmiştir⁵⁵.

Mütarekenin 7. maddesi gereğince “*Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti, Karadeniz limanlarına mevzu, ablukayı ref’ edecek (kaldıracak) ve aynı zamanda Bulgar ordusunun iâşesi için trenlerin Edirne’den geçmesine müsaade edecek*”tir⁵⁶. Anlaşmada Edirne Kalesi’ne yardım yapılmasına dair bir karar yoktur. Osmanlı heyetinin böyle bir maddeyi kabul etme sebebi herhalde Londra’daki görüşmelerden kısa sürede olumlu bir sonuç çıkacağını düşünmeleridir.

Halk, heyecan içerisinde kente yardım gelmesini beklerken 13 Aralık 1912 tarihinden itibaren Edirne’den Bulgarlara yardım götüren trenler geçmeye başlamıştır⁵⁷. Yapılan mütareke gereğince Bulgar Ordusu Başkomutanı General Ivanov, Edirne’den Çatalca’ya doğru Bulgar trenlerinin geçeceğini ve geçecek olan ilk trenin Bulgar Çarı’na ait olacağını Edirne Müstahkem Mevki Komutanlığı’na bildirmiştir⁵⁸. Ayrıca Edirne sınırlarında bulunan demiryolu hattının düzeltilmesi ve gerekli tamiratların yapılması talebinde de bulunmuştur. İstanbul ile görüşen Şükrü Paşa, demiryolu hattının Maraş taraflarında tahrip edilmiş olan küçük bir köprünün onarılması emrini vermiştir⁵⁹. Görüldüğü gibi yapılan anlaşma Osmanlı Devleti’nin ve Şükrü Paşa’nın elini kolunu bağlamıştır. Muhasara altındaki eski başkentine yardım götüremeyen Osmanlı Devleti, Çatalca’da bulunan birliklerine yardım taşıyan düşman Bulgar birliklerinin geçişini rahatlatmak için demiryolu hattında tamirat yapmak zorunda kalmıştır.

16 Aralık’ta Edirne’de kolera ve tifo gibi hastalıklar ortaya çıkmaya başlamış ayrıca tıbbî malzeme eksikliği de hat safhaya ulaşmıştır⁶⁰. Alınan önlemler neticesinde Aralık ayının sonlarında tifo ve kolera vakaları sona

⁵⁵ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 164.

⁵⁶ İki aylık mütareke süresi boyunca Bulgarlar Edirne’den 3.600 vagona mukabil 120 tren geçirmişlerdir. Nazmi Çağan; **a.g.m.**, s. 202 – 203.

⁵⁷ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 164.

⁵⁸ **MV.**, D.: 171 / G.: 99.

⁵⁹ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 261.

⁶⁰ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 165.

erdirilebilmiştir⁶¹. Tıbbî malzeme eksikliği ise bir süre daha devam etmiştir. 3 Ocak 1913 günü İstanbul'dan gönderilen iki vagon ilaç, Bulgar denetimi altındaki Urlu istasyonunda Türk tarafına teslim edilmesi ile tıbbî eksiklikler bir nebze olsun azalmakla beraber son bulmamıştır⁶².

Osmanlı basınında ise Edirne konusunda halkın moralini yükseltmek amacıyla açıklamalar yapılmaya devam etmiştir. İkdâm Gazetesi'nde Edirne'nin hem maddî hem de manevî olarak gayet iyi durumda olduğu ve Bulgarların yalan iddialarına inanılmaması gerektiği duyurulmuştur⁶³.

23 Aralık günü İstanbul'dan gelen telgrafta kalenin erzak durumu sorulmuş, aynı zamanda kaleye erzak gönderilmesinin mümkün olmadığı ve eldeki imkânlarla yetinilmesi gerektiği belirtilmiştir⁶⁴. Mehmed Şükrü Paşa, 24 Aralık'ta yayınladığı bir beyannâme ile halktan stokçuluk yapmamalarını isteyerek erzak saklayanların cezalandırılacağını ilân etmiştir⁶⁵. Zamanla temel tüketim malzemeleri tamamen tükenme noktasına gelmiştir. Kasım ayının ortasında kentte tuz, şeker ve gaz tamamen tükenmiştir⁶⁶. Tuz yerine salamura suları kullanılmaya başlanmış, ekmek de yokluktan nasibini almıştır. Giderek küçülen ve kararan ekmeklere zamanla süpürge tohumu, kuşyemi, kepek, kızılca, arpa, çavdar, yulaf karıştırılmaya başlanmıştır⁶⁷. Meclis-i Vükelâ tarafından Edirne Vilayeti'nin yemeklik olarak satın aldığı süpürge tohumlarının ithalat vergilerinden muaf tutulması kararı bile alınmıştır⁶⁸. Savaşan askerlere verilen yemeklerde de besin değeri ve kalite açısından azalmalar yaşanmıştır.

⁶¹ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 263.

⁶² **a.g.e.**, s. 263.

⁶³ **İkdâm**; 5 Kanun-ı Evvel 1328 / 18 Aralık 1912, No: 5686, s.2.

⁶⁴ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 165

⁶⁵ Aynı beyannâmede Edirne şehrinin içinde ve dışında ahali, asker ve binalara ait fotoğraf çekmenin de kesinlikle yasak olduğu ilan edilmiştir. **ATASE B.H.K.**, Kıs.: 634 / D.: 9 / Fih.: 011.

⁶⁶ Kestelli; **a.g.e.**, s. 29.

⁶⁷ **a.g.e.**, s. 62.

⁶⁸ **MV.**, D.: 201 / G.: 30.

Tablo 5: Edirne Kalesi'nde Görev Yapan Askerlere Verilen Yemekler⁶⁹

Gün	Sabah	Akşam
Savaşın Başlangıcından 1 Aralık Tarihine Kadar		
Cumartesi	50 gram peynir	Bulgur lapası
Pazar	Sirkeli un çorbası	80 gram peynir
Pazartesi	50 gram peynir	Peksimet paparası
Salı	Sirkeli un çorbası	80 gram peynir
Çarşamba	50 gram peynir	Bulgur lapası
Perşembe	50 gram peynir	Sirkeli un çorbası
Cuma	Sirkeli un çorbası	80 gram peynir
4 Ocak – 30 Ocak Arası Dönem		
Cuma	Sirkeli un çorbası	100 gram peynir
Cumartesi	60 gram peynir	Bulgur lapası
Pazar	Sirkeli un çorbası	100 gram peynir
Pazartesi	60 gram peynir	Peksimet paparası
Salı	Sirkeli un çorbası	100 gram peynir
Çarşamba	60 gram peynir	Bulgur lapası
Perşembe	60 gram peynir	Bulgur lapası
30 Ocak'tan Sonra		
Cuma	Sirkeli un çorbası	120 gram peynir
Cumartesi	90 gram peynir	Bulgur lapası
Pazar	Sirkeli un çorbası	120 gram peynir
Pazartesi	40 gram peynir	100 gram kavurma
Salı	Sirkeli un çorbası	120 gram peynir
Çarşamba	90 gram peynir	Bulgur çorbası
Perşembe	90 gram peynir	180 gram peynir

⁶⁹ Naci; a.g.e., s. 49 – 50.

Kentte gaz kalmadığından sokaklar karanlık içerisinde kalmıştır. 5 Kasım 1912 tarihinde sokak aydınlatması hizmeti sona erdirilmek zorunda kalmıştır⁷⁰. Son zamanlarda mumlar da bittiğinden aydınlatmak için çıra kullanılmaya başlanmıştır⁷¹.

Mütareke döneminde Edirne’de halkın ve askerlerin gözü hep tren yolunda olmuştur. Öyle ki yardım geleceği ümidiyle başlayan heyecanlı bekleyiş, hiçbir zaman sona ermemiş ve savaş yeniden başlayana dek bu ümit korunmuştur. Ancak Osmanlı başkentinden beklenen yardımın gelmeyişi Edirne’de bulunan herkesi büyük bir üzüntüye sevk etmiştir. Halkın ve askerlerin moralini bir kat daha bozan, direncini bir kat daha kıran bir diğer durum ise muhasara altındaki Edirne’ye tek bir yardım vagonu gelmezken, Bulgarların Edirne içerisinden geçirdiği vagonlar sayesinde askerî birliklerini takviye etmeleri olmuştur.

Kestelli, anılarında bu durumu ve ümitsiz bekleyişi şu şekilde yazmaktadır⁷²: *“Ah, Edirne. Ne elim, ne dayanılmaz bekleyiş safhaları geçiriyor. Evvelce harp saplantılı bütün dimağlar ateşli bir heyecanla Şark Ordusu’nun başarısını, kaleye yaklaşmasını bekliyordu. Şimdi de aynı heyecanla trenin ulaşmasını bekliyor. Daima mahkûm bekleyiş! Fakat bu ikinci bekleyiş birinciden çok sabır kırıcı, ümitsizlik arttırıcı!...*

Artık tren meselesi cidden bir facia, bir trajedi oldu. Beş altı gündür Bulgar trenleri Edirne istasyonundan, yani kalenin savunma hattının içinden, mesut ve nûmayişkâr geçerek bilmem nerede bulunan ordusuna sürekli erzak taşıyor. Sonra iki aydır kuşatmada ve erzakı bitmekte bulunan kaleye, resmen verilen müjdeye rağmen hâlâ tren gelmiyor. Bu ne elim, bu ne müstesna bir vaziyet yarabbi!”

İstanbul’dan beklenen yardımın gelmemesi Edirne’ye sadece moral yönünden zarar vermekle de kalmamıştır. En temel tüketim malzemelerinden

⁷⁰ Kestelli; **a.g.e.**, s. 25.

⁷¹ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 165.

⁷² Kestelli; **a.g.e.**, s. 40. Raif Necdet’in şu sözleri de mütareke döneminin Edirne’deki etkisini açıklamak açısından çok önemlidir. Raif Necdet günlüğünün 6 Ocak 1913 tarihine düştüğü *“Kaleyi savaş sarsmadı; fakat mütareke sarsıyor ve sarsacak”* sözüyle mütareke döneminin Edirne’ye hiçbir yardımının olmadığını aksine zarar verdiğini çok güzel açıklamaktadır. **a.g.e.**, s. 56.

bile yoksun durumda bulunan Edirne, savaşın ikinci döneminde kendini düşman saldırılarına karşı savunma şansını da büyük oranda yitirmiştir.

Mütareke döneminden hiçbir fayda elde edememesine rağmen Mehmed Şükrü Paşa, kentin muhafazası konusunda büyük bir kararlılık örneği sergilemiştir. Londra’da görüşmelerin devam ettiği günlerde Edirne’nin teslim edilmesi konusunun Osmanlı heyeti tarafından kabul edildiğine dair çıkan söylenti üzerine İstanbul’a telgraf gönderen Mehmed Şükrü Paşa, aşağıdaki sözleriyle kenti korumak ve düşman işgali altına sokmamak adına her yolu deneyeceğini bildirerek büyük bir cesaret ve fedakârlık örneği sergilemiştir. Söz konusu telgrafında Şükrü Paşa şunları yazmaktadır⁷³:

“Edirne gibi dünyanın en müstahkem mevki’inden ma’dûd bir şehir-i mukaddesi, denî ve hunhâr bir düşmana teslim edecek alçak bir kumandan şanlı Osmanlı tarihinde görülmemiştir. Bu cinâyeti ben de irtikâb etmeyecek son neferimi kendi tabancama, kendimi de son kurşunuma tevdi’ edeceğim. Şehirde imkân-ı mukâvemet kalmadığını görünce muhâsara altında bulunan âciz çocukları ve kadınları, konsolosların ellerine birer beyaz çarşaf vererek, onların himâyesine tevdi’an şehirden çıkaracağım. Şimdiye kadar yaptıkları gibi bunları da onların medeniyet gözleri önünde isterlerse imhâ etsinler. Ba’dehu toplarımı meşhûr-ı âlem mebanî ve emâkin-i mu’azzezimizle Bulgarlar üzerine çevirecek ve şehrimizi ateşlere boğarak harâbe-zâra döndüreğim. İçeride ateş, dışarıda ölüm içinde kalacak kahraman askerlerim işte o zaman velev ki muhâsımlar bir milyon olsun, onu yaracak ve bu sûretle ya kahramanca ölecek veyahut mukaddes payitaht-ı ecdâdını şanlı terk edecektir.”

⁷³ Söz konusu telgrafla ilgili olarak net bir tarih yoktur. Ayrıca hemen her kaynakta bazı küçük nüanslarla beraber yer almıştır. Erhan Demirutku; *“Balkan Harbi’nde Şükrü Paşa ve Edirne Muhasarası”*, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, s. 8; Mehmet Kadiroğlu; *“Edirne Muhasarası ve Şükrü Paşa”*, *Tarih Hazinesi*, S. 3, s. 125; Sadri Karakoyunlu; *“M. Şükrü Paşa’yı Tanıyalım”*, *Birlik*, S.: 26, s. 5. Bekir Sıtkı Baykal; *“Edirne’nin Uğramış Olduğu İstilâlar”*, *Edirne Armağan Kitabı*, s. 190; Nalan Pehlivan; *“Edirne Kahramanları ve Şehitlikleri”*, *I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, s. 592.

IV. BÖLÜM:
BİRİNCİ BALKAN SAVAŞI'NIN YENİDEN BAŞLAMASI
VE EDİRNE'NİN İŞGALİ
(1 ŞUBAT 1913 – 26 MART 1913)

4.1. Edirne'de Çatışmaların Yeniden Başlaması

Londra'da yapılan görüşmelerden bir netice alınamamasının ardından savaşın yeniden alevleneceği muhakkaktır. Savaşa hazır olan Mehmed Şükrü Paşa, Bulgarların ateşkes protokolüne uymayacağından ve kendilerine 4 gün önceden haber vermeyeceğinden şüphelendiği için bir bildiri yayınlarak birliklerin teyakkuza geçmeleri emrini vermiştir¹.

Edirne'de gergin bir bekleyiş sürerken 18 Ocak tarihinde Başkomutanlıktan gelen telgrafta Bulgar komutanlarının süratle savaşa başlamak için hazırlık yaptıkları ve şiddetli bir baskın planladıkları haberi gelmiştir².

Asıl haber ise 23 Ocak günü İstanbul'dan gelmiştir. Yapılan hükümet darbesi neticesinde iktidara gelen yeni kabine, 26 Ocak 1913 günü Başkomutanlık aracılığıyla Şükrü Paşa'ya telgraf göndererek savaşta elde edilebilecek başarının Edirne'nin mukavemetine bağlı olduğu bildirmiş ve ellerinden gelen gayreti göstermelerini talep etmiştir³. Ancak Mahmud Şevket Paşa aynı günlerde Edirne, Kırkkilise ve İstanbul'un savunulması konusunda Harbiye Nezareti'ne danışmış ve Edirne ve Kırkkilise'nin düşman işgaline uğraması halinde İstanbul'un nasıl savunulabileceği üzerine çalışmalar yapmaya başlamıştır⁴.

Edirne savunmasına olumlu etki yapabileceği düşünülerek olsa gerek 29 Ocak günü ise Edirne Müstahkem Mevki Komutanı Mehmed Şükrü Paşa'nın rütbesi üstün başarılarından dolayı "*Birinci Feriklik*" rütbesine

¹ Söz konusu emrin tam metni için bkz. Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 166.

² **a.g.e.**, s. 168.

³ Demirutku, *a.g.m.*, s. 8.

⁴ **ATASE B.H.K.**, Kls.: 136 / D.: 64 / Fih.: 1.

yükseltilmiştir⁵. Ertesi gün ise savaş müddetince gösterdiği fedakârlıklardan dolayı Vali Halil Bey'e birinci rütbeden bir Osmanî nişanı verilmiştir⁶.

Ertesi gün Başkomutan Vekili İzzet Paşa'dan gelen şifreli telgrafta Bulgarların 3 Şubat günü saat 19.00'da harekâta başlayacağını bildirdikleri belirtilerek, ateşkesin düşman tarafından bozulmadan harekete geçilmemesi istenmiştir⁷. Durum cephelere iletilerek *"Alınan tebliğ nedeniyle savaşa hazır olursa da ilk ateşin Türk tarafından başlatılmaması, bununla beraber düşmanın ani saldırısına karşı da her an tetikte ve uyanık olunması"* istenmiştir⁸.

Edirne, 2 aylık mütareke ve diplomasi sürecinde biraz olsun nefes almıştır. Ancak şehrin hiçbir eksiğinin karşılanmaması yeniden başlanacak olan savaşta Edirne'nin zaten az olan şansını daha da azalmaktadır.

Bulgarlar 2 Şubat günü Türk ileri karakollarına beyannâmeler atarak, savaşın yeniden başlamasının sebebi olarak Mehmed Şükrü Paşa'yı göstermiş ve iki aydır Edirne halkı ve askerini kandırdığını, kendisi rahatça hayatını devam ettirirken erlerini aç, susuz ve yataksız bıraktığını yazarak halkı kışkırtmaya çalışmıştır. Aynı beyannâmede Türk askeri üzerine de psikolojik baskı uygulamaya çalışan Bulgarlar, kendi askerlerinin rahatlıklarını anlatıp Edirne'ye tren gelmemesini ve erlere verilen yemeklerin zayıflığını vurgulayarak Edirne'ye İstanbul'dan asla bir yardımın gelemeyeceğini bu yüzden de teslim olmaları gerektiğini nasihat ederek askerin mukavemetini kırmaya çalışmıştır⁹.

3 Şubat 1913 günü saat 20.00'de Bulgar ateşi tekrar başlamıştır. Bu gece zarfında şehre yaklaşık 150 mermi isabet etmiştir¹⁰. Mütarekenin sona ermesinin ardından yapılan bu ilk saldırı şehirde yangınların çıkmasına ve halktan 8 kişinin ölümüne, 10 kişinin de yaralanmasına neden olmuştur. Yine bu saldırı neticesinde 53 ev de harap olmuştur¹¹.

⁵ İ.HB., D.: 128 / G.: 1331/S-041.

⁶ İ.TAL., D.: 481 / G.: 1.

⁷ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 265.

⁸ Kestelli; **a.g.e.**, s. 58.

⁹ Söz konusu beyannâmenin tam metni için bkz. Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 171 – 172.

¹⁰ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 273.

¹¹ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 194.

Edirne önlerindeki Bulgar ordusu harbin ikinci evresinde ciddi mânâda bir taktik değişikliğine gitmiştir. Savaşın başlarında Edirne'ye takılıp kalmamak için şehri kuşatma altına alan ve İstanbul'a doğru ilerleyen Bulgar ordusu, Şubat ayında başlayan ikinci dönemde İstanbul yönünde ilerleme imkânlarının sona ermesiyle birlikte Edirne üzerine daha yoğun bir baskıya başlamıştır.

Bu kapsamda daha önceden çok fazla bombardımana tutulmayan şehrin Avrupa Mahallesi¹² de bombalardan nasibini almıştır. Şehirdeki yabancıların oturduğu mahallenin de bombalanmaya başlanmasındaki amaç yabancı yetkililerin Şükrü Paşa üzerinde baskı yapmasını sağlamak ve Edirne'nin teslimini kolaylaştırmaktır. Bulgarlar aynı zamanda Edirne ile İstanbul arasındaki iletişimi tamamen sonlandırmak için radyo bağlantısını da bozma girişiminde bulunmuşlardır¹³.

*Bulgarların kente attığı beyannâmelerden*¹⁴

–bir tarafı Bulgarca bir tarafı Fransızca–

Bulgarlar şehri bir an ateşsiz bırakmamaya çalışmış ve uçaklarla attıkları beyannâmeler ile de halkın ve de askerlerin moralini bozma çalışmalarına devam etmişlerdir. 5 ve 6 Şubat tarihlerinde atılan iki uzun beyannâmeye söz dönüp dolaşıp kalenin savaşı bırakarak teslim olmasına dayandırılmıştır. Müstahkem Mevki Komutanlığı, atılan her beyannâmeyi toplatmış ve karşı bir beyannâme yayınlayarak halka moral vermeye çalışmıştır¹⁵.

¹² Raif Necdet Kestelli hatıratında “Eski Mahalle” denen bu semtin yeni ve muntazam evlerden yapıldı, geniş sokaklı, mamur bir yer olduğunu belirtmektedir. Kestelli; *a.g.e.*, s. 14.

¹³ Richard C. Hall bu olayı elektronik savaş alanındaki ilk girişim olarak nitelendirmektedir. Hall; *a.g.e.*, s. 115.

¹⁴ Çağan; *a.g.m.*, Ek- Resim 15.

¹⁵ Söz konusu iki beyannâmenin tam metni için bkz. Yiğitgüden; *a.g.e.*, s. 195 – 196.; Bali; “Edirne Muharasası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük – II”, *Tarih ve Toplum*, S.: 191, s. 20.

6 Şubat 1913 tarihinde Bulgar Doğu Ordusu Kumandanlığı'nı üzerine alan General Vazov, taktik değişikliğine giderek savaşın dar alanda devamına karar vermiştir. Bulgarlar ayrıca 9 Şubat tarihinde Sırp ordusundan ağır kuşatma topu takviye edilmesi hususunda yardım talebinde bulunmuştur. 13 Şubat tarihinden itibaren Bulgar kuşatma kuvvetlerine 58 Schneider (Şınayder) topunu içeren 17 batarya daha eklenmiştir¹⁶. Askerî manada zaten üstün konumda bulunan Bulgar birliklerinin Sırlardan bir kez daha destek alması Edirne'nin şansını bir kat daha azaltmıştır. Gelen bu destek ile Edirne üzerine yapılması planlanan nihaî bir taarruzun tüm alt yapısının tamamen hazırlandığı da söylenebilir.

Aynı tarihte kaleden yapılan çıkış harekâtı daha öncekiler gibi olumlu bir netice alınması için yeterli olmamıştır. Yapılan bu saldırı hiçbir olumlu netice vermediği gibi verilen ağır zayıat morallerin bozulmasına da neden olmuştur¹⁷.

8 Şubat'ta Şarköy'den denize bir çıkarma yapılması, bu çıkarma vasıtası ile de Çatalca önlerindeki Bulgar ordusuna arkadan saldırılması planlanmıştır. Harekâtın buraya kadar olan kısmında başarı sağlanmasının ardından da Edirne'ye yardım ulaştırılması hedeflenmiştir¹⁸. Büyük bir gizlilik içerisinde çalışmalar yürüten Osmanlı hükümeti Şarköy'e yapılacak bir çıkartma ile Çatalca'daki Bulgar kuvvetlerini çevirmeyi ve Edirne üzerindeki baskıyı kaldırmayı amaçlamıştır¹⁹.

¹⁶ Hall; **a.g.e.**, s. 116.

¹⁷ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 201.

¹⁸ Şarköy Çıkartması ile ilgili olarak bkz. Hüsnü Ersü; **Balkan Savaşı'nda Şarköy Çıkartması ve Bolayır Muharebeleri**, Yayına Haz.: Ahmet TETİK, Çiğdem AKSU, Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

¹⁹ Fahreddin Altay'ın anılarında bahsettiği bir olay Şarköy Çıkartmasının gizliliği açısından önemlidir: *"Bir gün Harbiye Nezareti'nde iken Enver ile karşılaştım. Sınıf arkadaşım, benden yakınlığını esirgemezdi, hemen koluma girerek;*

- *Fahri, haydi gel seninle beraber gidelim! dedi.*
- *Peki, dedim.*

Beraberce iskeleye indik, küçük bir torpido bizi beklemekteydi, gemiye girmemizle Marmara'ya açılması bir oldu. İstanbul gözden kaybolmuştu ki, Marmara'nın büyük fırtınalarından biri patlayıverdi. Sakin deniz karıştı. Kapıdağ ile Marmara adası arasından geçerken, korkunç dalgalar geminin üzerinden aşıyordu. Kaptan kulesinde olduğumuz halde, Enver ile beni sırlıslıkla yapmıştı. Enver buna aldırmıyor, gözlerini bir noktaya dikmiş, kafasındaki düşüncüyü planlamakla meşgul görünüyordu. Sonradan öğrendiğime göre, Şarköy'e kendi kolordusunu çıkaracak, Bolayır'daki kolordu ile birlikte Bulgar kuvvetlerini

Tüm gayretlere rağmen Şarköy çıkarmasının da başarısızlığa uğraması üzerine İstanbul'dan Edirne'ye herhangi bir yardımın ulaşamayacağı bir kez daha görülmüştür. Bu son denemeden bir sonuç elde edilememesi hem İstanbul hem de Edirne için ümitlerin biraz daha azalması anlamına gelmiştir. Nitekim Sadrazam Mahmud Şevket Paşa 10 Şubat günü Fransa'nın İstanbul'daki büyükelçisi Maurice Bompard ile yaptığı görüşmede savaşı bitmesi durumunda Edirne'nin Bulgarlara terk edilebileceği izlenimini vermiştir²⁰.

Mahmud Şevket Paşa'nın Edirne konusunda ümidinin tükendiğine işaret eden diğer bir nokta da Dâhiliye Nazırı Hacı Âdil Bey ile 19 Şubat 1913 tarihinde yaptığı görüşmedir. Bu görüşmede istifa etmek isteyen ve ağır barış şartlarının dayatılmasından korkan Hacı Âdil Bey'e söylediği *“Sulh yapmaya mecburum. Bugün Edirne, İşkodra ve Yanya kalelerimiz düşman muhasarası altındadır. Buralarda 100.000'den fazla askerimiz vardır. Bu askerin elinde de 2 – 3 milyon silah bulunmaktadır. 2 – 3 haftaya kadar sulh yapılmazsa, bu kalelerin hiç birini kurtarmak mümkün olmaz. Benden “Neden Edirne'yi Bulgarlara bırakmak hususunda tereddüt ettin de bu kadar asker ve malzemenin düşman eline geçmesine sebep oldun?” diye sorarlar. Böyle bir suale cevap verilemez. Zira ordunun düşmana karşı koyamayacağı noktasında Başkumandan Vekilliği, Erkân-ı Harbiye Reisliği, Kolordu kumandanlıkları, donanma aynı fikirdedir. Şu halde sulhtan başka çare göremiyorum. Bütün mesuliyeti bendeniz deruhte etmiş bulunuyorum.”* sözleriyle²¹ Edirne başta olmak üzere kuşatma altındaki üç şehrin de kurtarılmasına dair inancının kalmadığını belirtmektedir.

Mahmud Şevket Paşa, 23 Şubat tarihinde Londra'daki Osmanlı büyükelçisi Tefvik Paşa'ya telgraf göndererek Edirne'nin düşmesine 10–15 gün kaldığını ve Edirne düşmeden önce sulh yapmanın faydalı olacağını, bu nedenle de Edirne'yi bırakmanın mecburiyet haline geldiğini belirtmiş ve

dağıtarak Edirne'yi almaya gidecekti. Enver, bu planını benden bile saklamıştı.” Altay; a.g.m., s. 39.

²⁰ Bayur; a.g.e., s. 286.

²¹ Adem Sarıgöl; **Harbiye Nazırı Sadrazam Şevket Paşa'nın Günlüğü**, s. 34.

barışın sağlanabilmesi için kentteki askerlerin silahları ile beraber çıkarılmasının şart koşulmasını istemiştir²²

Mahmud Şevket Paşa'nın Edirne'yi teslim etme fikrinin gittikçe ağırlık kazandığı bu süreçte genel gidişata karşı bir ses de gelmiştir. Bolayır'da "Bahr-i Sefîd Boğazı Kuva-yı Mürettebesi Erkân-ı Harbiyesi" olarak görev yapmakta olan Mustafa Kemal 17/18 Şubat 1913 tarihinde İstanbul'a bir telgraf göndererek farklı bir teklifte bulunmuştur. Mustafa Kemal'in yanı sıra Fethi (Okyar) Bey tarafından da imza edilen bu telgrafta ilk önce genel durum üzerindeki düşünceler aktarılmış, ardından da düşmek üzere olan şehre bir yardım eli uzatılması gerektiği bildirilmiştir. Mustafa Kemal, yapılacak olan bir askerî harekât neticesinde Edirne'nin Bulgar kuşatmasından kurtulabileceğini ve bu nedenle vakit kaybedilmeden harekete geçilmesi gerektiğini telgrafında bildirmiştir. Harbiye Nazırı'na uyarı mânâsı taşıyan bu telgraf, Mahmud Şevket Paşa'nın eline geçmiş ancak Mustafa Kemal'in bu önerisi dikkate alınmamıştır²³.

Diplomatik alanda bu gelişmeler yaşanırken 21 Şubat 1913 günü Edirne şehrinde çok ilginç bir olay meydana gelmiştir. Şükrü Paşa, hem askerî yönden Edirne'ye güç verecek ve iş görecektir hem de halka moral kaynağı olabilecek bir hareket olacağını düşünerek uzun süreden beri Başkomutanlıktan uçak talep etmekteyken Başkomutanlık yakında bir uçağın Edirne'ye gönderileceğini bildirmekte ve bir iniş pistinin hazırlanması istenmektedir. Bulgarların ise sahibi oldukları 25 kadar uçaktan bir kısmı Edirne üzerinde faaliyet göstermekte ve bu uçaklar vasıtasıyla halkın psikolojisini bozmak için atılan beyannâmelerin yanı sıra Türk istihkâmlarının

²² a.g.e., s. 43.

²³ Söz konusu belgeyi ortaya çıkaran Mithat Sertoğlu, evrakın işleme tâbi tutulmadığını, bu nedenle Devlet Arşivleri'ne intikal etmediğini ve Mahmud Şevket Paşa'nın özel arşivinde kaldığını belirtir. Mahmud Şevket Paşa'nın özel arşivi daha sonra özel bir kuruma geçmiş ve Sertoğlu da bu tarihî önemi büyük belgeyi "Tarihî Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı" arşivinde bulmuştur. Mithat Sertoğlu; "Mustafa Kemal'in Balkan Savaşı'nda Edirne'nin Kurtarılması İçin Harbiye Nezareti'ni Uyarısı", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.: 44, s. 40 – 42. ya da Mithat Sertoğlu; "Balkan Savaşı Sonlarında Edirne'nin Kurtarılması Hususunda Hemen Teşebbüse Geçilmesi İçin Atatürk'ün Harbiye Nezareti'ni Uyarısına Dair Bilinmeyen Bir Belge", **Belleten**, C.: 32, S.: 128, s. 162.

fotoğrafları çekilerek topçu birliklerine ve piyadelere önemli veriler sağlanmaktadır²⁴.

Uçağı olmayan ve balonu kullanılamayan şehre her gün bir Türk uçağının yardıma geleceği beklenirken 21 Şubat 1913 günü akşamı işaretsiz bir uçağın Edirne semalarında görünmesi şehirde büyük bir heyecana neden olmuştur. Kale içerisine inen uçak kısa bir süre sonra büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Bulgarlar hesabına çalışan bir Rus subayının idare ettiği uçağın Mustafapaşa'ya giderken yanlış bir manevra neticesinde kale içerisine indiği anlaşılmıştır. Rus pilot gözaltına alınırken uçağın parçaları da sökülerek depolara kaldırılmıştır²⁵.

Mümtaz Bey'in 20 Nisan 1913 tarihinde Sofya'da çekilmiş bir fotoğrafı²⁶

Edirne'nin Hacılar mevkiine düşen bu Bulgar uçağının tekrar havalanmasını önleyen tedbirleri alan piyade Yüzbaşı Ali Mümtaz (Tünay) Bey²⁷, Edirne Müstahkem Mevki Komutanlığı tarafından takdîrnâme ile ödüllendirilmiştir²⁸. Ele geçirilen bu uçağın parçalanıp kullanılamaz hale getirilmesinin nedeni ise kalede bulunan askerler arasında uçağı yönetebilecek yeterlilikte bir askerin bulunmamasıdır. Sonuç olarak İstanbul'dan beklenen hava desteğinin gelmemiş olması halkta ve askerî zümrede bir kez büyük bir hayal kırıklığına yol açmıştır²⁹.

²⁴ Mehmet Ali Nüzhet; **1912 Balkan Harbi**, s. 4 – 7. Richard C. Hall, Bulgarların uçaklar sayesinde izledikleri politika için "*Bulgarlar böylece Avrupa'ya psikolojik bombardıman tecavüzünü ve hava bombardımanı dehşetini sokan ilk ülke oldular.*" şeklinde bir yorum yapmaktadır. Hall; **a.g.e.**, s. 117.

²⁵ Bu olay Yiğitgüden'in eserinde anlatılmakta ancak tarih olarak 8 Şubat verilmektedir. Ancak hem Genelkurmay'ın eseri hem de hatıratlarda olayın 21 Şubat günü gerçekleştiği belirtilmektedir. Buradaki hatanın takvimin çevrilmesi esnasında meydana geldiği aşîkârdır. Çünkü Miladi takvimde 21 Şubat 1913 tarihi Rumî takvimde 8 Şubat 1328 tarihine denk gelmektedir.

²⁶ Fethi Tevetoğlu; **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, s. 242.

²⁷ Bu olayda gösterdiği başarıdan dolayı takdîrnâme ile ödüllendirilen Mümtaz Bey Kurtuluş Savaşı sırasında da önemli bir görevdedir. Mümtaz Bey Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Bandırma Vapuru ile Samsun'a giden heyet arasında yer almıştır.

İstanbul'dan hava desteğinin gelmesi konusunda ümidini yitiren Mehmed Şükrü Paşa, 6 Mart günü bir kez daha balonun kullanılması emrini vermiştir. Fakat bu girişim de başarısız olmuştur. Hidrojen gazının yetersizliği nedeniyle ancak 15 metre kadar havalanabilen balon, idare edebilecek bir pilotun da olmaması nedeniyle tekrar indirilmek zorunda kalmıştır³⁰.

4.2. Edirne'deki Direnişin Giderek Azalması

22 Şubat tarihinde başlayan tipi şeklindeki kar yağışı her iki tarafı da oldukça zor bir duruma sokmuştur. Şiddetli soğuk özellikle Türk redif taburlarını olumsuz etkilemiştir. Mevzilerini terk etmek zorunda kalan Türk askerleri silahlarını da siperlerde bırakmışlardır. Çok sert kış şartları nedeniyle Edirne neredeyse ileri karakolsuz duruma gelmiştir³¹. 26 Şubat günü Bulgar Başkomutanlık makamı Edirne önlerindeki ordusuna bir saldırı düzenlenip düzenlenemeyeceğini sorduğunda aldığı cevap, karların eriyip toprağın kuruması beklenmeden bir taarruzun gerçekleştirilemeyeceği yönünde olmuştur³². Aşırı soğuklar nedeniyle iki taraf da hiçbir harekette bulunamamıştır. Bu nedenle kısa bir süre için de olsa savaşa ara verilmiştir³³. Aynı günlerde Osmanlı basınında Bulgarların neticesiz kalan hücumlarının devam ettiği ve Edirne'nin kahramanca mücadeleye devam ettiğini okuyuculara müjdelenmektedir³⁴.

²⁸ Ali Mümtaz Bey'in hayatı ve faaliyetleri hakkında bkz. Fethi Tevetoğlu; **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, No: 757, Ankara 1987, ss. 243 – 250. Söz konusu eserin Ali Mümtaz ile ilgili olan kısmı makale olarak da yayınlanmıştır. Tevetoğlu; *“Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar VIII”*, **Türk Kültürü**, Y.: VIII, S.: 91, ss. 443 – 447. Tevetoğlu, eserinde Rumî takvimi kullanmış ancak tarihleri birer yıl eksik vermiştir.

²⁹ Kalede görevli askerlerden olan Remzi Yiğitgüden bu olayı babasından büyük bir ümitle oyuncak bekleyen çocuğun bunu elde edemeyince uğradığı yürek sızısına benzetmektedir. Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 197.

³⁰ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 287.

³¹ **ATASE B.H.K.**, Kıs.: 136 / D.: 64 / Fih.: 1-52.

³² **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 293.

³³ Kestelli bu durumu çok net bir şekilde betimlemektedir: *“Ortak bir düşman epey zamandan beri bizi Bulgarlarla dost yaptı; sanki aramızda bir anlaşma var. Doğa ile cenkleşmekten birbirimize ateş etmek için vakit bulamıyoruz. Gerek biz, gerek düşman karla dolu siperleri ayıklamakla meşgul.”* Kestelli; **a.g.e.**, s. 69.

³⁴ **Tanin**; 15 Şubat 1328 / 28 Şubat 1913, No: 1525, s. 1.

5 Mart günü ise Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'dan alınan telgrafta zafere ve Edirne'ye yaklaşılmakta olduğu bildirilmiş ve Edirne'deki askerin şevk ve gayretini arttırmak için bu haberin saklanmasına gerek olmadığı belirtilmiştir³⁵. Ayrıca kentin 2 Nisan tarihine kadar dayanması istenmiş ve bu tarihte kadar dayanılması durumunda şerefli bir barışın imzalanabileceği bildirilmiştir³⁶.

Edirne konusunda bir çıkış yolu arayan ve Fransa'nın arabuluculuk konusundaki yavaş tutumlarından çekinen Osmanlı Devleti, Fransa'nın Bulgarların Edirne'yi işgal etmesinden yana olduklarından da şüphelenmekle beraber³⁷ barışın imzalanabileceği konusundaki ümidinin kaynağı aynı gün büyük devletlerin Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında arabuluculuk yapmayı kabul etmesinden kaynaklanmaktadır³⁸. Ancak bu haberin verilmesinden bir gün sonra yani 6 Mart tarihinde Yanya şehri daha fazla dayanamayarak Yunan kuvvetlerine teslim olmuştur.

Ancak İstanbul'un talebinin aksine Edirne şehrinde kaynaşmalar başlamıştır. Bulgarların mahalle ayrımı yapmadan şehri bombardımana tutması şehirdeki yabancı zümrenin tedirginliğini büyük bir oranda arttırmıştır. Şükrü Paşa'nın izni ile İstanbul'daki sefarethaneleri ile haberleşen konsoloslar kentteki yabancılarla³⁹ birlikte ayrılmak istediklerini Şükrü Paşa'ya bildirmiştir. Meclis-i Vükelâ'nın da gündemine de giren bu konuda şehirdeki yabancıların Edirne'yi terk etmelerine müsaade edilmemesi, Ayvacık adlı bölgede yabancılar için özel bir yerleşim yeri kurulması ve bu bölgeye –tıpkı hastanelerde olduğu gibi – tarafsızlığını ifade edecek bir bayrak asılması kararı alınmıştır⁴⁰. Şükrü Paşa'nın da yabancıların ayrılma talebine sıcak baktığı söylenemez. Çünkü Mehmed Şükrü Paşa yabancıların serbest bırakılması durumunda kale içerisindeki durumun dışarıda ifşa edileceğinden çekinmekte ve ayrıca olası düşman işgali durumunda kale

³⁵ **ATASE B.H.K.**, Kls.: 136 / D.: 64 / Fih.: 1-64; 1-68.

³⁶ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 288.

³⁷ **A.}MKT.MHM.**, D.: 742 / G.: 28.

³⁸ Bayur; **a.g.e.**, s. 296.

³⁹ Alman gazeteci Feldmann, söz konusu dönemde Edirne şehri dâhilinde 44 Alman ile 100'e yakın Avusturya vatandaşı bulunduğunu yazmaktadır. Feldmann; **a.g.e.**, s. 117.

⁴⁰ **İkdam**; 10 Şubat 1328 / 23 Şubat 1913, No: 5749, s. 1.

halkına yapılacak olan muamele karşısında tarafsız şahitlerin bulunmasını istemektedir⁴¹.

Bulgarlar da Edirne’de mahsur bulunan sivil halkın dışarıya çıkmasını istememiştir. Çünkü Bulgarların hesabına göre de şehirde ne kadar çok kişi bulunursa içerideki erzak da o kadar çabuk tükenecek demektir. Bu durum Osmanlı basınında hukuk kurallarına aykırı ve tarihte örneği görülmemiş bir olay olarak değerlendirilmiştir⁴². Neticede Edirne’de bulunan konsoloslar yabancı zümrelerle birlikte şehirden çıkmak fikrinden vazgeçtiklerini bildirmişler ve Edirne Bulgar işgali altına girene kadar da bu şehirdeki ikametlerini devam ettirmişlerdir.

Ülkedeki gergin bekleyiş sırasında halkın moralini yükseltmeye çalışan gazeteler Şükrü Paşa’dan gelen telgrafları yayınlamaktadır. Örneğin İkdam 10 Mart 1913 günü çıkan nüshasında Edirne Müdafii kahraman Şükrü Paşa hazretlerinden gelen telgrafta Edirne’de bulunan erzakın daha çok zaman yetecek seviyede olduğunu ve kentteki erzakın 1 – 2 gün içinde biteceğine dair çıkan haberlerin tamamen asılsız olduğunu bildirdiğini müjdelemektedir⁴³. Hâlbuki gazetelerde bu haberin çıktığı tarihte Edirne Valisi’nin 20 Mart tarihine kadar yetecek kadar erzakın bulunduğuna dair haberi İstanbul’a bildirilmekte ve Mahmud Şevket Paşa da bu başarıdan dolayı vali Halil Bey’e hitaben bir teşekkür cevabı yazmaktadır⁴⁴.

Ancak gerçek olan şehirde erzak sorununun giderek büyüğüdür. Artık şehrin sorununun temel ihtiyaç madde sıkıntısı olduğu söylenemez. Çünkü kent giderek açlık içerisine düşmektedir. Edirne Alyans Kız Mektebi müdiresi A. Geron’un günlüğünde verdiği rakamlar, kentte bulunmayan erzakın fiyatının ne kadar yükseldiğini göstermektedir. Geron’un verdiği

⁴¹ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 209.

⁴² **Tanin**; 6 Şubat 1328 / 19 Şubat 1913, No: 1516, s. 1. Aynı gazetede Bulgarların kentteki sivilleri çıkartmaması eleştirilirken, Şükrü Paşa’nın bu zümreyi serbest bırakmak zorunda olmadığı görüşü de benimsenmektedir.

⁴³ **İkdam**; 25 Şubat 1328 / 10 Mart 1913, No: 5764, s. 1.

⁴⁴ **ATASE B.H.K.**, Kls.: 136 / D.: 64 / Fih.:1-70.

bilgilere göre beyaz unun okka birim fiyatı 4.50 Frank'a, buğdayın okkası 3 Frank'a, tuz ve şekerin okkasının ise 40 Frank'a çıkmıştır⁴⁵.

Kale savunmasının psikolojisini olumsuz etkileyebilecek bir diğer olay ise 12 Mart günü öğle saatlerinde yaşanmıştır. Yüz kadar kadın ve çocuk Müstahkem Mevki Komutanlığı karargâhı olan Hıdırlık Tabya⁴⁶ önüne gelerek gösteri düzenlemiştir. Göstericiler aç ve yoksun durumlarını protesto etmek istemiştir⁴⁷.

Söz konusu iki olay da aslında kentin ne kadar bitik bir noktaya geldiğinin kanıtıdır. Öyle ki, yabancıların ayrılma talebini bir kenara bıraksak dahi kadın ve çocuklardan oluşan gösterici grubun yaptığı eylem oldukça önemlidir. Sayısal olarak küçük bir grup olmalarına rağmen gösterdikleri tepki halkın çekilen zorluklar karşısında artık pes etme noktasına geldiğinin bir kanıtı olarak yorumlanabilir.

13 Mart günü Şükrü Paşa tarafından yayınlanan bir emir benzer durumun askerler arasında da oluşmaya başladığını göstermektedir. Söz konusu emirde *“düşman tarafına firara kalkışan askerin bu suçu işlediği kesinleştiği an, canlı olarak yakalanmaları; mümkün olmadığı takdirde firarlarına engel olmak için üzerlerine ateş açılarak ölü ele geçirilmesi için gerekenlere kesin emrin verilmesi”* istenmektedir⁴⁸. Bu da askerler arasında firarların başladığının en net göstergesidir. Bu kaçışlarda askere sunulan imkânların tükenmesinin etkisi büyüktür. Askerin firara teşebbüs etmesinde Bulgarların savaşın başından bu yana bıkip usanmadan attıkları beyannâmelerinin de etkisi var mıdır? Bu soruya net bir cevap vermek mümkün olmamakla beraber hiçbir etkisi olmadığını iddia etmek de imkânsızdır.

Hükümette yaşanan ümitsizlik ve Edirne'de oluşan olumsuz ortama rağmen şehrin düşmana bırakılmasına İstanbul'da kimse razı olamamıştır. Öyle ki, Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'nın 26 Şubat günü padişah

⁴⁵ Bali; *“Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük – IV”*, **Tarih ve Toplum**, S.: 193, s. 34.

⁴⁶ Bu tabyaya 19 Şubat 1913 günü karargâh olarak taşınılmış ve kent işgal edilene kadar burada kalınmıştır. Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 210.

⁴⁷ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 288.

⁴⁸ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 210.

Mehmed Reşad ile yaptığı görüşmede aldığı emir, Edirne'nin asla terk edilmemesi yönünde olmuştur⁴⁹. Keza Osmanlı toprakları dışındaki Müslümanların bile ilgisi Edirne'ye yönelmiştir. 9 Mart 1913'te Hint Müslümanları adına Harbiye Nezareti'ne gelerek Mahmud Şevket Paşa ile görüşen Şeyh Abdülaziz Edirne'nin Müslüman idaresi altında kalmasını arzu ettiklerini bildirmektedir⁵⁰.

Edirne'yi durmadan bombardımana tâbi tutan Bulgarlar 14 Mart günü ateşi sona erdirmiştir. 36 günden bu yana devam eden yoğun bombardıman büyük bir hasara neden olmuştur. Düşen 3.000'e yakın mermi halktan 43 kişinin ölümüne, 72 kişinin de yaralanmasına neden olurken, 25 yangın olayı yaşanmış ve toplamda 837 konut kullanılamaz hale gelmiştir⁵¹.

14 Mart günü Balkan ittifakı büyük devletlerin arabuluculuk teklifine karşılık olarak bazı şartlar öne sürmüştür. Buna göre;

- *Osmanlı Devleti ile yapılacak olan sınır konusunda Tekirdağ'ın doğusundaki bir noktadan Karadeniz kıyısındaki Midye'ye kadar olan bir çizginin esas alınması ve Edirne ile İşkodra'nın Balkan devletlerine bırakılması,*
- *Osmanlı Devleti'nin Ege Adalarını terk etmesi,*
- *Osmanlı Devleti ile Girit adası arasında herhangi bir bağ kalmadığının ilân edilmesi,*
- *Osmanlı Devleti'nin savaş tazminatı ödemeyi kabul etmesi, .*
- *Yapılacak olan kesin barış görüşmelerinde Osmanlı toprakları içerisindeki azınlıkların hukukî durumunun da masaya yatırılmasının Osmanlı yönetimi tarafından kabul edilmesi,*
- *Barış görüşmeleri esnasında çatışmaların durdurulmayacağı şartları ileri sürülmüştür⁵².*

Osmanlı Devleti'nin arabuluculuk teklifi neticesinde devreye giren büyük devletlerin ilk girişimine aldığı cevap aslında başa dönmek demektir. Balkan devletlerinin barış için ortaya koyduğu şartlar mütareke döneminde

⁴⁹ Sarıgöl; **a.g.e.**, s. 44.

⁵⁰ **a.g.e.**, s. 59.

⁵¹ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 288 – 289.

⁵² Bayur; **a.g.e.**, s. 296.

olduğu gibi savaş günlerinde de değişmemiştir. Osmanlı Devleti bu şartları kabul etmeyerek farklı açılımlar getirse de büyük devletler 22 Mart tarihinde bu teklifleri olumlu olarak cevaplayacaklardır⁵³.

4.3. Edirne'nin Düşman İşgali Altına Girişi

14 Mart 1913 tarihinde Başkomutanlık'tan gelen emirde topların, cephanelerin, telsiz istasyonunun, balon ve bulunduğu hangar ile Arda demiryolu köprüsünün düşman eline geçmemesi için tahrip ve imha edilmesi hususunda gerekli hazırlıkların yapılmasını emredilmiştir.

Edirne için her şeyin sonunun yaklaştığı bu günlerde Müstahkem Mevki Komutanlığı Başkomutanlık'tan aldığı emrin de gereği olarak 15 Mart gününden itibaren cephaneyi tüketmek amacıyla sürekli olarak ateş açılması emrini vermiştir⁵⁴. Tanin Gazetesi 19 Mart 1913 tarihli sayısında Edirne'den yapılan saldırılar neticesinde son 10 günde Bulgar ordusunun 4.000 kadar kaybı olduğunu yazmaktadır⁵⁵.

General Vazov ile beraber hareketlenen Bulgar ordusu aşırı soğuklarla geçen Mart ayı başında ciddi kayıplar vermiştir. Bulgar ordusunda yaklaşık on gün içerisinde 17.000 kadar asker hastalanırken, 25 günlük çatışmalar neticesinde de 1.000'e yakın ölü ve yaralı verilmiştir. Vazov, verilen kayıplar nedeniyle bir ileri taarruza geçilmesini ve bu sayede sonuca gidilmesini isteyerek Genel Karargâh'tan saldırı izni talebinde bulunmuştur. Bulgar Genel Karargâhı Vazov'un beklediği kararı 23 Mart 1913 günü vermiş ve Bulgar İkinci Ordusu Edirne ileri mevzilerine taarruz etme iznini almıştır⁵⁶.

⁵³ Hayta; **a.g.e.**, s. 70.

⁵⁴ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 289.

⁵⁵ **Tanin**; 6 Mart 1329 / 19 Mart 1913, No: 1544, s. 1.

⁵⁶ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 226. Burada çok ilginç bir durum bulunmaktadır. Bulgar karargâhının Edirne önlerindeki ordusuna kat'i saldırı emrini verdiği Edirne'de bulunan yabancı halk tarafından bilinmektedir. Alyans Kız Mektebi müdiresi A. Geron'un tutmuş olduğu günlüğün 22 Mart 1913 gününe ait olan kısmı bu duruma bir kanıt olabilir. Geron günlüğünde "2 – 3 günden beri düşman artık şehri bombalamıyor. Ancak bazı önemli olayların hazırlandığına inanmak zorundayız. Genellikle iyi haber alan bir kaynaktan öğrendiğimize göre şehrin Bulgar cemaatine istila kuvvetlerinin komutanından son saldırının 26 Mart Perşembe günü olacağına dair bir telgraf gelmiş." satırlarına yer vermektedir. Bali; " ... Bir Günlük – IV", **Tarih ve Toplum**, S.: 193, s.35.

24 Mart günü Edirne'nin bütün cephelerine birden gerçekleştirilen Bulgar taarruzu 25 Mart günü akşamına kadar devam etmesine rağmen Türk tarafında ciddî bir hasara yol açmamıştır. Güney bölgesinde bir miktar ilerleme fırsatı bulan Bulgarlar, Türk direnişi karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır⁵⁷. Ancak 25 Mart günü Bulgarların Doğu cephesindeki Türk ileri mevzilerini ele geçirmesi Edirne'deki Türk askerinin yedek kuvvetinin kalmamasına neden olmuştur⁵⁸.

Türk tarafının da beklediği asıl taarruz 25 Mart 1913 gecesi saat 22.30 sularında başlamıştır. Bulgarlar tarafından yapılan taarruza karşılık olarak Türk askerleri beklenen direnişi gösterememiştir. Gecenin karanlığından ve Türk birliklerinin zayıf atışlarından yararlanan Bulgar birlikleri saat 01.50 gibi Bağlarönü Tabyası'nı ele geçirmiştir.

Bulgarların Ayvazbaba Tabyası'na yönelik taarruzu saat 23.30 civarında başlamıştır. Saatlerce süren çatışmaların ardından Bulgar askerleri sabah 06.20'de Ayvazbaba Tabyası'na girmeyi başarırken, Türk birlikleri bu tabyayı boşaltarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bağlarönü ve Ayvazbaba Tabyalarının düşmesinin ardından Bulgarlar Taş Ocakları Tabyalarına doğru harekete geçmişlerdir⁵⁹.

Bulgarların Ayvazbaba Tabyası'nı ele geçirmesinin ardından ortaya çıkan tablo⁶⁰

⁵⁷ Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler, s. 309 – 311.

⁵⁸ a.g.e., s. 315.

⁵⁹ a.g.e., s. 329.

⁶⁰ Nazmi – Kenan; a.g.e., s. 45.

Doğu Cephesi'nde bu sefer başarı elde eden Bulgar Ordusu, bu başarısını devam ettirmek için orta ve güney bölgelerinden de yürüyüşe geçerek Cevizlik, Kestanelik ve Yıldız tabyalarına doğru bir ilerleyiş başlatmıştır.

Sabah 07.00 itibariyle Kestanelik Tabyası da Bulgar askerlerinin eline geçmiştir. Aynı saatlerde Yıldız Tabya ise Bulgar kuvvetleri tarafından tamamen abluka altına alınmış durumdadır. Kısa bir süre sonra Yıldız Tabya'nın da düşman eline geçmesi ile birlikte Türk askerlerinde dağılma başlamıştır. Düşman karşısında kaçışan askerler Kıyık Tabya'ya yönelmiştir. Oluşan bu panik ve kaçış ortamında birçok Türk askeri Bulgar kuvvetlerine esir düşmüştür. Kaçışan askerler komutanları tarafından geri döndürülmeye çalışılmış ise de başarılı olunamamıştır⁶¹.

4.3.1. Edirne'nin Düşmana Teslim Oluşu

Doğu Cephesi'nin tamamen dağılması ile birlikte Şükrü Paşa son talimatlarını vermeye başlamıştır. Önce tüm askerî birliklerine daha önceden ayrıntılarıyla bildirilen tahribatın gerçekleştirilmesi emrini vermiştir. Ardından da saat 07.20'de Başkomutanlığa telsiz telgrafla durum hakkında bilgi vermiştir:

“Şimdi saat 7'dir. Cevizlik, Ayvazbaba ve Taş Ocakları hattı susmuş ve savunucuları yüz geri etmiştir. Düşman o mevzileri ele geçirmiştir. Doğu cephesinin çok kısmıyla irtibât yoktur. Tahribâta başlanıldı. Telsiz telgrafın da tahrîp edileceği arz olunur.”

Aynı dakikalarda Hıdırlık Tabya önündeki telsiz telgraf direğine de beyaz bayrak çekilmiştir⁶². Bu durum Edirne'nin teslim olduğunun ilânından başka bir şey değildir.

26 Mart sabahı Sadaret'ten Başkomutanlık makamına çekilen ve acil yardım talebi içeren telgrafta padişah Mehmed Reşad'ın kalenin 30.000 Bulgar askerini öldürmeden teslim olmaması gerektiği bildirilmekte, Cevizlik,

⁶¹ Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler, s. 329 – 331.

⁶² a.g.e., s. 331 – 332.

Ayvazbaba ve Taş Ocakları tabyalarının düşmesi ile askerin geriye kaçışmasının askerî tarihimize bir kara leke olarak geçeceği ancak topçu birlikleri bütün cephelerde sükût etse dahi piyadenin son neferine kadar mukavemete devam etmesi istenmekte ve çarpışmaların devam ettiği Edirne şehrinin yalnız bırakılmaması, destek gönderilmesi istenmektedir⁶³.

Ancak bütün bu yazışmaların artık bir anlamı kalmamıştır, çünkü sabah saat 08.30 itibariyle Edirne Müstahkem Mevkii'nin doğu cephesi tamamen Bulgarların eline geçmiş durumdadır. Kalenin tüm savunma imkânının bittiğini gören Şükrü Paşa her cepheden konuşma memurları seçerek Bulgar ve Sırp komutanlarının yanına göndermeye karar vermiştir.

Emir Subayı Yüzbaşı Eyüp başkanlığında, teğmen Refik ve teğmen Nusret'ten oluşan konuşma heyeti ellerindeki beyaz bayrakla Saraçhane Köprüsü'nden geçerek Bulgarların 23. Alay Komutanı Albay Pasinov ile bir görüşme yapmıştır.

Türk tarafı Bulgar komutanına ateşkesin kesileceğini ve kentin teslim şartlarını öğrenmek istediklerini bildirmiştir. Albay Pasinov ise bütün tabyalardan ateşin kesilmesini, hepsine beyaz bayrak dikilmesini, askerlerin şehir içinde bir yere toplanarak silahlarını Bulgar kuvvetlerine teslim etmesini, Şükrü Paşa'nın Bulgar Kuvvetleri Komutanı'nın yanına gitmesini teslim şartları olarak bildirmiştir.

Şartları not alan Yüzbaşı Eyüp, diğer iki arkadaşını orada bırakıp yanına aldığı Bulgar teğmeni Rikov ile beraber Kale Komutanı Mirliya İsmail Paşa'nın yanına gitmiştir. Koşulları kabul eden İsmail Paşa haberi Bulgarlara iletmesi için teğmeni geri göndermiştir⁶⁴.

Artık Bulgar ve Sırp askerleri şehre girmeye başlamıştır. İlk olarak saat 10.20 sularında Bulgar komutanlarından Albay Marholev, Hristiyan vatandaşların alkışları arasında şehre giriş töreni gerçekleştirmiştir.

Güney cephesinde 12. Bulgar Alayı Komutanı Albay Petrov saat 12.00'de Karaağaç'daki cephe karargâhına gelerek Türk cephesini teslim almıştır. Yapılan protokole göre saat 14.40'da Bulgar ordularının Karaağaç'a

⁶³ A.}MKT.MHM., D.: 743 / G.: 1.

⁶⁴ Yiğitgüden; a.g.e., s. 240.

girmesine karar verilmiştir. Batı cephesinde ise Sırp Timok Tümeni Komutanı Albay Kondic saat 13.00'de bölgeyi denetimi altına almıştır.

4.3.2. Mehmed Şükrü Paşa'nın Esir Edilişi

Edirne'de Türk mukavemetinin sona ermesi üzerine Bulgar ve Sırp askerleri kuşkusuz mühim bir zafer elde etmişlerdir. Ancak Bulgar ve Sırp komutanları arasında bir başka sorun ortaya çıkmıştır. O da Edirne Müstahkem Mevkii Komutanı Mehmed Şükrü Paşa'yı kimin esir edeceği konusudur.

Bulgar Başkomutanlığı saat 10.10'da Edirne'de bulunan birliklerine bir emirnâme göndererek Edirne Müstahkem Mevki Komutanı Şükrü Paşa'nın Sırp askerleri tarafından esir alınmasının önüne geçilmesini istemiştir. Bulgar İkinci Ordu Komutanlığı bu emri aldıktan sonra Şükrü Paşa'yı Sırlardan önce esir etme görevini Albay Marholev'e havale etmiştir⁶⁵.

Ancak Şükrü Paşa ile ilk temasa geçen Bulgar ordusu değil Sırp askerleri olmuştur. Sırp Alay Komutanı Milovan Gavrilovitch 26 Mart sabahı erken saatlerde askerleri ile şehre girdikten sonra Şükrü Paşa ile görüşüp kendisine Sırp ordusunun misafiri olduğunu bildirmiştir⁶⁶. İlk temasın Sırlar tarafından yapılmasına rağmen Şükrü Paşa'yı tam anlamıyla esir alan askerler yine de Bulgar askerleri olmuştur.

Şükrü Paşa'yı esir etmekle görevlendirilen ve kente giren Albay Marholev birlikleri ile beraber ilk önce Komutanlık Dairesi'ne gelmiştir. Kale Komutanı Mirliva İsmail Paşa ve Topçu Komutanı Mirliva Rifat Paşa ile yaptığı görüşmede Şükrü Paşa'nın Kıyık Tabya'da bulunduğunu öğrenen ve Kale Komutanı İsmail Paşa ile birlikte Kıyık Tabya'ya giden Albay Marholev burada da Şükrü Paşa'nın şehre döndüğü haberini almıştır.

Hıdırlık Tabya'ya giden Marholev burada Mehmed Şükrü Paşa ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Şükrü Paşa'dan General Vazov'a teslim olmasını istemiştir. Mehmed Şükrü Paşa General İvanov'a teslim olmak

⁶⁵ Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler, s. 335 – 337.

⁶⁶ İlhan Bardakçı, İmparatorluğun Yağması, s. 99 – 101.

yönünde bir ısrarda bulunmasına rağmen General Vazov'un yanına gitmeye razı olmuştur. Sonuç olarak Şükrü Paşa, Saraçhane mevkiini kendine karakol yapan General Vazov'un yanına giderek teslim olmuştur.

Şükrü Paşa'nın General Vazov'a teslim olmasının ardından saat 13.30'da Bulgar İkinci Ordu Komutanı General İvanov otomobili ile şehre gelerek Şükrü Paşa ile tanışmıştır. İvanov erzak depolarının yakılması ve Maraş Köprüsü'nün tahrip edilmesinden üzüntü duyduğunu belirtmiş, ancak Şükrü Paşa vazifesini yerine getirdiği cevabını vermiştir. Şükrü Paşa'nın Bulgaristan'a gönderilene kadar Hıdırlık Tabya'da ikamet etme isteği Bulgar tarafınca kabul edilmiştir⁶⁷.

Görüldüğü üzere Şükrü Paşa Bulgar komutanlarına teslim olmuş, Sırp'lar ise Şükrü Paşa'yı ele geçirme şerefini elde edememiştir. Ancak Edirne'deki Sırp kuvvetlerinin komutanı Stepan Stepanovic'in hükûmetine yolladığı telgraf yanlış anlaşılmış ve Sırp Meclisi Skupçina'da Şükrü Paşa'nın Sırp Timok Tümeni tarafından esir edildiği ilân edilmiştir⁶⁸. Olayın aslı daha sonradan ortaya çıkmış ve bu olay Sırp'larla Bulgarlar arasındaki zaten var olan gerginliği daha da arttırmıştır⁶⁹.

Çar Ferdinand'ın Şükrü Paşa'ya kılıcını iade edişi (27 Mart 1913)

⁶⁷ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 337 – 338.

⁶⁸ Yiğitgüden; **a.g.e.**, s. 243.

⁶⁹ Bu sorun uzun müddet daha tartışma konusu olacak ve Edirne'nin işgal edilmesi başarısı iki taraf arasında paylaşılamayan bir konu olarak kalacaktır. Örneğin Sırp basını Edirne işgal edildikten sonra bile kentin düşüşünde Sırp topçularının oynadığı mühim rolü anlatacaklardır. **Sabah**; 25 Mart 1329 / 2 Nisan 1913, No: 8456, s.2.

Edirne'nin Bulgar askerlerince işgal edilmesinden bir gün sonra yani 27 Mart 1913 günü Bulgar Çarı Ferdinand Hristiyan halkın coşkun gösterileri altında şehre girmiştir. Öğleden sonra Saraçhane mevkiinde Kral onuruna bir geçit töreni yapılmıştır. Bu törende Çar Ferdinand, Şükrü Paşa'yı yanına çağırarak bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Ferdinand *"Bir yanlışlık olmuş. Teslim anında kılıcınızı da vermişsiniz. Şeref dolu bir savaş sayfasına imzanızı attınız. Kılıcınızı lütfen kabul buyurunuz. Sizi ağırladığım ve sizin gibi inanılmaz bir savunmayı gerçekleştiren askerle dövüştüğüm ve şimdi de beraber olduğum için gurur duyuyorum"* sözleriyle⁷⁰ Şükrü Paşa'ya kılıcını kendisine bizzat iade etmiştir⁷¹.

Şükrü Paşa, kurmay heyeti ve diğer subaylarla birlikte 29 Mart 1913'te trenle Filibe ve oradan da Sofya'ya sevk edilmişlerdir. Tutsak alınan 28.500 asker de Tunca nehri üzerinde bulunan Sarayıçi mevkiinde toplatılmıştır⁷².

4.4. Edirne Müdafaası'nın Neticesi

Edirne'deki Türk ordusu beklenilenden çok daha uzun bir süre kendini düşmana karşı savunmayı bilmiştir. Ancak savunma imkânının sona ermesinin ardından da ciddî mânâda bir kayıp vererek şehri Bulgarlara teslim etmek zorunda kalmıştır.

Harbin başlama tarihi olan 18 Ekim 1912'den Edirne'nin işgal edildiği gün olan 26 Mart 1913'e kadar geçen sürede Türk tarafının toplam zayıyatı 13.000 kişiye ulaşmıştır. Ayrıca Edirne'nin düşmesinden sonra da 28.500 kişi Bulgarlar tarafından tutsak edilerek esir kamplarına gönderilmiştir. Mevcutları 14.000'e ulaşan Bulgar, Rum, Ermeni ve Yahudi erler ise serbest bırakılmıştır.

⁷⁰ **Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi**, s. 4.

⁷¹ Kentin sükûtundan hemen önce bütün askerî mühimmatın imha edilmesi nedeniyle söz konusu törende Şükrü Paşa'ya iade edilecek kılıç zorlukla bulunabilmiştir. (Çağan; *a.g.m.*, s. 207; **Tanin**; 16 Mart 1329 / 29 Mart 1913, No: 1554, s. 1) Bulgar Çarı'nın Şükrü Paşa'ya kılıcını iade etmesi yabancı basında da manşet olmuştur. Örneğin Fransız *"Le Petit Journal"* Gazetesi 13 Nisan 1913 tarihli nüshasının ilk sayfasını Bulgar Çarı Ferdinand'ın Mehmed Şükrü Paşa'ya kılıcını iade edişine ayırmıştır. **Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi**, s. 7.

⁷² Demirutku; *a.g.m.*, s. 9.

Uzun bir bekleyişin ve şiddetli çarpışmaların ardından Bulgarlar zafere ulaşmıştır. Ancak zaferin bedeli Bulgarlar için de ağır olmuştur. 18 Ekim 1912 – 26 Mart 1913 tarihleri arasında Edirne'deki İkinci Bulgar Ordusu 2.364 ölü, 13.386 yaralı ve 827 kayıp vermiştir.

Bulgar ordusuna destek amacıyla gelen ve bölgede çatışan Sırp Tuna ve Timok Tümenlerindeki kayıp ise 356 ölü, 1559 yaralı ve 2 kayıp olarak kayıtlara geçmiştir⁷³.

Tablo 6: Edirne Şehri'nin Kuşatan Bulgar ve Sırp Ordularının Kayıp Miktarları

Ordu	Ölü		Yaralı		Kayıp		Toplam
	Subay	Er	Subay	Er	Subay	Er	
Bulgar	58	2.306	156	13.230	2	825	16.577
Sırp	11	345	7	1.552	-	2	1.917

5 ay 5 gün süren bu kanlı mücadeleler neticesinde zafer kazanan Bulgar ve Sırp ordusu olmuştur. Ancak ortaya çıkan rakamlardan hem Türk, hem de Bulgar ve Sırp askerlerinin ciddi kayıplar verdiğini söylemek mümkündür. Düşman birliklerinin kayıpları hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşılabilmesine rağmen Türk tarafının yaklaşık 13.000 kişiyi bulan kaybının ayrıntıları elimize bulunmamaktadır. Ancak savaşın hemen başında 53.000 civarında bir Türk kuvvetinin Edirne Kalesi'nde konuşlandığını göz önünde bulundurursak Türk ordusunun yaklaşık %25'inin yok olduğunu söyleyebiliriz. Aynı yöntemle yapılacak olan hesaplama neticesinde Bulgar askerlerinin % 15'inin, Sırp birliklerinin ise % 5'inin kaybedildiği ortaya çıkmaktadır.

4.5. Edirne'nin Sükûta Tepkiler

⁷³ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 339. Tanin Gazetesi'nde çıkan bir haberde Sırp askerî birliklerinin Edirne Kalesi önünde 900 ölü ve 3.000'in üzerinde yaralı verdiği belirtilmektedir. **Tanin**; 19 Mart 1329 / 1 Nisan 1913, No: 1557, s. 2.

Edirne, XX. yüzyılda hücumla ele geçirilen ilk tahkimli şehir olmuştur⁷⁴. Edirne'nin düşüşü Osmanlı topraklarında büyük bir moral bozukluğuna neden olmuştur. Mahmud Şevket Paşa 27 Mart 1913 sabahı Edirne'nin düşmekte olduğunun gazetelere ilân edilmesi emrini vermiş ve bu haber İstanbul'a bomba gibi düşmüştür⁷⁵. 27 Mart tarihli gazeteler Edirne'nin düştüğüne dair haberlerin yalan olduğunu, Bulgar saldırıları altında olan Edirne'nin direnişini sürdürdüğünü ilan etmelerine rağmen⁷⁶ ertesi günkü nüshalarında acı haberi duyurmak zorunda kalmışlardır⁷⁷.

Sadrazam Mahmud Şevket Paşa kalenin düşmesinin nedeni olarak Şükrü Paşa'yı sorumlu tutmaktadır. Kendisi, tutmuş olduğu günlükte 20 Nisan 1913 günü Edirne Valisi Halil Bey ile yaptığı görüşmeyi nakletmekte ve *"Şükrü Paşa'yı Edirne'de bıraktığıma pişmandım. Eğer onun maiyetinde topçu feriki Ali Rıza Paşa veya İşkodra'yı müdafaa eden Hasan Rıza Paşa gibi muktedir bir kumandan olsaydı, vaziyet başka türlü olurdu."* diyerek sorumluluğu Şükrü Paşa'ya yüklemektedir. Mahmud Şevket Paşa Şükrü Paşa'nın korkak bir asker olduğunu belirterek buna kanıt olarak da Trablusgarp Savaşı'nda kendisine ordu komutanlığı teklif edilmesine rağmen reddettiğini göstermektedir⁷⁸. Yine yapılan bu görüşme esnasında Vali Halil Bey'in Şükrü Paşa'yı kötülemesinden Edirne'deki bu iki üst düzey yöneticinin geçinemedikleri ortaya çıkmaktadır.

Mahmud Muhtar Paşa ise Edirne'nin işgâlini şu sözlerle tarihe not düşmektedir⁷⁹: *"Şu satırları yazarken (25 Mart 1913) Bulgarların 60 saat şiddetli bir ateşten sonra cebri hücum ile kahramanca bir mukavemette bulunan Edirne'mizi zaptettiklerini haber almakla içimiz kan oldu. Edirne müdafileri, başta kahraman kumandanları Şükrü Paşa olduğu halde askerî*

⁷⁴ Hall; **a.g.e.**, s. 119.

⁷⁵ Sarigöl; **a.g.e.**, s. 83.

⁷⁶ Örneğin Tanin, *"Edirne'nin sükût ettiğine dair bir şayia deverân etmeye başlamıştır. Bu babda resmi hiçbir haber yoktur..."* satırlarıyla kentin direnişe devam edildiğini yazmaktadır. **Tanin**; 14 Mart 1329 / 27 Mart 1913, No: 1552, s. 1.

⁷⁷ **Tanin**; 15 Mart 1329 / 28 Mart 1913, No: 1553, s. 1.

⁷⁸ Sarigöl; **a.g.e.**, s. 134 – 135.

⁷⁹ Mahmud Muhtar Paşa, *"Balkan Harbi Hezimetî"*, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.: 4, s. 46.

tarihimize altın harflerle yazılmağa değer şan ve iftihar dolu bir sayfa ilave ettiler.”

Sofya'daki Fransız askerî ataşesi Binbaşı Martharel ise yazmış olduğu raporunda *“Edirne'nin alınışı tümüyle bir silah olarak topun şanına aittir.”* sözleriyle topun bu savaşta oynadığı önemli rolü anlatmaktadır⁸⁰.

Acı haberi halkına duyuran gazeteler, Edirne'nin Bulgar işgali altına girişi sürecini aydınlatmaya çalışırken, başyazılarını Edirne ve komutanına ayırmış⁸¹, kahraman müdafii Şükrü Paşa'nın hal tercümelerini yayınlamış⁸², Edirne'nin gerek kuşatma altında olduğu dönemde ve gerekse işgal sürecinde Şükrü Paşa'nın başarılı faaliyetlerini anlatarak⁸³ ve Şükrü Paşa hakkında yabancı basın organlarında çıkan övgü dolu haberleri aktararak Mehmed Şükrü Paşa'yı kahramanlaştırmışlardır⁸⁴.

Edirne'nin Bulgar işgali altına girmesi tüm Osmanlı topraklarında büyük bir üzüntüye sebep olmuştur. Her ne kadar Tanin Gazetesi *“Edirne Sükût Etti, Fakat Millet Manen Yükseldi”*⁸⁵ manşetini atsa da İstanbul başta olmak üzere bütün ülke büyük bir yas havasına bürünmüştür. Ancak yaşanan acılarla ilgili olarak karşılaşılan bir gazete olayı Osmanlı halkında eski başkentlerinin düşman işgali altına girmesinin yarattığı travmanın ne kadar uç noktalara ulaşabildiğinin de göstergesi olmuştur.

İkdam Gazetesi'nin 30 Mart tarihli haberine göre Paris'te eğitim gören Osmanlı vatandaşlarından Asım İhsan Bey, Edirne'nin düştüğü haberini alınca intihara teşebbüs etmiş, ancak doktorların gerekli müdahaleleri

⁸⁰ Hall; **a.g.e.**, s. 118.

⁸¹ Örneğin Sabah Gazetesi'nde yayınlanan başyazı *“Kahramanlığın Kıymeti”* adını taşımaktadır. (**Sabah**; 15 Mart 1329 / 28 Mart 1913, No: 8451, s. 1) Hemen ertesi gününde de başyazıya *“Şükrü Paşa”* başlığı atılmış ve övgü dolu sözlere yer verilmiştir. (**Sabah**; 16 Mart 1329 / 29 Mart 1913, No: 8452, s. 1) İkdam Gazetesi'nin 30 Mart tarihli başyazısı da *“Şükrü Paşa”* başlığını taşımakta olup kendisini öven sözlere yer verilmiştir. **İkdam**; 17 Mart 1329 / 30 Mart 1913, No: 5784, s. 1.

⁸² **İkdam**; 21 Mart 1329 / 3 Nisan 1913, No: 5788, s. 2.; **Tanin**; 15 Mart 1329 / 28 Mart 1913, No: 1553, s. 2.

⁸³ Şükrü Paşa'nın Bulgar işgalinden hemen önce topları imha ettirmesi için bkz. **İkdam**; 15 Mart 1329 / 28 Mart 1913, No: 5782, s. 1.; **Tanin**; 19 Mart 1329 / 1 Nisan 1913, No: 1557, s. 2.

⁸⁴ Örneğin, Alman basınında Şükrü Paşa ile ilgili olarak yayınlanan yazının tercümesi için bkz. **İkdam**; 13 Mart 1329 / 26 Mart 1913, No: 5780, s. 1.

⁸⁵ **Tanin**; 16 Mart 1329 / 29 Mart 1913, No: 1554, s. 1.

yapması ile kurtarılabildiği⁸⁶. Yurtdışından Osmanlı Devleti'ne destek veren bir ses olarak Pierre Loti'nin beyanatı da Osmanlı basınında yer almıştır⁸⁷.

Edirne'nin geri alınmasına kadar geçen sürede Edirne'de yaşananlara dair haberler vermeye gayret gösteren Osmanlı basını aynı zamanda kuşatma esnasında şehirde bulunanların günlüklerini yayınlamaya başlamış ve böylece Edirne'nin kuşatıldığı sürece dair ayrıntılı bilgileri okuyucularına ulaştırmışlardır. Bu kapsamda Edirne Valisi Halil Bey ve Edirne'deki Fransız konsolosunun günlükleri yayınlanmıştır. *“Vali Halil Bey Efendi'nin Beyanât-ı Mufassılası”* ve *“Edirne'deki Fransız Konsolosun Ruznamesi”* uzun müddet tefrikalar halinde yayınlanmıştır⁸⁸.

4.6 Osmanlı Devleti'nin Barış Talebi ve Londra Barış Anlaşması'nın İmzalanması

Edirne'nin düşmesinin ardından Osmanlı Devleti için savaşı uzatmanın bir anlamı kalmamıştır. Öyle ki hemen tüm cephelerde zaten savaşın hemen başında hezimete uğranmıştır. Ayrıca uzun müddet müdafaasına devam eden üç kent de İstanbul'dan yardım alamadığı için birer birer düşman işgali altına girmiştir. Ayrıca Çatalca önlerindeki Bulgar ordusu da İstanbul için ciddi bir tehlike taşımaktadır. Edirne'de bulunan Bulgar topları da Çatalca önlerine nakledilmekte olduğundan⁸⁹ Osmanlı Devleti bir an önce savaşı durdurmak için girişimlerine hız vermiştir.

Bundan dolayı Osmanlı hükümeti Balkan devletlerinin taleplerini kabul ederek görüşmelere başlanmasını istemiştir. 5 Nisan 1913 tarihinde Balkan ittifakı büyük devletlerin barış şartlarına karşılık olarak ortak bir nota vermişlerdir. Buna göre;

⁸⁶ **İkdam**; 17 Mart 1329 / 30 Mart 1913, No: 5784, s. 2.

⁸⁷ Pierre Loti söz konusu beyanatında Edirne kalesi içerisinde mahsur kalanların aylardan beri imkansızlıklar içerisinde kahramanca mücadele ettiklerini, ancak *“kanlı katillerin”* şehre girişine olamadıklarını belirtmektedir. **İkdam**; 17 Mart 1329 / 30 Mart 1913, No: 5784, s. 2.

⁸⁸ Her iki tefrika da uzun müddet yayınlanmış olduğundan burada her sayısının künyesi verilmeyecektir. Tanin Gazetesi'nin Nisan – Haziran 1913 arasındaki sayılarında her iki günlük de yer almaktadır.

⁸⁹ **A.}MKT.MHM.**, D.: 743 / G.: 10.; **A.}MKT.MHM.**, D.: 744 / G.: 5. **İkdam**; 25 Mart 1329 / 7 Nisan 1913, No: 5792, s.1.

- *Trakya’da çizilen sınır esas olacak ancak bu sınır kesin çizgi olarak kabul edilmemesi,*
- *Ege adalarının müttelik devletlere bırakılması,*
- *Arnavutluk’un sınırlarının önceden belirlenmesi,*
- *Savaş tazminatı maddesinin ilke olarak Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesi*
- *Bu şartların kabul edilmesi durumunda çatışmalar sona ermesi temeline dayanan şartlar Osmanlı Devleti’ne bildirilmiştir⁹⁰.*

Balkan ittifakının büyük devletlerin belirlediği ilkelerden uzak olan bu yeni teklifi üzerine 8 Nisan tarihinde bir cevap hazırlanmış ve Trakya sınırı konusu kabul edilmiştir. Ancak Arnavutluk’un güney sınırının daha tespit edilmediği bildirilerek, Adalar konusunun büyük devletlere bırakılması, savaş tazminatı hususunun ise Paris’te yapılacak bir maliye konferansına bırakılması istenmiştir⁹¹.

Barış görüşmelerine geçilmesi ve savaşın sona erdirilmesi için Osmanlı Devleti girişimlerde bulunurken İstanbul’un savunması konusunda endişeler giderek artmaktadır. Viyana, Berlin, Londra ve Petersburg’da bulunan Osmanlı sefirlerinin başkent İstanbul’a gönderdiği 12 Nisan 1913 tarihli şifreli telgraflarda Bulgarların Çatalca’ya asker sevkine devam ettikleri ve Bulgarların fikir ve niyetleri hakkında elde edilen bilgilerin oldukça endişe verici bir mahiyette olduğu, bu nedenle de Çatalca’daki Osmanlı askerlerinin teyakkuz halinde bulunulması gerektiği bildirilmiştir⁹².

Bütün bu gelişmelerin ardından 17 Nisan 1913 günü Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında şifahî olarak bir mütareke akdedilmiştir⁹³. Buna göre⁹⁴;

⁹⁰ Bayur; **a.g.e.**, s. 306 – 307

⁹¹ Hayta; **a.g.e.**, s. 72- 73.

⁹² **A.}MKT.MHM.**, D.: 744 / G.: 1.

⁹³ Mütarekenin imzalandığı gün Tanin Gazetesi Reuters Haber Ajansı’na dayandırdığı 15 Nisan 1913 tarihli haberinde imzalanacak olan ateşkesin ardından Londra’ya gidecek heyette Hakkı Paşa, Reşid Paşa ve Roma Sefiri Nabi Bey’in yer alacaklarını iddia etmiştir. **Tanin**; 4 Nisan 1329 / 17 Nisan 1913, No: 1573, s. 1.

⁹⁴ **İkdam**; 5 Nisan 1329 / 18 Nisan 1913, No: 5803, s. 1.

- *Çatalca ve Bolayır'da yaşanan çarpışmalar 23 Nisan tarihinde kadar durdurulmuştur.*
- *Bu süre içerisinde sulh müzakerelerinin neticelenememesi gibi bir durumda söz konusu sürenin uzatılabilmesi hakkı saklı tutulmuştur.*
- *Taraflar arasında tespit edilecek olan bir komisyonun iki ordu arasında tarafsız bir mıntıka belirlemesi kabul edilmiştir.*
- *Taraflardan biri yeniden savaşa başlamak isteyecek olursa diğerini 48 saat önceden haberdar etmesi ve bu sürenin de haberin ulaştığı günün akşamı saat 20.00'den itibaren başlaması kabul edilmiştir.*
- *Çarpışmalara ara verilen bu dönemde Osmanlı askerî kuvvetlerinin Bulgar ordusuna yardım ulaştırılmasına mâni olmaması kararı alınmıştır.*

İttifakın bazı çekincelerle birlikte büyük devletlerin taleplerini kabul etmesi üzerine barış görüşmelerine geçilmiştir. Barış görüşmelerini yapmak üzere Osmanlı Devleti adına eski sadrazamlardan Hakkı Paşa, eski Hariciye Nazırlarından Asım Bey, Viyana Büyükelçisi Hüseyin Hilmi Bey ile Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa'ya teklif götürülmüştür. Ancak bu kişilerden olumlu cevap alınamayınca Berlin eski Büyükelçisi Osman Nizamî Paşa, Nafia Nazırı Batzaria Efendi ve Hariciye Nezareti Müşaviri Reşid Beyler Osmanlı Devleti adına delege olarak seçilmiş ve 8 Mayıs tarihinde Londra'ya giderek görüşmelerde bulunmuşlardır⁹⁵.

Sonuç olarak 30 Mayıs 1913 günü Londra'da barış anlaşması imzalanmıştır. Buna göre;

- *Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında barış ve dostluk ortamının sağlanmasına,*
- *Osmanlı Devleti'nin Midye – Enez çizgisinin batısındaki toprakları Balkan ittifakına bırakmasına ve buranın sınırının uluslar arası bir komisyon tarafından belirlenmesine,*
- *Arnavutluk konusunun büyük devletlerin sorumluluğuna bırakılmasına,*

⁹⁵ Hayta; a.g.e., s. 73 – 74.

- *Osmanlı Devleti'nin Girit üzerindeki haklarını Balkan ittifakına devretmesine,*
- *Ege Adalarının durumunun büyük devletlere bırakılmasına,*
- *Mali konular için Paris'te uluslar arası bir komisyonun toplanmasına,*
- *Savaş esirleri, adlî sorunlar ile vatandaşlık ve ticaret sorunlarının da ayrıca yapılacak olan anlaşmalarla çözümlenmesine karar verilmiştir⁹⁶.*

Yapılan bu barış anlaşması sonucunda Osmanlı Devleti Arnavutluk'a bağımsızlık tanımak zorunda kalmıştır. Girit de dolaylı olarak Yunanistan'a terk edilmiştir. Midye – Enez çizgisinin batısında kalan Osmanlı Avrupa'sı Balkan ülkelerine bırakılmıştır. Eski Osmanlı payitahtı Edirne yeni sınır çizgisiyle Bulgaristan topraklarında kalmıştır. Bulgaristan ayrıca Kavala ile Dedeağaç arasından Ege Denizi'ne açılma imkânını da yakalamıştır. Osmanlı Devleti'nin bundan böyle tek batı sınırı Bulgaristan ile olmuştur⁹⁷.

4.7. Bulgar İşgali Atındaki Dönemde Edirne

Uzun ve kanlı bir mücadelenin ardından bu büyük Osmanlı kentini ele geçiren Bulgarlar zaferin tadını çıkartmışlardır. Galip tarafın askerleri üç gün boyunca Edirne'yi yağma ve talana uğratmışlardır. Yerli Hristiyan halkın bir kısmının da katıldığı bu yağma hareketlerinde hedef doğal olarak Türklere ait ev ve dükkânlar olmuştur⁹⁸.

Bulgarların yağma hareketinden Edirne Erkek Sanat Okulu Müdürü Ressam Hasan Rıza Bey de nasibini almıştır. 28 Mart günü evini yağmalayan Bulgar askerleri tarafından parçalanarak öldürülmüştür⁹⁹.

⁹⁶ **a.g.e.**, s. 76.

⁹⁷ Toprak; **a.g.m.**, s. 48.

⁹⁸ McCarthy; **a.g.e.**, 157. Edirne Vilayeti'nin genelinde gerçekleştirilen Bulgar mezalimi hakkında bir araştırma için bkz. Nuri Köstüklü; "*Türk Arşiv Belgelerine Göre Balkan Savaşı Sırasında Bulgarlar'ın Edirne Vilayetinde Yaptıkları Mezalim ve Yerli Rum Halkın Tepkisi*", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.: 1, ss. 116 – 128.

⁹⁹ Ressam Hasan Rıza Bey'in mezarı bugün Karaağaç yolu üzerindeki Söğütlük Şehitliği'ndedir.

Edirne'nin işgalinden sonra Bulgarlarca üzeri kazınıp şekli değiştirilen ve içine haç yerleştirilen mermer Osmanlı arması¹⁰⁰

L'illustration'da çıkan bir haberde, Bulgar askerlerinin Edirne'deki Türk ve Müslüman evlerini yağma ettikten sonra kapılarına tebeşirlerle haç işaretleri çizdiklerini, bu sayede arkasından geleceklere söz konusu evde ırza geçilecek mal ve kadın kalmadığının haber verildiğini yazmaktadır¹⁰¹.

Edirne halkı kadar tutsak Osmanlı askerleri de Bulgar zulmüne maruz kalmışlardır.

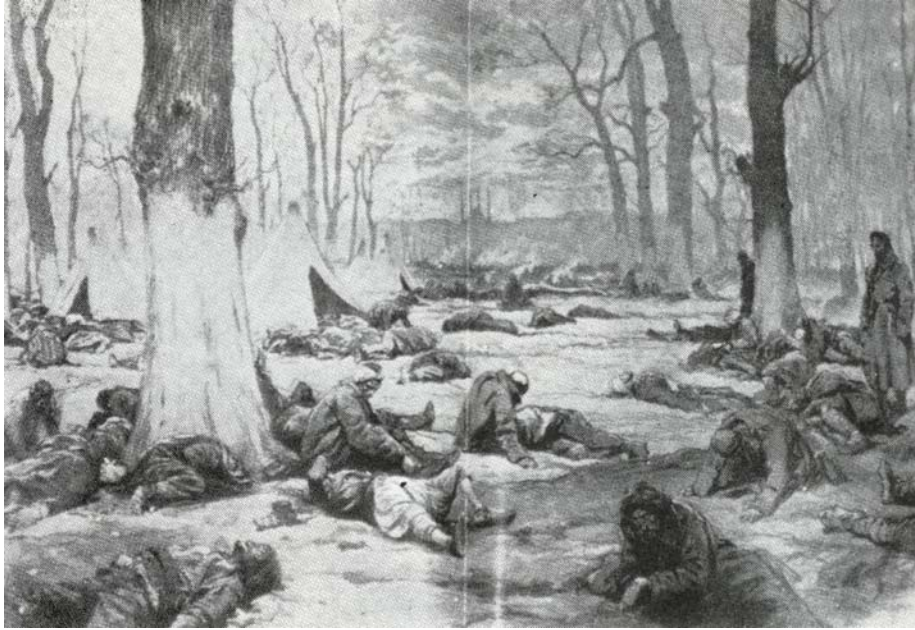
Sarayiçi mahalinde tutsak edilen Türk askerlerinin söz konusu dönemdeki hali oldukça vahimdir. Öyle ki, açıklık ve çamur kaplı bir arazide bulunan bu esir Türk erleri hem insanca bir muamele görmemiş hem de açlık, sefalet ve hastalıklarla boğuşmak zorunda bırakılmışlardır. Bu dehşet sahneleri arasında en çok dikkati çeken şey ise esir askerlerin açlıktan bulundukları yerdeki ağaçların kabuklarını yemeleridir. Bu olay Bulgar işgali ardından şehirde yaşanan zulmün bir simgesi haline gelmiştir¹⁰².

Sarayiçi bölgesindeki tutsak Türk askerlerinin açlıktan ağaç kabuklarını kemirdikleri hususunda bir görüş birliği yoktur. Savaş zamanında Edirne bölgesinde bulunan Fransız albayı Pierre Dumont Desiere, Bulgarların Türk askerlerini aç bırakmadıklarını, ilk gün 8 asker başına bir ekmek verildiğini ancak her geçen gün bu oranın arttırıldığını ve nihayetinde birinci haftanın sonunda her Türk askeri için bir ekmek tahsis edilerek aç bırakılmadıklarını belirtmektedir.

¹⁰⁰ Bu mermer arma bugün Edirne'deki Türk – İslam Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Fotoğraf 31.01.2008 günü yapılan ziyaret esnasında tarafımızdan çekilmiştir.

¹⁰¹ L'illustration Dergisi'nin 26 Nisan 1913 tarih ve 3661 sayılı nüshasından aktaran Hüseyin Işık; "Balkan Harbi'nde Bulgar Mezalimi", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Yıl: 105, S.: 305, s. 11.

¹⁰² Türk askerlerinin toplatılıp sefaletle terk edildiği bu bölge üzerinde bugün "Sarayiçi Şehitliği" bulunmaktadır.

*İngiliz George Scott tarafından Edirne'deki tutsak Türk askerlerini resmeden tablo*¹⁰³

Ayrıca ağaç kabuklarını koparan Türk askerlerinin bunları yemek yapımında çıra olarak kullandıklarını yazmaktadır¹⁰⁴. Ancak burada önemli bir nokta daha vardır ki, yazar Edirne'ye Bulgar işgalinin 17. gününde giriş yapmıştır.

Söz konusu olayın gerçekliğine dair görüş bildiren McCarthy kanıt olarak söz konusu dönemde yazılmış olan bir Rus komisyon raporunu göstermektedir¹⁰⁵. Savaş döneminde Edirne Merkez Hastanesi'nde röntgen uzmanı olarak görev alan ve olaylara bire bir şahitlik eden Dr. Rifat Osman Bey'in yazdıkları bu konudaki en gerçekçi bilgi olsa gerektir. Rifat Osman Bey eserinde Fransız yazarın Edirne'de ekmek bolluğu yaşandığı ve ağaç kabuklarının yenmediği iddialarına hitaben şu sözleri sarf etmektedir¹⁰⁶. *"Sayın yazara yanıt olarak derim ki: Siz işittiniz ve fakat ben gördüm. Ben, o ağaçların altında bir asker tabibi olduğum halde 4 gün ekmek görmedim ve yalnız içinde cesetler geçen Tunca suyundan içtim. Sarayıçi'ndeki tutsak erlere değil, subaylara bile bir şey verilmedi."*

¹⁰³ L'illustration, 19 Nisan 1913, No: 3660, s. 348 – 349.

¹⁰⁴ Desiere, a.g.e., s. 214.

¹⁰⁵ McCarthy, a.g.e., 159.

¹⁰⁶ Rifat Osman; **Edirne Rehnüması**, s. 81.

Fransa’da öğrenim yapmış bir Bulgar tabibi bana bir kutu sigara verdiği için binbaşısı tarafından azarlandı ve kutu geri alındı. Tutsak erler, dediğiniz gibi ağaç kabuklarını ateş yakmak için değil, yemek için kopardılar. Yediler ve öldüler.”

Edirne’deki Türk halkına Bulgarlarca gösterilen muamele İstanbul’da büyük tepki uyandırmıştır. Hatta Tanin Gazetesi’nin başmuharriri olan Babanzade İsmail Hakkı, “*Edirne Vahşetleri*” adlı bir yazıyı kaleme alarak Avrupa’da Osmanlı haklarını koruması ile ünlünen Pierre Loti’ye¹⁰⁷ yaşananları duyurmak istemiştir¹⁰⁸.

Edirne’de Bulgar askerlerinin yönetimi ele almalarına rağmen hayat normale döndürülemedi. Bu nedenle Bulgar Başkomutanı Savov’un emri ile Edirne şehri genelinde sıkıyönetim ilân edilmek zorunda kalınmıştır¹⁰⁹. Edirne halkı Bulgar işgalini içine sindirememiştir. 30 Mart 1913 günü Edirne Belediye Hastanesi’nde yaşanan olay Türk halkının bu işgali kabullenmediğinin en net göstergesidir. 30 Mart günü Belediye Hastanesi’ne gelen General Ivanov, yaralı ve hastalarla ilgilendikten sonra hemşire ve doktorların elini sıkarak hastaneden ayrılırken sıra Başhekim Dr. Bahattin Şakir¹¹⁰ Bey’e geldiği zaman bir tepki ile karşılaşmıştır. Bulgar komutanına elini uzatmayan Dr. Şakir Bey “*Sizler Türk ordusunu yenen bir devlet*

¹⁰⁷ Nitekim Pierre Loti Edirne’nin geri alınmasından sonra 18 – 21 Ağustos 1913 tarihleri arasında bu şehri ziyaret edecektir. (Oral Onur; **XVI.’dan XX. Yüzyıla Belgelerle Edirne**, s. 167 – 168.) Pierre Loti, Edirne ziyareti ve Bulgar vahşetini Daily Telegraph Gazetesi’ne gönderdiği telgraf aracılığıyla tüm dünyaya da duyuracaktır. Söz konusu telgraf metni için bkz. Yıldırım Ağanoğlu; **Osmanlı’dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç**, s. 74.

¹⁰⁸ **Tanin**; 9 Nisan 1329 / 22 Nisan 1913, No: 1678, s. 1. Bulgarları kenti işgalinden sonra Edirne’de kaç kişinin öldüğüne dair net bir bilgi yoktur. Ancak Cevdet Küçük, Balkan Savaşları boyunca Edirne’de 225.000’den fazla Müslüman’ın Bulgar ordusunun esareti altında hayatını kaybettiğini belirtmektedir. Tabii bu rakamın önemli bir kısmı savaş zamanına ait olmalıdır. Cevdet Küçük; “*Balkan Savaşı*”, **T.D.V., İ.A.**, C.: 5, s. 25.

¹⁰⁹ **İkdam**; 19 Mart 1329 / 1 Nisan 1913, No: 5786, s. 2.

¹¹⁰ 1877 yılında doğan Bahattin Şakir Bey, Askerî Tıbbiye’den mezundur. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin kurucuları arasında yer almıştır. İttihatçı faaliyetlerinden dolayı 1891 yılında Erzincan’a sürülmüş ancak Mısır üzerinden Paris’e kaçmaya muvaffak olmuştur. Paris’te “Şûra-yı Ümmet” adlı gazetenin çıkartılmasında rol almış, 1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilan edilmesinden sonra yurda dönmüştür. Balkan Savaşları esnasında Edirne’de Hilâl-i Ahmer Hastanesi’nin kurulmasında başrolü oynayan Bahattin Şakir Bey, I. Dünya Savaşı’nın ardından Almanya’ya kaçmıştır. 1922 yılında Ermeniler tarafından öldürülmüştür. Zekeriya Türkmen; “*Balkan Savaşlarında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Osmanlı Ordusuna Yönelik Sağlık Hizmetleri*”, **Belleken**, C.: LXVIII, S.: 252, s. 509.

değilsiniz. Edirne'yi almış olabilirsiniz, ordumuz Çatalca önlerinde savaş halindedir. Sulh yok, elinizi sıkamam" sözleriyle tepkisini ortaya koymuştur¹¹¹.

Bulgar Çarı Ferdinand, Edirne'nin işgal altına girişinden kısa bir süre sonra halka hitaben bir beyannâme neşrederek Edirne şehrinin artık "*Odrin*" olarak anılacağını ve bunun için de dinî bir merasimin düzenleneceğini ilân etmiştir¹¹².

Halka vermiş oldukları zararlar yetinmeyen Bulgarlar, kentteki Osmanlı idaresini simgeleyen kurum ve kuruluşlara da saldırmışlardır. Kenti işgal ettikten sonra Sultan Selim Camii'ne gelen Bulgar askerleri bu kutsal mekâna hiçbir saygı göstermeyerek çamurlu postalları ile baskında bulunmuştur. Cami içerisinde yer alan ve aynı adı taşıyan kütüphane de Bulgar baskınından nasibini almıştır. Sultan Selim Kütüphanesi'ne giren Bulgarlar üzerinde Kur'an-ı Kerim ayetlerinin işlemelerinin olduğu bir gömlek de dahil olmak üzere pek çok paha biçilemez eseri gasp etmişlerdir¹¹³. Kütüphanedeki eşsiz eserleri saygısızca gasp eden Bulgar askerleri bununla da yetinmemiş Edirne Merkez Vilayet Hapishanesi'ni bile yağmalamış ve burada bulunan bütün defterleri ve kayıtları imha etmişlerdir¹¹⁴.

¹¹¹ Oral Onur – Latif Bağman; **Edirne Şehit Anıtları**, s. 15. Yazarlar bu anıyı emekli bir öğretmenden nakletmişlerdir.

¹¹² **Sabah**; 25 Mart 1329 / 2 Nisan 1913, No: 8456, s. 2.

¹¹³ **DH.KMS.**, D.: 1 / G.: 4. Sultan Selim Camii içerisinde bulunan bu kütüphaneden gasp edilen kıymetli eserlere dair liste Ek – 11'de sunulmuştur.

¹¹⁴ **DH.MB..HPS.**, D.: 72 / G.: 19.

Edirne’de Buçuktepe mevkiinde bulunan Müslüman Mezarlığı Bulgarların şehri işgal etmesinin ardından tahrip edilmiştir¹¹⁵.

Osmanlı hükümeti bu sırada bir karar alarak Edirne’de mahsur bulunan ancak Bulgar hükümetinin şehirden ayrılmasına müsaade ettiği subay ve memur ailelerinin İstanbul’a getirilmeleri için çalışmalara başlamıştır¹¹⁶. Hükümet bu aileleri İstanbul’a getirmekle de kalmamış, başkente gelen şehit subay ailelerinin han ve otellerde sefalet çekmemeleri için şehirdeki yalı ve konakları kiralayarak buralara yerleştirme kararı almıştır¹¹⁷. Ayrıca Edirne muhasarası sırasında ölen ve yaralananların ailelerine yardımda bulunulmuştur¹¹⁸.

4.8. Bulgaristan’a Götürülen Esirlerin Durumu

Edirne’nin Bulgarlarca işgal edilmesinin ardından vakit kaybetmeden Türk askerlerinin üst düzey yetkilileri Bulgaristan’a gönderilmeye başlanmıştır. Edirne Mevki-i Müstahkem Komutanı Mehmed Şükrü Paşa,

¹¹⁵ Nazmi – Kenan; **a.g.e.**, s. 24.

¹¹⁶ Bu ailelerin İstanbul’a getirilmesi için gerekli olan paranın Hazine tarafından ödenmesine karar verilmiştir. (**MV.**, D.: 178 / G.: 12.) Ayrıca gelecek olan devlet memurlarına harcırah olarak da yarım maaş ücret ödenmesi kararı alınmıştır. **MV.**, D.: 176 / G.: 78.

¹¹⁷ Bu kira bedellerinin olağanüstü giderler kaleminden ödenmesine karar verilmiştir. **MV.**, D.: 178 / G.: 85.

¹¹⁸ Bu tarz bir yardıma dair en net örnek Edirne Vilayeti Evrak Kalemi kâtiplerinden Cemal Efendi’nin kerimesi Seniha Hanım’a maaş tahsis edilmesidir. **MV.**, D.: 202 / G.: 54.

Edirne Kale Topçu Kumandanı İsmail Hakkı Paşa, Süvari Kumandanı Aziz Bey, Şükrü Paşa'nın nezdinde bulunan Erkân-ı Harb Reisi Fuad Bey, Erkân-ı Harb miralaylarından Ali Rıza Bey, Binbaşı Kazım Bey (Karabekir), Yüzbaşı Remzi Bey (Yiğitgüden) ve Şükrü Paşa'nın yaveri Eyüp Bey Bulgar komutanlarından Albay Marholev refakatinde tren yoluyla Sofya'ya gönderilmiş ve Sofya'da bulunan Splendid Otel'i'ne yerleştirilmişlerdir¹¹⁹. Tren yolculuğu esnasında Şükrü Paşa ile muhabirler mülakat etme fırsatı bulmuşlar ve genel olarak oldukça yorgun ve üzgün bir komutan portresi çizmişlerdir¹²⁰.

Sofya'ya ulaşıldığı zaman Şükrü Paşa ve yanındakileri Bulgar Albayı Kinçev karşılamıştır. İstasyonda bir konuşma yapan Şükrü Paşa, Bulgar askerinin kahramanlığından bahsederek, kendisini Bulgar askerlerinin cesaretinin mağlup ettiğini ve bu durumda kendisinin de bu cesarete karşı büyük bir saygı duyduğunu söylemiştir¹²¹.

İkdam Gazetesi'nin Jön Türk Gazetesi'ne dayandırarak yayınladığı bir habere göre Bulgaristan hükümeti yetkilileri Şükrü Paşa ile bir görüşme yapmış ve devam etmekte olan savaşta Osmanlı ordusu içerisinde görev almayacağı sözünü vermesi durumunda kendisi ve erkânının serbest bırakılabileceğini teklif etmiştir¹²².

Şükrü Paşa ve yanındakilerden sonra Edirne'de bulunan subayların Sofya'ya gönderilmesi işlemi sona ermemiştir. Keza 4 Nisan tarihinde de 446 Osmanlı subayı Edirne'den Sofya'ya nakledilmiştir¹²³.

Şükrü Paşa ve Sofya'ya gönderilen diğer esirler yaklaşık 100 gün boyunca burada ikamet etmiştir. Trenlerle Sofya'ya nakledilen Türk subayları ilk olarak 10 gün süre ile karantina altında tutulmuşlardır. Bu sürenin ardından şehirde dolaşmalarına izin verilmiştir¹²⁴. Ancak Şükrü Paşa'ya da aynı iznin verildiği konusunda bir malumatımız yoktur.

¹¹⁹ İkdam; 21 Mart 1329 / 3 Nisan 1913, No: 5788, s. 2.

¹²⁰ İkdam; 24 Mart 1329 / 6 Nisan 1913, No: 5791, s. 1.

¹²¹ İkdam; 21 Mart 1329 / 3 Nisan 1913, No: 5788, s. 2.

¹²² İkdam; 19 Mart 1328 / 1 Nisan 1913, No: 5786, s. 2.

¹²³ İkdam; 24 Mart 1329 / 6 Nisan 1913, No: 5791, s. 1.

¹²⁴ Kestelli; a.g.e., s. 93.

Sofya’da bulunduğu müddet zarfında her gün bir cebir denklemi çözmekle vakit geçiren Şükrü Paşa 100 adet cebir denkleminin ve çözümünün bulunduğu bir albümü Bulgar veliahdına hediye etmiştir. Bu albüm halen Bulgar Millî Müzesi’nde bulunmaktadır¹²⁵.

4.9. Savaş Süresince Edirne’de Verilen Sağlık Hizmetleri

Osmanlı ordusu Balkan Savaşları’nda bilhassa ordunun sevk ve idaresi, lojistik durumu gibi faaliyetler bakımından son derece yetersiz kalmıştır. Lojistik desteği sağlamak için geri hizmet bölgelerinde oluşturulan menzil teşkilatı, erzak ve cephane kolları ve destek tesislerinin oluşturulması gibi düzenlemeler yapılmış, fakat bu planlar bir türlü tam anlamıyla uygulanamamıştır.

Menzil teşkilatı, sağlık hizmetleri açısından her türlü bulaşıcı hastalıktan korunmuş temiz bir bölge meydana getirmek, memleket içinde ve savaş alanında baş gösteren bulaşıcı hastalıkların orduya yayılmasına engel olacak tedbirler almak, hem insan hem de hayvan sağlığı ile ilgili her türlü sağlık işleriyle uğraşmakla görevlendirilmiştir. Söz konusu görevler 1911 yılında Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan “Menzil Hidemât-ı Nizamnâmesi” adlı düzenleme ile belirlenmiştir.

Savaş sırasında belirli bölgelere hasta ve yaralı askerlerin bakımının yapılması amacıyla sabit ve harp hastaneleri kurulması kararı alınmıştır. Bu kapsamda Hadımköy ve Çatalca’da 15.000 yataklı, Tekirdağ, Gelibolu ve Çanakkale’de 3.000 yataklı, Dimetoka’da 1.000 yataklı, Dedeagaç, Gümölcine ve İskeçe’de 2.000 yataklı ve İzmir’de 2.000 yataklı olmak üzere toplam 23.000 yatak kapasiteli sabit hastane kurulması ayrıca cephe gerisinde 10.000 yataklı menzil ve harp hastanelerinin faaliyet göstermesi, hasta ve yaralıların nakliye işlemleri için ise 60 hasta vagonu ile 2 tane hasta ve nakliye gemisi hazır bulundurulması kararlaştırılmıştır¹²⁶. Ayrıca

¹²⁵ Karakoyunlu, *a.g.m.*, s. 4.

¹²⁶ Oya Dağlar; “*Balkan Savaşı’nda Salgın Hastalıklar*”, *Toplumsal Tarih*, S.: 104, s. 56.

Yassıviran, Sancaktepe, Sazlıbosna ve Karaağaç bölgelerinde sahra hastaneleri tesis edilmiştir¹²⁷.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de askerlere sağlık hizmeti götürme amacıyla bir takım faaliyetlerde bulunmuştur¹²⁸. 27 Eylül 1912 günü başkan Hüseyin Hilmi Paşa tarafından toplanan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkanlık Kurulu, Türk ordusuna sağlık hizmetlerinde yardım götürme kararı almıştır. Yapılan hesaplamalar neticesinde 100 yataklı bir hastanenin memur maaşı, gıda masrafları ve diğer giderleri için aylık 2.000 liralık bir harcama yapmak gerektiği ortaya çıkmış ve bu kapsamda İstanbul'da 400, Lüleburgaz'da 150, Edirne'de 200, Selanik'te 200, Üsküp'te 150 yataklı, İşkodra, Yanya, Manastır ve Alasonya'da ise 100'er yataklı hastanelerin kurulmasına karar vermiştir¹²⁹.

Ancak Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin hedeflediği yardımlar Türk ordusuna ulaştırılamamıştır. Öyle ki Lüleburgaz, Edirne, Üsküp, İşkodra ve Yanya'ya gönderilen yardım ve hastanelere ait eşyalarının birçoğu yerlerine ulaşamamış, bazıları yağma edilmiştir. Ayrıca iklim koşullarının elverişsizliği ikmal hizmetlerini daha da zorlaştırmıştır¹³⁰.

Savaş başlamadan önce Edirne şehrinde Merkez Asker Hastanesi¹³¹ ile Belediye hastanesi yaralıların tedavisinde kullanılabilecek kurumlardır. Ancak savaşın gerçek yüzünü göstermesinin ardından bazı devlet kurumları da hastaneye dönüştürülmeye başlanmıştır. Çünkü söz konusu iki hastane sadece 2.000 hastayı barındırabilecek bir kapasiteye sahiptir¹³².

¹²⁷ Selda Kaya Kılıç; *"Birinci Balkan Savaşı Döneminde Sağlık Hizmetleri ve Koşulları (1912)"*, **Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.:II, s. 283.

¹²⁸ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti üzerine yapılmış olan tez çalışmasında Balkan Savaşı'nın patlak verdiği günlerde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ambarlarında tek bir yatağın dahi bulunmadığını belirtilmektedir. Ayrıca aynı çalışmadan Cemiyet'in maddî imkânlarının kısıtlı olduğu da anlaşılmaktadır. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Osmanlı Bankası'ndaki toplam sermayesi sadece 70.000 Osmanlı Lirası'dır. Mehmet Polat; **Hilâl-i Ahmer Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Teşkilatlanması**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 67.

¹²⁹ Türkmen; *a.g.m.*, s. 495 – 500.

¹³⁰ Oya Dağlar; *a.g.e.*, s. 57.

¹³¹ Bu hastane ile ilgili tarihçe ve ayrıntılı bilgi için bkz. Nilüfer Gökçe, Esin Karlıkaya; *"Edirne Merkez Asker Hastanesi"*, **Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 2, Haziran 2001, ss.143 – 148.

¹³² Nilüfer Gökçe – Esin Karlıkaya; *"1829 – 1914 Yılları Arasında Edirne'de Görülen Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri"*, **Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, S.: 2, s. 135.

Bu kapsamda Öğretmen Okulu, Askerî İdâdi, Sanayi Mektebi, Bulgar Okulu¹³³, bazı lise binaları hastaneye dönüştürülmüştür¹³⁴. Ancak bununla da yetinilmemiştir. Bazı konsolosluklar hastane haline getirilerek hastaların hizmetine sunulmuş, Karaağaç bölgesinde Doktor Bahattin Şakir Bey tarafından Hilâl-i Ahmer Hastanesi tesis edilmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından murahhas olarak bölgeye gönderilen Bahaeddin Şakir Bey'in girişimleri neticesinde bu hastane Karaağaç tren istasyonu yakınında bulunan Küçük Zâbitân Mektebi'nin binasında tesis edilmiştir¹³⁵. Kurulan bu hastaneye ihtiyaç duyulan tahsisat bir türlü gönderilememiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi gerekli araç – gereç ve eşyalar ulaştırılamadığı gibi, maddî yardım da havale edilememiştir. Alman Salib-i Ahmer Cemiyeti aracılığı ile bir yardım ulaştırılmaya çalışılmış, ancak yola çıkan Alman sağlık heyeti Bulgar askerleri tarafından Sofya'dan ileriye geçirilmemiştir¹³⁶.

Edirne'de yaşayan yabancılar da sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi çalışmalarına katkıda bulunmuşlardır. Bu kapsamda bazı konsolosluklar hastane haline getirilmiş, Karaağaç'taki Saint Basil Koleji müdürü okulunun bir kısmını hastane olarak hizmet vermesi için hükümetin emrine bırakmıştır. Ayrıca Fransız Hastanesi de yaralı asker ve halka hizmet vermiştir¹³⁷.

Hastaneler arasında koordinasyonu sağlamak amacı ile kurulan “*Hijyen Komisyonu*” başkanlığına Merkez Hastane Başhekimisi Doktor Rıfat Osman Bey getirilmiştir¹³⁸.

¹³³ Edirne'de bulunan Doktor Beron isimli Bulgar Jimnaz Mektebi'nin (İdâdi) askerî hastane olarak kullanılmasına dair arşiv belgesi için bkz. **DH. KMS.**, D.: 17 / G.: 27.

¹³⁴ Nilüfer Gökçe; “*Edirne'de Balkan Savaşı'nda Hastahane Olarak Kullanılan Binalar ve Hastaların Durumu*”, **Oluşum**, S.: 27, s. 53.

¹³⁵ Kurulan bu hastane 30 Ekim 1912 tarihine kadar 650 hasta ve yaralıya tedavi olma imkânını sunmuştur. Zekeriya Türkmen; *a.g.m.*, s. 509.

¹³⁶ Mehmet Polat; **a.g.t.**, s. 81. Alman sağlık teşkilatının yanı sıra Hindistan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de Balkan Savaşları süresince Osmanlı ordusuna yardımcı olmaya çalışmıştır. Hindistan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Edirne, İstanbul ve Çanakkale'de görev aldıkları bilgisi yer alsa da herhangi bir ayrıntıya ulaşılamamıştır. Salih Türker; **Balkan Savaşına Gelen Afgan Gönüllüleri**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 92.

¹³⁷ Gökçe; *a.g.m.*, s. 53.

¹³⁸ Gökçe – Karlıkaya; “*... Sağlık Hizmetleri*”, s. 136.

*Bulgar esirleri Türk hastanesinde tedavi olurken*¹³⁹

Görüldüğü üzere savaş dönemi için hastane sayısı arttırılmıştır. Ancak şehirde hastane olarak kurulan bu binalarda malzeme eksikliği yaşanması da kaçınılmaz bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Kurulan bu hastaneler için gerekli olan yatak

ve karyolar şehirdeki otellerden kiralama yöntemiyle toplatılmış, gerekli olan pamuklu, basma, şayak ise memur ve halkın bağışları ile temin edilerek diktirilmiş ve hastanelere dağıtılmıştır.

Yahudi cemaatinin eğitim kurumu olan Alyans Kız Mektebi de Edirne'deki Türk askerlerine yardım için faaliyetlerde bulunmuştur¹⁴⁰. Başhaham Haim Becerano'nun¹⁴¹ girişimleri ile okulun birinci ve ikinci sınıf öğrencileri tarafından elbise ve iç çamaşır dikiş bölümü, yama bölümü, ütü bölümü ve pansuman malzemeleri imalatı bölümlerinden oluşan bir yardım atölyesi kurulmuştur¹⁴².

Ancak hastanelerdeki ortam, savaşın şiddetlendiği dönemde oldukça vahim bir hal almıştır. Balkan Savaşları esnasında Edirne'de bulunan İttihat ve Terakki İlkokulu öğretmeni Hafız Rakım Ertür hastanenin halini görenlerin bir kasaphaneye benzettiklerini hatıratında belirtmektedir.

Edirne Merkez Hastanesi'nde yatan yaralı Osmanlı askerlerinin masrafları bir süre bir İngiliz Generali tarafından karşılanmıştır. Daha sonra Meclis-i Vükelâ'da alınan bir kararla söz konusu hastanenin giderlerinin Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanmasına karar verilmiştir¹⁴³.

¹³⁹ Nazmi – Kenan; **a.g.e.**, s. 36.

¹⁴⁰ Edirne Alyans Kız Okulu'nun müdiresi olan A. Geron savaş müddetince Fransızca bir günlük tutmuştur. Bu günlük Rifat Bali tarafından dört kısımda seri olarak yayınlanmıştır. Rifat N. Bali; *“Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük I – II – III – IV”*, **Tarih ve Toplum**, Ekim 1999 – Ocak 2000, S.: 190 – 193.

¹⁴¹ Bu kişi sonradan Osmanlı Devleti'nin Hahambaşısı olacaktır.

¹⁴² Bali, *“Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük I”*, **Tarih ve Toplum**, S.: 190, s.

36.

¹⁴³ **MV.**, D.: 177 / G.: 104.

Osmanlı ordusunda ilk olarak 13 Aralık 1912 günü Hadımköy’de görülen kolera salgını Edirne’de ise 16 Aralık 1912 günü kendini göstermiş ve 1913 yılının ilk günlerine kadar sürmüştür¹⁴⁴. Salgın hastalıkların ortaya çıkması ve yayılmasında sağlık personelinin yetersizliği de önemli rol oynamıştır. Örneğin erlere sağlık eğitimi konusunda bilgilendirilme yapılamadığı için en basit sağlık kurallarına bile riayet edilmemesi salgınların hızlı yayılmasına neden olmuştur¹⁴⁵. Tabii salgın hastalıklar sadece askerleri değil halkı da oldukça olumsuz yönde etkilemiştir. Halk arasında başlayan salgınlar nedeniyle okullar tatil edilmiş ve bir daha da açılmamıştır. Okullarda görevli olan öğretmenler de hastanelerde görev almaya başlamışlardır¹⁴⁶.

Edirne’nin bütün bu olumsuz koşulların yanı sıra bir de mahrumiyet durumu vardır. Yapılan ateşkes anlaşmasının hükümleri gereğince dışarıdan herhangi bir yardım alamaması nedeniyle sağlık hizmetleri hiçbir zaman istenilen seviyeye çıkartılamamıştır. Mütareke döneminde Edirne’ye sadece iki vagonluk bir tıbbî yardım yapılabilmıştır¹⁴⁷. Bu kadar küçük bir yardımın Edirne’nin sağlık sorunlarını ortadan kaldıramayacağı da aşîkârdır. Yalnız şunu da belirtmekte fayda vardır ki, Bulgar ordusu da tıpkı Osmanlı ordusu gibi salgın hastalıklarla uğraşmış ve kolera, tifo, tifüs gibi salgınlar Bulgar askerlerinin de belası olmuştur¹⁴⁸.

Şehrin daha fazla dayanamayıp Bulgarlara teslim olmasıyla birlikte hastanelerdeki yaralılar Bulgarların insafına bırakılmıştır. 26 Mart 1913 günü itibariyle Edirne Merkez Asker Hastanesi’nde bulunan yaralı, er ve subayların sayısı 1.270’in üzerindedir¹⁴⁹. Kentin Bulgar işgaline maruz kalmasının ardından hastane Binbaşı Gospodin Kiryakov’un emrine bırakılmıştır¹⁵⁰.

¹⁴⁴ Yiğitgüden; *a.g.e.*, s. 165.

¹⁴⁵ Selda Kaya Kılıç; *a.g.m.*, s. 285 – 286.

¹⁴⁶ Gökçe - Karlıkaya; *a.g.m.*, s. 136.

¹⁴⁷ **Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler**, s. 263.

¹⁴⁸ Oya Dağlar, Bulgar ordusundaki salgın hastalıklar ve buna bağlı olarak verilen kayıplar nedeniyle Bulgaristan’ın barış yapmak zorunda kaldığını belirtmektedir. Oya Dağlar; *“Balkan Savaşı’nda Salgın Hastalıklar”*, **Toplumsal Tarih**, S.: 104, s. 59.

¹⁴⁹ Gökçe – Karlıkaya; *“Edirne Merkez Asker Hastanesi”*, s. 145.

¹⁵⁰ Nilüfer Gökçe; *a.g.m.*, s. 57.

Edirne'nin Bulgar işgali altına girmesinin ardından esir Türk askerleri Sarayıçi bölgesindeki yarımadağa toplanmış ve bataklık zemin üzerinde bir ay süre ile aç ve çıplak bırakılmaları hem ölümleri hem de salgınları tekrar canlandırmıştır¹⁵¹.

Savaşın ardından Edirne Merkez Asker Hastanesi bahçesine Balkan Savaşları'nda salgın hastalıklar nedeniyle hayatını kaybedenler anısına tasarımını hastane başhekimî Doktor Rifat Osman Bey'in yaptığı bir çeşme yaptırılmıştır¹⁵².

Sonuç olarak Edirne'de görülen sağlık hizmetleri büyük eksiklerle ve yetersizliklerle görülmeye çalışılmıştır. Bütün bu olumsuz koşullar altında dahi sağlık personeli elinden geleni yapmaya çalışmıştır.

¹⁵¹ Gökçe – Karlıkaya; *a.g.m.*, s. 137.

¹⁵² Gökçe – Karlıkaya; *“Edirne Merkez Asker Hastanesi”*, s. 145.

V. BÖLÜM: **İKİNCİ BALKAN SAVAŞI'NIN ÇIKIŞI VE EDİRNE'NİN GERİ ALINMASI**

5.1. Balkan Devletleri Arasındaki Anlaşmazlıklar

Londra Anlaşması'ndan en zararlı çıkan devlet kuşkusuz ki Osmanlı Devleti olmuştur. Balkan ittifakı bütün hedeflerine ulaşmıştır. Ne var ki, Balkan ittifakını oluşturan bu devletlerin her biri diğerinin daha çok kazanç sağladığına inanmıştır. Bu nedenlerle Balkanlar'da tesis edilen barış çok kısa sürmüştür¹.

Askerî anlamda savaşın ilk haftalarında zafere ulaşan Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ için sürecin bu kadar uzamasının nedeni üç Türk şehrinin beklenilenden ve tahmin edilenden çok daha uzun bir süre muhasaraya dayanması ve diplomasi alanında Türk heyeti ile bir anlaşmaya varılamaması olmuştur.

Dört devlet tarafından kurulan bu ittifak için işler ne kadar istenildiği gibi gitse de devletler arasında ciddi uyuşmazlıklar mevcuttur. Rusya'nın zorlamasıyla kurulan bu ittifak daha savaşın hemen başında kendi aralarında anlaşmazlığa düşmeye başlamıştır.

Aslında yapılan muharebelerin ardından Balkanlı müttefiklere ganimetleri paylaşmak kalmıştır. Esas askerî kuvvetleri kendisinin sağladığını söyleyerek böbürlenen Bulgaristan, Orta Makedonya'yı ısrarla istemiş ve daha önceden imzalanmış olan anlaşmaları da yetersiz bulmaya başlamıştır. Öte yandan Arnavutluk'un bağımsızlığı ile düş kırıklığına uğrayan Sırlar da Makedonya'da bir telafi kazancı aramaya başlamıştır. Selanik ise Yunanlılar ile Bulgarlar arasında bir anlaşmazlık konusu olmuştur. İştahı kabaran Romanya Makedonya'daki Eflâklılardan feragat ettiği için telafi olarak Bulgaristan'dan Silistre şehrini ve Güney Dobruca'yı talep etmiştir. Bütün bu sorunların ekseninde Balkan siyasetine yön veren Rusya ve Avusturya'nın politikaları da zıttır. Balkanlarda söz konusu ittifakın kurulmasında en önemli

¹ Karal; a.g.e., s. 337–338 .

role sahip olan Rusya birliğin devamını isterken, Avusturya bu birliğin ortadan kalkması taraftarıdır².

Balkan ittifakı arasındaki ilk anlaşmazlık daha savaş başlamadan ortaya çıkmaya başlamıştır. Balkan devletleri arasındaki ilk anlaşmazlık Sırbistan ile Bulgaristan arasında olmuştur. Sırp hükümeti, Sofya'nın daha önce yapılmış olan anlaşmalara aykırı olarak Pirlepe ve Ohri'yi kendi sınırları dâhilinde gösteren Bulgar hükümetini 28 Eylül 1912 tarihinde protesto etmiştir.

2 Aralık 1912 tarihinde Yunanistan Dışişleri Bakanı, Atina'daki Bulgar elçisine Osmanlı Devleti topraklarının paylaşımına dair bir teklifte bulunmuştur. Buna göre; Kavala, Drama, Serez, Selanik ve Manastır Yunanistan'a, Mesta ile Meriç arası Bulgaristan'a bırakılacak, ayrıca Ege adaları Yunan egemenliğinde kalacaktır. Bulgaristan bu teklifi reddetmiştir. Çünkü Bulgar düşüncesine göre Osmanlı Devleti ile savaşan diğer ülkelere oranla üç katı fazla asker kullanan ve buna bağlı olarak çok daha fazla kayıp veren bir devletin daha az savaşan devletlere nazaran Osmanlı topraklarından daha fazlasını alması gerekmektedir.

Yaşanan iki olaydan da anlaşılacağı gibi Bulgaristan Osmanlı topraklarından çok büyük bir parça talep etmektedir. Bulgaristan'ın yukarıdaki iki örnekte olduğu gibi toprak kazanımı konusunda uzlaşmaz bir tutum sergilemesi üzerine 2 Aralık 1912 tarihinde Yunanistan ve Sırbistan karşılıklı birer deklarasyon ile Balkan ittifakını oluşturan dört devlet arasında bir karar alınmadan hiçbir önerinin kabul edilmemesini kararlaştırmıştır. Böylece Balkan ittifakı içinde Bulgaristan karşıtı bir oluşumun temelleri atılmaya başlanmıştır.

İttifak arasında kırılmaya yol açan bir diğer olay ise Çatalca Ateşkesi olmuştur. Bulgaristan'ın Yunan ve Sırp askerlerinden yardım alıp Çatalca ve Edirne üzerine taarruza geçmek yerine Osmanlı Devleti ile ateşkes

² Georges Castellan; **Balkanların Tarihi**, s. 388 – 389.

imzaladığına inanan Yunanistan, söz konusu ateşkes nedeniyle Bulgaristan'a tepki göstermiştir³.

Londra'da gerçekleştirilen diplomatik süreçte Adriyatik kıyılarında gözü olan Sırbistan istediğini elde edememiş bu yüzden de gözünü Makedonya topraklarına çevirmiştir. Bu kapsamda Sırbistan hükümeti 13 Ocak 1913'te Bulgaristan'a başvurarak 1912 yılının Mart ayında yapılan anlaşmanın gözden geçirilmesini ve Makedonya'nın büyük bölümünü Bulgaristan'a bırakan anlaşmada bir takım düzenlemeler yapılmasını talep etmiştir.

Bulgaristan'ın Yunanistan ile bir başka sorunu ise Selanik üzerine olmuştur. Bulgar ve Yunan orduları Selanik'e birer gün ara ile girince Bulgarlar burayı ele geçirmek konusunda bir takım girişimlerde bulunmuş ancak istediğini elde edememiştir. Ancak Selanik'in Balkan ittifakı hâkimiyetinde olduğu bir zamanda 18 Mart 1913'te Yunan Kralı George'nin akli dengesi bozuk bir Yunanlı tarafından öldürülmesi iki devlet arasında bir başka krizin doğmasına neden olmuştur⁴. Yunan Kralı'nın Yunan askerlerinin denetimindeki bir işgal kentinde öldürülmesi Selanik sorununu yeni bir boyuta taşımıştır. Bu durumu kendi lehine kullanmaya çalışan Bulgaristan şehrin kontrolü konusunda Yunanistan'ı eleştirmeye başlamıştır. Nisan ayında Selanik'te Bulgar ve Yunan askerleri arasında bir çatışma dahi yaşanmıştır⁵.

Balkan ittifakı arasında bu sorunlar yaşanırken ortaya çıkan kargaşaya bir devlet daha dâhil olmuştur. Romanya 1912 yılının sonlarından itibaren Bulgaristan'ın elinde bulunan Silistre ve Dobruca'yı talep etmeye başlamıştır. Toprak sahasını büyütmek için savaştan Bulgarlar ise Romanya'ya herhangi bir toprak parçasını verme niyetinde değildir. Bulgaristan ile Romanya arasındaki sorunların çözümü amacıyla 1913 yılının Mart ayında Saint Petersburg'da bir konferans düzenlenmiştir. Yapılan görüşmelerin ardından 8 Mayıs 1913 günü konferans, Bulgaristan'ın Tuna üzerinden yapılan ticarete önemli bir liman kenti olan Silistre'nin Romanya'ya verilmesini

³ Bayur; **a.g.e.**, s. 149 – 155.

⁴ **Sabah**; 7 Mart 1329 / 20 Mart 1913, No: 8443, s. 1. Yunan Kralı'nın öldürüldüğü haberi 23 Mart günü Edirne Kalesi'ne bildirilmiştir. **ATASE B.H.K.**, Kls.: 136 / D.: 64 / Fih.: 1-68.

⁵ Hall; **a.g.e.**, s. 130.

kararlařtırmıřtır⁶. Bulgaristan'ın bu karara büyük tepkisi olmuştur. Savaş  ncesinde Bulgar yanlısı tavır izleyen Rusya'nın bu konuda Romanya'nın yanında yer alması Bulgar – Rus ilişkilerini de zedelemiştir.

5.2. İkinci Balkan Savaşının  ıkışı

Balkanlarda Bulgaristan'ın başını çektiği kaos ortamı gitgide savaşa doğru ilerlemekteyken, Bulgaristan'ın politikalarından rahatsız olan diğer Balkan  lkeleri de kendi aralarında açıktan ittifaklar yapmaya başlamıştır.

Bulgaristan'ın uzlaşmaz tutumu nedeniyle yakınlaşan Sırbistan ve Yunanistan arasında son derece gizli tutulan bir takım görüşmeler neticesinde 5 Mayıs 1913'te gizli bir siyasal anlaşma ve 14 Mayıs tarihinde de askerî anlaşma imzalanmıřtır⁷.

Sırbistan 1913 yılının Haziran ayında Yunanistan ile bir ittifak anlaşması daha imzalamıştı. Yunanistan bu ittifaka Osmanlı Devleti'nin de katılmasını arzuladıysa da Osmanlı yönetimi karışık ortamdaki Balkanlarda herhangi bir ittifaka dâhil olmak istememiřtir⁸.

İki eski müttefikinin kendisine karşı birleşmesi  zerine Bulgaristan'ın tepkisi oldukça sert olmuştur. 29 Haziran'ı 30 Haziran'a bağlayan gece  ar Ferdinand'ın emriyle General Savov Bulgar ordusuna hücum ve Sırp – Yunan mevzilerinin dağıtılması emri vermiřtir⁹. Belgrad ve Atina bu harekete karşılık hemen savaş il nıyla cevap vermiştir. Bu ikinci Balkan Savaşının başlangıç noktasını oluřturmuřtur¹⁰.  ıkan savaşı daha da karmaşık hale getiren ise durumdan yararlanmak isteyen Romanya'nın da 10 Temmuz'da savaşa girerek, Sofya'ya doğru yürümesi olmuřtur¹¹. En küçük Balkan  lkesi olan Karadağ bu savaşın da içerisinde yer almış ve Sırbistan, Yunanistan ve Romanya ile ortak hareket etmiştir.

⁶ **a.g.e.**, s. 128.

⁷ Bayur; **a.g.e.**, C.: II , K.: III , s. 236.

⁸ Halaçoğlu; **a.g.md.**, s. 301.

⁹ **İkdam**; 23 Haziran 1329 / 6 Temmuz 1913, No: 5882, s. 1.

¹⁰ Castellan; **a.g.e.**, s. 389.

¹¹ Uçarol; **a.g.e.**, s. 369.

Görüldüğü üzere Bulgaristan Balkanlardaki hedeflerinin tümüne ulaşabilmek için iki eski müttefikine dahi savaş açmaktan çekinmemiştir. Ancak bu kez durumları çok daha zordur. Çünkü Bulgar ordusu I. Balkan Savaşı'nın ardından Balkan coğrafyasında darmadağın bir şekilde kalmıştır. Bulgarların Sırp Ordusu'na karşı 100.000, Yunan ordusuna karşı ise sadece 60.000 asker ile savaş açabilmiştir¹². Bulgarların Birinci Balkan Savaşı'nda Edirne üzerine gönderdiği İkinci Ordu'nun asker sayısının 120.000 civarında olduğu göz önüne alınırsa iki devlet ile yaptığı bu mücadele oldukça az sayıda askerle savaşmak zorunda kaldığı daha net ortaya çıkmaktadır.

Yapılan muharebelerin hemen hiç birinde Bulgar ordusu muvaffak olamamıştır. Muharebe alanlarından gelen felaket haberleri sonrasında Bulgaristan'da Stoyan Danev'in Rus yanlısı hükümeti 13 Temmuz'da istifa etmiş ve yerine Vasil Radoslav liderliğinde yeni bir hükümet kurulmuştur¹³.

Oluşan bu ortamda Osmanlı Devleti'nin kaybettiği yerleri geri alması ihtimali belirmiştir. Ancak bu ihtimal beraberinde bir takım tehlikeleri de barındırmaktadır. Çünkü atılacak yanlış bir adım Osmanlı Devleti'nin daha büyük bir toprak kaybı yaşamasına neden olabilecektir.

5.3. Edirne'nin Geri Alınması

Balkan ittifakının çatırdaması ve kendi arasında bir savaşa tutuşması Osmanlı Devleti için de bir sürpriz olmuştur. Daha 6 ay öncesine kadar Osmanlı Devleti üzerindeki emelleri uğruna birlik olup savaşan devletlerin hedeflerine ulaşmalarının ardından sadece bir ay sonra kendi aralarında savaşa tutuşması karşısında Osmanlı Devleti ilk önce çekimser bir tutum sergilemiştir. Osmanlı Devleti'nin Yunan – Sırp ittifakına dâhil olmak konusundaki isteksizliği de bu çekimserlikten kaynaklanmaktadır.

İkinci Balkan Savaşı'nın çıkması Osmanlı Devleti için önemli bir fırsat doğurmuştur. Öyle ki Birinci Balkan Savaşı'nın nihayetinde Avrupa'da hemen

¹² Bayur; **a.g.e.**, C.: II, K.: II, s. 397.

¹³ Hall; **a.g.e.**, s. 158 – 159. Hall, Romen ordusunun Tuna'yı geçtiği an Bulgarların savaşı kaybettiğinin anlaşıldığını belirtmektedir. **a.g.e.**, s. 168.

hiç toprağı kalmayan Osmanlı Devleti için en azından Doğu Trakya'da bir ilerleme şansı doğmuştur. Ancak kaybedilen yerlerin bir kısmı geri alınmak istenirken daha büyük bir felaketle de karşı karşıya kalabilme riski de mevcuttur. Bunun yanı sıra büyük devletlerin Osmanlı Devleti'nin bu emellerine karşı ne gibi bir tutum takınacağı da bir başka faktör olarak yer almaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti II. Balkan Savaşı karşısında bir süre sessiz kalmıştır.

Osmanlı hükümeti ilk zamanlar bu çelişkiler nedeniyle Londra Anlaşması'nda belirlenmiş olan Midye – Enez hattını geçmek konusunda temkinli kalmıştır. 2 Temmuz 1913'te yani savaşın henüz başında Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerdeki büyükelçiliklerine fkrileri sorulmuştur. Ancak Avrupa'daki Osmanlı diplomatlarının hemen hepsinin konu üzerinde farklı bir düşüncesi vardır. Londra ve Paris'ten savaşa girilmeyip teyakkuz halinde beklenmesi, Berlin'den ise fırsatın değerlendirilmesi gerektiği cevabı gelmiştir¹⁴. 6 Temmuz tarihinde Osmanlı ordusunun Londra Barışı ile çizilmiş olan Midye – Enez sınırına yürümesi kararı alınmıştır. Ancak bu yürüyüşün devamına hâlen karar verilmemiştir.

Gelişmeler karşısında sessiz kalmayan İngiliz Dışışleri Bakanı Sir Edward Grey Avam Kamarası'nda söylediğı *“Türkler Bulgarların uğramış oldukları felaketten istifade ederek Londra Muahedesi'ni yok saymaya ve Edirne'yi geri almaya kalkışırsa sonradan uğrayacakları ceza pek şiddetli olacaktır. Değıl yalnız bütün Avrupa'daki topraklarından mahrum olmak, belki İstanbul'u bile kaybedeceklerdir.”* sözleriyle Edirne konusunda Osmanlı Devleti'ne gözdağı vermekte ve tehdit etmektedir¹⁵.

Ancak bu sırada meydana gelen iki olay Osmanlıların harekete geçip geçmemek konusunda kesin kararını vermesini sağlamıştır. Bunlardan birincisi, 13 Temmuz'da Yunanlıların Dedeağaç'ı almaları ve Edirne üzerine yürümeleri ihtimalinin belirmesidir. İkincisi de ordusunun Sırp ve Yunanlılar

¹⁴ Halaçoğlu; *a.g.md.*, s. 301 – 302. Burada fikirlerine danışılan sefirler şunlardı: İngiltere'de Tevfik ve Hakkı Paşalar, Fransa'da Rifat Paşa, Avusturya'da Hüseyin Hilmi Paşa, İtalya'da Nabi Bey, Almanya'da ise Mahmud Muhtar Paşa. Mahmud Muhtar Paşa, Yunan ilerlemesine karşı acele harekete geçilmesini, Nabi Bey, fırsatın değerlendirilmesini, Hüseyin Hilmi Paşa Avusturya'nın menfi fikride olduğunu belirtmişlerdir. Bayur; *a.g.e.*, C.: II / K.: II, s. 29-32.

¹⁵ Cemal Paşa; *Hatıralar*, s. 62.

karşısında tutunamayacağını anlayan Bulgar Kralı'nın 17 Temmuz günü Romanya Kralı'na barış teklifinde bulunmasıdır¹⁶.

Berlin'deki Osmanlı elçisi Mahmud Muhtar Paşa'nın 13 Temmuz 1913 tarihli telgrafı Yunanlıların Dedeagaç'ı ele geçirdikleri ve buradan da Edirne'ye geçebilecekleri üzerinedir. Mahmud Muhtar Paşa telgrafında mevcut durumda Osmanlı Devleti'nin çabuk davranarak, Edirne'nin Bulgarların elinde çıkıp Yunanlıların eline geçmektense tekrar Türk egemenliğine girmesi için harekete geçilmesi gerektiğini dile getirmiştir¹⁷.

Edirne'nin geri alınabilmesi hususundaki çalışmalar gizlilikle yürütülmüştür. Bu kapsamda dışarıdan para bulunmaya çalışılmış ve Osmanlı hükümeti Düyun-ı Umumiye İdaresi'nden 10 ve 19 Temmuz tarihlerinde yüzer binden olmak üzere toplam 200.000 lira borç almıştır. Bunun yanı sıra 8 Ağustos'ta Uşi Anlaşması gereğince alınacak olan paradan 500.000 lira avans çekilmiştir. Ayrıca tütün inhisarını elinde bulunduran Reji İdaresi'nden de mevcut imtiyazların 10 yıl daha uzatılması karşılığında 20 Temmuz günü 300.000 ve 5 Ağustos günü de 700.000 lira avans alınmıştır. Bir ay kadar sonra da 500.000 lira daha alınacaktır.

Böylece Osmanlı hükümeti Temmuz ve Ağustos ayları içerisinde 2.200.000 liraya yakın bir kaynak sağlamıştır. 21 Temmuz öncesinde temin edilen 500.000 liralık kısım Osmanlı Devleti'nin acil ihtiyaçlarını gidermede ve Edirne'yi kurtarmaya gönderilen ordunun ihtiyaçlarında kullanılmıştır¹⁸.

Yapılan hazırlıkların ardından yapılan Meclis-i Vükelâ oturumunda Bulgarların Londra Anlaşması'nın kurallarına aykırı olarak işgal ettiği yerleri tahliye etmemesinden dolayı Osmanlı ordusunun Edirne dâhil olmak üzere Meriç Nehri'nin doğusunu işgal etmesi kararı alınmıştır¹⁹. Görüldüğü gibi harekâtın en büyük hedefi doğal olarak serhad şehri Edirne olmuştur.

Temmuz ayının ortaları itibariyle Edirne'de ise ciddi manada bir Bulgar kuvvetinin bulunduğu söylenemez. II. Balkan Harbi'nin çıkmasıyla beraber Bulgarlar Edirne'de sadece Tümgeneral Vulko Velchev komutasında 4.000

¹⁶ Karal; **a.g.e.**, s. 342.

¹⁷ Halaçoğlu; **a.g.md.**, s. 302.

¹⁸ Bayur; **a.g.e.**, C.: II, K.: III, s. 416 – 417.

¹⁹ **MV.**, D.: 231 / G.: 200.

kişilik küçük bir garnizon bırakmıştır. 19 Temmuz tarihinde ise bu az sayıdaki Bulgar kuvveti Edirne'yi boşaltmaya başlamıştır²⁰.

Bulgarların kenti tamamen boşalttığı gün Osmanlı hükümeti yayınladığı bir bildiri ile Bulgar işgali altında bulunan yerlerde Türklere yapılmakta olan zulümleri önlemek, İstanbul'un güvenliğini sağlayacak bir sınıra erişmek üzere ordusuna Midye – Enez hattını geçme emrini verdiğini ilân etmiştir. Bildiride Meriç'in sağ sahiline geçilmeyeceği de önemle belirtilmekte ve bu konuda teminat verilmektedir²¹.

Edirne'nin Geri Alınışı Esnasında Türk Komutan ve Subayları²²

20 Temmuz günü saat 17.58'de ertesi gün için ordu birliklerine neler yapacaklarını bildiren bir emirname yayınlanmıştır. Bu emirnamede düşmanın Lüleburgaz bölgesinde yoğunluklu olmak üzere 2 – 3 alay piyade ve 2 alay süvariden ibaret olduğu, tüm ordunun Edirne ve Kırklareli'ni kurtarmak için harekete geçeceği Sağ Kanat Komutanı Abuk Ahmed Paşa tarafından ilgili birliklere bildirilmiştir²³.

Başlatılan harekât ile 21 Temmuz günü Lüleburgaz ve Vize, 22 Temmuz'da ise Kırklareli Osmanlı ordusu tarafından zapt edilmiştir. Yoluna

²⁰ Hall; **a.g.e.**, s. 158.

²¹ Karal; **a.g.e.**, s. 342.

²² Erendil; **a.g.m.**, s. 68.

²³ Mahmut Belig Uzdil; **Balkan Savaşı'nda Çatalca ve Sağ Kanat Ordularının Harekâtı – Savaşın Siyasi ve Psikolojik İncelemeleri**, s. 76.

devam eden Türk birlikleri Meşrutiyet devriminin 5. yıldönümüne denk gelen 23 Temmuz 1913 günü Enver Paşa komutasında Edirne'ye giriş yapmış ve bu eski Osmanlı başkentinde yeniden Türk hâkimiyetini tesis etmiştir.

Edirne'nin geri alınışı esnasında çok küçük çapta da olsa kayıp verilmiştir. Keşif harekâtında bulunan Yüzbaşı Reşid Bey ve birliği Bulgarlar tarafından pusuya düşürülerek şehit edilmiştir²⁴.

Bu sırada basında da heyecanlı bir bekleyiş hâkimdir. Tanin "*Edirne'ye!*" başlığı ile Osmanlı ordusunun harekete geçişi konusunu işlemekte ve "*Ordu Edirne Yollarında*" gibi şiirlerle de Türk halkının duygularına hitap etmektedir²⁵.

Bulgar askerlerinin Edirne'yi terk ederken boş durmadığı ve bu sefer de Rum halka eziyet ettiği anlaşılmaktadır. Karaağaç Belediyesi İhtiyar Heyeti'nden gelen yazıya binaen açıklama yapan Başkomutan Vekili Ahmed İzzet Paşa Bulgar askerlerinin kenti boşalttıkları esnada 43 Rum'u tutukladığı ve bu tutukluların Arda Köprüsü kenarında ölü bulunduğunu ve cesetlerin Karaağaç Belediyesi tarafından defnedildiğini açıklamıştır²⁶.

5.3.1. Edirne'nin Geri Alınmasından Sonra Atılan İlk Adımlar

23 Temmuz 1913 günü Edirne'nin Türk ordusu tarafından kurtarılması büyük bir sevinç yaratmıştır. Tanin "*İkinci Büyük Bayram: 10 Temmuz Edirne ve Kırkkilise'nin İstirdâdı*" manşeti ile Doğu Trakya'nın kurtarılışını manşetine taşımıştır²⁷.

Yeniden Osmanlı egemenliği altına giren Edirne'nin idarî ve mülkî yapılanmasına önem verilmiş ve hemen gerekli adımlar atılmaya başlanmıştır. Edirne valiliğine Dâhiliye eski Nazırı Hacı Âdil Bey atanmıştır²⁸. Yeni Edirne Valisi Hacı Âdil Bey 22 Temmuz gecesi yola çıkarak Edirne'ye

²⁴ İlker Alp; **a.g.e.**, s. 20.

²⁵ **Tanin**; 8 Temmuz 1329 / 21 Temmuz 1913, No: 1668, s. 1.

²⁶ **İkdam**; 12 Temmuz 1329 / 25 Temmuz 1913, No: 5900, s. 1.

²⁷ **Tanin**; 10 Temmuz 1329 / 23 Temmuz 1913, No: 1670, s. 1.

²⁸ **İ.MMS.**, D.: 166 / G.: 1331/Ş-04. Hacı Âdil Bey ordunun ihtiyaçlarının karşılanması hususundaki başarılarından dolayı 13 Haziran 1915 tarihinde "Altın Liyâkat Madalyası" ile onurlandırılmıştır. **DH.KMS.**, D.: 32 / G.: 59.; **İ.TAL.**, D.: 502 / G.: 1333/B-043.

giderken Bulgar işgalinden kurtarılan şehirde yeni bir örgütlenme de kurulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Edirne Vilayeti Jandarma Komutanlığına Selanik Vilayeti'nde gösterdiği başarılar nedeniyle Folon Bey tayin edilmiş ve Hacı Âdil Bey'in kafilesine dâhil edilmiştir. Edirne Polis Müdürlüğü'ne ise Galata Polis Müdüriyeti'nde görevli Rıfat Bey atanmıştır²⁹. Bu kafilenin yanında 15 jandarma zabiti, 400 jandarma eri ve 70 polis verilerek tren yoluyla Edirne'ye gönderilmiştir³⁰. İkdâm ise Osmanlı ordusunun ileri harekâtını "*Osmanlı Ordusu İlerliyor*" manşeti ile verirken³¹, Edirne ve Kırkkilise'nin geri alınışına dair resmi bildirilerle okuyucularını müjdelemiştir³².

Edirne'ye ulaşan Hacı Âdil Bey ve maiyeti büyük bir neşe ve alkışlarla karşılanmıştır³³. İkdâm Gazetesi'nin özel muhabiri Macid'in verdiği bilgiye göre 23 Temmuz günü tüm şehir bayraklarla süslenmiş ve bir Osmanlı tayyaresi Dimetoka yönünden Edirne'ye gelerek şehrin üzerinde bir uçuş gerçekleştirmiş ve halktan büyük alkış almıştır³⁴.

Osmanlı padişahı Mehmed Reşad tarafından kaleme alınan metin 25 Temmuz 1913 günü Edirne Hükümet Binası'ndan okunmuş ve padişah kaleme almış olduğu bu konuşmada ordunun başarısını överek, "*Osmanlı Devleti'ne sağlam ve kadim bir bağla bağlı bulunan Edirne'nin*" bir daha ayrılmamak üzere daim olmasını Cenâb-ı Hakk'tan dilemiştir³⁵. Ayrıca padişah Mehmed Reşad Edirne halkına yardımcı olması amacıyla 2.500 lira ihsan buyurmuştur³⁶.

Veliahd Yusuf İzzettin Efendi Edirne'nin kurtarılmasından bir hafta kadar sonra şehre bir ziyarette bulunmuştur³⁷. Osmanlı veliahdı için burada

²⁹ **Tanin**; 10 Temmuz 1329 / 23 Temmuz 1913, No: 1670, s. 1.

³⁰ Bu yolculuğa ait olarak Şark Demiryolları Kumpanyasına ödenmesi gereken 19.080,50 kuruşluk ücret Meclis-i Vükelâ kararıyla olağanüstü giderler kaleminden karşılanarak ödenmiştir. **MV.**, D.: 187 / G.: 13.

³¹ **İkdâm**; 9 Temmuz 1329 / 22 Temmuz 1913, No: 5898, s. 1.

³² **İkdâm**; 10 Temmuz 1329 / 23 Temmuz, No: 5899, s. 1.

³³ **Tanin**; 12 Temmuz 1329 / 25 Temmuz 1913, No: 1672, s. 1.

³⁴ **İkdâm**; 14 Temmuz 1329 / 27 Temmuz 1913, No: 5902, s. 1.

³⁵ **HSD.AFT.**, D: 5 / G.: 80.

³⁶ **Tanin**; 10 Temmuz 1329 / 23 Temmuz 1913, No: 1670, s. 1.

³⁷ Yusuf İzzettin Efendi'nin Edirne ve Kırklareli'ne yapmış olduğu bu yolculuğa ait masraflar hazinece ödenmiştir. **MV.**, D.: 180 / G.: 23.

parlak bir geçit töreni düzenlenirken, Yusuf İzzettin Efendi burada halka hitaben bir konuşma yaparak Edirne'nin istirdadından dolayı orduya teşekkür etmiştir³⁸.

Ayrıca hükümet bölgenin savaştan dolayı aldığı yaraları bir nebze azaltabilmek adına harekete geçmiş ve Edirne ile Çatalca Vilayetleri dâhilinde düşman işgali altına giren bölgelerde yaşayan halkın 1909 yılı ve daha öncesine ait Âşâr vergisi borçlarının affına karar vermiştir³⁹.

5.3.2. Edirne'nin Geri Alınışına Tepkiler

Edirne'nin Bulgar işgalinden kurtarılması ve yeniden Osmanlı Devleti'ne geçmesi sadece Anadolu'da değil bütün İslam âleminde büyük bir sevinç nedeni olmuştur. Yurdun dört bir yanından ve yurt dışında Müslüman halkın yaşadığı yerlerden birçok tebrik telgrafı çekilmiş ve Osmanlı ordusunun bu başarısı kutlanmıştır.

Edirne ve Kırklareli'nin istirdadından dolayı Kıbrıs Kadısı Rıfat Bey'den, İzmir Vilayet Meclisi adına Meclis Başkanı Tefvik Bey'den, Necef ulemasından Cevad Bey ve arkadaşlarından, Ben-i Lam aşireti⁴⁰ reisi Fehdünnazban Efendi'den ve Suriye'de bulunan Süveyda Belediyesi Başkanı Abdülkerim Efendi'den İstanbul'a tebrik telgrafları gönderilmiştir⁴¹.

Bunun dışında Edirne'nin Osmanlı ordusu tarafından geri alınması ve Milli Bayram münasebetiyle bazı valiler ve sivil halktan da yirmi telgrafın gönderildiği kayıtlara geçmekle beraber bu telgrafların sahiplerine dair bilgi yer almamaktadır⁴². Konya Mevlevî Dergâhı da Sadaret Makamı'na ve Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği tebrik telgrafları ile Edirne'nin geri alınmasından dolayı Osmanlı ordusunu ve hükümetini tebrik etmiştir⁴³.

³⁸ Yusuf İzzettin Efendi'nin konuşması için bkz. **Tanin**; 17 Temmuz 1329 / 30 Temmuz 1913, No: 1677, s. 1. Gerçekleştirilen geçit töreni için ise bkz: **Tanin**; 18 Temmuz 1329 / 31 Temmuz 1913, No: 1678, s. 1.

³⁹ **MV.**, D.: 237 / G.: 166.

⁴⁰ Bu aşiret Basra Vilayeti'nin Amara Sancağı bölgesinde yaşamaktadır. Cengiz Eroğlu vd.; **Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Basra**, s. 96.

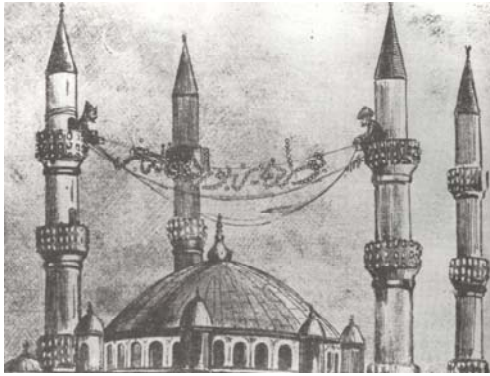
⁴¹ **İ..MBH.**, D.: 12 / G.: 1331/Ş-023.

⁴² **İ..MBH.**, D.: 12 / G.: 1331/Ş-032.

⁴³ Nuri Köstüklü; **Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler**, s. 57.

Edirne’de yaşayan Ermeni halk da bir açıklama yaparak Osmanlı Devleti’nin Edirne’yi istirdadından büyük bir mutluluk duyduklarını beyan etmişlerdir⁴⁴.

Yurtdışından da tebrik telgrafları gelmiştir. Bu kapsamda Osmanlı Devleti’nin Edirne’yi düşman işgalinden kurtarması nedeniyle Hint Müslümanları adına Konrad imzalı bir tebrik telgrafı⁴⁵ ile Mısır’da bulunan Müslüman Karşıyye cemaatinin reisinin bütün cemaati adına gönderdiği bir telgraf mevcuttur⁴⁶.

Edirne Selimiye Camii Şerifi’nde:

Karagöz – Artık bizim için buradan çıkmak yok Hacivat; çünkü muhterem Enver Bey, kesin sözünü buraya çekti: “Buradayız, burada kalacağız”⁴⁷

Yaklaşık 4 ay boyunca düşman işgali altında kalan ve Bulgarların insafına terk edilen Edirne’nin Türk orduları tarafından geri alınmasının ardından hükümet burada savaş yaralarını giderebilmek için çalışmalara başlamıştır. Kentteki yardıma muhtaç aileler için mali kaynaklar aranmış⁴⁸, şehrin yeniden imarı için bütçe çıkarılmaya çalışılmıştır⁴⁹.

Bu kapsamda savaş nedeniyle zarar gören telefon hattının yeniden kurulabilmesi için Maliye Nezareti, Edirne Polis İdaresi’ne 10.000 kuruşluk bir bütçe çıkartmıştır⁵⁰. Osmanlı tarihinin acı bir sayfasını oluşturan Edirne’nin

⁴⁴ **İkdam**; 14 Temmuz 1329 / 27 Temmuz 1913, No: 5902, s. 4.

⁴⁵ **İ.MBH.**, D.: 12 / G.: 1331/Ş-021.

⁴⁶ **İ.MBH.**, D.: 13 / G.: 1331/L-033.

⁴⁷ Bu karikatür Karagöz dergisinin 22 Temmuz 1913 tarihli nüshasında yayınlanmıştır. Söz konusu karikatür Turgut Çeviker’in eserinden alınmıştır. Turgut Çeviker, **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü**, C.:2, s. 344.

⁴⁸ Yardıma ihtiyacı bulunan aileler için iane yoluyla para toplanmasına karar verilmiştir. **MV.**, D.: 117 / G.: 18.

⁴⁹ **DH.İD.**, D.: 211 / G.: 4.

⁵⁰ **DH.EUM.MH.**, D.: 66 / G.: 83. Edirne Polis Dairesi’ne ait defterlerin savaş sırasında tamamen harap olması nedeniyle alınan emir ve karar suretleri de tekrardan gönderilmiştir. **DH.EUM.MH.**, D.: 69 / G.: 100.

işgalinin başarılı bir askerî harekât ile kurtarılmasının anısına hediye pullar satışa çıkarılmıştır⁵¹.

5.4. Batı Trakya'nın Durumu

Osmanlı ordusunun ileri harekâtı sonrasında Meriç Nehri'nin batı kısmı tamamen Türk hâkimiyeti altına alınmıştır. İlerleyen Osmanlı ordusu Meriç Nehri'ni geçmemiştir. Ancak Teşkilât-ı Mahsusa subaylarının komutası altındaki bir grup gönüllü milis, ileri harekâta devam etme kararı almıştır.

Kuşçubaşı Eşref'in başkanlığında “*Umum Çeteler Kumandanlığı*” kurulmuş ve Batı Trakya'ya gidilerek yerel Bulgar çeteleri ile mücadelelerin ardından Kırcaali, Gümölcine, İskeçe bölgelerinde denetim ele geçirmiştir.

Büyük devletlerin Edirne'den ileri geçilmemesi yolundaki baskılarına karşı çıkan Eşref Bey, Süleyman Askerî Bey ve diğer subaylar 31 Ağustos 1913 tarihinde Osmanlı Devleti ile olan tüm bağlarını kopardıklarını ilân ederek “*Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi*”ni yani “*Batı Trakya Geçici Hükümeti*”ni kurduklarını duyurmuşlardır. 25 Eylül tarihinde geçici hükümet tam bağımsızlık ilân ederek, “*Garbi Trakya Hükümet-i Müstakilesi*” adını almıştır.

Temmuz 1913'te 116 kişi ile başlayan direniş hareketi bir anda bağımsız bir devlete dönüşmüştür. Ancak Rusya başta olmak üzere Avrupalı devletlerin yoğun baskısı neticesinde Osmanlı Devleti bu gruba el altından verdiği desteği kesmek zorunda kalmıştır. Nitekim 29 Eylül tarihinde imzalanan İstanbul Anlaşması'nın ardından Batı Trakya toprakları Bulgaristan'a bırakılmıştır. Yapılan anlaşma gereğince 25 Ekim 1913 tarihine kadar Batı Trakya Devleti yöneticilerinin bölgeyi Bulgarlara teslim etmesi kararı alınmış, böylece büyük emeklerle kurulan Batı Trakya Türk Devleti 57 günlük siyasal hayatının ardından sona ermiştir⁵².

⁵¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgede söz konusu pulların yeniden bastırılacağı ve satılmayan pulların iadesi hususunun yer alması nedeniyle böyle bir pulun bastırıldığına kanaat getirilmiştir. **DH.KMS.**, D.: 3 / G.: 11.

⁵² Yemen Güler; “Kurduğumuz En Kısa Ömürlü Devlet Sadece 57 Gün Yaşayabilmişti”, **Hürriyet Tarih**, 3 Aralık 2003, s. 22.

VI. BÖLÜM: BALKAN SAVAŞLARI'NIN SONA ERMESİ

6.1. Edirne'nin Geri Alınmasından Sonra Yaşanan Diplomatik Gelişmeler

Edirne'nin Osmanlı Devleti tarafından geri alınmasına büyük devletler tepki göstermişlerdir. Osmanlı Devleti'nin bu hareketinin Balkanlarda durumu daha da zorlaştıracığından şüphe olmadığı ve bu tarz girişimlerle Balkan Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında sorunların çözülemeyeceğine inandıkları büyük devletler tarafından ilân edilmiştir¹.

Rusya, Osmanlı Devleti'nin derhal Edirne ve Kırklareli'nin boşaltılmasını, bunun sağlanması için de Osmanlı devletine mali baskı – borçların hemen ödenmesinin istenmesi gibi – ve ambargonun uygulanmasını istemiştir. İngiltere de Londra Antlaşması'nın ihlali nedeniyle Osmanlı Devleti'ne tepki göstermiş ve İstanbul'daki büyükelçisi vasıtasıyla Osmanlı yönetimine bir nota iletmıştır². Rusya'dan beklenen sert tepkinin fiili olarak nota aracılığıyla İngiltere'den gelmesi kamuoyunda şaşkınlığa da neden olmuştur³. Osmanlı basınında Balkan devletlerinin savaş ile Osmanlı Devleti'nden aldığı yerlerin tekrar savaş ile Osmanlı Devleti'ne kazandırılmasına Avrupa'nın tarafsız kalması beklenmektedir⁴.

4 Ağustos 1913 günü İttihat ve Terakki'nin sözcüsü olarak açıklama yapan Talat Paşa, doğduğu yer olan Edirne'nin durumu ve geleceği hakkında takınılacak tutumu gayet net olarak belirtmiştir⁵: *“Edirne'nin boşaltılmasını isteyen partizanlar olabilir. Ancak bu görüşü benimseyenlerin kabinede kalmaları düşünülemez. Meclis-i Vükelâ Edirne'nin geri verilmemesi konusunda fikir birliğine varmış bulunuyor. ... Bu nedenle, bütün hükümet*

¹ Tanin; 10 Temmuz 1329 / 23 Temmuz 1913, No: 1670, s. 1.

² Hüseyin Salman; *“II. Balkan Savaşı'nda Geri Alınan Edirne ve Kırklareli'nin Bulgaristan'a Tekrar İade Baskılarına Karşı Trakyalıların Tepkileri”*, 90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri, s. 80.

³ Tanin; 12 Temmuz 1329 / 25 Temmuz 1913, No: 1672, s. 1.

⁴ Sabah; 12 Temmuz 1329 / 25 Temmuz 1913, No: 8569, s. 1.

⁵ Ahmad; a.g.e., s. 164.

üyeleri adına, sizlere bunun aksini iddia eden söylentileri yalanlama yetkisi tanıyorum. Gümrük vergilerine zam yapılsın diye Osmanlı vatanperverliği satılık edilemez. ... Edirne'nin bedeli, bu şehri savunmak için kendini feda etmeye hazır olan sâdık ve cesur ordumuzun kanıdır.” Bahriye Nazırı Çürüksulu Mahmud Paşa'nın “*Aldığımız yerler bizimdir*” sözü⁶ de Osmanlı hükümetinin bu konudaki katı politikasına bir diğer örneği teşkil etmektedir.

Osmanlı Devleti'ne yapılan baskı yollarından biri de konsololar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Fransa'nın İstanbul'da bulunan sefiri Bompard, dönemin İstanbul Muhafızı olan Cemal Paşa ile görüşerek Edirne ve Ege adalarının terk edilmesi konusunda baskı uygulamıştır⁷.

Büyük devletler, 7 Ağustos'ta Bâb-ı Âli'ye Londra Anlaşması'nın ilkelerine kesin olarak saygı gösterilmesini isteyen bir nota göndermiştir. İstanbul, bu notaya verdiği 11 Ağustos tarihli yanıtta nazik bir dille bu isteği kesin olarak reddetmiştir⁸.

Osmanlı hükümeti savaşın simgesi haline gelen Edirne'yi geri vermemek için tüm gücü ile direnmekte iken Edirne halkı da boş durmamıştır. Osmanlı Devleti'nin bir parçası olduklarını kanıtlamak ve bu yolda diplomasiye katkıda bulunmak için faaliyete geçen Edirneliler kendi aralarında üçü Türk, ikisi Rum, ikisi Musevi ve biri Ermeni vatandaşlardan oluşan 8 kişilik bir heyet kurmuştur. Bu heyet bir ay boyunca Avrupa'da çeşitli görüşmelerde bulunmuştur. 21 Ağustos 1913'te Londra'ya giden heyet, İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı ile görüşmüş, 23 Ağustos'ta Paris'te Fransız yetkililerle görüşmeler yaptıktan sonra Rusya'ya geçerek burada da Rus devlet adamları ile görüşmelerde bulunmuştur. Bütün görüşmelerinde Osmanlı ülkesinde azınlık ve gayrimüslimlerin ezilmediklerini, din ve inanç hürriyetinin olduğunu vurgulayan heyet Eylül 1913'te yurda geri dönmüştür⁹.

⁶ Hall; **a.g.e.**, s. 167.

⁷ Cemal Paşa hatıratında Bompard'ın Edirne için beş on tarihî kubbeden ibaret bir şehir, Ege Adaları için ise Rumlardan başkasının yaşamadığı bir yer olarak bahsederek Osmanlı Devleti için buraların herhangi bir değerinin olmadığını iddia ederek geri adım atılmasını istediğini yazmaktadır. Cemal Paşa, **a.g.e.**, s. 23.

⁸ Ahmad; **a.g.e.**, s. 164 – 165.

⁹ Salman; **a.g.m.**, s. 81. Osmanlı Devleti lehine yapılan bir diğer propaganda hareketi ise savaş sırasında yayınlanmış olan “*Kırmızı – Siyah Kitap*” adlı eserdir. Kitapta yer alan yazıların hemen hepsinde Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı'nda uğradığı haksızlıklar, eski

6.2. İkinci Balkan Savaşı'nı Sona Erdiren Anlaşmalar

Bulgaristan'ın büyük bir hızla başlattığı II. Balkan Savaşı kendileri için tam bir hezimet ile sona ermiştir. Yunan, Sırp ve Romen orduları karşısında tutunamayan Bulgaristan aynı zamanda I. Balkan Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nden aldığı toprakları da kaybetmiştir.

Sonuç olarak Balkan devletleri arasındaki savaşı sona erdiren anlaşma 10 Ağustos 1913'te Bükreş'te imzalanmıştır. Bükreş Anlaşması sonucunda Balkanlar'daki yeni sınırlar şu şekilde düzenlenmiştir:

- *Bulgaristan; Silistre dâhil olmak üzere Güney Dobruca'yı Romanya'ya vermiş, Makedonya'dan küçük denilebilecek bir bölgeyi kendine almıştır.*
- *Yunanistan; Kavala'yı alarak Dedeagaç bölgesinden Ege Denizi'ne kadar uzanmıştır. Güney Makedonya'nın büyük kısmı ile Batı Trakya'nın bir kısmını da eline geçirmiştir.*
- *Sırbistan; Manastır, İştib, Üsküp ve Priştine'yi hâkimiyeti altına almıştır.*
- *Karadağ; Plevne ve Cakova'yı ele geçirmiştir¹⁰.*

Kendi aralarında savaşı bitiren Balkan devletleri ile Osmanlı Devleti arasında da anlaşmalar imzalanmıştır. Ancak Osmanlı Devleti söz konusu devletlerin tamamı ile tek bir anlaşma imzalamamış, ayrı ayrı anlaşmalar yapma yoluna gitmiştir.

Bunlardan ilki Bulgaristan ile yapılan 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Anlaşması'dır. Bu anlaşmayı Yunanistan ve Sırbistan ile yapılan anlaşmalar takip etmiştir. Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında ise 14 Kasım 1913'te Atina Anlaşması imzalanmıştır. Atina Anlaşması ile Girit kesin olarak Yunan egemenliğine devredilirken, Ege Adaları sorununa çözüm olarak, daha önce

Osmanlı tebaası olan Bulgar, Sırp, Karadağ ve Yunan ordularının savaşta yenik düşmüş olan Osmanlı ordusunun esir ve yaralı askerlerine yaptığı eziyetler, Balkanlar'da yaşayan Müslüman Osmanlı halkına karşı girişilen saldırılar, tecavüzler, aşağılamalar, işkenceler ve dinî istismarlar ayrıntılarıyla işlenmiştir. Yavuz Selim Karakışla; *"Balkan Savaşı'nda Yayımlanmış Osmanlı Propaganda Kitabı: Kırmızı Siyah Kitap"*, **Toplumsal Tarih**, S.: 104, s. 60.

¹⁰ Halaçoğlu; a.g.md., s. 302.

Londra Anlaşması'nda kabul edilen büyük devletlerin karar alması fikri teyit edilmiştir. Sırbistan ile ise 13 Mart 1914'te İstanbul'da barış anlaşması imzalanmıştır. Ancak iki devlet arasında herhangi bir sınır kalmamıştır. Osmanlı Devleti, Karadağ ile hiçbir nihaî barış anlaşması imzalamamıştır¹¹.

6.2.1. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Arasında İmzalanan 29 Eylül 1913 Tarihli İstanbul Anlaşması

Bulgaristan hükümeti 1913 yılı Ağustos ayının son günlerinde Osmanlı Devleti ile aracısız olarak görüşmelere başlamayı kabul etmiştir. Bulgar heyeti 3 Eylül'de İstanbul'a gelerek çalışmalarına başlamıştır¹². Türk ve Bulgar heyetleri arasındaki görüşmeler 6 Eylül 1913 tarihinde başlamıştır. Bulgaristan adına diplomatlar Andrei Toshev ve Grigor Nachovic ile General Savov tarafından görüşmeleri yürütürken, Osmanlı heyeti ise Hariciye Nazırı Talat Bey, Bahriye Nazırı Çürüksulu Mahmud Paşa ve Şurâ-yı Devlet reisi Halil Bey'den oluşmaktadır.

Yapılan görüşmelerin neticesi olarak 29 Eylül 1913 günü iki taraf arasında İstanbul Anlaşması imzalanmıştır¹³. 20 maddeden oluşan anlaşmaya 5 adet de ek protokol yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre;

- *Edirne ve Edirne'nin batısında çağı 30 km. tutan yarım daire şeklindeki bir toprak parçası Osmanlı Devleti'ne bırakılmış, Meriç ile Edirne arasında kalan Batı Trakya toprakları ise Bulgaristan'a bırakılmıştır. Meriç Nehri'nin batısında bulunan topraklardan istisna olarak sadece Dedeağaç Osmanlı Devleti'nde kalmıştır*¹⁴. (Madde-1)
- *15 gün içerisinde her iki taraf ordularının bölgeden terhis edilmesine karar verilmiştir. (Madde – 2)*
- *Anlaşmanın imzalanması ile birlikte iki taraf arasında diplomatik münasebetlerin yeniden başlaması kararı alınmıştır. (Madde – 3,4)*

¹¹ Hall; **a.g.e.**, s. 168.

¹² Ahmad; **a.g.e.**, s. 165.

¹³ Matbu nüshasının takdîmi, **DH.EUM.MH.**, D.: 86 / G.: 75. Divan-ı Hümâyûn'dan çıkarılan tasdiknâme gereği, **İ..HR.**, D.: 432 / G.: 1331/Za-08.

¹⁴ **Tarihte Türk – Bulgar İlişkileri**, s. 83.

- Savaş esirleri ve rehinelerin bir ay içerisinde her iki tarafın atadığı komiserler aracılığıyla edilmesi kararı alınmıştır. (Madde – 5)
- Savaş döneminde olaylara karışmış olanların imzalanan anlaşma ile birlikte genel affa uğraması kararlaştırılmıştır. (Madde – 6)
- Osmanlı Devleti tarafından Bulgaristan’a terk edilen bölgelerde kalan halkın Bulgar tebaası olması konusunda anlaşılmış, bu kişilere dört yıl içerisinde istedikleri takdirde Osmanlı topraklarına göç etmek hakkı verilmiştir. Osmanlı Devleti’nin bıraktığı bu bölgedeki halkın dört yıl müddetle askerlikten muaf olması kararlaştırılmıştır. (Madde – 7)
- Bulgar topraklarındaki bütün Müslümanlara Bulgar vatandaşlarının sahip olduğu mülkiyet ve siyasal haklardan yararlanması ve bu zümreye din ve ibadet özgürlüğünün tanınması kabul edilmiştir. (Madde – 8)
- Osmanlı topraklarında kalan Bulgar vatandaşlarına diğer Hristiyanlara tanınan hakların tanınması konusunda anlaşmaya varılmıştır. (Madde – 9)
- Bulgaristan’da kalan Müslüman Türklerin mülkiyet haklarına saygı gösterilmesi ve zorunlu olmadıkça taşınmaz mallarının kamulaştırılmaması kabul edilmiş, kamulaştırma durumunda ise taşınmazın değerinin peşin olarak ödenmesi kararı alınmıştır. (Madde – 10,11)
- Bulgar topraklarında kalan Osmanlı padişahına veya hanedan üyelerine ait özel mülklerin tüm haklarının saklı kalması kararlaştırılmıştır. (Madde – 13)
- Her iki tarafın da mezarlıklara ve harp meydanında ölen askerlerin gömüldüklere yerlere saygı göstermesi ve bu hususta vilayetlerdeki memurlarına gerekli emirleri vermesi kararı alınmıştır. (Madde – 14)
- Her iki devlet vatandaşlarına eskiden olduğu gibi serbestçe yerleşme ve seyahat etme hakkı tanınmıştır. (Madde – 15)
- Şark Demiryolları Kumpanyası’na ait olan demiryolu hattının Bulgaristan’da kalan kısmına ait yükümlülüklerin Osmanlı Devleti

*tarafından yerine getirilmesi, buna karşılık olarak Bulgar tarafında kalan alet ve edevatın iade edilmesi kararı alınmıştır*¹⁵. (Madde – 16)

Anlaşmanın ardından 5 adet protokol de imzalanmıştır. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan ilk protokol sınırlar konusunu kapsamaktadır. İkinci protokolde ise müftülük konusunda alınan kararlar yer alır. Buna göre Müslüman halka müftülerini ve baş müftüyü seçme hakkı verilmiştir. Ayrıca seçilen bu görevlilerin maaşının Bulgar hükümeti tarafından ödenmesini karara bağlanmıştır. Üç numaralı protokolde ise anlaşma maddelerinde iki tarafın ihtilafa düşmesi durumunda konunun Lahey Hakem Mahkemesi'ne taşınması kararı kabul edilmiştir. Dört numaralı protokolü tren hattı üzerinde asker, mühimmat ve ticarî eşya nakli konularını kapsamaktadır. Son protokol ise Osmanlı Devleti'nin terk ettiği toprakların Bulgar hukukuna tâbi olmasını içermektedir¹⁶.

Yapılan bu anlaşmanın ardından Osmanlı Devleti umumi aftan kimlerin yararlanıp yararlanamayacağı konusunda çalışmalara başlamış ve Meclis-i Vükelâ konunun çözülmesi için bir komisyon kurulmasına karar vermiştir¹⁷. Yine af konusu kapsamında Balkan Savaşı süresinde görev yapan askerî mahkeme Divân-ı Âli-i Askerî'nin hükümlerinin temyize tâbi tutulmaması kararı alınmıştır¹⁸.

6.2.2. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Arasında İmzalanan Trakya Göçmenleri Protokolü

29 Eylül 1913'te imzalanan İstanbul Anlaşması'nın ardından 2 – 15 Kasım 1913 tarihleri arasında altı Türk ve dokuz Bulgar üyeden oluşan bir karma komisyon Edirne'de bir araya gelerek Türk ve Bulgar göçmenlerinin

¹⁵ Nihat Erim; **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri**, C.: I, s. 457 – 466.

¹⁶ **a.g.e.**, s. 466 – 476; Cengiz Hakov; "1913'te İstanbul'da İmzalanan Bulgar – Türk Antlaşması ve Bulgaristan'da Türk – Müslüman Nüfusun Hakları", **Osmanlı**, C.: 2, s. 475 – 476. Yapılan sulh sonrasında Edirne Vilayeti'nin mülki teşkilatını gösteren bir cetvel Almanya Sefareti'ne gönderilmiştir. **DH.KMS.**, D.: 11 / G.: 10

¹⁷ **MV.**, D.: 181 / G.: 34.

¹⁸ **İ.MMS.**, D.: 181 / G.: 1332/C-18.

mübadelesi konusunda çalışmalara başlamıştır¹⁹. Türk tarafının Kırkkilise Mutasarrıfı Haydar Bey, Edirne Vilayeti Mülkiye Müfettişi Şükrü Bey, Kırkkilise İstinaf Müddei-i Umumisi Refik Bey, Edirne Vilayeti Jandarma Komutanı Refet Bey, Edirne Kaymakamı Aziz Bey, Maydos Kaymakamı Rami Bey, Dimetoka Müddei-i Umumisi Emin Bey ve Erkân-ı Harbiye Miralayı Mahmud Bey tarafından temsil edildiği görüşmeler neticesinde 15 Kasım 1913 tarihinde Edirne’de bir sözleşme ve protokol imzalanmıştır²⁰.

Bu protokolle Kırkkilise ve Edirne sancaklarındaki Bulgar köylerinin Trakya’dan gelen Müslümanlara bırakılmasına; buna karşılık olarak Bulgar ahalisinin de Osmanlı tarafından terk edilen topraklardaki Müslüman köylerine aktarılması kararlaştırılmıştır. Tekfurdağı ve Gelibolu sancaklarındaki Bulgar halkının ise serbestçe köylerine dönebilmeleri kararı alınmıştır. Ayrıca Osmanlı şehirlerinde Bulgarların serbestçe hareket edebilecekleri ilan edilmiştir²¹.

Göçmenlerin memleketlerine geri sevkleri konusunda karar alınmasına rağmen Edirne, Çatalca ve çevresinde bulunan ahaliden hâlâ İstanbul’da kalıp da memleketlerine dönmeyen kişilerin hükümetçe ücretsiz nakilleri kararlaştırılmıştır. Bu gibi kişilerin durumdan haberdar edilmesi için gazetelere ilân verilerek 6 Kasım 1913 tarihi itibarıyla 15 gün zarfında Muhacirîn İdaresi’ne müracaat etmeleri istenmiş, söz konusu tarihten sonra yapılacak olan müracaatların kabul edilmeyeceği ve yol masraflarının kendilerince karşılanacağı da duyurulmuştur. Ancak bu karara rağmen başvuruya olan ilginin azlığı nedeniyle komisyon tarafından ikinci bir ilân verilerek süre bir ay daha uzatılmıştır²².

Ayrıca askerlik konusunda da bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bulgar pasaportu ile Osmanlı topraklarında ikâmet eden Bulgar

¹⁹ Selahattin Önder; *Meclis-i Vükela Mazbatalarında Türk – Bulgar Mübâdelesi*, **Anadolu Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.: 1, s. 214.

²⁰ Yusuf Sarıncay; “*Osmanlı Devleti’nin Bulgaristan’ın Bağımsızlığını Tanıması ve Türk – Bulgar İlişkilerinin Gelişmesi (1908 – 1914)*”, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk – Bulgar İlişkileri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler**, s. 135.

²¹ Ali Sarıkoyuncu vd. (Yay. Haz.); **Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk – Bulgar İlişkileri (1913 – 1938)**, s. 36 – 40.

²² Halaçoğlu; **a.g.e.**, s. 130 – 131.

vatandaşlarının ülkelerinde askerlik görevini yerine getirmeleri ve Bulgar topraklarında yaşayan Müslümanların askerlik mükellefiyetlerine dair çalışmalar yapılmaya başlanmıştır²³. Bununla birlikte Balkan Savaşları'nda bulunan ancak hayatta olup olmadıkları hakkında bilgi sahibi bulunulmayan kişilerin nüfus kayıtlarının incelenmesi için de çalışmalar yapılmıştır²⁴.

10 – 23 Mayıs 1914 tarihleri arasında yine Edirne'de toplanan komisyon, mübadelenin uygulanabilmesi için kendini biri Türk tarafında biri de Bulgar tarafında çalışmak üzere iki alt komisyona ayırmıştır. Bu alt komisyonlar 1914 yılı Haziran ayında çalışmalarına başlamış ve Ekim ayına kadar – Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasına kadar – çalışmalarını sürdürmüşlerdir²⁵.

Sonuç olarak yapılan çalışmalar neticesinde Bulgar tarafından 9.714 Müslüman aile (48.500 kişi) Türk topraklarına yerleştirilirken, 9.742 Bulgar ailesi ise (46.764 kişi) Bulgaristan'a taşınmıştır²⁶.

Bulgaristan'da kalan Osmanlı vatandaşları yapılan anlaşmalara rağmen elde ettiği hakları tam mânâsı ile kullanamamıştır. I. Dünya Savaşı'nın çıkışı ile bu hakların korunması hususunda gerekli adımların atılması da zorlaşmıştır. Örneğin 1915 yılında görev süresi sona eren başmüftü Hocaşade Mehmed Muhiddin Efendi'nin yerine bir atama yapılamamıştır²⁷.

²³ **MV.**, D.: 207 / G.: 25.

²⁴ **DH. MB..HPS**, D.: 155 / G.: 65; **DH.EUM.LVZ.**, D.: 30 / G.: 20; **DH.EUM.VRK.**, D.: 15 / G.: 57.

²⁵ Serdar Sarısır; "1913 Türk – Bulgar Mübadele Sözleşmesi", **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, S.7, s. 58. Örneğin; Edirne'nin geri alınışı esnasında Keşan'da bulunan Bulgar aileleri güvenlik nedeniyle Gelibolu üzerinden Lâpseki'ye nakledilmiştir. Saha sonra da İstanbul üzerinden Varna'ya nakledilmişlerdir. **DH.KMS.**, D.: 20 / G.: 51.

²⁶ Önder; *a.g.m.*, s. 215 – 216. Mübadele kapsamında Edirne'ye gelen Osmanlı muhacirlerinin temel ihtiyaçlarının karşılanması için örtülü ödenek devreye sokulmuştur. **DH.EUM.KLU.**, D.: 5 / G.: 2.

²⁷ Kemal Yakut – Meral Bayrak; "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bulgaristan Müftülerinin Statüsü (1878 – 1929)", **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk – Bulgar İlişkileri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler**, s. 342.

6.3. Savaş Sonrası Döneme Ait Birkaç Olay

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında 24 Ağustos 1915 tarihinde sınır düzenlemelerine ait bir anlaşma yapılmıştır. Bulgaristan Dışişleri Bakanı Radoslavov ile Osmanlı Devleti'nin Sofya sefiri Fethi Bey tarafından imzalanan ve Meclis'in onayından geçen bu düzenleme 11 Ekim 1915 tarihinde yürürlüğe girmiştir²⁸.

Edirne'nin sükûtu sırasında Müstahkem Mevki Komutanlığı'na ait kasada bulunan 1.600 lira 35 kuruşun düşmanın eline geçmemesi için Mevki-i Müstahkem İdare Reisi Mestan Bey ve arkadaşları tarafından alınmıştır. Ancak yine de söz konusu para Bulgarların eline geçmiştir. Bu olayla ilgili olarak açılan dava uzun yıllar sürmüş, fakat yaşanan vefatlar ve zaman aşımı nedeniyle ve paranın düşmanın eline geçmesi hususunda kişilerin bir kusurunun olmadığına kanaat getirilmesi üzerine dava 17 Temmuz 1929 günü düşmüştür²⁹.

1932 yılında Bulgaristan'da açılan bir abide Türkiye ile Bulgaristan arasında küçük bir soruna yol açmıştır. Balkan Savaşları'nda Bulgar ordusunda görev alan askerler Sofya'daki Saint Nicolas Kilisesi bahçesine bir abide inşa ettirmiştir. Abide ile ilgili olarak Bulgar *"Demokratiçeski Zgovor"* gazetesinde Bulgar papazı Popof'un bir makalesinin yayınlanmasının ardından Türk hükümeti bir takım girişimlerde bulunmuştur. Popof'un makalesinde Balkan Harbi'nin en parlak muvaffakiyeti olarak Edirne'nin Bulgarlarca zaptın gösterilmesi ve abideye gönderme yapılarak vatan uğruna ölümün yüceltilmesi ile beraber *"medeni adaletsizliğin kurbanı"* olarak Edirne'nin Türk hâkimiyetinde bulunduğu iddia edilmesinin ardından³⁰ girişimlerde bulunan Türkiye, 20 Ekim 1932 günü törenle açılacak olan bu abidenin merasimleri sırasında millî gururumuzu incitecek konuşmalardan kaçınılması hususunda Bulgar hükümeti ile elçilik marifetiyle temasa geçmiştir. Bu girişim neticesinde söz konusu törende Türkiye'yi rencide

²⁸ HSD.AFT., D.: 6 / G.: 9; MV., D.: 241 / G.: 120.

²⁹ B. C. A., S.: 3205 / Fon Kodu: 30..11.1.0. / Yer No: 49.21.7.

³⁰ B. C. A., D.: 426246 / Fon Kodu: 30..10.0.0. / Yer No: 240.625.4.

edecek bir olay yaşanmamış, Bulgar Kralı adına konuşan Harbiye Nazırı ve diğer konuşmacılar genel olarak sakin ve sağduyulu nutuklar vermiştir³¹.

Bir sene sonra da Edirne’de bir takım olaylar yaşanmıştır. Edirne’nin Bulgar işgali altına girişinin 20. yıldönümü olan 26 Mart 1933 günü camilerde yapılan dinî merasimin ardından bir grup vatandaş Bulgar Konsolosluğu önüne giderek “Kahrolsun Bulgarlar” sloganı atmış ve protesto gösterisinde bulunmuştur³².

6.4. Mehmed Şükrü Paşa’nın Yurda Dönüşü

Karşısına çıkan fırsatı iyi değerlendiren Osmanlı ordusunun Edirne’yi geri alması ve İstanbul Anlaşması sayesinde Bulgaristan ile yaptığı savaşa son noktayı koymasının ardından Bulgaristan’da bulunan Türk esirleri yurda dönebilmiştir. Ancak Mehmed Şükrü Paşa yurda dönüşünde siyasetin kurbanı olmuştur.

Yurda dönüşünün halkta büyük bir heyecan uyandıracığından çekinen İttihat ve Terakki üyeleri Şükrü Paşa’yı İstanbul’a gizlice getirmiştir. Halkın kendisine büyük bir ilgi göstereceğinin tahmin edilmesi nedeniyle Şükrü Paşa’yı Bulgaristan’dan getiren tren İstanbul’a girmeden durdurulmuş ve Mehmed Şükrü Paşa, İstanbul Muhafızı Cemal Paşa tarafından alınmıştır. Kendisine halkın kendisini linç etmek istediği söylenmiş ve perdeli kapalı bir vagonla Sirkeci Garı’na getirilen Şükrü Paşa yine kapalı bir fayton vasıtasıyla Şişli’deki evine götürülmüştür. Ayrıca kendisi hemen emekli edilmiştir.

Emekli edilen Şükrü Paşa’nın bundan sonraki hayatı ilmî çalışmalarla ve hastalıkla geçmiştir. İstanbul’da Alman Kalis Kütüphanesi’nde ve evindeki kütüphanesinde çalışmalar yapan Şükrü Paşa’nın bu birikimi büyük Aksaray yangınında yok olmuştur. Şükrü Paşa, Edirne savunması günlerinde yakalandığı siyatik hastalığından kurtulamamış, kaplıca tedavisi için gittiği Bursa’dan dönüşte yakalandığı zatüre neticesinde 5 Haziran 1916 günü vefat etmiştir.

³¹ B. C. A., D.: 426246 / Fon Kodu: 30..10.0.0. / Yer No: 240.625.8.

³² B. C. A., D.: 426350 / Fon Kodu: 30..10.0.0. / Yer No: 241.628.29.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndaki müttefikleri olan Almanya, Avusturya ve Bulgaristan kıtalarının iştirak ettiği ve kalabalık halk kitlesinin bulunduğu bir tören ile devrin padişahı Sultan V. Mehmed Reşad tarafından yaptırılan Mevlanakapı'daki Merkez Efendi Mezarlığı'na defnedilmiştir³³.

Mehmed Şükrü Paşa'nın şahsî eşyaları – kılıcı, madalyası, cep saati, Altın Kitap, Sofya'daki esaret günlerine ait 3 fotoğrafı – torunu Makbule Ohri tarafından 16 Nisan 1987 tarihinde Edirne 3. Mekanize Piyade Tümen Komutanlığı'na teslim edilmiştir. Söz konusu eşyalar bugün Müşirlik Binası'nda sergilenmektedir³⁴.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulduğumuz bir belge ilerleyen yıllarda Şükrü Paşa'nın ailesine bir borç çıkarıldığını göstermektedir. Şükrü Paşa'nın Edirne Müstahkem Mevki Kumandanlığı görevini sürdürdüğü dönemde Edirne Mal Sandığı'ndan aldığı 91 bin küsur kuruşluk bir paranın 1920 yılı Kasım ayından itibaren varislerine ödenen maaştan kesilmeye başlanmıştır. Ancak 23 Şubat 1921 tarihinde Meclis-i Vükelâ'da alınan kararla Mehmed Şükrü Paşa'nın bu parayı şahsî işleri için kullanmadığı için ve ayrıca bu paranın alınması durumunda varislerinin büyük bir malî sıkıntıya sokulacağı nedenlerinden dolayı söz konusu paranın alınmamasına karar verilmiştir³⁵.

Bunun dışında bir diğer arşiv belgesinde ise Almanya'da bulunan bir kişinin kendisini Mehmed Şükrü Paşa'nın kızı olarak bildirmek suretiyle pasaport talebinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Edahempra Şükrü adındaki bu kişi hakkında yapılan tahkikat neticesinde yapılan talep reddedilmiştir³⁶.

³³ Yavuz; *a.g.m.*, s. 165 – 166.

³⁴ **Müşirlik Binası (Daire-i Müşire)**, s.27. Edirne'ye yapmış olduğumuz seyahatte Şükrü Paşa'ya ait olan bu eşyaları görme fırsatımız olmasına rağmen kurallar gereği fotoğraflarını çekme imkânımız olmamıştır.

³⁵ **MV.**, D.: 221 / G.: 66.

³⁶ **DH.EUM.5.Şb.**, D.: 34 / G.: 9.

6.4.1. Almanya'daki Şükrü Paşa Anıtı ve Altın Kitap

Edirne Müdafaası'nda göstermiş olduğu büyük azim ve kararlık sayesinde sadece Türklerin değil tüm dünyanın dikkatini çeken ve büyük takdir toplayan Mehmed Şükrü Paşa'nın bu başarısına itafen yurtiçinde ve yurtdışında bir takım eserler vücuda getirilmiştir. Edirne Kalesi'nin bütün imkânsızlıklara rağmen büyük bir başarı ile savunan Mehmed Şükrü Paşa'nın bu kahramanlığı sadece Osmanlı topraklarında değil Avrupa'da da büyük yankı uyandırmıştır.

Mehmed Şükrü Paşa'nın Edirne şehrinin düşman işgali altına girmemesi için verdiği bu büyük mücadele Muhammed İkbal'i de etkilemiş ve İkbal Edirne Müdafii Şükrü Paşa için bir şiir yazmıştır³⁸.

Düşmanın dahi övgüyle söz ettiği Mehmet Şükrü Paşa için gençlik yıllarında eğitim gördüğü Alman ordusundaki silah arkadaşları kendisi şerefine, kahramanlığını sembolize eden bir anıt dikmişlerdir.

*Şükrü Paşa'nın Şerefine Dikilen Anıt*³⁷

Ayrıca Fransa'nın Âyân ve Mebusân Meclisleri azaları ve ünlü yazarlarından Piyer Loti ile Klod Farer ortaklaşa kaleme aldıkları "*Altın Kitap*" adlı bir eser ile murassa bir kılıcı Mehmet Şükrü Paşa'ya armağan etmişlerdir³⁹. Altın Kitap'ın ilk sayfasında Mehmed Şükrü Paşa ile ilgili olarak şu övgü dolu cümleler yer almaktadır:

"General,

³⁷ Çağan; a.g.m., EK- Resim 12.

³⁸ Mustafa Armağan; "Hepimiz Osmanlıyız!", *Zaman*, 28 Ocak 2007.

³⁹ Karakoyunlu; a.g.m., s.3 – 4; *Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi*, s. 10 – 13; Çağan; a.g.m., s. 211.

Vatanınızın üstüne çöken felâketler içinde top sesleriyle katliam korkuları her tarafa ızdırap saçarken, siz en zapt edilmez şecaat ve hamasetle en ulvi gayretlerin en güzel örneğini teşkil etmeğe muvaffak oldunuz.

Her taraftan tehdit altında kalan devletiniz en şerefsiz musibete mahkûm gibi görüldüğü sırada, siz başkaldırınca hayretler içinde kalan dünya, böyle evlâtlar yetiştiren bu ırkın damarlarında kendisine feyyaz bir inkişaf temin edecek bir kan bulunması zaruri olduğunu itirafa mecbur olmuştur.

Harp ilân edilir edilmez Arnavutluk'un içerilerinden kalkıp bundan sonra artık efsanevî bir kale halini alan Edirne'nin mukavemet esbabını tanzime koştunuz.

İşte, orada gittikçe sizi tazyik eden bir demir ve ateş çemberi içinde her taraftan tecrit edildiniz ve korkunç bir düşmanla çarpışıp duran diğer Osmanlı ordularından da hiç bir yardım beklemediğinizden, sayıca on mislinizi bulan muhasırlara karşı etrafınızda ne varsa hepsi dağılıp devrildiği halde, isimlerini daima taziz edeceğiniz kahraman silah arkadaşlarınızın, imrenilecek kadar mükemmel yardımlarıyla, siz yenilmez ve zapt edilmez bir halde dimdik durdunuz.

Ne mahsur şehrin ahalisini tehdit eden açlık, ne üst üste saldıran hücum dalgaları, ne askerlerinizin başına düşmanın yağdırdığı yığınla beyannameler, ne her türlü mahrumiyetler, ne soğuk, ne hastalık, ne de ölüm gibi şeylerin hiç birisi sizin o kaya gibi imanınızı sarsamadı. Hiç bir şey sizin o akla sığmaz fedakârlığınızı gevşetemedi.

Bununla beraber, mukadderat, iradenizden daha kuvvetli çıktığı için, nihayet onun o zalimane hükmüne boyun eğmek mecburiyetinde kaldınız, fakat daha sulh zamanından itibaren bütün gayretinizi takviyesine hasrettiğiniz bu kalenin her surunda sizin isminiz artık silinmez harflerle nakşolup kalacaktır.

İşte öyle olacağı içindir ki, ilerde, destan rüyaları görecektir bu yıkık istihkâmlardan ilham almaya ve taşların sırlarını söyletmeye geldikleri zaman, kahramanlıklarınızla dünyaya ün salan bu tabyaların üstünden birden

bire onlara sizin aslan çehreniz görünecek ve en hisli şiirler işte onun o coşkun ilhamından fışkıracaktır. General, siz üstünden ulvi bir lerze geçmesine sebep olduğunuz için, bütün dünyanın size bir minnet borcu var.

İşte bundan dolayı, düşman eline sağ geçmiş olmaktan mütevellit büyük acınızın içinde eğer size teselli verebilecek bir söz ve kalbinize kuvvet verecek bir işaret tasavvur edebilirse hayranlarınız şimdi size işte o teselli ile o kalp kuvvetini vermek istiyorlar.

Osmanlı padişahlarının eski payitahtını müdafaa için o kadar şecaatli çarpıştınız ki, nihayet siz de, Şıpka, Plevne kahramanlarının şanlı silsilesine katıldınız.

Muhterem padişahınızın size tevcih ettiği "Gazi" unvanı, Osmanlı vatanına olan hizmetlerinizi ebedileştirmiş oldu.

Bu altın kitabın başından sonuna kadar imzaları sıralanan sayısız hayranlarınız, bu gün size takdim etmekte oldukları şeref kılıcının o şanlı müdafaanızın bütün hafızalarda nakşolup kalacağını, bu unutulmaz muhasara esnasında sizden uzak bulunmuş binlerce kalbin de sizin kalbinizle beraber çarpıp bütün ızdıraplarınıza iştirak etmiş olduklarını ve siz vatanınıza karşı vazifelerinizi yaparken, onların da size candan hayır dua ettiklerini hatırlatması temennisindedirler.

Paris, Nisan 1913"

6.4.2. Edirne'deki Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi

Hayatının son yıllarını sessiz bir biçimde geçiren Şükrü Paşa ölümünün ardından geçen uzun yıllardan sonra büyük fedakârlıklarla görev yaptığı Edirne kentinde hak ettiği değeri bulmuştur.

Ölümünün ardından uzun bir müddet unutulduğunu söyleyebileceğimiz⁴⁰ Mehmed Şükrü Paşa adına Edirne Müdafaası sırasında kullandığı Kıyık Tabya'da 54. Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı tarafından yapılan çalışmalar sayesinde bugün büyük bir müze ve anıt mezar vücuda getirilmiştir.

Edirne Kıyık Tabya'da Bulunan "Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi"

"1912 – 1913 Balkan Savaşı esnasında Edirne Müstahkem Mevkii Komutanı olarak toprağını namus bilip korumak maksadıyla üstün bir komuta ve yönetim gösterip, istenildiğinden çok daha uzun bir süre düşmana mukavemet gösteren Mehmet Şükrü Paşa'nın anısını yaşatmak ve gelecek nesillere ilham kaynağı olmasını sağlamak" maksadıyla yola çıkan 54. Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı yapmış olduğu çalışmalar neticesinde Kıyık Tabya'yı müze ve anıt mezar haline getirmiştir.

⁴⁰ Burada Şükrü Paşa ve Edirne Müdafaası ile ilgili olarak tespit edebildiğimiz birkaç gazete yazısını belirtmek gerekir. Bunlardan birincisi Edirne'nin Bulgarca işgalinin 25. yıldönümünde Kadri Oğuz tarafından yazılmıştır. (**Cumhuriyet**, 26 Mart 1938, s.3.) Diğer ise Mehmed Şükrü Paşa'nın vefatının 36. yıldönümünde Feridun Fazıl Tülbentçi'nin "Geçmişte Bugün" adlı köşesinde kaleme aldığı makaledir. (**Vatan**, 5 Haziran 1955, s.3.) Yakın zamana ait olarak da Mustafa Müftüoğlu'nun bir yazısı tespit edilmiştir. (Mustafa Müftüoğlu; *"Edirne Müdafii Şükrü Paşa'yı Hatırlayalım"*, **Milli Gazete**, 10 Haziran 2005.)

24 Temmuz 1998 günü Şükrü Paşa'nın İstanbul Merkez Efendi Mezarlığı'nda bulunan naaşı buradan alınarak Edirne'ye nakledilmiş ve anıt mezar 27 Temmuz 1998 tarihinden itibaren ziyarete açılmıştır⁴¹.

Yaptırılan anıt mezarın hemen arkasına da Şükrü Paşa'nın vatan sevgisini ifade eden şu sözler kazınmıştır:

“Düşman hatları geçtikten sonra ölürsem kendimi şehit kabul etmiyorum. Beni mezara koymayın. Etimi itler ve kuşlar çeke çeke yesinler.

Fakat müdafaa hattımız bozulmadan şehit olursam kefenim, lifim, sabunum çantamdadır. Beni bu mahale gömeceksiniz ve gelen nesiller üzerime bir abide dikeceklerdir.”

⁴¹ Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi, s.l.

SONUÇ

1912 yılının sonbaharında başlayan Balkan Savaşları yaklaşık bir yıl sürmüştür. Birinci Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ savaşın başlamasından çok kısa bir süre sonra büyük ölçüde zafere ulaşmıştır. Ancak Osmanlı ordusunun tam anlamıyla hezimete uğradığı bu savaş silsilesinin neticelenmesi 1913 yılının Mayıs ayını bulmuştur.

Balkanlardaki savaş Osmanlı Devleti'nin mağlup edilmesi ile sınırlı kalmamış, daha 1912 yılı sonlarında başlayan Balkan ittifakı içerisindeki sorunların giderek büyümesi nedeniyle I. Balkan Savaşı'nın sona ermesinden sadece bir ay sonra yeni bir savaşın yaşanması kaçınılmaz hale gelmiştir. Yapılan İkinci Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'a karşı mücadele veren Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya başarılı olmuşlar ve bu savaşa fiilen katılmayan Osmanlı Devleti ise, Bulgaristan'ın zor durumda kalmasını fırsat bilerek, Doğu Trakya'yı ele geçirmeyi başararak kayıplarını bir nebze olsun telafi edebilmiştir.

Balkan Savaşları sonunda yapılan anlaşmalar ile Osmanlı Devleti Meriç Nehri'nin batısındaki bütün Balkan topraklarını terk etmiştir. Avrupa'daki topraklarının %83'ünü kaybeden Osmanlı Devleti, aynı zamanda Balkanlarda yaşayan nüfusun büyük bir kısmını da kaybetmiştir. Balkan Savaşları, önemli sosyal sonuçlar da doğurmuş ve yarım milyona yakın Türk Rumeli'den göç etmek zorunda kalmıştır. Yapılan muharebelerin neticesinde yüzölçümü ve nüfus istatistikleri açısından duruma bakıldığı zaman Osmanlı Devleti'nin Balkan ittifakına karşı ciddi oranda kayıp verdiği ortaya çıkmaktadır. Toplamda 130.000 km² 'ye yakın bir arazi Balkan devletlerine terk edilmek zorunda kalmış ve bu topraklarda yaşayan yaklaşık 5 milyon kişi de Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır¹.

¹ Muzaffer Erendil; *"Balkan Savaşı ve Türk – Bulgar Harekâtına Dair Stratejik, Taktik ve Lojistik Değerlendirme"*, XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk – Bulgar Askerî – Siyasi İlişkileri, s. 52 – 53.

Osmanlı hâkimiyeti dışında kalan topraklardaki Türk nüfusunun büyük çileler çekeceği, bu savaşlardan sonra bir kez daha anlaşılmıştır. Dramatik Türk göçleri ve mülteciler sorunu, söz konusu ülkelerdeki Türk ve İslâm nüfusuna yapılanlar yıllarca büyük üzüntülerin yaşanmasına neden olmuştur.

Yapılan savaşların zafer ya da mağlubiyetini doğal olarak kazanılan topraklar veyahut elde edilen kârlar belirler. Ancak savaşın hem galibini hem de mağlubunu olumsuz yönde etkileyen bir faktör vardır ki o da savaşlar neticesinde yaşanan yetişmiş insan kaybıdır. Hem Osmanlı Devleti hem de Balkan devletleri bu savaşlarda birçok ölü, yaralı ve sakat vermişlerdir.

Birinci Balkan Savaşında Bulgar ordusunun kayıpları 19.000'i hastalıktan olmak üzere 33.000 ölü ve 50.000 yaralıdır. İkinci Balkan Savaşında ise Bulgarlarda 18.000 ölü, 60.000 yaralı ve 15.000 hastalıktan kaynaklanan ölüm yaşanmıştır.

Yunanistan'ın kayıpları Birinci Balkan Savaşında 5.169 ölü, 23.502 yaralı ve hasta ile İkinci Balkan Savaşında 2.563 ölü, 19.307 yaralı ve hastadan ibarettir.

Sırp ordusu Birinci ve İkinci Balkan Savaşları sonunda 36.550 ölü ve 55.000 yaralı vermiştir. Savaşan Balkan Devletlerinin en küçüğü olan Karadağ'ın kaybı Birinci Balkan Savaşında 2.836 ölü, 6.602 yaralı; İkinci Balkan Savaşında ise 240 ölü, 961 yaralıdır².

Savaşın hem galip tarafı hem de mağlup tarafı derinden etkileyen bir diğer bir nokta da ekonomik giderlerdir. Yapılan savaşlar neticesinde hem Osmanlı Devleti hem de Balkan devletleri çok büyük miktarlarda ekonomik yükün altına girmişlerdir. Sadece Birinci Balkan Savaşında Bulgaristan 1 milyar 300 milyon Frank, Sırbistan 590 milyon Frank, Yunanistan 467 milyon Frank, Karadağ 100 milyon Frank tutarında bir harcama yapmıştır³.

Asıl çalışma konumuz olan Edirne şehri ise bu savaşlarda büyük sıkıntı ve acılar yaşamıştır. 50 günlük savunma hedefi ile başlayan Edirne Müdafaası, tüm imkânsızlıklara rağmen tam 155 gün sürdürülmüştür.

² Hall, a.g.e., s. 180.

³ a.g.e, s. 184.

Kendisinden çok daha üstün niteliklere sahip Bulgar ve Sırp birliklerine karşı savaşın ilk kısmında müthiş bir savunma gösteren Edirne Kalesi ilk bir buçuk ay boyunca gayet başarılı bir direniş göstermiş ve düşmanın ilerlemesine müsaade etmemiştir.

Edirne şehrinin asker – sivil topyekûn mücadelesi Türk halkında büyük bir övgü ve ilgi uyandırmıştır. Bu dönemde Osmanlı basınının özel bir yer verdiği Edirne'nin direnişi sadece Osmanlı topraklarında değil yurtdışından da büyük bir takdir almıştır. Zaman içerisinde Edirne Müdafaası Osmanlı Devleti'nde hükümet değişikliğine neden olacak kadar büyük bir önem kazanmıştır.

Barış görüşmelerinin yapıldığı dönemde Edirne için düşman muhasarası devam etmiştir. Öyle ki mütareke döneminde düşman birlikleri tüm noksan taraflarını giderme imkânı bulmuş olmasına rağmen Edirne Kalesi yapılan anlaşma hükümleri gereğince hiçbir eksiğini karşılama fırsatı yakalayamamıştır. Osmanlı Devleti ile Balkan ittifakı arasında yaklaşık iki ay süren müzakerelerin sonuçsuz kalması üzerine yeniden savaşa başlanmıştır.

Şehir, eksiklerini tamamlayamaması nedeniyle Birinci Balkan Savaşı'nın ikinci döneminde kendisinden beklenen direnişi göstermekte zorlanmıştır. Bütün bu zor şartlara rağmen yine de iki aya yakın bir müddet daha direnen Edirne Kalesi, tüm savunma imkânlarının sona ermesi üzerine Bulgar ve Sırp ordusuna teslim olmak zorunda kalmıştır.

Edirne'nin düşman işgali altına girmesinin ardından şehir Bulgarların egemenliği altında bir kaosa sürüklenmiştir. Edirne'de ikamet eden Türk ve Müslüman halka karşı hiç de iyi davranılmamış; can, mal ve namuslarına el uzatılmış, kutsal mekânları yağma edilmiştir. Ancak Bulgar askerlerinin Edirne üzerindeki tahakkümü çok uzun sürmemiştir. İkinci Balkan Savaşı'nın patlak vermesi ile birlikte karşısına çıkan fırsatı iyi değerlendiren Osmanlı ordusu, Edirne'yi geri almayı başarmıştır.

Edirne'nin geri alınmasının ardından Osmanlı hükümeti büyük bir kararlılık örneği sergilemiş ve kendisine yapılan bütün baskı ve tehditlere rağmen Edirne'yi bırakmamıştır. Şehrin geri alınmasının hemen ardından

bölgede Osmanlı idare sistemi yeniden tesis edilmeye başlanmış ve düşman işgali altında kalan halkın yaraları sarılmaya çalışılmıştır.

Şunu da belirtmekte fayda vardır ki; 1912–1913 olayları Edirne için son olmamıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında emperyalist devletlerle bir olan Yunanistan'ın işgali altına girecek olan Edirne, Mustafa Kemal Atatürk'ün kurtarıcılığına kadar tekrar yabancı ellerin zulmüne bırakılmak zorunda kalacaktır.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV BELGELERİ

1.1. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

1.1.1. Dâhiliye Evrâkı

1.1.1.1. Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti Belgeleri (DH.KMS.): D.: 1 / G.: 4; D.: 17 / G.: 27; D.: 20 / G.: 51; D.: 3 / G.: 11; D.: 32 / G.: 59; D.:11 / G.:10.

1.1.1.2. Dâhiliye Nezâreti Beşinci Şube Evrâkı (DH.EUM.5.Şb.): D.: 34 / G.: 9.

1.1.1.3. Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kalem-i Umumi (DH.EUM.KLU.): D.: 5 / G.: 2.

1.1.1.4. Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Levazım Kalemi (DH.EUM.LVZ.): D.: 30 / G.: 20.

1.1.1.5. Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhasebe Kalemi (DH.EUM.MH.): D.: 66 / G.: 83; D.: 69 / G.: 100; D.: 86 / G.: 75.

1.1.1.6. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Evrak Odası Belgeleri (DH.EUM.VRK.) D.: 15 / D.: 57.

1.1.1.7. Dâhiliye Nezâreti İdarî Kısım Belgeleri (DH.İD.): D.: 211 / G.: 4; D.: 119/-2 / G.: 58; D.: 158 / G.: 1; D.: 160/-2 / G.:53.

1.1.1.8. Mebânî-i Emîriye ve Hapishâneler Müdüriyeti Belgeleri (DH.MB..HPS.): D.: 155 / G.: 65; D.:72 / G.: 19.

1.1.2. İrâdeler

1.1.2.1. Askerî İrâdeler (İ..AS.): D.: 95 / G.: 1327/L-084.

1.1.2.2. Dâhiliye İrâdeler (İ..DH.): D.: 1491 / G.: 1330/S-24.

1.1.2.3. Dosya Usulü İrâdeler (İ..DUİT): D.: 8 / G.: 75; D.: 10 / G.: 25; D.: 58 / G.: 53.

1.1.2.4. Harbiye İrâdeler (İ..HB.): D.: 116 / G.: 1330/B-003; D.: 123 / G.: 1330/L-095; D.: 128 / 1331/S-041.

1.1.2.5. Hâriciye İrâdeler (İ..HR.): D.: 432 / G.: 1331/Za-08.

1.1.2.6. Hususi İrâdeler (İ..HUS.): D.: 110 / G.: 1321/B-032.

1.1.2.7. Mabeyn-i Hümayun İrâdeleri (İ..MBH.): D.: 12 / G.: 1331/Ş-021; D.: 12 / G.: 1331/Ş-023; D.: 12 / G.: 1331/Ş-032; D.: 13 / G.: 1331/L-033.

1.1.2.8. Meclis-i Umûmi İrâdeleri (İ..MLU.): D.:8 / G.: 1333/R-15.

1.1.2.9. Meclis-i Mahsûs İrâdeleri (İ..MMS.): D.:152 / G.: 1330/L-03; D.: 154 / G.: 1330/Z-01; D.: 166 / G.: 1331/Ş-04; D.: 181 / G.: 1332/C-18.

1.1.2.10. Taltifât İrâdeleri (İ..TAL.): D.: 266 / G.: 1319/Ş-162; D.: 325 / G.: 1321/Z-032; D.: 326 / G.: 1321/Z-130; D.: 481 / G.: 1; D.: 484 / G.: 1331/N-12; D.: 488 / G.: 1332/M-28; D.: 502 / G.: 1333/B-043.

1.1.3. Meclis-i Vükelâ Mazbataları

1.1.3.1. Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV.): D.: 117 / G.: 18; D.: 163 / G.: 59; D.: 167 / G.: 1; D.: 169 / G.: 68; D.: 171 / G.: 99; D.: 176 / G.: 78; D.: 177 / G.: 104; D.: 178 / G.: 12; D.:178 / G.:85; D.:180 / G.: 23; D.: 181 / G.:34; D.: 187 / G.:13; D.: 201 / G.: 30; D.: 202 / G.: 54; D.: 207 / G.: 25; D.: 221 / G.: 66; D.: 226 / G.: 61; D.:227 / G.: 177; D.:228 / G.: 1; D.:228 / G.: 2; D.: 231 / G.:200; D.: 237 / G.: 166; D.: 240 / G.: 2; D.: 240 / G.:3; D.: 241 / G.: 120.

1.1.4. Sadaret Evrâkı

1.1.4.1. Mühimme Kalemi Evrâkı (A.}MKT.MHM.): D.: 740 / G.: 11; D.: 741 / G.: 11; D.: 742 / G.: 13; D.: 742 / G.: 28; D.: 743 / G.: 10; D.: 744 / G.: 1; D.: 744 / G.: 5.

1.1.5. Satın Alınan Evraklar

1.1.5.1. Ali Fuat Türkgeldi Evrâkı (HSD.AFT): D.: 6 / G.: 9; D:5 / G.:80.

1.1.6. Yıldız Evrâkı

1.1.6.1. Yıldız Kamil Paşa Evrâkı (Y..EE..KP..): D.: 35 / G.: 3485; D.: 36 / G.: 3501.

1.1.6.2. Yıldız Perakende Evrâkı Askerî Maruzat (Y.PRK.ASK.): D.: 215 / G.: 36; D.: 226 / G.: 80; D.: 49 / G.: 42.

1.2. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ BELGELERİ

S.: 3205 / Fon Kodu: 30..11.1.0. / Yer No: 49.21.7 ; D.: 426246 / Fon Kodu: 30..10.0.0. / Yer No: 240.625.4.; D.: 426246 / Fon Kodu: 30..10.0.0. / Yer No: 240.625.8; D.: 426350 / Fon Kodu: 30..10.0.0. / Yer No: 241.628.29.

1.3. ATASE ARŞİVİ BELGELERİ

1.3.1. Balkan Harbi Koleksiyonu (B.H.K.): Kls.: 74 / D.: 10 / Fih.: 001-37; Kls.: 78 / D.: 24 / Fih.: 47; Kls.: 78 / D.: 24 / Fih.: 53; Kls.: 78 / D.: 24 / Fih.: 53-1; Kls.: 78 / D.: 24 / Fih.: 53-2; Kls.: 78 / D.: 24 / Fih.: 53-3; Kls.: 78 / D.: 24 / Fih.: 53-4; Kls.: 78 / D.: 24 / Fih.: 63; Kls.: 136 / D.: 64 / Fih.: 1; Kls.: 136 / D.: 64 / Fih.: 1-52; Kls.: 136 / D.: 64 / Fih.: 1-64; Kls.: 136 / D.: 64 / Fih.: 1-68; Kls.: 136 / D.: 64 / Fih.:1-70; Kls.: 188 / D.: 25 / Fih.: 4; Kls.: 188 / D.: 25 / Fih.: 5-3; Kls.: 188 / D.: 25 / Fih.: 7-1; Kls.: 634 / D.: 9 / Fih.: 001; Kls.: 634 / D.: 9 / Fih.: 001-03; Kls.: 634 / D.: 9 / Fih.: 007-2; Kls.: 634 / D.: 9 / Fih.: 011; Kls.: 634 / D.: 9 / Fih.: 1; Kls.: 634 / D.: 9 / Fih.: 8.

1.4. SALNÂMELER

- **Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye**, sene 1327, Def'a 66, Selanik Matbaası, Dersaadet, 1327.
- **Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye**, sene 1328, Def'a 67, Selanik Matbaası, Dersaadet, 1326.

1.5. GAZETE VE SÜRELİ YAYINLAR

- 1.4.1. **Tanin Gazetesi**: 1450 – 1680. sayılar
- 1.4.2. **İkdam Gazetesi**: 5580 – 5905. sayılar
- 1.4.3. **Sabah Gazetesi**: 8260 – 8570. sayılar
- 1.4.4. **L'illustration Gazetesi**: 3634, 3636, 3649, 3660 numaralı sayılar

2. KAYNAK VE TELİF ESERLER

- AĞANOĞLU, Yıldırım; **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Tarihi Göç**, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001.
- AHMAD, Feroz; **İttihat ve Terakki 1908-1914**, Çev.: Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004.
- AKŞİN, Sina (ed.); **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1**, Milliyet Kitaplığı, İstanbul, tarihsiz.
- _____; *"Balkan Savaşlarının Dünya Tarihindeki Yeri"*, **90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri**, Ulusal Sempozyum (26 Ekim 2002), Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları, 2004.
- AKTAR, Yücel; *"1912 Yılı 'Harp Mitingleri' ve Balkan Harbi'ne Etkileri"*, **İkinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985.
- ALKAN, Ahmet Turan; **İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset**, Cedit Neşriyat, Ankara 1992.

- Almanach Hachette 1914; “*Orta Çağdan Bugüne Türklerin Tarihi*”, Çev.: Hande Özkan, **Toplumsal Tarih**, S.: 104, Ağustos 2002.
- ALP, İlker; **Bulgar Zulmünü Günümüze Kadar İntikal Ettiren Edirne ve Çevresindeki Şehitlikler**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1989.
- ALTAY, Fahreddin; “*Balkan Felaketi*”, **Hayat Tarih Mecmuası**, S.: 8, Eylül, 1972.
- AN, Ahmet; “*Kıbrıslı Mehmet Kâmil Paşa (1832 – 1913)*”, **Tarih ve Toplum**, S. 194, Şubat, 2000.
- ANDONYAN, Aram; **Balkan Savaşı**, Çev.: Zaven Biberyan, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- ARIKAN, Zeki; “*Balkan Savaşı ve Kamuoyu*”, **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1989.
- ARMAĞAN, Mustafa; “*Hepimiz Osmanlıyız!*”, **Zaman**, 28 Ocak 2007.
- ARMAOĞLU, Fahir; **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789 – 1914**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007.
- ARTUÇ, İbrahim; **Balkan Savaşı**, Kastaş A.Ş., İstanbul 1988.
- BACANLI, Hakan; **Balkan Savaşına Ait Hatıratların Muhteva Analizi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.
- BALI, N. Rifat; “*Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük I – II – III – IV*”, **Tarih ve Toplum**, S.: 190 – 191 – 192 – 193, Ekim – Kasım – Aralık 1999 – Ocak 2000.
- **Balkan Savaşı’na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları)**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2004.
- BARDAKÇI, İlhan; **İmparatorluğun Yağması**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.
- BAŞARAN, Selami; “*Balkan Harbinde Edirne Kalesi Savunması ve Şükrü Paşa*”, **Birlik**, Yıl:5, S.: 68, Mayıs – Haziran 1990.

- **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, No: 42, İstanbul, 2000.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı; *“Edirne’nin Uğramış Olduğu İstilalar”*, **Edirne**, Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965.
- BAYUR, Yusuf Hikmet; *“Balkan Savaşı’nda Büyük Devletlerin İstekleri ve Kamil Paşa Hükûmeti’nin Cevabı”*, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.: 44, Eylül 2000.
- _____; **Türk İnkılabı Tarihi**, C.: II, K.: II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- _____; **Türk İnkılabı Tarihi**, C.: II, K.: III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- CASTELLAN, Georges; **Balkanların Tarihi**, Çev.: Ayşegül Yaraman Başbuğu, Milliyet Yay., İstanbul 1995.
- Cemal Paşa; **Hatıralar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.
- ÇAĞAN, Nazmi; *“Balkan Harbinde Edirne (1912–1913)”*, **Edirne**, Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965.
- ÇAMBEL, Hasan Cemil; **Makaleler Hâtıralar**, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1987.
- ÇEVİKER, Turgut; **Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü**, C.: II, Adam Yayınları, İstanbul, 1991.
- DAĞLAR, Oya; *“Balkan Savaşı’nda Salgın Hastalıklar”*, **Toplumsal Tarih**, S.: 104, Ağustos 2002.
- **Daire-i Müşire (Müşirlik Binası)**, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 3. Mekanize Piyade Tümen Komutanlığı, Edirne, 2001.
- DEMİR, Fevzi; **Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908 – 1914**, İmge Kitapevi, Ankara, 2007.
- DEMİRUTKU, Erhan; *“Balkan Harbi’nde Şükrü Paşa ve Edirne Müdafaası”*, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Yıl:1, S.: 8, Ağustos 1987.

- DESIERE, Pierre Dumont; **Edirne Muhasarası (1912 Teşrin-i Sâni, 1913 Mart)**, Mütercim: Mülazım S.B., İbrahim Hilmi Matbaası, İstanbul 1331.
- DUMAN, Haluk Harun; “*Yerli Hatıratlarda Balkan Savaşı*”, **Tarih ve Medeniyet**, S.: 30, Ağustos-Eylül 1996.
- **Edirne’deki Tarihi Eserler**, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 3. Mekanize Piyade Tümen Komutanlığı, Edirne, tarihsiz.
- ENGİN, Vahdettin; “*Meclis’in Hakgetire Olduğu Günlerde Hükümetleri Silahla Değiştirdik*”, **Hürriyet Tarih**, 25 Mayıs 2005.
- ENGİNSOY, Cemal; “*Balkan Savaşı (1912 – 1913) Hakkında Batı Yayın Dünyasındaki Bazı Değerlendirmelerden Örnekler*”, **Dördüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989.
- ERDİNÇ, Halil; “*Balkan Harbi Yenilgisinde İç Politikanın Etkileri*”, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 9, S.: 17, Ağustos 1984.
- ERENDİL, Muzaffer; “*Balkan Savaşı ve Türk – Bulgar Harekâtına Dair Stratejik, Taktik ve Lojistik Değerlendirme*”, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk – Bulgar Askerî – Siyasi İlişkileri**, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2005.
- ERİM, Nihat; **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri**, C.: I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1953.
- EROĞLU, Cengiz vd; **Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Basra**, Global Strateji Enstitüsü, Ankara, 2005.
- ERSÜ, Hüsnü; **Balkan Savaşı’nda Şarköy Çıkarması ve Bolayır Muharebeleri**, Yay. Haz.: Ahmet Tetik – Çiğdem Aksu, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- ESENYEL, Ömer; **Balkan Harbinden Günümüze Bakış**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995.

- FELDMANN, Wilhelm; **İstanbul'da Savaş Günleri**, Selis Kitaplar İstanbul 2004.
- GENCER, Mustafa; *“Alman Kaynaklarına Göre Balkan Savaşları”*, **Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.: II, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2006.
- GLENNY, Misha; **Balkanlar 1804 – 1999**, Çev.: Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul, 2000.
- GÖKBİLGİN, Tayyip; *“Edirne”*, **M.E.B. İ.A.**, C. 4, ETAM Matbaası, Eskişehir, 2001.
- GÖKÇE, Nilüfer – KARLIKAYA, Esin; *“1829 – 1914 Yılları Arasında Edirne’de Görülen Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri”*, **Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, C.: 18, S.: 2, Haziran 2001.
- _____; *“Edirne Merkez Asker Hastanesi”*, **Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, C.: 18, S.: 2, Haziran 2001.
- GÖKÇE, Nilüfer; *“Edirne’de Balkan Savaşında Hastahane Olarak Kullanılan Binalar ve Hastaların Durumu”*, **Oluşum**, Yıl: 7, S.: 27, Temmuz-Ağustos-Eylül 1999.
- GÜLER, Yemen; *“Kurduğumuz En Kısa Ömürlü Devlet Sadece 57 Gün Yaşayabilmişti”*, **Hürriyet Tarih**, 3 Aralık 2003.
- GÜNEŞ, İhsan; *“II. Meşrutiyet Devri (1908-1918)”*, **Osmanlı Tarihi**, Ed.: Cahit Bilim, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1991.
- Hafız Hakkı Paşa; **Bozgun**, Tercüman 1001 Eser, İstanbul, 1970.
- HAKOV, Cengiz; *“1913’te İstanbul’da İmzalanan Bulgar – Türk Antlaşması ve Bulgaristan’da Türk – Müslüman Nüfusun Hakları”*, **Osmanlı**, C.: 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
- HALAÇOĞLU, Ahmet; *“Balkan Savaşları (1912-1913)”*, **Türkler Ansiklopedisi**, C.:13, Ankara 2002.
- _____; **Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912 – 1913)**, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1994.

- HALL, Richard C.; **Balkan Savaşları 1912-1913: I. Dünya Savaşı'nın Provası**, Çev.: M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2003.
- HAYTA, Necdet; **Londra Büyükelçiler Konferansı**, Ankara 1996.
- ILGAR, İhsan; “1912-1913 Balkan Savaşı Hazırlıkları”, **Hayat Tarih Mecmuası**, S.:2, Şubat 1974.
- _____; “Balkanlılar’a Neden Yenildik?”, **Hayat Tarih Mecmuası**, S.: 8, Eylül 1972.
- IŞIK, Hüseyin; “Balkan Harbi’nde Bulgar Mezalimi”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Yıl: 105, S.: 305, Eylül 1986.
- KADİROĞLU, Mehmet; “Edirne Muhasarası ve Şükrü Paşa”, **Tarih Hazinesi**, Yıl:1, S.: 3, Aralık 1950.
- KARAKIŞLA, Yavuz Selim; “Balkan Savaşı’nda Yayımlanmış Osmanlı Propaganda Kitabı: Kırmızı Siyah Kitap”, **Toplumsal Tarih**, S.: 104, Ağustos 2002.
- KARAKOYUNLU, Sadri; “M. Şükrü Paşa’yı Tanıyalım”, **Birlik Dergisi**, Yıl: 3, S.: 26, Eylül 1986.
- KARAL, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, C.:V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, tarihsiz.
- KAYA KILIÇ, Selda; “Birinci Balkan Savaşı Döneminde Sağlık Hizmetleri ve Koşulları (1912)”, **Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.: II, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2006.
- KAZANCIGİL, Ratip; “Hıdırlık Tepesi ve Hıdır Baba”, **Oluşum**, Yıl: 11, S.: 41, Ocak-Şubat-Mart 2003.
- KESTELLİ, Naif Necdet; **Osmanlı İmparatorluğu’nun Batışı (Ufûl), Edirne Savunması**, Yay. Haz.: Veliye Özdemir, Arma Yayınları, İstanbul 2001.
- KOLOĞLU, Orhan; **Türkiye Karikatür Tarihi**, Bileşim Yayınevi, İstanbul, 2005.
- KORALTÜRK, Murat; “Hatıratlarda Balkan Savaşları”, **Toplumsal Tarih**, S.: 104, Ağustos 2002.

- KÖSTÜKLÜ, Nuri; “Türk Arşiv Belgelerine Göre Balkan Savaşı Sırasında Bulgarlar’ın Edirne Vilayetinde Yaptıkları Mezalim ve Yerli Rum Halkın Tepkisi”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 1, S.: 1, Bahar 2005.
- _____; **Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler (Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye)**, Çizgi Yayınları, Konya, 2005.
- KRIVOROV, Ignat; “*Bulgar Ordu Komutasının XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti’ne Karşı Savunma Anlayışındaki Evrim*”, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk – Bulgar Askerî – Siyasî İlişkileri**, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2005.
- KURAN, Ahmet Bedevi; **İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.
- KÜÇÜK, Cevdet; “*Balkan Savaşı*”, **T.D.V., İ.A.**, C.: 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.
- LAUZAN, Stephan; **Osmanlı’nın Bozgun Yılları**, Yay. Haz.: Seyfettin Ünlü, Beyan Yayınları, İstanbul, tarihsiz.
- LEWIS, Bernard; **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- Mahmud Muhtar Paşa; “*Balkan Harbi Hezimet*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.: 4, Haziran 1985.
- _____; **Balkan Savaşı – Üçüncü Kolordu’nun ve İkinci Doğu Ordusu’nun Muharebeleri**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- McCARTHY, Justin; **Ölüm ve Sürgün**, Çev.: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, tarihsiz.
- MUTLU, Avni; “*Balkan Savaşı’ndan Çıkarılan Dersler*”, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 10, S.: 18, Şubat 1985.
- MÜFTÜOĞLU, Mustafa; “*Edirne Müdafii Şükrü Paşa’yı Hatırlayalım*”, **Milli Gazete**, 10 Haziran 2005.
- Nazmi – Kenan; **Edirne’de Altı Ay**, Matbaa-i Hayriye, İstanbul 1329.

- NÜZHET, Mehmet Ali; **1912 Balkan Harbi**, Sad.: Sadettin Gömeç, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, No: 778, Ankara 1987.
- OĞUZ, Kadri; *“Kara Bir Günün Yıldönümü Edirne’nin Sükûtu”*, **Cumhuriyet**, 26 Mart 1938.
- ONUR, Oral – BAĞMAN, Latif; **Edirne Şehit Anıtları**, Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, No: 2, İstanbul, tarihsiz.
- ORAL, Onur; **XVI.’dan XX. Yüzyıla Belgelerle Edirne**, Edirne Valiliği Yayınları, İstanbul, 2006.
- ÖKSÜZ, Hikmet; *“Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı Öncesi Balkanlarda Yaşamış Olduğu Siyasal Süreç”*, **Osmanlı**, C.: 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
- ÖNDER, Selahattin ; *“Meclis-i Vükela Mazbatalarında Türk – Bulgar Mübâdelesi”*, **Anadolu Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.: 3, S.: 1, 1991.
- ÖZDEMİR, Mehmet; *“Balkan Savaşı’nda Gönüllü Birlikler”*, **Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.:1, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2005.
- PAMUKCİYAN, Kevork; *“Divrikli Noradunkyan Ailesi ve Kabriyel Noradunkyan Efendi”*, **Tarih ve Toplum**, S.: 49, Ocak, 1998.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet; *“Edirne”*, **Türk Ansiklopedisi**, C.: 14, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1966.
- PEHLİVAN, Nalan; *“Edirne Kahramanları ve Şehitlikleri”*, **I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, (23 – 25 Ekim 2003), Edirne Valiliği Yayınları, tarihsiz.
- PEUTEUIL, Suzann; *“Balkan Savaşlarına Doğru”*, Çev.: Uzman, **Hayat Tarih Mecmuası**, S.: 8, Eylül 1972.
- POLAT, Mehmet; **Hilal-i Ahmer Taşkilatının Kuruluşu ve Teşkilatlanması**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2007.
- REMOND, George; **Mağluplarla Beraber**, Yay. Haz.: Muammer Sarıkaya, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2007.

- SALMAN, Hüseyin; *"II. Balkan Savaşı'nda Geri Alınan Edirne ve Kırklareli'nin Bulgaristan'a Tekrar İade Baskılarına Karşı Trakyalıların Tepkileri"*, **90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri**, Ulusal Sempozyum (26 Ekim 2002), Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları, 2004.
- SARIGÖL, Adem; **Harbiye Nazırı Sadrazam Şevket Paşa'nın Günlüğü**, IQ Kültür Sanat, İstanbul 2001.
- SARIKOYUNCU, Ali vd. (Yay. Haz.); **Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk – Bulgar İlişkileri (1913 – 1938)**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 16, Ankara, 2002.
- SARINAY, Yusuf; *"Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'ın Bağımsızlığını Tanıması ve Türk – Bulgar İlişkilerinin Gelişmesi (1908 – 1914)"*, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk – Bulgar İlişkileri Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, (11 – 13 Mayıs 2005), Odunpazarı Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- SARISIR, Serdar; *"1913 Türk – Bulgar Mübadele Sözleşmesi"*, **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 4, S.: 7, Şubat, 2006.
- SERTOĞLU, Mithat; *"Balkan Savaşı Sonlarında Edirne'nin Kurtarılması Hususunda Hemen Teşebbüse Geçilmesi İçin Atatürk'ün Harbiye Nezareti'ni Uyarışına Dair Bilinmeyen Bir Belge"*, **Bellekten**, C.: 32, S.: 128, Ankara 1968.
- _____; *"Mustafa Kemal'in Balkan Savaşı'nda Edirne'nin Kurtarılması İçin Harbiye Nezareti'ni Uyarısı"*, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.: 44, Eylül 2000.
- SEVİM, Ali – YÜCEL, Yaşar; **Türkiye Tarihi**, C.: IV, Sabah Yayınları, İstanbul, tarihsiz.
- SEZEN, Tahir; **Osmanlı Yer Adları**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, No: 21, Ankara, 2006.
- **Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi**, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 3. Mekanize Piyade Tümen Komutanlığı, Edirne, 2001.

- **Tarihte Türk – Bulgar İlişkileri**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2004.
- TEVETOĞLU, Fethi; *“Atatürk’le Samsun’a Çıkanlar VIII”*, **Türk Kültürü**, Y.: VIII, S.: 91.
- _____; **Atatürk’le Samsun’a Çıkanlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, No: 757, Ankara, 1987.
- TOPRAK, Zafer; *“Cihan Harbi’nin Provası Balkan Harbi”*, **Toplumsal Tarih**, S.: 104, Ağustos 2002.
- Tosyavizade Doktor Rifat Osman, **Edirne Rehnüması (Edirne Şehir Klavuzu)**, Yay. Haz.: Ratip Kazancıgil, Türkiye Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, No: 15, Edirne, 1994.
- TUFAN, Muzaffer; *“Sırp Kaynaklarına Göre I. Balkan Savaşı”*, **90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri**, Ulusal Sempozyum (26 Ekim 2002), Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları, 2004.
- TUKİN, Cemal; *“Balkan Harbinin Teşekkülü ve Bu Harbin Zuhuru”*, **C.H.P. Konferanslar Serisi**, Kitap: 5, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1939.
- TUNAYA, Tarık Zafer; **Türkiye’de Siyasal Partiler**, C.: I, İstanbul, 1952.
- TUNCER, Umur; **Balkan Harbi’nin Deniz Cephesi ve Osmanlı Donanması’nın Durumu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991.
- TURAN, Refik vd.; **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2007.
- TURFAN, M. Naim; **Jön Türklerin Yükselişi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005.
- TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl; *“Edirne Müdafii Şükrü Paşa”*, **Vatan**, 5 Haziran 1955.

- **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi**, C.: II, K.: III (Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.
- **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Balkan Harbi**, C.: I, K.: II – III, Genelkurmay Harb Tarihi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1970.
- TÜRKER, Salih; **Balkan Savaşına Gelen Afgan Gönüllüleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2003.
- TÜRKMEN, Zekeriya; *“Balkan Savaşlarında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Osmanlı Ordusuna Yönelik Sağlık Hizmetleri”*, **Belleten**, C.: LXVIII (68), S.: 252, Ağustos 2004.
- UÇAR, Ahmet; *“Abdülhamid’i ‘Baskıcı’ Diye Devirdiler Ama Halkı Bezdirmekte Ona Rahmet Okuttular”*, **Hürriyet Tarih**, 3 Eylül 2003.
- UÇAROL, Rifat; **Siyasi Tarih**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985.
- _____; *“Balkan Savaşı Öncesinde Terhis Olayı ve Seferberlik İlanı Sorunu”*, **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1989.
- UMAR, Bilge; **Trakya - – Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi**, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2003.
- UZDİL, Mahmut Belig; *“Balkan Harbi’nin Siyasi Yönden İncelenmesi I – II – III - IV”*, Yay. Haz.: Kurtuluş Sevinç, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.: 80 – 81 – 82 - 83, Eylül – Ekim – Kasım – Aralık 2003.
- _____; **Balkan Savaşı’nda Çatalca ve Sağ Kanat Ordularının Harekâtı – Savaşın Siyasi ve Psikolojik İncelemeleri**, C.: I – II – III, Yay. Haz.: Özlem Demireğen – Nurcan Aslan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- _____; **Balkan Savaşı’nda Mürettep 1’nci Kolordu’nun Harekâtı**, Yay. Haz.: Ahmet Tetik – Şeyda Büyükcan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

- ÜNSAL, Fethi; *“Balkan Harbi (1912 – 1913) Yenilgisinin Nedenleri”*, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 16, S.:30, Şubat 1991.
- YAKUT, Kemal – BAYRAK, Meral; *“Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bulgaristan Müftülerinin Statüsü (1878 – 1929)”*, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk – Bulgar İlişkileri Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, (11 – 13 Mayıs 2005), Odunpazarı Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- YALÇIN, Durmuş vd., **Türkiye Cumhuriyeti – I**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.
- YAVUZ, Nuri; *“Edirne Müdafii Mehmet Şükrü Paşa”*, **Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, C.: II, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 2001.
- _____; **Türk Arşiv Belgelerine Göre Birinci Balkan Harbi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989.
- YILMAZER Bülent; *“Balkan Harbi’nde Hava Gücü, Askerî Havacılıkta Perdenin Açılışı”*, **Dokuzuncu Askerî Tarih Semineri Bildirileri**, C.: 2, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006.
- YİĞİTGÜDEN, Ali Remzi; **1912–1913 Balkan Harbinde Edirne Kale Muharebeleri**, Yay. Haz.: Zekeriya Türkmen - Betül Turan vd., Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Ankara, 2006.
- Yüzbaşı Naci; **Balkan Harbinde Edirne Muhasarasına Ait Harp Ceridesi**, Askeri Matbaa, İstanbul 1922.
- Zeki Paşa; **Balkan Harbine Aid Hatıratım**, Matbaa-i Âmire, Dersaadet, 1337.

EKLER

EK – 1. Bulgar Krallığı ile Sırbistan Krallığı Arasındaki Dostluk ve Bağlaşma Anlaşması¹.

Bulgarlar Kralı Haşmetli I. Ferdinand ve Sırbistan Kralı Haşmetli I. Petro, devletlerinin ve kardeş Sırp, Bulgar milletlerinin çıkarlarının ortak ve alın yazılarının aynı olduğunu akıllıca takdir ederek bu çıkarlarını karşılıklı zaman altına almak üzere ortak kuvvetle savunmaya ve onların kapsamlı bir surette gelişmeleri için aşağıdaki hususlarda ittifak etmişlerdir.

Madde 1: Bulgaristan Krallığı ve Sırbistan Krallığı, birbirine devletlerinin bağımsızlık ve mülkî bütünlüklerine kefil olur ve onlardan birisi bir veya birkaç devletin taarruzuna uğradığı zaman kesin surette ve hiçbir kayda bağlı olmaksızın bütün kuvvetleriyle yardımına koşmayı üstüne alır.

Madde 2: İki âkit taraf, aynı surette herhangi büyük bir devletin halen Türkiye egemenliğinde bulunan araziden bir kısmını hatta geçici olarak da olsa kendi arazisine katmak veya askerî işgal altına almak girişkenliğinde bulunması halinde âkitlerden biri hayatî çıkarlarına aykırı görür veya harp sebebi sayarsa, biri diğerinin yardımına bütün kuvvetleriyle koşmayı üstüne alır.

Madde 3: İki âkit taraf, tek olarak barış akdetmemeyi taahhüt ederler.

Madde 4: Bu anlaşmanın bütün kapsamı ile uygulanması için bir askerî sözleşme yapılacaktır; bunda harp vukuunda her iki tarafın neler yapacağı, askerî örgüt, konuş, orduların seferberliği, yüksek komuta kurullarının ilişkileri, sefer hazırlıkları ve harbin başarı ile yönetilmesi konuları açık bir şekilde göz önüne alınacaktır. Askerî sözleşme bu anlaşmanın devamı sayılacaktır. Anlaşmanın imzalanmasından 15 gün sora sözleşmenin düzenlenmesine başlanacak ve bunun için en çok iki ay süre verilecektir.

Madde 5: Bu anlaşma ile askerî sözleşme imza tarihinden 31 Aralık 1920 tarihine kadar geçerli olacaktır. Yalnız bu sürenin bitiminden sonra iki

¹ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Balkan Harbi, C.: I, s. 253 – 256.

âkit tarafın tamamlayıcı bir anlaşması ve kesin imzasıyla uzatılabilecektir. Fakat anlaşmanın bittiği gün iki taraf harp halinde bulunur veya harpten sonra harp halinin arttırılmamış bir durumunda bulunurlarsa, barış akdoluncaya kadar veyahut harbin gerektirdiği durum tasfiye edilinceye kadar anlaşma ve askerî sözleşme yürürlükte kalacaktır.

Madde 6: Anlaşma Bulgarca ve Sırpça yazılmak ve birbirinin aynı olmak üzere iki nüsha olarak düzenlenecektir. Askerî sözleşme de aynı suretle iki nüsha olacak ve her ikisi Bulgarca ve Sırpça yazılacak; bunu da devlet başkanları ile dışişleri bakanları ve o zaman askerî delegeler imzalayacaklardır.

Madde 7: Anlaşma ve sözleşme yalnız iki âkit tarafın aynı zamanda önceden anlaşmaları ile herhangi bir devlet bağlaşmaya kabul olunacaktır.

Anlaşmanın Gizli Eki

Madde 1: Türkiye'deki karışıklık ilerler, iki âkit tarafın veya bunlardan birisinin çıkarlarını tehlikeye sokar, iç ve dış güçlüklerden dolayı Balkan yarımadasında statükonun korunması sorunu meydana çıkar, iki âkit taraftan bunun sonucunda silahlı harekete geçmek lazım geldiğinde kanı hâsıl eden taraf diğerine gerekçeli bir önerme yaparsa, bu taraf derhal fikir mübadelesi yapmaya zorunludur; eğer bağlaşıklığı ile uyuşamazsa ona gerekçeli karşılık vermek zorunluluğundadır. Hareket için anlaşma Rusya'ya bildirilir. Rusya muhalefet etmezse varılan anlaşmaya göre ve her şeyde, hislerdeki dayanıklılıktan ve çıkarların ortak oluşundan doğan olağanüstü bir gayretle harekete geçilir. Aksi halde, uzlaşmaya varılamazsa Rusya'nın fikrine başvurulacaktır. Bu fikrin uygulanması Rusya'nın bildireceği yargıya göre iki taraf için zorunlu olacaktır.

Rusya fikrini açıklamak istemezse ve iki âkit taraf arasında bundan sonra da uzlaşma meydana gelmezse harekete geçmek isteyen taraf sorumluluk kendisine ait olmak üzere Türkiye aleyhine yalnız başına harekete başlayabilir; diğer taraf bağlaşıklara karşı dostane tarafsız kalır,

askerî sözleşmede dikkate alınan ölçüye göre seferberlik yapar ve üçüncü bir devlet Türkiye'ye yardım ederse o da bağlaşığının yardımına koşar.

Madde 2: Anlaşmanın birinci ve ikinci maddeleri gizli ekin 1. maddesi deyim ve kavramına uygun olarak ortak hareketle Türkiye'den kazanılacak arazi iki bağlaşığın ortak egemenliğine (condominium) geçecek ve bunun tasfiyesi hemen ve en geç barışın akdinden iki aylık bir süre içinde aşağıdaki esaslara göre bitirilecektir.

Sırbistan, Bulgaristan'ın Rodop dağları ile Struma Nehri doğusundaki arazi üzerindeki hakkını; Bulgaristan da Sırbistan'ın Şar Dağı'nın kuzey ve batısındaki arazi üzerindeki hakkını tanır.

Şar dağları ile Rodoplar arasındaki arazi, Ege Denizi ile Ohri Gölü'nün ilinti ve ilişkisine gelince; Bulgar ve Sırp milletlerinin genel çıkarları veya dış sebepler bakımından bu arazinin özel bir özerklik şeklinde örgütlenmesi mümkün görülmezse bu arazi hakkında aşağıdaki açıklamaya göre işlem yapılacaktır:

Sırbistan ek haritada işaret edilen sınırın öte tarafında bir şey istememeyi taahhüt eder. Bu hat: Türk – Bulgar sınırında Golen tepesinden (Eğripalanga kuzeyinden) gaşlar ve genel olarak Ohri Gölü'ne kadar batı – güney doğrultusunu izler; Metehovo ve Podirjikon köyleri arasında Kika tepesinden Neraf köyünün doğusundaki tepeden geçer; Ostriç köyünün kuzeyinden Lübenski, Draç ve Opila köyleri arasında 1050 tepesinden, Talişman ve Jivlevo köyleri üzerinden, 1050 tepelerinden Kışali köyünüden Gradişe Dağı'nın tepeler hattını Gorişte'ye kadar takip eder; 1023 tepesine doğru İvankotsi ve Logintsi köyleri arasındaki tepeler hattı ile Vetersko ve Sopot köyleri üzerinden Vardar Nehri'ne ve Vardar üzerinden dağların tepeler sathı ile 2250 tepesine ve Peropole Dağı'na kadar bunun tepeler hattı ile Krpa ve Barbares köyleri arasından geçer; Ergenevove Drenevo köyleri arasında 1200 rakımlı tepeye varılır; oradan Çeşme tepesi (1254), Sırp ve Çesko köyleri arasında Babadağ ve Kuruşka tepesi, Belitsa köyü doğusunda Prutoyska dağı tepesi, Brejani üzerinden geçerek İlen dağı (1200) ve oradan sırtlar hattını takiben 1330 tepesi üzerinden 1217 tepesine ulaşır; sonra

Livoiçte ve Gorentsi arasından geçip Gibofsi Manastırı dolayında Ohri Gölü'ne kadar devam eder.

Eğer bu sorunda hakemliği istenecek olan haşmetli Rusya İmparatoru bu hattın faydalı olacağını uygun bulursa, Bulgaristan bu hattı kabul etmeyi üstüne alır. Yukarıda işaret edilen sınırları Rus Çarı iki tarafın hukuk ve çıkarlarına uygun bulursa iki tarafın da bu hattı kesin sınır olarak kabul edeceği anlaşılmaktadır.

Madde 3: Anlaşma ile anlaşmanın gizli ekinin ve askerî sözleşmenin birer suretleri Rus Çarlığı Hükümetine sunulacak ve bunları senet sayması ve onları hedeflerine yakınlık duyması rica ve Çar Hazretlerinden de gerek kendilerine ve gerekse hükümetlerine ezelden mukadder olan rolleri kabul etmeleri de istirham olunur.

Madde 4: Bu anlaşmanın gizli ekinin veya askerî sözleşmenin herhangi bir hükmünün yorumu ve uygulanmasında çıkacak her anlaşmazlık da taraflardan biri ve diğeri aracısız görüşme ile uzlaşmak mümkün olmayacağını bildirirse, sorun Rusya'nın kesin kararına arz olunur.

Madde 5: Bu gizli ekin hiçbir madde ve hükmü iki tarafça da, önceden anlaşmadıkça diğer herhangi bir devlete açıklanamaz ve bildirilemez.

13 Mart 1912 tarihinde Sofya'da düzenlenmiştir.

EK – 2. Bulgaristan Krallığı ile Sırbistan Krallığı Arasındaki Askerî Sözleşme².

Bulgaristan Krallığı ile Sırbistan Krallığı arasında akdedilen dostluk ve bağlaşma anlaşmasının 3. maddesinin ruh ve esasına göre ve en son harbin başarı ile sevk ve idaresinin sağlanması, bağlaşmanın tayin ettiği gayelerin daha kesin bir surette gerçekleşmesi için iki âkit taraf aynı anlaşma hükümlerinin kapsadığı kuvvet ve değeri haiz olan aşağıdaki koşulları kararlaştırdılar:

Madde 1: Bulgaristan Krallığı ve Sırbistan Krallığı bağlaşma anlaşmasının 1. ve 2. maddesi ile anlaşmanın gizli ekinin 1. maddesinde yazılı hallerde karşılıklı yardımda bulunmayı üstlerine alırlar.

Bulgaristan 200.000, Sırbistan da 150.000'den aşağı olmamak üzere kuvvet çıkaracak ve bunlar sınırda muharebe etmeye ve anavatan topraklarının dışındaki harekâta katılmaya hazır bulunacaklardır. Depo kıtaları eratı, 3. Ban Sırp ve Bulgar müstahfızları bu sayının dışındadır.

Bu orduların sınıra veyahut kendi topraklarının dışında, harbin hedefine, harbin doğuracağı sebeplere göre ve harp hareketlerinin gerektirdiği yere en geç harp ilanının 21. günü, bağlaşıklık devletlerin birinin anlaşmada göz önüne alınan fırsatın meydana geldiğini bildirmesi üzerine, gönderilmesi gerekecektir. Fakat, bu fırsat meydana gelmeden de iki taraf seferberlik ve yığınağa göre harp ilanının 7. günü veyahut anlaşmada göz önüne alınan fırsatın meydana gelmesinde birlikleri hatta kısım kısım – bu hareket tarzı, harekâtın niteliğine uygun gelir ve harbin sonucuna etkili görülürse – sevk etmeye zorunludur.

Madde 2: Romanya Bulgaristan'a taarruz ederse, Sırbistan derhal Romanya'ya harp ilan etmeye ve ona karşı orta Tuna'yı veya Dobrica harekât alanına en az 100.000 muharip göndermeye zorunludur.

² Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Balkan Harbi, C.: I, s. 257 – 259.

Türkiye Bulgaristan'a taarruz ederse, Sırbistan Türkiye'ye girmeyi ve Vardar harekât alanına gönderilmek üzere seferber olan ordusunun en az 10.000 muharip ayırmayı üstüne alır.

Bu sırada Sırbistan yalnız veya Bulgaristan'la birlikte 3. bir devletle muharip bulunuyorsa, Bulgaristan serbest kalan bütün kuvvetlerini Romanya veyahut Türkiye aleyhine kullanacaktır.

Madde 3: Avusturya – Macaristan Sırbistan'a taarruz ederse, Bulgaristan, derhal Avusturya'ya harp ilan etmeyi ve Sırp ordusu ile birleşerek Avusturya – Macaristan'a karşı hareket etmek üzere Sırbistan'a 200.000 muharip göndermeyi üstüne alır.

Avusturya – Macaristan herhangi bir bahane ile veya Türkiye'nin rızası olmaksızın Yenipazar sancağına asker gönderir ve Sırbistan ona harp ilan etmek zorunluluğunda kalır, veyahut kendi çıkarlarını korumak için sancağa asker gönderir ve bununla silahlı bir ihtilafa sebep olursa Bulgaristan da Sırbistan'a karşı aynı yükümlüğü taşır.

Türkiye Sırbistan'a taarruz ederse Bulgaristan, vâkit geçirmeden sınırını geçmeyi ve kendi ordusundan bu sözleşmenin 1. maddesine göre en az 100.000 kişiyi ayırmayı ve bunları Vardar harekât alanına göndermeyi üstüne alır.

Romanya Sırbistan'a taarruz ederse Bulgaristan, Romanya ordusu Tuna'yı geçip Sırbistan arazisine girdiği zaman Romen ordusuna taarruz etmeyi taahhüt eder.

Bulgaristan, bu maddede sözü geçen hallerden birinde yalnız veya Sırbistan ile beraber üçüncü bir devletle harp halinde ise bütün kuvvetleriyle ve ayıracağı diğer kuvvetlerle Sırbistan'a yardım etmeyi üstüne alır.

Madde 4: Bulgaristan ile Sırbistan daha önceden anlaşarak Türkiye'ye harp ilan ederlerse ve aralarında özel bir anlaşma akdedilmemişse bu sözleşmenin 1. maddesi gereğince seferber edilen kuvvetlerden en az 100.000 muharibi Vardar harekât alanına göndermeyi üstlerine alırlar.

Madde 5: Âkitlerden biri diğer tarafla önceden anlaşmadan ve onun rızasını almadan 3. bir devlete harp ilan ederse, ikinci âkit taraf bu sözleşmenin 1. maddesinde göz önüne alınan taahhütlerden serbest kalır.

Fakat harbin devamı boyunca bağlaşıklara karşı dostça tarafsızlığı ve derhal en az 500.000 muharibi seferber etmeyi ve bunları bağlaşığının askerî hareketlerini en iyi sağlayacak tarzda yığmayı üstüne alır.

Madde 6: Birlikte yapılan bir harp esnasında bir taraf diğer tarafla anlaşmadan ve onun rızasını almadan 24 saatten çok mütareke yapamaz.

Barış görüşmelerine başlamak ve barış anlaşmasının imzası için önceden yazı ile uzlaşmak gerektir.

Madde 7: Harp esnasında her âkit tarafın ordularına, bu orduların bütün hareketlerini sevk ve idare edecek olan kendi komutanları tarafından komuta edilir.

İki devlet ordularının birlikleri aynı hedefe karşı hareket ettikleri zaman emir ve komuta aynı kuvvette olan birliklerin rütbece daha büyük olan komutanına, çeşitli sınıflardan meydana gelen birliklerde görev bakımından en büyük olan komutana aittir.

Âkit taraflardan birine mensup bir veya birkaç ordu diğer tarafın emrine verilirse bunlar kendi komutanları tarafından sevk ve idare edilecekler, askerî harekâtın stratejik sevk ve idaresi bakımından da emrine verildikleri tarafın başkomutanı emrinde bulunacaktır.

Türkiye'ye karşı bir harp halinde Vardar harekât alanının başkomutanlığı, eğer Sırp ordusunun asıl kuvvetleri bu harekât alanında harekât yapıyorsa ve bu ordu aynı alandaki Bulgar kuvvetlerine sayıca üstünse bu sözleşmesinin 4. maddesine göre Vardar harekât alanının başkomutanlığı Sırbistan'a ait olacaktır. Fakat Sırp asıl ordusu bu alanda harekât yapmıyorsa ve sayıca da Bulgar ordusundan az ise, bu harekât alanının başkomutanlığı Bulgaristan'a ait olacaktır.

Madde 8: İki âkit tarafın birlikleri bir komuta altına verilirse genel taktik hareketlerin stratejik bakımdan sevk ve idaresi için verilecek bütün emir ve talimatlar iki dil üzerine, yani Bulgarca ve Sırpça yayınlanır.

Madde 9: Bütün iâşe, ikmal, sıhhi hizmet ve yaralıların taşınması ölülerin gömülmesi, harp gereçleri vesairenin taşınmasında her âkit taraf ordusu diğer memlekette o memleket ordusunun malik olduğu aynı hukuk ve kolaylıklara mazhar olacaktır.

Bütün ikmal ve iaşe maddeleri her iki tarafın kendi alanında ve bölgesel fiyatla ve tercihan nakden, istisnaî hallerde mazbata ile ödenecektir.

Kıtaların, bütün harp gereçlerinin, erzak vesairenin demiryolu ile taşınmasında taşıma masrafı, arazisinde taşıma yapılan tarafa ait olacaktır.

Madde 10: Harp ganimetleri, alan kıtaya aittir. Eğer ganimetler ortaklaşa yapılan bir muharebede kazanılmışsa, iki ordu bunu o muharebeye eylemli olarak katılan muhariplerin sayısı oranına göre böler.

Madde 11: Harp esnasında bir âkit taraf diğerinin başkomutanlık ve ordu karargâhında bir askerî temsilci bulunduracak; bu temsilciler iki ordu arasında her konuda irtibat sağlayacaklardır.

Madde 12: Stratejik harekâtta beklenmedik hallerde meydana gelecek ihtilaflar iki Başkomutanlık arasında karşılıklı anlaşma ile çözümlenir.

Madde 13: İki tarafın Genelkurmay Başkanları, bu sözleşmenin akdinden sonra hemen bu sözleşmenin 1. maddesine göre seferber olacak kıtaların bölünmesi ve bunların yığınak bölgelerinde gruplanmaları; orduların yığınaklarını çabuklaştırmak ve sonraki harekât için onarılacak yollarla yeniden inşa edilecek yollar hakkında uzlaşacaklardır.

Madde 14: Bu sözleşme, imza edildiği günden itibaren Dostluk ve Bağlaşma Anlaşması'nın yürürlükte olduğu sürece geçerlidir.

Sofya, 12 Mayıs 1912

EK – 3. Sırbistan ile Bulgaristan Genelkurmayları Arasında Yapılan Anlaşma³

Bulgaristan Krallığı ile Sırbistan Krallığı arasında akdedilen askerî sözleşmenin 13. maddesine uyarak iki tarafın tayin ettiği delegeler askerî hareketlere uygun planların esaslarını düzenlediler ve aşağıdaki konuları tespit ettiler:

- I. Avusturya – Macaristan ile Sırbistan arasında bir harp halinde;
- II. Bulgaristan ve Sırbistan ile Türkiye arasında bir harp halinde; Türk asıl kuvvetlerinin Üsküp – Komanova – Kratova – Koçana – Köprülü bölgesinde yığınak yaptığı tahmin edilen Vardar harekât alanında hareket yapacak olan bağlaşıklık ordular aşağıdaki gibi bölünecektir:
 1. İki tümenlik bir Sırp ordusunun hedefi, Karadağ üzerinden Üsküp olacak ve bu ordu bağlaşıklık orduların sağ kanadını teşkil edecektir.
 2. Beş piyade ve bir süvari tümeninden meydana gelen bir Sırp ordusu Moroviça ve Piçinya vadileri boyunca Komanova – Kratova hattına doğru ilerleyecek; bu ordunun görevi, düşmana karşı cepheden hareket etmek ve bağlaşıklık orduların merkezini teşkil etmek olacaktır.
 3. Üç tümenli bir Bulgar ordusu, Köstendil – Eğripalanga – Üsküp ve Köstendil – Çarovaselo – Koçana doğrultularında düşmanın sağ kanadı gerilerine doğru hareket ve etki yapmak görevini alacaktır.
 4. İki taraf Genelkurmay Başkanları birlikte Köstendil ile İvranya arasındaki bölgeyi inceleyecekler; eğer Köstendil – Eğripalanga – Üsküp doğrultusunda büyük kuvvetlerin kullanılması mümkün olduğu kanısına varılırsa Karadağ

³ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Balkan Harbi, C.: I, s. 260 – 261.

üzerinden Üsküp doğrultusunda harekete ayrılan iki tümenden, durum elverdiği takdirde bağlaşık orduların sol kanadını takviye konusunda faydalanılacak ve bunun için de Köstendil dolayında yığınak yapılacaktır.

5. Bağlaşık orduların sağ kanadının korunması ve sağlanması için Sırp Genelkurmay Başkanı sonraki celpten üç tümenini uygun gördüğü tarzda ikinci hatta kullanacaktır.
6. Bulgar ordusu Genelkurmay Başkanı, Bosilegrad – Lesina yolunun düzeltilmesi için gayret sarfını üstüne alır.

Durum, Meriç harekât alanındaki Bulgar ordusunu takviyeyi zorunlu kılar ve yukarıda alınan kuvvetlerin Vardar harekât alanında kullanılmasına lüzum kalmazsa bu kuvvetler Vardar harekât alanından Meriç harekât alanına naklolunacaklardır. Tam tersine durum Vardar harekât alanındaki birliklerin takviyesini gerektiriyorsa ve Meriç harekât alanına ayrılan kuvvetlerin tümüne kesin lüzum yoksa, kullanılmalarına kesin lüzum olmayan birlikler Vardar harekât bölgesine naklolunacaktır.

EK – İki taraf Genelkurmayları şunları taahhüt ederler:

- a. Komşu ordulara ait bilgi ve haberleri aralarında alıp vermeyi üstlerine alırlar.
- b. Resmî ve gizli bütün tüzük ve haritalarla sairenin lüzumu kadarını mübadele edeceklerdir.
- c. Askerî sözleşmenin 2. maddesine uyarak bağlaşık ordunun örgüt ve dilini öğrenmek üzere karşılıklı ve belirli sayıda subay göndereceklerdir.
- d. Bulgar ve Sırp Genelkurmay Başkanları genel durum üzerinde fikir mübadele etmek ve durumun değişmesinden dolayı değişecek konuları tespit etmek maksadıyla her yıl sonbaharda görüşme yapacaklardır.

1 Temmuz 1912

EK – 4. Osmanlı Ordusunun Seferberliğine Dair İrâde⁴.

مجله علمی و فرهنگی

(۱) برخی دیگر اردو متفکری را خنده و نفی می دانند و میگویند مسئله عدم قطعیت عکس به حال ضروری به وضع اوله خفیه
(۲) او میگوید اردو متفکری را خنده و نفی می دانند و میگویند مسئله عدم قطعیت عکس به حال ضروری به وضع اوله خفیه
(۳) او میگوید اردو متفکری را خنده و نفی می دانند و میگویند مسئله عدم قطعیت عکس به حال ضروری به وضع اوله خفیه
(۴) او میگوید اردو متفکری را خنده و نفی می دانند و میگویند مسئله عدم قطعیت عکس به حال ضروری به وضع اوله خفیه

برای این جهت اجزای جبهه در فضا را فری متاور در $1A$ و $1B$ قرار دادیم

[illegible]

⁴ i..MMS., D.: 152 / G.: 1330/L-03.

Bâb-ı Âlî
Meclis-i Mahsûs
1810

İrâde-i Seniyye

- (1) Birinci ve İkinci Ordu Müfettişlikleri dâhilinde Nizâmiye ve Redif ve Müstahfızdan müteşekkil umûm kıta'ât-ı askeriyye hâl-i seferberîye vaz' olunacaktır.
- (2) Üçüncü Ordu Müfettişliği ve dâhilinde bulunan ve Birinci ve İkinci Müfettişliklere müretteb olan kıta'ât-ı askeriyye dahî hâl-i seferberîye konulacaktır.
- (3) Üçüncü Ordu Müfettişliği dâhilinde bulunan ve bâlâda ta'dad olunan kıt'alardan mâ'adâsıyla Dördüncü Ordu Müfettişliği dâhilindeki kıta'ât-ı askeriyye şimdilik seferber edilmeyecektir.

Bu irâde-i seniyyenin icrâsına Harbiyye ve Dahiliyye Nâzırları memurdur.

Fî 19 Şevvâl sene 330 ve fî 18 Eylûl sene 328

İmzalar: Padişah Mehmed Reşâd, Sadr-ı Âzâm, Şeyh'ül-İslâm, Şurâ-yı Devlet Reisi, Harbiyye Nâzırı, Dâhiliyye Nâzırı, Adliyye Nâzırı, Hariciyye Nâzırı, Ticaret ve Ziraât Nâzırı, Nâfia Nâzırı, Bahriyye Nâzırı, Maliyye Nâzırı, Maârif Nâzırı, Evkaf Nâzırı, Posta ve Telgraf ve Telefon Nâzırı.

EK – 5. Edirne Kalesi’nin Erkân ve Ümerâsı⁵

Rütbesi	İsmi	Görevi
Ferik	Mehmed Şükrü Paşa	Mevki-i Müstahkem Kumandânı
Binbaşı	Fuad Bey	Mevki-i Müstahkem Erkân-ı Harbiye Reisi
Yüzbaşı	Remzi Bey	Mevki-i Müstahkem Erkân-ı Harbiye Mülhaki
Mirliva	İsmail Paşa	Kale Kumandânı
	Adil Bey	Kale Erkân-ı Harbi
Mirliva	Rıfat Paşa	Kale Topçu Kumandânı
	Eyüp Bey	Kale Topçu Erkân-ı Harbi
Kaim-makam	Abdülvahid Bey	Mevki-i Müstahkem Divân-ı Harb Reisi
Mirliva	Ali Nazım Paşa	Kale Divân-ı Harp Reisi
Kaim-makam	Mestan Bey	Mevki-i Müstahkem İdare Reisi
Kaim-makam	Remzi Bey	Mevki-i Müstahkem Ser Tabibi
K. Yüzbaşı	İsmail Hakkı Bey	Mevki-i Müstahkem Ser Baytarı
Kolağası	Nazif Bey	Kale Cephane Müfrezesi Kumandânı
Binbaşı	İsmail Hakkı Bey	Merkez Kumandânı
Mirliva	Aziz Paşa	Garb Cephesi Kumandânı
Erkân-ı Harbiye Kaim-makamı	Ali Şefik Bey	Şark Cephesi Kumandânı
Mirliva	İbrahim Paşa	Cenub Cephesi ve Müstakil Maraş Mintikası Kumandânı ⁶
Binbaşı	Hayri Bey	Edirne Redif Fırkası ve Garb Cephesi Erkân-ı Harbi
Mümtaz Yüzbaşı	İsmail Hakkı Bey	Şark Cephesi Erkân-ı Harbi
Yüzbaşı	İsmail Bey	Cenub Cephesi Erkân-ı Harbi
Yüzbaşı	Hulusi Bey	Gümölcine Fırkası Erkân-ı Harbi
Yüzbaşı	Salim Bey	Maraş Mintikası Erkân-ı Harbi
Mirliva	Hüsameddin Paşa	Nizamiye 10. Fırka Kumandânı
Binbaşı	Karabekir Kazım Paşa	Nizamiye 10. Fırka Erkân-ı Harbi
		28. Alay Kumandânı
		29. Alay Kumandânı
		30. Alay Kumandânı
Mirliva	İbrahim Paşa	11. Nizamiye Fırka Kumandânı
Mümtaz Yüzbaşı	Salim Efendi	11. Nizamiye Fırka Erkân-ı Harbi
Miralay	Fethi Bey	11. Nizamiye Fırkası 31. Alay Kumandânı ⁷
Binbaşı	Ahmed Bey	11. Nizamiye Fırkası 32. Alay Kumandânı
Kaim-makam	Abdulgani Bey	11. Nizamiye Fırkası 33. Alay Kumandânı
Kaim-makam	Celal Bey	4. Nişancı Alayı Kumandânı
Erkân-ı Harbiye Kaim-makamı	Ali Şefik Bey	Babaeski Redif Fırkası Kumandânı
Binbaşı	Rüştü Bey	Babaeski Redif Fırkası Erkân-ı Harbi
Binbaşı	Hüseyin Hüsnü Bey	Babaeski Redif Fırkası Kırkkilise Alayı Kumandânı
Miralay	Mehmed Emin Bey	Babaeski Redif Fırkası Keşan Alayı Kumandânı ⁸
Binbaşı	Halil Bey	Babaeski Redif Fırkası Babaeski Alayı Kumandânı ⁹
Binbaşı	Hasan Tahsin Bey	Babaeski Redif Fırkası Çorlu Alayı Kumandânı ¹⁰

⁵ Yüzbaşı Naci; **Balkan Harbi’nde Edirne Muhasarasına Ait Harp Ceridesi**, s. 66 – 70.

⁶ Vuku-ı irtihâline mebnî yerine Ağır Sahra Taburu Kumandânı Şükrü Bey gelmiştir.

⁷ Garb Ordusu’nda kalmıştır.

⁸ Keşan, Gelibolu, Malkara Taburları

⁹ Uzunköprü, Hayrabolu, Babaeski Taburları

Mirliva	Aziz Paşa	Edirne Redif Fırkası Kumandânı
		Edirne Redif Fırkası Erkân-ı Harbi
Kaim-makam	Nasuhi Bey	Edirne Redif Fırkası Edirne Alayı Kumandânı
Kaim-makam	Cemil Bey	Edirne Redif Fırkası Dedeâğaç Alayı Kumandânı
Kaim-makam	Ahmed Bey	Edirne Redif Fırkası Koşukavak Alayı Kumandânı
Erkân-ı Harbiye Miralayı	Nuri Bey	Gümölcine Redif Fırkası Kumandânı
Kaim-makam	Ali Rıza Bey	Gümölcine Redif Fırkası İskeçe Alayı Kumandânı
Kaim-makam	İsmail Hakkı Bey	Gümölcine Fırkası Sultanyeri Alayı Kumandânı
		Gümölcine Fırkası Gümölcine Alayı Kumandânı
Miralay	Aziz Bey	Süvari12. Alay Kumandânı
Binbaşı	Şükrü Bey	Ağır Sahra Taburu Kumandânı
Binbaşı	Zekeriya Bey	Ağır Obüs Taburu Kumandânı
Miralay	Ali Rıza Bey	İstihkâm Taburu Kumandânı
Bahriye Binbaşı	Ali Bey	Projektörler Müfettişi
Yüzbaşı	Nureddin Efendi	Telefon ve Telgraf Bölüğü Kumandânı
Mülazım	Ali Cevad Efendi	Telsiz Telgraf Müfreze Kumandânı
Yüzbaşı	Fuad Bey	Balon Müfreze Kumandânı
Yüzbaşı	Rıfat Bey	Şimendifer Müfreze Kumandânı
Miralay	Nuri Bey	6. Alay Ağır Topçu Kumandânı
Binbaşı	Ahmed Bey	6. Alay 1. Tabur Kumandânı
Mülazım-ı Evvel	Recep Efendi	Alay Yâveri
Mülazım-ı Sâni	Said Efendi	6. Alay 1. Tabur 1. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Şükrü Efendi	6. Alay 1. Tabur 2. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Mustafa Sabri Efendi	6. Alay 1. Tabur 3. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Hakkı Efendi	6. Alay 1. Tabur 4. Bölük Kumandânı
Binbaşı	Ali Tevfik Bey	6. Alay 2. Tabur Kumandânı
K. Yüzbaşı	Emin Efendi	6. Alay 2. Tabur 5. Bölük Kumandânı
K. Yüzbaşı	Mehmed Hulusi Efendi	6. Alay 2. Tabur 6. Bölük Kumandânı
K. Yüzbaşı	Sami Efendi	6. Alay 2. Tabur 7. Bölük Kumandânı
K. Yüzbaşı	Halid Efendi	6. Alay 2. Tabur 8. Bölük Kumandânı
Binbaşı	Ömer Bey	6. Alay 3. Tabur Kumandânı
Mülazım-ı Evvel	Asım Efendi	6. Alay 3. Tabur 9. Bölük Kumandânı
Mülazım-ı Evvel	Hasan Fehmi Efendi	6. Alay 3. Tabur 10. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Hasan Basri Efendi	6. Alay 3. Tabur 11. Bölük Kumandânı
Mülazım-ı Evvel	Nuri Efendi	6. Alay 3. Tabur 12. Bölük Kumandânı
Mülazım-ı Evvel	Sabri Efendi	6. Alay 3. Tabur 13. Bölük Kumandânı
Binbaşı	Mustafa Bey	Ağır Topçu 7. Alay Kumandânı
Binbaşı	Mehmet Tevfik Bey	Ağır Topçu 7. Alay 1. Tabur Kumandânı
Yüzbaşı	Mehmet Hilmi Efendi	Ağır Topçu 7. Alay 1. Tabur 1. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Musa Efendi	Ağır Topçu 7. Alay 1. Tabur 2. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Ali Rıza Efendi	Ağır Topçu 7. Alay 1. Tabur 3. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Osman Efendi	Ağır Topçu 7. Alay 1. Tabur 4. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	İzzet Efendi	Ağır Topçu 7. Alay 1. Tabur 5. Bölük Kumandânı
Binbaşı	Hasan Ziya Bey	Ağır Topçu 7. Alay 2. Tabur Kumandânı
Yüzbaşı	Mustafa Efendi	Ağır Topçu 7. Alay 2. Tabur 6. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Cevad Efendi	Ağır Topçu 7. Alay 2. Tabur 7. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Hafız Ali Efendi	Ağır Topçu 7. Alay 2. Tabur 8. Bölük Kumandânı
Kolağası	İbrahim Efendi	Ağır Topçu 7. Alay Krupp Bataryaları Kumandânı
Yüzbaşı	Osman Efendi	Ağır Topçu 7. Alay Krupp Bataryaları 9. Bölük Kumandânı

¹⁰ Çorlu, Çatalca, Tekirdağı Taburları

Yüzbaşı	Said Efendi	Ağır Topçu 7. Alay Krupp Bataryaları 10. Bölük Kumandânı
Kaim-makam	Yahya Bey	Ağır Topçu 8. Alay Kumandânı
Binbaşı	Hamdi Bey	Ağır Topçu 8. Alay 1. Tabur Kumandânı
Yüzbaşı	Mehmed Emin Efendi	Ağır Topçu 8. Alay 1. Tabur 1. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Hakkı Efendi	Ağır Topçu 8. Alay 1. Tabur 2. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Ali Efendi	Ağır Topçu 8. Alay 1. Tabur 3. Bölük Kumandânı
Binbaşı	Ahmed Sezai Efendi	Ağır Topçu 8. Alay 2. Tabur Kumandânı
Yüzbaşı	Adil Efendi	Ağır Topçu 8. Alay 2. Tabur 4. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Haşim Efendi	Ağır Topçu 8. Alay 2. Tabur 5. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Ömer Efendi	Ağır Topçu 8. Alay 2. Tabur 6. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Osman Efendi	Ağır Topçu 8. Alay 2. Tabur 7. Bölük Kumandânı
Binbaşı	Cemal Bey	Ağır Topçu 8. Alay 3. Tabur Kumandânı
Mülazım-ı Evvel	Hulusi Efendi	Ağır Topçu 8. Alay 3. Tabur 8. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Emin Efendi	Ağır Topçu 8. Alay 3. Tabur 9. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	İsmail Hakkı Efendi	Ağır Topçu 8. Alay 3. Tabur 10. Bölük Kumandânı
Binbaşı	Mustafa Bey	Ağır Topçu 9. Alay Kumandânı
Binbaşı	Tahsin Bey	Ağır Topçu 9. Alay 1. Tabur Kumandânı
Yüzbaşı	Hüseyin Efendi	Ağır Topçu 9. Alay 1. Tabur 1. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Bahaddin Efendi	Ağır Topçu 9. Alay 1. Tabur 2. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Şükrü Efendi	Ağır Topçu 9. Alay 1. Tabur 3. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Mehmed Efendi	Ağır Topçu 9. Alay 1. Tabur 4. Bölük Kumandânı
Binbaşı	Mustafa Bey	Ağır Topçu 9. Alay 2. Tabur Kumandânı
Yüzbaşı	Hüseyin Efendi	Ağır Topçu 9. Alay 2. Tabur 5. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Halim Efendi	Ağır Topçu 9. Alay 2. Tabur 6. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Ali Cevdet Efendi	Ağır Topçu 9. Alay 2. Tabur 7. Bölük Kumandânı
Mülazım-ı Evvel	Nazmi Efendi	Ağır Topçu 9. Alay 2. Tabur 8. Bölük Kumandânı
Binbaşı	Mahmud Bey	Ağır Topçu 9. Alay 3. Tabur Kumandânı
Yüzbaşı	Mustafa Efendi	Ağır Topçu 9. Alay 3. Tabur 9. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Mustafa Efendi	Ağır Topçu 9. Alay 3. Tabur 10. Bölük Kumandânı
		Ağır Topçu 9. Alay 3. Tabur 11. Bölük Kumandânı
		Ağır Topçu 9. Alay 3. Tabur 12. Bölük Kumandânı
Kaim-makam	Cemil Bey	Ağır Topçu 10. Alay Kumandânı
Binbaşı	Feyzullah Bey	Ağır Topçu 10. Alay 1. Tabur Kumandânı
Mülazım-ı Evvel	Rıza Efendi	Ağır Topçu 10. Alay 1. Tabur 1. Bölük Kumandânı
		Ağır Topçu 10. Alay 1. Tabur 2. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	İbrahim Efendi	Ağır Topçu 10. Alay 1. Tabur 3. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Muhyiddin Efendi	Ağır Topçu 10. Alay 1. Tabur 4. Bölük Kumandânı
Binbaşı	Hüseyin Hilmi Bey	Ağır Topçu 10. Alay 2. Tabur Kumandânı
Yüzbaşı	Mehmed Ali Efendi	Ağır Topçu 10. Alay 2. Tabur 5. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	İhsan Efendi	Ağır Topçu 10. Alay 2. Tabur 6. Bölük Kumandânı
Mülazım-ı Evvel	Hıfzı Efendi	Ağır Topçu 10. Alay 2. Tabur 7. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Ali Efendi	Ağır Topçu 10. Alay 2. Tabur 8. Bölük Kumandânı
Binbaşı	İsmail Hakkı Bey	Ağır Topçu 10. Alay 3. Tabur Kumandânı
Yüzbaşı	Hikmet Efendi	Ağır Topçu 10. Alay 3. Tabur 9. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Mehmed Efendi	Ağır Topçu 10. Alay 3. Tabur 10. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Halid Efendi	Ağır Topçu 10. Alay 3. Tabur 11. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Mehmed Efendi	Ağır Topçu 10. Alay 3. Tabur 12. Bölük Kumandânı
Yüzbaşı	Ali Vasfi Efendi	Ağır Topçu 10. Alay 3. Tabur 13. Bölük Kumandânı

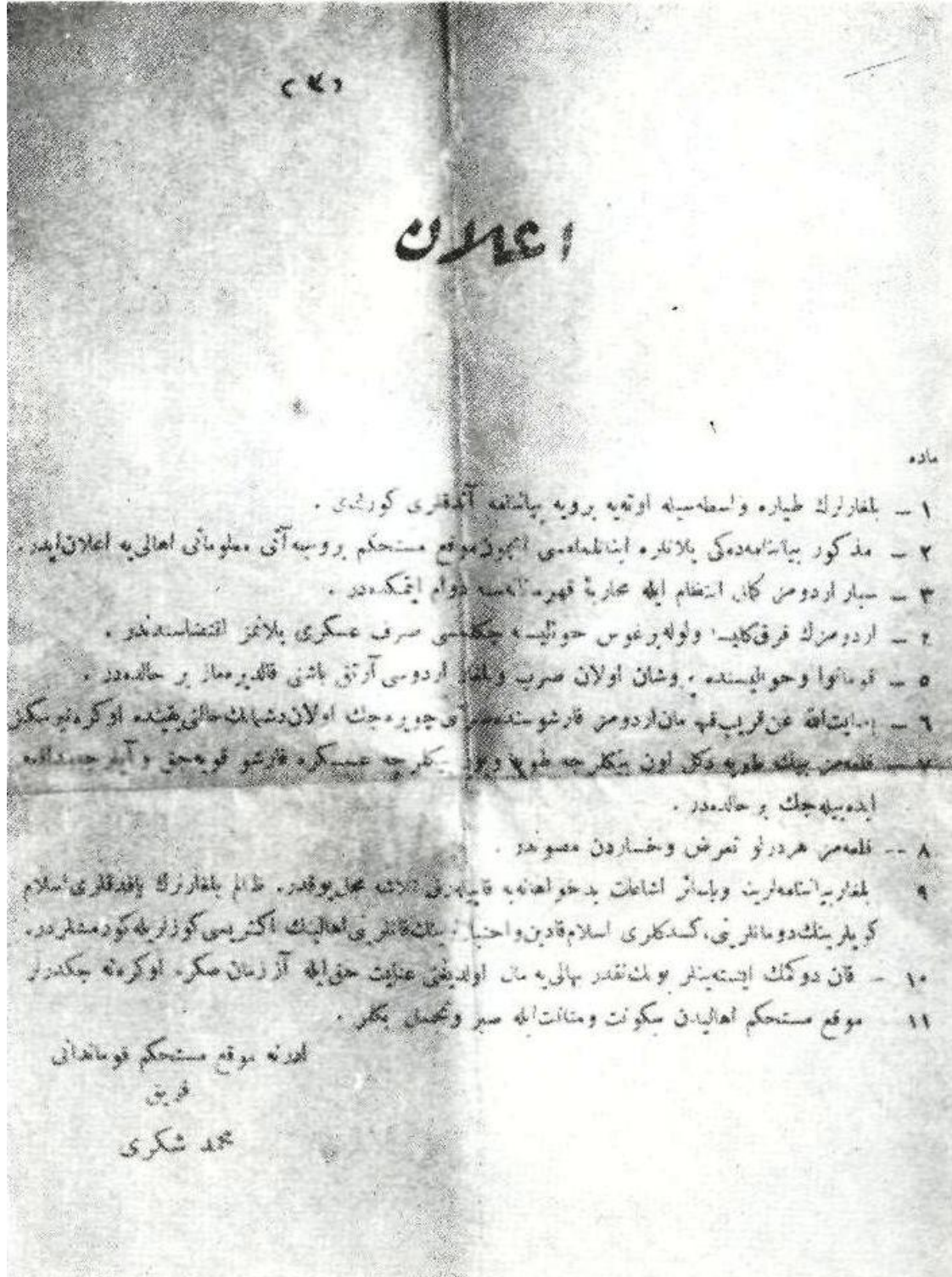
EK – 6. 1912 Yılı İtibariyle Edirne Vilayet’inde Görevli Üst Düzey Yetkililer¹¹

Görevi	İsmi	Rütbesi	Nişan ve Madalyaları		
			Osmanî	Mecidî	Madalya
Vali	Halil Bey	Ülâ	2	1	-
Nâib	Süleyman Sırrı Efendi	Mûsile-i Süleymaniye	-	4	-
Defterdar	Abdülkerim Bey	Ülâ Sânişi	-	3	-
Tahrirat Müdürü	Tevfik Bey	Ülâ	4	2	Yunan Muharebe
Müftü	Ahmed Nuri Efendi	Müderres	-	4	-
Adliye Müdürü ve İstînâf Mahkemesi Hukuk Reisi	Emin Bey	Ülâ	3	-	Altın Liyakat
İstînâf Mahkemesi Ceza Reisi	İbrahim Hakkı Bey	Müyemâyiz	-	-	-
İstînâf Müddei-i Umûmisi	Enver Bey	Sâlise	-	-	-
İstînâf Müddei-i Umûmi Muâvini	Arif Sırrı Bey		-	-	-
Merkez Bidayet Mahkemesi Hukuk Reisi	Mehmed Fevzi Efendi	İzmir pâyesi	-	-	-
Merkez Bidayet Mahkemesi Ceza Reisi	Neşet Bey	Sâniye	-	-	-
Merkez Bidayet Müdde-i Umumisi	Eşref Bey	Râbia	-	-	-
Merkez Bidayet Müdde-i Umumi Muavini	Sabri Efendi		-	-	-
Ticaret Mahkemesi Reisi	Âkif Bey	Mütemâyiz	4	-	-
Maârif Müdürü	Namık Bey	Mütemâyiz	-	-	-
Evkaf Müdürü	Süleyman Faik Bey	Mütemâyiz	-	5	-
Jandarma Alayı Kumandanı	Hasan Bey	Kaymakam	4	4	Gümüş İmtiyaz ve Liyakat
Defter-i Hâkânî Müdürü	Abdullah Bey	Ülâ Sânişi	-	3	-
Nafia Ser Mühendisi	Hasan Şefik Bey	Ülâ Sânişi	3	3	-
Posta ve Telgraf Baş Müdürü	Ahmed Fethi Efendi	Ülâ	2	2	-
Duyûn-ı Umumiye Baş Müdürü	Ahmed Midhat Efendi	Mütemâyiz	-	3	-
Nüfus Müdürü	Rami Efendi		-	-	-
Evrak Müdürü	Necib Bey	Sâniye	-	-	-

¹¹ S.D.A.O., 1328, s. 498 – 499.

Tahrirât Kalemi Mümeyyizi	Ahmed Galib Efendi	Ûlâ Sânîsi	-	4	-
Meclis-i İdâre Baş Kâtibi	Cemal Efendi	Sâlise	-	5	-
Varidât Müdürü	Şefik Bey		-	-	-
Rüsûmât Müdürü	Şefik Bey	Saniye	-	4	-
Muhasebe Kalemi Mümeyyizi	Mehmed Rasih Efendi	Sâlise	-	-	-
Vergi Kalemi Mümeyyizi	İslâm Bey		-	-	-
Orman Müdürü	Agob Efendi		-	-	-
Ziraat Müdürü	Hüseyin Avni Bey		-	-	-
Sanayi Mektebi Müdürü	Rıza Bey	Sâlise	-	5	-
Baytar Müfettişi	Suphi Bey	Sâlise	-	-	-
Posta ve Telgraf Müfettişi	İbrahim Efendi		-	-	-
Posta ve Telgraf Müfettişi	Salih Celalettin Efendi		-	-	-
Merkez Telgraf Müdürü	Aziz Bey	Râbia	-	-	-
Merkez Posta Müdürü	Salih Efendi		-	-	-
Sihhiye Müfettişi	Abdurrahman Efendi	Sâniye	-	5	-
Polis Müdürü	Sadeddin Bey		-	-	-
Ziraat Bank Şube Memuru	Mehmed Recai Efendi		-	-	-
Belediye Reisi	Fuad Bey		-	-	-
Tercüman	İbrahim Efendi		-	-	-
Merkez Kaymakamı	Atanaş Lagofet Bey		-	-	-

EK – 7. Mehmed Şükrü Paşa Tarafından 1 Kasım 1912 Tarihinde
Yayınlanan Beyannâme¹²

¹² Beyannâme'ye ait resim kaynağı için bkz. Nazmi Çağan; "Balkan Harbinde Edirne (1912 – 1913)", **Edirne**, s. Ek-resim 14.

İLÂN

Madde

1. Bulgarların tayyâre vâsıtasıyla öteye beriye beyânnâme attıkları görüldü.
2. Mezkûr beyânnâmedeki yalanlara inanılmaması için mevki-i müstahkem ber-vech-i âtî malûmâtı ahâliye ilân eder:
3. Seyyâr ordumuz kemâl-i intizâm ile muhârebe-i kahramân-ânesine devam etmektedir.
4. Ordumuzun “Kırkkilise”, “Lüleburgaz” havâlisine çekilmesi sırf askerî planımız iktizâsındandır.
5. Komanova havâlisinde perişân olan Sırp ve Bulgar ordusu artık başını kaldıramaz bir hâldedir.
6. Bi-inayetullah an-karîb kahraman ordumuz karşısında sırtını çevirecek olan düşmanın hâlini yakında öğreneceksiniz.
7. Kalemiz bin top değil, on binlerce topa ve yüz binlerce askere karşı koyacak, aylarca müdâfaa edebilecek bir hâldedir.
8. Kalemiz taarruz ve hasardan mâsûndur.
9. Bulgar beyânnâmelerine veya sâir işaât-ı bed-hâhâneye kapılarak telâşa mahal yoktur. Zâlim Bulgarların yaktıkları İslâm köylerinin dumanlarını ve kestikleri kadın ve ihtiyarların kanlarını ahâlinin ekserîsi gözleriyle görmüştür.
10. Kan dökmek isteyenler; bunun ne kadar pahalıya mâl olduğunu inâyet-i hakla az zaman zarfında görecekler.
11. Mevki-i müstahkem ahâliden sükûnet ve metânet ile sabır ve tahammül bekler.

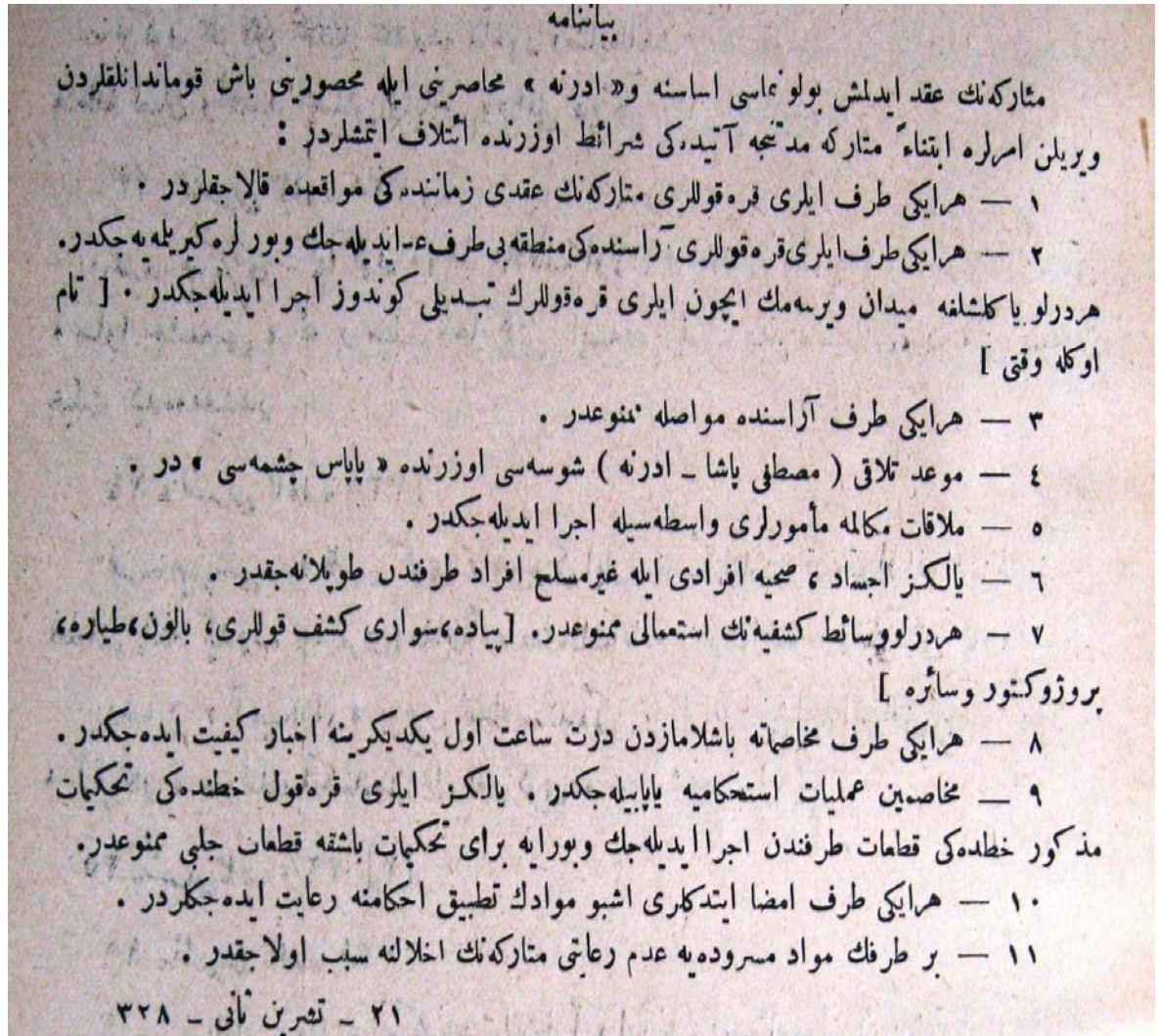
Fî 19 Teşrîn-i Evvel sene 328

Mevki-i Müstahkem Kumandanı

Ferik

Mehmed Şükrü

EK – 8. 5 Aralık 1912 günü Bulgar ve Türk Heyetleri Arasında Papazçeşme Mevkiinde İmzalanan Ateşkes Protokolü¹³.

¹³ Yüzbaşı Naci; *Balkan Harbinde Edirne Muhasarasına Ait Harp Ceridesi*, s. 41.

Mütârekenin akdedilmiş bulunması esâsına ve Edirne muhâsirîni ile mahsurîni başkumandanlıklardan verilen emirlere ibtinâen mütâreke müddetince âtideki şerâit üzerinde i'tilâf etmişlerdir:

1. Her iki taraf ileri karakolları, mütârekenin akdi zamanındaki mevâki'de kalacaklardır.
2. Her iki taraf ileri karakolları arasındaki mıntıka bi-taraf addedilecek ve buralara girilmeyecektir. Her türlü yanlışlığa meydan vermemek için ileri karakolların tebdîli gündüz icrâ edilecektir (tam öğle vakti).
3. Her iki taraf arasında muvâsala memnû'dur.
4. Mev'id-i telâki (Mustafapaşa – Edirne) şosesi üzerinde Papazçeşmesi'dir.
5. Mülâkat, mükâleme memurları vasıtasıyla icrâ edilecektir.
6. Yalnız ecsâd, sıhhiyye efrâdı ile gayri müsellah efrâd tarafından toplanacaktır.
7. Her türlü vesâit-i keşfiyyenin isti'mâli memnûdur. (Piyâde, süvâri keşif kolları, balon, tayyâre, projektör ve saire)
8. Her iki taraf muhâsamâta başlamazdan dört saat evvel yek-diğerine ihbâr-ı keyfiyet edecektir.
9. Muhâsimîn ameliyât-ı istihkâmiyye yapabilecektir. Yalnız ileri karakol hattındaki tahkimât mezkûr hattaki kıta'ât tarafından icrâ edilecek ve buraya berâ-yı tahkimât başka kıta'ât celbi memnû'dur.
10. Her iki taraf imza ettikleri işbu mevâddın tatbîk-i ahkâmına ri'âyet edeceklerdir.
11. Bir tarafın mevâdd-ı mesrûdeye 'adem-i ri'âyeti mütârekenin ihlâline sebep olacaktır.

EK – 9. Edirne’de Bulgarlarla Yapılan Mücadeleye Ait 26 Mart 1913 Tarihli Rapor¹⁴.

[illegible]

¹⁴ A.}MKT.MHM., D.: 743 / G.:1.

Dâire-i Sadâret Tahrirât Kaleminden Başkumândânlık Vekâleti'ne

Şifre, gâyet müsta'celdir.

C. Fî 13 Mart sene 329 / Edirne Mevki'-i Müstahkem Kumândânlığı'ndan mevrûd telgraf-nâmelerin birer sûreti makâma da verildiğinden dün gece orada cereyân eden ahvâle bu sabah muttalî olmuş idim. Taraf-ı pâdişâhîden selâm-ı şahâne ile beraber bazı vesâyâ teblîğ ettim. Ve kal'anın otuz bin Bulgar itlâf edilmeden zinhar teslîm olunmamasını yazdım. Cevizlik, Ayvazbaba ve Taş Ocakları hattının sükûtu ile beraber müdâfiînin geriye dökülmeleri bâis-i teessüf olup, târih-i askeriyyemizde bir leke-i siyah teşkîl eleyecektir. Her gûna müdafî-i sagir ile techîz olunan mevâki'-i mezkûrenin topçusu kâmilen sükût etse dâhi piyâdesi son dereceye kadar sebât ve mukâvemet eder. Askerin başında fedakâr ümerânın fikdânıdır ki şâyân-ı esef-i azîm olan şu hallere sebebiyyet veriyor. Taş Ocakları hattının ilerileri piyâde hücumuna kat'an müsâit olmadığı halde oralardan müdâfiînin geriye dökülmelerine ne diyeceğimi bilmiyorum. Zât-ı hazret-i pâdişâhî şu ahvâlden dolayı pek ziyâde müteessiftirler. Edirne'de cereyân eden ahvâlde efkâr-ı umûmiyyenin büsbütün bî-gâne bırakılması kâbil ve câiz olmadığından orada kırk sekiz saatten beri şiddetli ve kanlı muhârebât vukûa gelmekte olduğuna dair gazetelere tebligâtta bulundum.

Fî 13 Mart sene 329

Mehmed

EK – 10. Padişah Mehmed Reşad'ın Edirne Hükümet Dairesi'nde Okunan 25 Temmuz 1913 Tarihli Beyanı¹⁵.

4

طُفَّ سَاهَانَهُ وَهِيَ أَدْرِيهِ الْعَوَامِ دَارُهُ حُلُوفُ إِبْرَاهِيمَ

یادش از خلیفه زبانه افتد حقاقتاً بصیرت او در الهی صادق است سلام بر اتمام
 شاهزاده قطب المحمود بوسه لای اعظم جوهر بر عیاره باغ و مدار و ضایع
 حضرت محمود عاشر شاهزاده سولی او در حق تخلص بوقیصر طوبی صفا
 حضرت و سارا شیر او در عثمانیه یک نور و قیوم و طبع و موط و اولی
 بر و طبع و اما شاه دوام استواری الهی فال و نه نمی اندیر اخلاص علی شاه
 بلا تقیبه منی و نه هجوع تبع لای نائل اتم عدالت اولی و عیاره بوقیصر
 حکومت سیر لای بالحد عی بر مقصد مطهر اولی صفا به شاه
 رضی عنده و طه و لای و در شاه زبانه نیم صادق است او در حق با تقیر
 بیکر و زما صه امیر و وفای او در به یامک و ال بیک و طبع
 اعتدال جانت آرزو قطعی شاهزاده اقصا سیر ضایع صی
 یادش از زره سیر سیر یادش با اعتدال

۱۳۵۹ کمره ۱۰۷

¹⁵ **HSD.AFT.**, D.: 5 / G.: 81.

Taraf-ı Şâhâne'den Edirne'ye İ'zâmda Dâire-i Hükûmette İrâd Olunmuştur

Pâdişâhımız halîfe-i zî-şân efendimiz hazretleri bil-umûm Edirne ahâlî-i sâdıkasını selâm-ı saâdet-i encâm-ı şâhâneleri ile taltîf için bu bendelerini i'zâm buyurdular. İnâyet-i bârî ve imdâd-ı rûhâniyye hazret-i peygamberî ile asâkir-i şâhânelerinin sevgili Edirne'mizi tahlîse muvaffakiyetlerinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a hamd u senâlar ettiler. Edirne Osmanlı'ya pek kavî ve kadîm revâbıtla merbût olduğundan bu revâbıtın ilâ-maşaallah devam ve istimrârını eltâf-ı ilâhiyyeden temennî eylediler. Ehass-ı âmâl-i şâhâneleri bilâ-tefrîk cins ve mezheb-i umûm teb'alarının nâil-i eimm-i adâlet olmasından ibâret bulunduğu hükûmet-i seniyyelerinin bi'l-cümle mesâisi bu maksada ma'tûf olacağı gibi sunûf-ı teb'a-i şâhânelerinin dahî cümlesi bir vatan evlâdı ve bir padişah-ı zî-şânın teb'a-i sâdıkası oldukları bi't-takdîr yek-diğeriyle dâimâ hüsn-i âmizin ve vifak üzere yaşamaları ve el birliğiyle vatanın i'tilâsına çalışmaları arzû-yı kat'i-i şâhâneleri iktizâsındandır. Cenâb-ı Hakk sevgili pâdişâhımızı sizlere, sizleri de sevgili pâdişâhımıza bağışlasın.

Fî 12 Temmuz sene 1329

EK – 11. Bulgarların Edirne'nin İşgali Sırasında Sultan Selim Kütüphanesi'nden Gasp Ettikleri Değerli Kitap ve Eşyalar Hakkında¹⁶.

[illegible]

Edirne Vilayeti
Evkaf Müdüriyeti
Aded

Edirne'de Sultan Selim Han Kütüphanesi'ndeki Zayiâtı Mübeyyin Listedir.

Aded	El Yazısı
1	Üzerinde Kur'ân-ı âzim'üş-şânı tamamı muharrer bir gömlek, Sultan Selim-i Sâni Hazretlerine aittir. Kıymeti Takdir Olunamaz
1	Kelâm-ı kadîm, bir satırı altın diğer satırı lacivert cer ile mektup ve târih-i tahrîri 967 “”
2	Müzehheb diğer iki kıt'a Kelâm-ı Kadîm, bilâ- târih “”
16	Müzehheb Kelâm-ı Kadîm cüzleri “”
1	Fethurrahman Tefsîri “”
1	Tefsîr-i Ebî Mansûr Mâturîdî “”
1	Te'vilat-ı Ebî Mansûr Mâturîdî “”
1	Tefsîr-i Râgıb el-İsfahânî “”
1	Tefsîr-i Ebussuûd Efendi “”
1	Tefsîr-i Ebussuûd “”
2	Tefsîr-i Kebîr “”
1	Keşşâf “”
1	Uyûn'üt-Tefâsir
1	Menafi'il-Kur'ân'ül-Azîm
1	Fıkıhtan el-asıl, İmam Muhammed'in
1	Kâmûs-ı Arabî, Von Sargor'un (?)
1	Hâfız Divânı kıymet-dâr resimleri havî
1 çift	Buhurdanlık ma'a gülâb-danlık kâmileleriyle beraber Merhûm Hacı İzzet Paşa veresesi tarafından vakfedilmiştir.
1 aded	Gümüş işlemeli bir levha, eşrâftan Ahmed Bey kerîmesi tarafından vakfedilmiştir.

20 Çekmecede mahfûz Hafız Ketebe ait 21 adet
adet Osmanlı altınıyla 13 mecdiyye

Edirne'de Sultan Selim Kütüphanesi'nde mevcûd ve bâlâda isimleri mezkûr zâyi' olan kitaplar en eski el yazısı olmakla beraber kütüb-i mukaddesenin en kıymetlilerindendir. Bu kerre hükümeteyn beyninde cereyân eden mütâreke de r'uy-ı zemînde misli bulunmayan bu kitapların aynen Bulgarlardan talep edilmesi hakkında makâm-ı aidine hemen yazılmasını istîrhâm eylerim.

Fî 3 Eylöl sene 329

Sultan Selim Kütüphanesi ...

Yakup

Aslına muvâfıktır

Mühür

(Edirne Vilâyeti Evkaf Müdürlüğü)

EK – 12. Balkan Muharebesi Madalyası¹⁷.

Madalya Üzerindeki Yazı:

Üst: Mu'âvenet

Sol: İnsâniyyet

Sağ: Hamiyyet

Alt: Balkan Muhârebesi

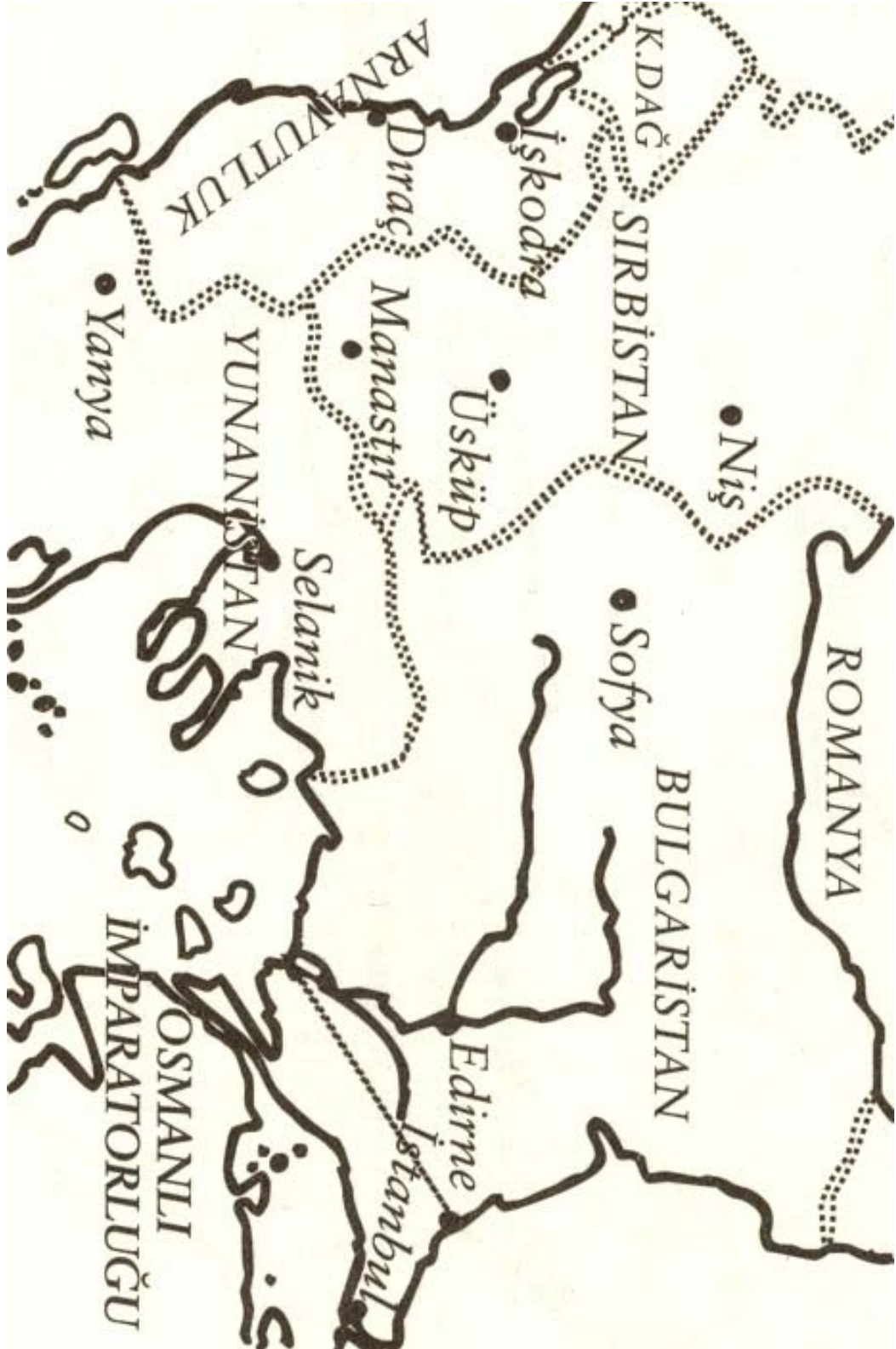
İç: "Sultan Reşâd Tuğrası", "1331 senesi"

¹⁷ İ..DUİT., D.: 38 / G.: 54

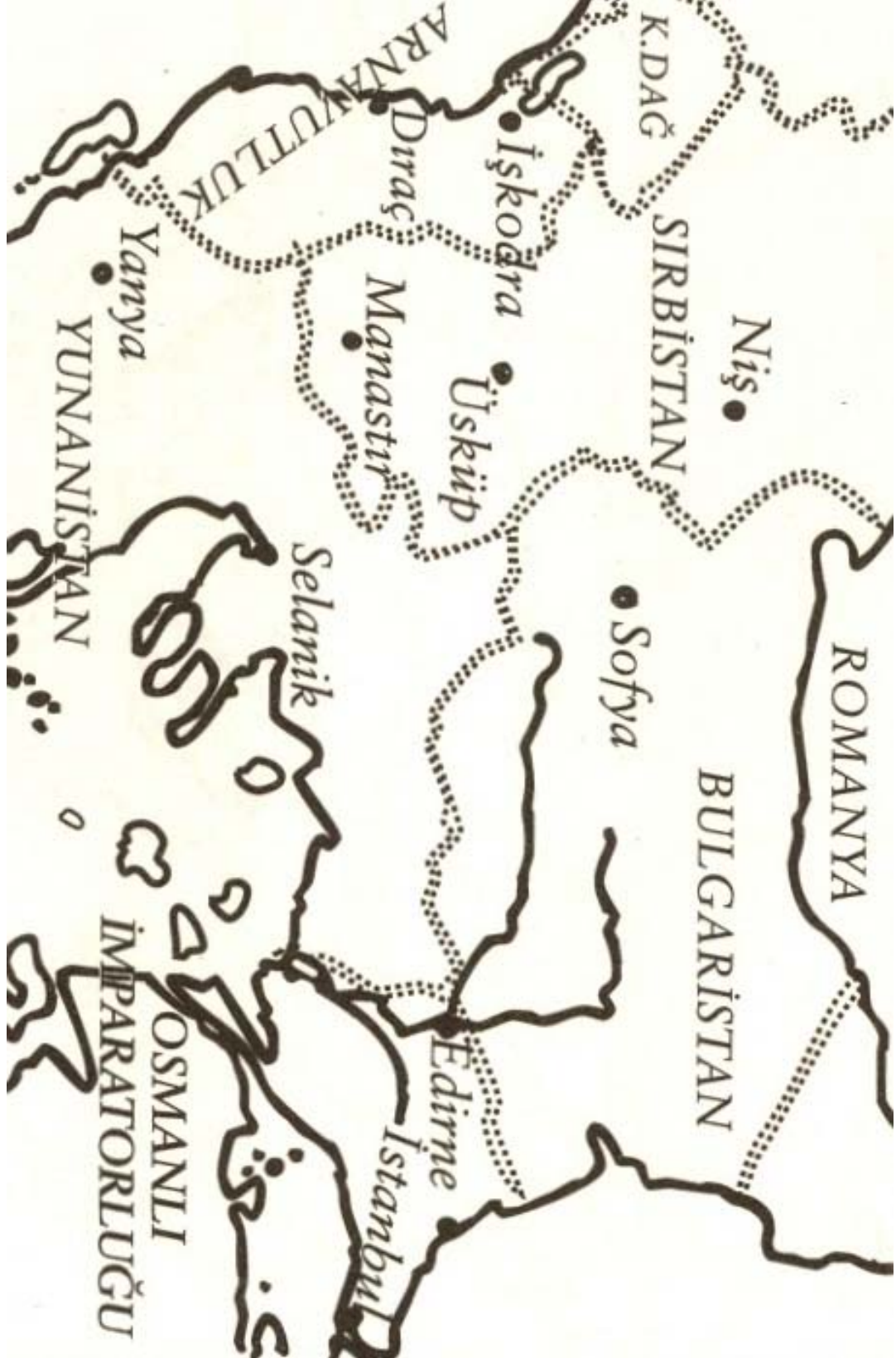
EK – 16. Birinci Balkan Savaşı Öncesi'nde Balkanlarda Sınırlar

EK – 17. 30 Mayıs 1913 Tarihli Londra Anlaşması'na Göre Balkanlarda Sınırlar

EK – 18. İkinci Balkan Savaşı Sonrasında Balkanlarda Sınırlar

ÖZET

BİRBUDAK, Togay Seçkin, Balkan Savaşlarında Edirne, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Balkan Savaşları Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecini hızlandıran üç büyük savaştan ikincisidir. Trablusgarp Savaşı'nın hemen ardından patlak veren bu savaş neticesinde Osmanlı Devleti, Doğu Trakya dışındaki bütün Avrupa topraklarını kaybetmiştir.

Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ ile yapılan bu savaşlarda Osmanlı ordusu çok kısa bir süre içerisinde bütün cephelerde mağlup olmuştur. Balkan Savaşları esnasında kuşatma altında bulunan Edirne, İşkodra ve Yanya kentleri büyük bir kahramanlık örneği göstermiş ve düşman ordularına karşı her türlü imkânsızlığa rağmen uzun süre direnebilmiştir.

Mehmed Şükrü Paşa komutasında bulunan Edirne, Balkan Savaşı'nın çıkışı ile beraber Bulgar ve Sırp askerlerinin kuşatması altında kalmıştır. Yapılan bütün saldırılara karşı kendisini müdafa etmesini bilen bu kent, mütareke döneminin de en önemli aktörlerinden biri olmuştur.

155 gün boyunca direnen Edirne şehri bütün savunma imkânlarının sona ermesinin ardından 26 Mart 1913 tarihinde teslim olmak zorunda kalmıştır. Bulgar işgali altına giren kentin esareti çok uzun sürmemiş, II. Balkan Savaşı'nın çıkışının ardından Osmanlı ordusunun gerçekleştirdiği ileri harekât neticesinde 23 Temmuz 1913 günü yeniden Türk idaresi altına alınmıştır.

Anahtar Sözcükler

1. Osmanlı Devleti
2. Balkan Savaşları
3. Edirne Müdafaası
4. Mehmed Şükrü Paşa

ABSTRACT

BİRBUDAK, Togay Seçkin, Edirne in Balkan Wars, M.A. Dissertation, Ankara, 2008.

Balkan Wars is the second of the three big wars that quickened the collapse process of the Ottoman State. The Ottoman State lost all of his European land except East Trace with this war which broke up just after the Trablusgarp (Libia) War.

The Ottoman army lost in all of the fronts in a short time in the wars done with Bulgaria, Greece, Serbia and Montenegro. Under siege during the Balkan wars, the cities of Edirne Işkodra and Yanya showed a great of heroism and although the impossibilities withstood for a long period.

Edirne, under the command of Mehmet Şüktü Pasha was under the siege of Bulgarian and Serbian army just after the Balkan Wars broke out. This city which knows how to defend itself against all the assaults has become one of the important actors in the truce period.

Resisting for 155 days the city of Edirne had to surrender in May 26 1913 after all of the defence possibilities had gone out. The captivity of the city under the occupation of the Bulgarians didn't last long, it came back to the control of Turks in July 23 1913 with the forward operation done by the Ottoman army after the II. Balkan War broke out.

Key Words

1. Ottoman State
2. Balkan Wars
3. Defence of Edirne
4. Mehmed Şükrü Pasha

